

TUOMAS
HAAPANEN

VUOSISATA
MUSIIKKIELÄMÄN
AITIOPAIKOILLA

SIBELIUS-AKATEMIAN
JULKAISUJA 27

Janne Haapanen

TUOMAS HAAPANEN

**VUOSISATA MUSIIKKIELÄMÄN
AITIOPAIKOILLA**

Janne Haapanen

TUOMAS HAAPANEN
VUOSISATA MUSIIKKIELÄMÄN
AITIOPAIKOILLA

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia 2023

Sibelius-Akatemian julkaisuja 27

Sibelius-Akatemian julkaisuja 27

Janne Haapanen:

Tuomas Haapanen – vuosisata musiikkielämän aitiopaikoilla

© Tekijät ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Graafinen suunnittelu ja taitto

Paul Forsell

Kuvat, ellei toisin mainita: Tuomas Haapasen kotiarkisto

Kansi

Arto Vaverka

Kannen kuvat

Etukansi: Pekka Elomaa 1999

Takakansi: Tuomas ja Toivo Haapanen, 1949, kuvaaja tuntematon

Paino

Grano Oy

Nide:

ISBN 978-952-329-340-3

ISSN 2341-8257

PDF:

ISBN 978-952-329-341-0

ISSN 2489-7973

Helsinki 2023

Sisällys

- 7 Alkusanat
- 11 Preludi**
- 13 Sukutausta**
Vanhemmat Toivo ja Arma
Isän puoleinen suku: Rikbergit, Markkilat ja Haapaset
Äidin suku: Gustafssonit
- 28 Stadin kundin oppivuodet 1924–1938**
Perhe-elämää Museokadulla
Sukulaisia ja muusikotuttavia
Kesäksi maalle
Koulutielle
Huvila meren rannalla
Kesäisiä aktiviteetteja
Oppikoulu ja viulu
- 45 Sota-aika 1939–1944**
Talvisodasta jatkosodan alkuun
Koulunpenkiltä sotilaskoulutukseen
Kohti ilmavoimia
Musisointia ilmasotakoulussa
- 68 Musiikin opiskelu alkaa 1945–1948**
- 81 Pariisi kutsuu 1949–1950**
Diplomin jälkeen
Kohtalokas ovenavaus
Pariisin kulttuurielämää
Paluu Pariisiin
- 101 Interludi: Isän viimeiset vuodet**

- 110 Muusikon taipaleelle 1951–1969**
Kiertueita ja orkesterikeikkoja
Paris encore
Orkesterisoittoa, kamarimusiikkia, solistiesiintymisiä
Vierailijoita kapellimestarin korokkeella
- 132 Uusia tuulia 1962**
Helsingistä Turkuun – ja välillä Jyväskylään sekä Orivedelle
Helena Haapanen, o.s. Nieminen kertoo
- 143 Turku 1962–1978**
Turun musiikkiopiston henkilökuntaa ja alkuvaiheita
Oppilaita ja kamariorkesteria
Ystäviä ja tuttavvia
Toimiston elämää ja lakiuudistuksia
Taiteilijan vapaudesta hallinnon kiristymiseen
Kohti viulunsoiton professuuria 1978
- 167 Paluu Helsinkiin 1978–1986**
Oppilaita, sanomalehtikirjoittelua ja kilpailumenestystä
Kamariorkesteri
Pedagogista keskustelua ja oppilasvaihtoa
Solistiuran päätepiste
- 180 Sibelius-Akatemian rehtoriksi 1987–1990**
Tilaongelmia ja kamppailua professuurista
Viimeiset sivallukset
Rehtorin virasta tuntiopettajaksi
- 196 Jannen ja Laurin muistoja**
Janne
Lauri
- 206 Musiikkikilpailujen hurmaa**
- 218 Urheilusta**
- 230 Mietteitä musiikkielämän kehityksestä ja ilmiöistä**
- 236 Postludi**
- 239 Henkilöhakemisto

Alkusanat

Kävelimme Jaakko Kuusiston kanssa 1990-luvun puolivälissä Helsingin Museokadulla lähellä Tuomas Haapasen, Jaakon pitkäaikaisen opettajan ja isäni lapsuudenkotiä. Keskustelumme ajautuivat anekdootteihin, joita molemmat olimme kyseiseltä henkilöltä kuulleet. Ajattelin ääneen, että ehkä isän pitäisi kirjoittaa muistelmat. Jaakko vastasi: ”Ehdottomasti pitäisi!” Vuodet vierivät, ja omien kirjoitusharrastusteni innoittamana keskustelu Töölössä palasi mieleeni. Otin yhteyttä professori Hanna Suutelaan ja kyselin häneltä neuvoja tällaisessa hankkeessa etenemiseen. Keskustelun tiimellyksessä innostuin yhtäkkiä itse teoksen kirjoittamisen ajatuksesta. Epäröin hieman, voisiko oma poika tällaiseen tehtävään ryhtyä, mutta koska Hanna ei ideaani kumonnut, aloin mielessäni luonnostella teosta.

Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Tekemisen toiseen puoleen liittyi toki se pieni ongelma, että ”muistelijä” ei tiennyt suunnitelmista mitään. Kun ensimmäisen kerran otin asian puheeksi, hän vain naurahti, eikä minulla siinä elämänvaiheessa löytynyt tarmoa lähteä eteenpäin.

Viime vuosikymmenellä Lohjan paikallislehti *Länsi-Uusimaa* pyysi minua kirjoittamaan kulttuurikolumneja. Kirjoitusharrastuksen elvyttyä aloin hieman vaativammin pommittaa isää ja onnistuin vakuuttamaan hänet näkemään elämänsä muistelemisen arvoisena. Hankimme digisanelimen, ja aloitimme haastattelut, joissa minä kyselin ja hän kertoi.

Muutamia vuosia sitten käytyjen keskustelujen pohjalta syntyi ensimmäinen ja vielä niukka luonnos. Luetutin sen alkuperäisellä neuvonantajallani Hanna Suutelalla, joka oli palautteessaan hyvin kannustava. Projekti jäi kuitenkin vielä muutamiksi vuosiksi uinu-

maan, kunnes vihdoinkin tällä vuosikymmenellä sain raivattua itselleni vapauden kirjoitustykseni.

Erittäin suuren avun sain tässä vaiheessa serkultani Jaakko Haapaselta ja sedältäni Eero Haapaselta, jotka äkkäsivät kesähuvilan vintin suuren paperikokoelman. Isoäitini oli aikanaan kuljettanut valtavan määrän kirjeitä ynnä muuta sinne säilön, ja sieltä löytyivät isän kirjeet kotiin niin armeijasta kuin Pariisista. Tämä aarre auttoi huomattavasti parantamaan kirjan kronologista tarkkuutta ja ylipäänsä virkistämään muistelijan vielä muutoinkin erinomaista muistia. Nykyisin muistelmakirjailijalle on myös suureksi avuksi mahdollisuus lukea vanhoja lehtiä Internetistä; ylipäänsä olen pyrkinyt tarkastamaan faktat parhaan kykyni mukaan. Minulle oli alusta lähtien selvää, että haluan teoksen minä-muotoon, eikä mikään muu vaihtoehto pitkän prosessin aikana ole edes käynyt mielessä. Sen sijaan sananlasku ”ei kukko käskien laula” kävi usein sananmukaisesti toteen. Digisanelimen äärellä muistot eivät aina virranneet vuolaasti soljuen, mutta sitten ruokapöydässä tai iltateetä nauttiessamme sain yhtäkkiä kuulla mitä hersyvempiä tarinoita.

Suurimman päänvaivan tuotti, kuinka laajasti kertoa Tuomas Haapasen oppilaista ja oppilaiden saavutuksista. Yli kuudenkymmenen vuoden opetusuran oppilasmäärä on niin huomattava, ettei täydellistä listaa heistä ole mahdollista edes yrittää tehdä. Täysin tasapuoliseen kerrontaan pyrkiminen puolestaan haittaisi kirjan rakennetta ja johtaisi luettelomaisuuteen. Siksi tekstiin valikoituivat tarinat, jotka muistelijan mielestä spontaaneimmin pulppusivat.

Kiitokset kuuluvat monelle projektissa olevalle henkilölle: dekaani Emilie Gardbergille ja julkaisutoimikunnan puheenjohtaja Markus Manterereelle, jotka raivasivat kirjalle tien Taideyliopiston Sibelius-Akatemian julkaisusarjaan; Sibelius-Akatemian tiimille Ulla Pohjannoro, Juha Ojala ja Henri Wegelius, joka oli mukana tekstin viimeistelyssä ja valmistamisessa kirjaksi – Ulla löysi erinomaisia parannusehdotuksia ja korjasi pilkkuvirheitäni, Juha oli tekninen neuvonantajani ja Henri teki valokuviin liittyvää salapoliisityötä; Taideyliopiston arkiston Taina Turpeiselle, joka muun avun lisäksi neuvoi erinomaisen lounaspaikan Helsingissä; Hanna

Suutelalle, joka auttoi minut alkuun ja antoi ensimmäiset tuiki tärkeät kannustukset ja jonka nopeutta kirjoittaa pitkä ja syvälinen analyysi parannuskohteista jaksan yhä ihmetellä; Yleisradion arkistomyynnille sekä arkistotoimittaja Eila Haikaraiselle mahdollisuudesta käyttää Ylen kuvia; Turun konservatorion kirjastonhoitaja Silja Hammolle sekä toimistos sihteeri Sirkka Latva-Mantilalle Turun musiikkiopiston aineistoista; Jaakko Haapaselle, Lauri Haapaselle, Kirsi Hietaselle, Pauli Ekille, Maria Lémanille ja Raija Uramalle, jotka lukivat luonnoksiani ja valoivat uskoa projektin onnistumiseen; Lassi Rajamaalle 1980-luvun muistojen kirkastamisesta; vaimolleni Riitalle, joka muistutti minua pilkkusäännistä ja lauseenvastikkeista sekä huolehti rakkaudella, että muistin ottaa Helsingin matkoilleni mukaan kaiken tarvitsemäni; ja äidilleni Helenalle, lempeälle tuelle, joka myös auttoi isää muistamaan aina vain enemmän.

Lopuksi kiitokset isälle: Hienoa, että näit elämäsi kirjan arvoisena ja kiitos, että uskoit alusta asti minuun muistojen kirjurina. Digitoitu valokuvakokoelmasi oli kullan arvoinen. Olit vaativa yhteistyökumppani, joka kuitenkin annoit minulle sopivasti taiteellista vapautta. Uskon kirjallisessa yhteistyössämmme päässeeni kokemaan samaa, mitä viuluoppilaasi kanssasi.

Pitkään hautunut idea on nyt tulossa kirjaksi. Se olisi ansainnut toteutuksen jo vuosia sitten, mutta onhan aika sykkähdyttävää, että se valmistuu Tuomas Haapasan sadantena elinvuotena.

Lohjalla syksyllä 2023

Janne Haapanen

Preludi

Pariisi. Sen avarat bulevardit ja yhtenäinen arkkitehtuuri, rikas historia, kansainvälinen ja kiihkeä, kuvataidetta ja musiikkia huokuva ilmapiiri sekä huoleton vapaamielisyys ovat tehneet nuoreen ja ujoon suomalaismieheen lähtemättömän vaikutuksen.

On huhtikuu 1951, ja olen jälleen valmistautumassa viettämään kolmisen kuukautta ankaran viulunsoiton opiskelun parissa ihailemassani taidekaupungissa. Nyt kolmantena peräkkäisenä keväänä on vain moni asia eri tavoin kuin ennen.

Matkani alkaa reittilennolla Helsingistä Brysseliin. Olen armeijassa lentänyt itse, useita erilaisia koneita, yksi- ja kaksimoottorisia, mutta vasta nyt pääsen matkustajakoneen kyytiin. Päästyäni perille kirjoitan kotiin lentämisen olevan ”ainoa oikea tapa matkustaa”. 1950-luvun alussa ei kukaan vielä puhu ilmastonmuutoksesta saattikka hiilijalanjäljistä.

Matkalla on kaksi välilaskua, Kopenhaminassa sekä Amsterdammassa. Kopenhaminasta jatketaan samalla koneella Amsterdamiin. Siellä saamme odottaa pitkän tovin hallissa, jossa moitteettomiin frakkeihin pukeutunut henkilö kunta palvelee matkustajia. Lentämisen riemun lisäksi minuun tekee suuren vaikutuksen se, että matkatavaroistani huolehditaan jossakin, eikä minun tarvitse lainkaan murehtia niistä matkan aikana.

Lennolla tarjoillaan virvokkeita, myrskyensiluokkaisia amerikkalaisia savukkeita. Itse olen ikäisekseni aika harvinainen tapaus, koska olen jo lopettanut tupakanpolton. Ystävällisten lentoemäntien

tarjotessa savukkeita ja koneen täyttyessä tupakansavusta huomaa kuitenkin joutuvani käymään aikamoisen Jaakobin painin saadakseni itseni kieltäytymään houkutuksesta. Samalla huomaa ajattelevani isääni. Hän ei varmasti olisi eläessään tupakkatarjouksesta kieltäytynyt. Ajatukseni jatkavat harhailuaan ja kulkeutuvat edelliseen heinäkuuhun ja Helsingin laivarantaan: isä on minua vastassa, mutta kuin varjo entisestään. Hänen terveytensä on muuttaman kuukauden aikana romahtanut. Menee vain muutama viikko, ja saatamme isän haudan lepoon.

Havahdun ajatuksistani lentokoneen laskeutuessa Brysseliin, minä ja matkatavarani olemme onnellisesti perillä. Kun serkkuni Heikki Paalanen työskentelee kaupallisissa tehtävissä Brysselissä, on mukava viettää pari päivää kaupungissa hänen luonaan.

Brysselistä Pariisiin matkaan edellisten vuosien tapaan junalla. Belgian ja Pohjois-Ranskan maisemia katsellessani ajatukseni harhailevat jälleen vanhempiini, jotka ovat kesällä 1924 matkustaneet Pariisiin ja loppumatkan todennäköisesti samaa reittiä kuin minä nyt. Silloisen matkan ensisijainen syy ovat olleet isän kirkkomusiikkitutkimukset, mutta matkalaiset ovat ehtineet myös katsomaan Pariisin olympialaisia. He ovat varmasti innoissaan hurranneet nuoren itsenäisen Suomen suurmenestykselle Paavo Nurmen ja Ville Ritolan voittaessa kultamitalin toisensa jälkeen. Nurmen ja Ritolan juhlia ei estänyt tuon heinäkuun kova helle, mutta mietin, kuinka raskaalta helteen on täytynyt äidistäni tuntua. Hänen mukanaan matkalla on nimittäin ollut pieni ”salamatkustaja” – minä, joka olen syntynyt maailmaan 29. joulukuuta 1924.

Kesällä 1952 on olympiakisojen isäntänä Helsinki. Minulla on jo vakaa suunnitelma katsoa paikan päällä yleisurheilua niin paljon kuin vain ehdin. Pariisin olympialaisistako äitini vatsassa olen imenyt oman innostukseni urheiluun, naureskelen mielessäni junan puksuttaessa kohti määränpäättä.

Noustessani vihdoin asemalaiturille Pariisissa mietin, etteipä kesää 1924 ajatellen ole suuri ihme sekään, että minun, Tuomas Jaakko Haapasen, ulkomaiseksi opiskelukaupungiksi on valikoitunut juuri Pariisi.

Sukutausta

Vanhemmat Toivo ja Arma

Isäni Toivo Haapanen oli keväällä 1924 väitellyt tohtoriksi. Lehtori Eeli Granit-Ilmoniemi ja Heikki Klemetti olivat jo vuonna 1912 johdattaneet 23-vuotiaan Toivon tutkimaan ja järjestelemään erästä kuuden tuhannen hajanaisen pergamenttilehden kokoelmaa Helsingin yliopistossa. Se piti sisällään Suomen varhaisimman kirjoitetun kirkkomusiikin arvokasta historiaa. Uskonpuhdistuksen jälkeen oli katolinen kirkkomusiikki todettu tarpeettomaksi ja nuottilehdet otettu parempaan käyttöön, voutien tilikirjojen kansiksi! Kymmenen vuoden tutkimisen ja järjestelyn jälkeen isä julkaisi fragmenttien ensimmäisen luettelon, minkä jälkeen varsinaisessa väitöskirjassa käsiteltiin näiden sisältöä. Väittelijä osoitti ensimmäisten messukirjojen saapuneen Suomeen luoteis-Saksasta ja Alankomaista eikä suinkaan varhaisemman käsityksen mukaisesti piispa Henrikin kotimaasta Englannista. Isän tutkimukset tukivat senaikaisten historioitsijoiden käsityksiä, joiden mukaan Satakunnan alueella eli kristinuskoon kääntyneitä yhdyskuntia jo ennen piispa Henrikin maahan saapumista. Yksi keskeinen havainto oli myös, että keskiajan katolinen kirkkomusiikki Suomessa pohjautui roomaaniseen perinteseen.

Matka kohti tutkimuksia ja väitöskirjaa oli alkanut Helsingin yliopistossa vuonna 1907, jonne vuonna 1889 Karviassa syntynyt Toivo tuli käytyään ensin koulunsa Porissa. Pori oli tarjonnut musiikista

Porin lyseon kvartetti
sekä kapellimestari
Frietsch n. vuonna
1905. Toivo viului-
neen seisomassa
vasemmalla.

kiinnostuneelle Toivolle varsin hyvät mahdollisuudet siinä edistymiseen: viulutunteja sai viulisti Viinaselta, lyseon laulunopettajana toimi hetken aikaa Heikki Klemetti, koulussa oli jousikvartetti ja viulua sai soittaa myös saksalaisen W. Frietschin johtamassa Porin amatööriorkesterissa. Porissa Toivo oli saanut kuulla myös aikansa kansainvälistä tasoa, sillä kaupungissa esiintyivät hänen kouluvuosiensa aikana niin viulutaiteilija Willy Burmester kuin maineikas Bryssel-kvartettikin.

Toivon tultua ylioppilaaksi tuntui musiikinopiskelu itsestäänselvyydeltä. Hän tunsu vetoa myös tekniselle alalle, osti muutamalla markalla harppilaatikon ja ilmoittautui Teknilliseen korkeakouluun opiskellakseen tie- ja vesirakennusinsinööriksi. Muutaman päivän kuluttua hän kuitenkin joi myös harppilaatikkonsa ja päätti keskittyä yksinomaan musiikkiin. Yliopiston lisäksi Toivo opiskeli Helsingin filharmonisen seuran orkesterikoulussa.

Viimemainitun kautta Toivo pääsi vuosiksi 1912–1917 mais-telemaan muusikon elämää viulistina ja alttoviulistina silloisen Helsingin filharmonisen orkesterin riveissä. Toivon liittyessä orkesteriin elettiin Helsingissä mielenkiintoisia aikoja: orkesterin 30 vuotta aikaisemmin perustanut Robert Kajanus oli tehnyt skandaalinkäryisen matkan Pietariin ja joutunut päättäjiensä epäsuosioon. Helsingin kaupunki antoi avustuksen uudelle orkesterille, jonka johtajaksi kutsuttiin Georg Schnévoigt. Suomalaiset muusikot pysyivät kuitenkin uskollisena Kajanukselle. Kahden vuoden ajan, 1912–14 Kajanus johti edelleen Helsingin filharmonikkoja ja Schnévoigt uutta Helsingin sinfoniaorkesteria. Jälkimmäisen konsertit saivat aina huonot arvostelut suomalaisessa lehdistössä, kun taas Kajanus filharmonikkoineen nuijittiin ruotsinkielisessä!

Kahden vuoden jälkeen ”orkesterisota” päättyi ja Helsingissä oli taas vain yksi orkesteri, joka sai nimekseen Helsingin kaupunginorkesteri. Orkesterivuosiensa isä ehti soittaa Sibeliuksenkin johdolla, todennäköisesti ainakin viidennen sinfonian ensiversion kantaesityksen vuonna 1915. Sibeliuksesta hän kirjoitti myöhemmin *Musiikkitieto*-lehteen (Mestari teostensa tulkitusijana, joulukuu 1935). Toivon sanoin Sibeliusta ei erottanut ammattikapellimestarista muu kuin ”se, että hän oli niin paljon suggeroivampi teostensa tulkitusijana kuin monet rutinoituneet ammattikapellimestarit”.

Harmi kyllä, en koskaan ehtinyt isän kanssa keskustella hänen orkesteriajoistaan. Olen vain saanut lukea hänen kirjoituksiaan, joissa hän Sibeliuksen lisäksi muistelee kahta 1910-luvulla huomattavan vaikutuksen orkesterilaisiin tehnyttä vierailukapellimestaria: venäläistä Vasili Safonovia, joka johti Tšaikovskia suurella tunteella ja saksalaisjuutalaista Oskar Friediä, joka harjoitti Berliozin Fantastisen sinfonian tarkasti ja sai orkesterin ylittämään itsensä konsertissa.

Tutkimus- ja orkesteritöiden ohella isä myös kirjoitti jatkuvasti niin artikkeleita kuin arvostelujakin, erityisesti musiikkilehti *Sävelttäreen*. Itsenäisyyden ensivuosi hänestä tuli Iltalehden kriitikko. Hän suhtautui hyvin myös tämielisesti uuden säveltäjäpolven moderneihin pyrkimyksiin. Esimerkiksi Ernest Pingoud,

Väin Raitio ja Aarre Merikanto saivat isästä merkittävän tuki-
jan ja ymmärtäjän. Pelkkää ylistystä ei isä kritiikeissään jakanut.
Merikannon toinen sävellyskonsertti vuonna 1919 sai kauttaaltaan
huonot arvostelut, mutta ankarimmin säveltäjää kritisoi *Iltalehden*
Toivo Haapanen. Arvostelu oli ankara, mutta hyvin perusteltu, ku-
ten Seppo Heikinheimokin Merikanto-elämäkerrassaan toteaa.
Konsertissa kuultuja teoksia ei ole sen koommin alkuperäismuo-
dossaan esitetty, sillä vaikka Merikanto otti saamansa kritiikin ras-
kaasti, hän paranteli kaikkia konsertin sävellyksiä perusteellisesti.
Kun nykyään kuulemme vaikkapa sävelrunon Pan, on se aivan eri
teos kuin tuossa vuoden 1919 sävellyskonsertissa kuultu Pan.

Viime vuosisadan alun yliopisto-opiskelijat olivat innokkaita osa-
kuntalaisia. Toivo, kuten vanhempi sisarensa Esteri ja nuorempi
sisarensa Tyyni, kuului satakuntalaiseen osakuntaan. On pidetty
juhlia ja tehty kesäretkiä, viimemainitutkin arvokkaasti pukeutu-
neena, miehet kovakauluksisissa puvuissa, naiset pitkissä hameissa
ja kaikilla ylioppilaslakit päässä. Useassa näistä juhlallisista sa-
takuntalaisen osakunnan retkikuvista esiintyy my s äitini Arma
Gustafsson.

Arma Gustafsson oli syntynyt Turussa 1891, mutta kasvanut
ja elänyt lapsuutensa Porin seudulla ja kuten isä, käynyt koulunsa
Porissa. Kotiarkistossani on hänen ensimmäinen todistuksensa,
”Lukukausi-Todistus” Porin Suomenkielisen Tyttö koulun syyslu-
kukaudelta 1901. Numeroa 8 seitsemän kappaletta, viisi kappaletta
seiskoja ja yksi kuutonen voimistelusta. Äidin nuorena satunnaisesti
pitämien päiväkirjojen käsialasta päätellen kaunokirjoitusnumero
7 tuntuu my s oikealta arviolta.

Kesällä 1909, viimeisen kouluvuoden hämmästyttävässä, äidin päi-
väkirja on herännyt eloon. Gustafssonin perhe oli tässä vaiheessa
muuttanut hetkellisesti Viipuriin ja äiti oli viettänyt kesän siellä
perheensä luona. Elokuun 12. päivänä venäläisillä on ollut merkki-
päivä: ”Kanuunat jyrisivät ja tulta sylki niiden kita. Mahtaisi olla
hirmuista ajatella, jos ne olisivat suunnatut itseä kohti! Ja tuo pikku
itsevaltias [tsaari Nikolai II], jonka kunniaksi tykit paukkuivat (po-
rilaiset olisivat jo olleet puolikuolleina pelästyksestä), mahtaneeko

hän olla sen onnellisempi kuin muutkaan?” Miten ajankohtaiselta tuntuukaan tämä päiväkirjamerkintä nyt 2020-luvulla, Venäjän hy kättyä Ukrainaan ja ”pikku itsevaltiaan” ammuskellessa ohjuksillaan.

Edessä hämmättävä ylioppilaskokeen aiheuttama jännitys huokuu jo syyskuun alun merkinnistä. Syyskuun 1. päivänä äiti kirjoittaa: ”Jos voisin uskoa merkkejä, oi, niin mielelläni sen nyt tekisin, sillä kun aamulla tulin kaupunkiin näin idästä muodostuvan erinomaisen kirkkaan kaaren, taivaankaaren, joka pian muodosti kaaren yli koko taivaan – ja sitten hävisi. Jospa se tietäisi onnea alkavalle vuodelle.”

Syksyn edetessä koulunkäynti tuntuu kuitenkin ottavan voimille. Marraskuun 14. päivänä nuoren Arman mieli on täyttynyt ikävystä ja hän on lähtenyt ulos kävelemään virkistykseen. Palattuaan kotiin hän on kirjoittanut päiväkirjaan:

”Tummana holvina kohoutui taivas ja tähdet tuikkivat kuin tuhanten pikku enkelien silmät. Katselin tähtiä ja toivoin, että kaikki menisi hyvin. Tuskin oli tämä ajatus välähtänyt läpi aivojeni, kun tähti lensi – näin vaan, kun se lensi pitkään korkeudessa. Oli kuin joku juhlallinen olisi täyttänyt mieleni, minä aivan hämmästyin tuota odottamatonta merkkiä. Jospa minä voisin sitä uskoa. Mutta se oli niin kuin merkki taivaasta.” Lopulta, keväällä 1910, huhtikuun 29. päivänä selviää ylioppilaskokeen tulos: ”Se oli totta se tähdenlento. Minä olen läpäissyt. Se tuottaa niin äärettömää iloa, etten oikein vieläkään tahdo sitä uskoa”.

Ylioppilas
Arma Gustafsson 1910.

Näin johti Porin Suomalaisen Tyttökoulun ylioppilaita Helsinkiin hammaslääketieteen opintoihin ja satakuntalaiseen osakuntaan. Äiti oli hyvin musikaalinen, ja osakunnan kuorossa hän oli ollut voimakasääninen altto, stemmansa tukipilari. Kuoroa johti, kuinka ollakaan, Toivo Haapanen. Isän sisar Tyyni Tuulio kirjoitti myöhemmin kolmiosaisen ja hyvin seikkaperäisen muistelmateoksen. Kirjasta löytyy kuvaus eräistä osakunnan tanssiaisista: ”panin merkille, kun Toivo tanssitti Arma Gustafssonin ja

ajattelin että kaksi pitkää ihmistä sopii hyvin yhteen. Toivolla oli musta takki ”bonjour” ja Armalla tyylikäs sinipunerva villamusliinipuku.” Tyyni-täidin ”Nuoruuden maa” -kirjan maininnat Toivosta ja Armasta ovat yllä mainitun kaltaisia pieniä vihjauksia äidin ja isän ajautumisesta yhteen, sen enempiä yksityiskohtia Arman ja Toivon suhteen syntymisestä hän ei kerro. On ilmeistä, että suhde on kehittynyt rakkaudeksi vasta verraten myöhään.

Kesäkuun 1. päivänä, helatorstaina 1916 äiti on kirjoittanut päiväkirjaansa: ”Minä istun ja haaveilen ja olen rakastunut. Ja aivan korviani my ten. Ihastuttava kävely + kahvimatka Alppilaan, kauris ilma ja kevät. On niin hauskaa olla aivan kahden ja jutella vapaasti kaiken maailman asioista. Kuinka erilaista onkaan nyt kuin silloin ensi kerralla ja kuitenkin on siinä niin paljon samanlaista. Hyvää y tä, rakas!” Rakkauden kohdetta hän ei tässä nimeä, mutta kesäkuun 12. päivän merkinnästä voinee rakkauden kohteen selvästi havaita: ”Minä odotan sitä hetkeä, jona taas saan nähdä sinut, odotan ja Toivon. Tuntuu siltä, kuin en uskaltaisi Toivoa, sillä mitä enemmän olen toivonut, sitä vähemmän olen saanut. Mutta en olekaan enää sama kuin ennen, jaksan odottaa ja Toivoa, vaikka kaikki näyttäisikin raukeavan, sillä minä rakastan sinua. Sinä olet niin rauhallinen, järkevä ja turvallinen, voisin luottaa sinuun ihan täydellisesti. Kunpa sinäkin luottaisit minuun, minä haluaisin näyttää, että olen luottamuksen arvoinen.”

Äidin kaipaama luottamus l ytyi, Arma ja Toivo menivät kihloihin 1918 kansalaissodan raivotessa. Samana keväänä valmistui Arma hammaslääkäriksi. Päätö todistus on päivätty 30.4.1918, vielä - huolimatta Suomen itsenäistymisestä 6.12.1917 - ”Keisarillisessa Suomen Aleksanterin Yliopistossa”. Arvosanat on annettu ”kirurgiassa”, ”hammaslääkärिताiteessa” sekä ”protesi- ja hammasoikomisopissa”. Häitä vietettiin juhannuksena 1919 Noormarkussa, ja sen jälkeen nuori pari asettui Karjalohjalle, josta äiti sai ensimmäisen ty paikkansa hammaslääkärinä. Karjalohjalta pariskunta palasi jo saman vuoden syksyllä lopullisesti Helsinkiin.

Isän puoleinen suku:
Rikbergit, Markkilat ja Haapasets

Isän elämään toi 1920-luku uuden aluevaltauksen, orkesterinjohdon. Hänen ensiesiintymisensä kapellimestarina oli Helsingin kaupunginorkesterin kansankonsertissa, jossa itse Robert Kajanuskin, orkesterin ylikapellimestari, johti. Lokakuun 13. päivänä 1920 oli isän varsinaisen debyyttikonsertin vuoro. Konsertin päänumerona oli Sibeliuksen 2. sinfonia. Tuota sinfoniaa isä johtikin elämänsä aikana useita kertoja; itse kuulin hänen johtamansa esityksen 1940-luvun lopulla ja se oli erittäin vaikuttava. Debyyttikonsertin arvioissa kriitikot mainitsivat isän avuiksi mm. ”arkkitehtonisen sävelnäköisyyden ja sisäisen muutokiinteyden” (Lauri Ikonen, *Iltalehti* 14.10.1920). *Helsingin Sanomien* Otto Kotilainen (HS 14.10.1920) luonnehtii isän ”johtotapaa” hauskaasti: ”[Se] on aika luonteva ja poikkeava sellaisten temperamenttipuikkomestarien hillittömästä huitomisesta.”

Kajanus – ”Robert Le Diable” – varjeli asemaansa mustasukkaisen tiukasti, mutta isäni nuorena ja kokemattomana kapellimestarina ei ehkä tuntunut varteenotettavalta kilpailijalta, ja siksi hä-

Juhannushäät Noormarkussa vuonna 1919. Morsiamen vasemmalla puolella hänen vanhempansa Johanna ja Karl Gustafsson, sulhasen oikealla puolella hänen äitinsä Hilma Haapanen. Karlin sylissä äitini nuorin sisar Tuulikki.

nelle saattoi antaa aika paljonkin johdettavaa. Kaikkeen ei vanha maestro suostunut: kun isä kerran oli pyytänyt lisää harjoitusaikaa jotakin vaikeaa teosta varten, oli Kajanus sanonut: ”orkesteri sen kyllä osaa, mutta jos maisteri ei osaa, maisteri harjoittelee kotona!”

Ensiesiintymisestään lähtien isä johti kaupunginorkesteria säännöllisesti kuolemaansa saakka. Uransa alkuvaiheessa hän sai usein johtaa niin Suomen säveltaiteilijain liiton vuosikonsertteja kuin säveltäjien omia sävellyskonsertteja. Edellä mainituissa hän johti 1920-luvulla esimerkiksi Väinö Raition massiivisten orkesteriteosten *Fantasia estatica*, *Antigonen* ja *Fantasia poetican* kantaesitykset. Viimemainittu teos, jota Heikki Klemetti happamassa arvostelussaan nimitti ”ulkomaiseksi kaikusensualismiksi”, kuultiin marraskuussa 1924, puolitoista kuukautta ennen syntymääni.

Isän kiinnostus musiikkiin oli herännyt lapsena Karvian pappilassa, jossa hänen äitinsä Hilma, syntyjään Rikberg, usein soitti taffelipianollaan Haydnin sonaatteja sekä Chopinin valsseja ja poloneeseja. Hilma oli opettanut pojalleen Jean-François Le Sueurin säveltämän *Napoleonin kruunajaismarssin*, jonka Toivo kuuleman mukaan oli oppinut soittamaan ”ihmeteltävän komeasti”. Myös kansanmusiikkia oli kuulunut ohjelmistoon – *Kiikka-lisakin polska* oli sittemmin ollut isän ja isoäidin yhteinen bravuurinumero.

Hilma Rikberg oli syntynyt vuonna 1856 Ulvilassa. Hänen isänsä, pastori Carl Abraham Rikberg oli saanut perheineen kulkearistiin rastiin läntistä Suomea työn perässä, kunnes Hilman ollessa 6-vuotias päätyi lopulta Kristiinankaupunkiin kappalaiseksi. Pappilassa harrastettiin ahkerasti kulttuuria – luettiin, musisoitiin ja näyteltiin. Kun joskus Kristiinassa nähtiin teatteria tai kuultiin konsertti, olivat Rikbergit paikalla. Soitonopetus kaupungissa oli tanskalaisen Sørensenin harteilla, ja 15-vuotiaana Hilmallä oli onni päästä pianotunneille vuoden ajaksi. Sørensen opetti ilmaiseksi, mutta oli ankara. Hän oli vain pannut nuotit eteen ja käskenyt soittamaan. Kaiken lisäksi pappilan ainoa soitin oli kitara, joten Hilman oli aina etsittävä harjoittelua varten paikka, jossa oli piano!

Vuoden pianokuuri Sørensenin opissa toi Hilmalle ilmeisen laajat ja hyvät taidot. Voi vain miettiä, minkälainen muusikko hänestä

olisi voinut tulla, jos Kristiinassa olisi tuolloin ollut nykyisenkaltainen musiikkiopisto. Isoäiti – ”Hilma-mummu”, kuten häntä myöhemmin kutsuttiin – osasi myös improvisoida sekä säestää taitavasti korvakuulolta. Säveltämistäkin hän on harrastanut. Aleksis Kiven *Tuonen lehdosta* on Hilma-mummun versio, johon on kirjoitettu kitarasäestys. Koruttoman yksinkertainen, verraten oikeaoppisesti soinnutettu sävellys.

Hilman tie kohti Karvian pappilaa alkoi vuonna 1876, jolloin hän oli laulun opettajana Parmasen koulussa kotikaupungissaan Kristiinassa. Samaiseen kouluun tuli nimittäin tammikuussa uusi opettaja, papiksi opiskeleva ylioppilas Jaakko Haapanen. Jaakko oli eteläpohjalaista Kennin kellonrakentajasukua, syntynyt Jalasjärvellä 1849 ja Luopajärvellä Haapalan talosta erotetun Markkilan torpan, pläkkyyri Jooseppi Markkilan perheen esikoinen. Me Haapaset voisimme siis aivan aivan yhtä hyvin olla Markkiloita, mutta kun Jaakko oli mennyt Ilmajoelle kouluun ja asunut sukulaisperheessä räätäli Manbergin luona, oli Manberg muistitiedon mukaan sanonut: ”et ole mikään Markkila, sinä olet Haapalan talon pojanpoika, pannahan sulle nimeksi Haapanen.” Tällä tiellä olemme jatkaneet.

Jaakon Jooseppi-isälle oli tärkeitä saada lapsensa kouluun. Rahoittaakseen lastensa koulutusta hän pläkkyyrin työnsä ohella oli tehnyt ja kaupitellut piippuja. Jooseppi eli aikansa mittapuiden mukaan vanhaksi ja kuoli 75 vuoden ikäisenä vuonna 1896. Uutinen hänen poistumisestaan julkaistiin jopa Uusi Suometar -lehdessä, jossa hänen uurastustaan lastensa koulutuksen hyväksi vuolaasti kehuittiin. Lehden mukaan hän ”verrattain vähiin varoihinsa katsumatta, suuresti harrasti lastensa saattamista opin tielle, jopa jo niinä aikoina, jolloin talonpoikaiskansa sellaisesta yleensä ei kovinkaan suuria välittänyt.”

Jaakko päätyi lopulta pappisuralle, mutta koulutaival oli ollut pitkä ja kivikkoinen. Hän oli kuulemma myöhemmin sanonutkin, että ”parempi olisi kun olisin isän kanssa tehnyt piippuja”. Jaakosta tuli ylioppilas 25-vuotiaana, ja yliopisto-opinnot keskeytyivät usein asunto-ongelmien vuoksi. Ja kun ei ollut asuntoa, oli työskenneltävä

opettajana maakunnissa. Vuoden 1876 alussa opettajan tytä oli kohtalokkaasti tarjolla Kristiinankaupungissa Parmasen koulussa. Jaakko tutustui itseään seitsemän vuotta nuorempaan laulunopettajaan Hilmaan, ja saman vuoden elokuussa asia oli ollut selvä, Jaakko ja Hilma olivat kihlautuneet.

Kihlusaikaa kesti kokonaista neljä vuotta, sillä Jaakko suoritti opintonsa loppuun ja Hilma jatkoi kotiopettajattaren työtä. Vuonna 1880 kesällä pari vietti häitä, minkä jälkeen muutettiin Urjalaan, jonne Jaakko oli määrätty kirkkoherran apulaiseksi. Jaakko määrättiin Urjalasta Siipyhyhyn ja sieltä vielä vuodeksi Karijoelle, kunnes vuonna 1886 löytyi vakinainen paikka pohjoissatakuntalaisen Karvian kappalaisena. Muuton ollessa käsillä Hilma oli kysynyt romanttisesti Jaakolta: ”onkohan siellä metsää?” Jaakko oli vastannut vain: ”kyllä sinä nyt mettähän pääset!” Karviaan muutettaessa 1886 mukana oli viisivuotias Ester, Karviassa syntyi 1889 Toivo ja vuonna 1892 Tyyni.

Karvia on ollut yksinäiselle kappalaiselle valtava alue, mutta henkisesti pieni kylä, jossa ei ollut edes ”normaalia kylän herrasväkeä”, kuten apteekkaria tai nimismiestä. Jaakko oli kuulemma usein hautautunut ajatuksiinsa tai lukemaan *Uutta Suometarta* ja historiateoksia. Oli hänen luonteestaan löytynyt ajoittain myös pohjalaista kiivautta. Tällaisia piirteitä kerrotaan havaitun myös Jaakon myös hemmissä jälkeläisissä. Haapasen lapsille Karvia tarjosi kiertokoulun, ei muuta. Niinpä Esteri lähetettiin Tampereelle, Toivo Poriin ja Tyyni Vaasaan.

Kappalainen Jaakko Haapasesta tuli Karvian ensimmäinen kirkkoherra vuonna 1905, mutta hänen terveytensä oli alkanut horjua. Jo saman vuoden syyskuussa hän sai kohtalokkaan sydänkohtauksen ja menehtyi 56-vuotiaana. Jaakon odottamaton kuolema pakotti perheen lähtemään pappilasta ja huutokauppaamaan omaisuutensa. Koska Esteri oli tulossa ylioppilaaksi Tampereelta ja Toivon koulunkäynti näytti Porissa etenevän kohti yliopistoa, päätti leskeksi jäänyt Hilma muuttaa Helsinkiin. Syksyllä 1906 hän muutti Esterin ja Tyynin kanssa osoitteeseen Uudenmaankatu 36, jossa alkoi pitää ”täysihoitola koulunuorisolle” sekä antaa pianonsoiton

yksityisopetusta. Toivo jatkoi koulun loppuun Porissa, mutta pikusisar Tyyni, joka oli vasta oppikoulun neljännellä luokalla, siirtyi Vaasasta Helsinkiin koulua käymään.

Kesällä 1924 Hilman ollessa 68-vuotias kaikki hänen lapsensa olivat opiskelleet menestyksekkäästi yliopistossa ja kaikki olivat my s avioituneet, lapsenlapsiakin oli viisi. Heistä neljäs oli minun vuonna 1922 syntynyt sisareni Aune. Musiikkia rakastava Hilma oli ehtinyt kuulla ja nähdä poikaansa Toivoa kapellimestarina ja ehtinyt olla ylpeänä läsnä tämän väit tilaisuudessa vuoden 1924 keväällä. Edellisenä vuonna Hilma oli sairastunut pahasti, mutta parantunut leikkauksen avulla. Kesään asti kaikki meni hyvin, ja tarkoitus oli edelleen ottaa piano-oppilaitakin syksyllä.

Odottaessaan muiden sukulaisten tavoin Toivon ja Arman paluuta Pariisin matkalta, Hilma oli alkanut tuntea olonsa heikentyvän. Edellisenä syksynä leikattu sy pä ei ollut pysynyt kurissa. Marraskuun 8. päivänä syntynyttä Heikki-serkkuani sekä minua, kuudetta ja seitsemättä lastenlastaan, hän ei enää ehtinyt nähdä. Lokakuun lopulla Toivo ja Tyyni-täti olivat valvoneet 68-vuotiaan

Karvian
pappilan
perhe n. 1897.
Vasemmalta
oikealle Es-
teri, Hilma,
Jaakko,
Tyyni sekä
Toivo.

äitinsä vuoteen vieressä, kun tämä oli sanonut viimeisiksi sanoikseen: ”Hyvää y tä, minä menen nyt nukkumaan.”

On varsin koskettavaa, että Tyyni Tallgren sai sattumalta äitinsä Karviaan jättämän taffelipianon haltuunsa heti tämän kuolemaa seuraavana vuonna. Itsekin olen päässyt Tyyni-tädin luona soitinta kokeilemaan. Voisi siis sanoa, että koskettimien kautta olen saanut yhteyden musikaaliseen isoäitiini, jota en koskaan ehtinyt nähdä.

Äidin suku: Gustafssonit

Elämäni varhaisimmissa elävissä muistikuvissa l ydän itseni Noormarkunjoen rannalta, jossa pidämme uimakouluja, istumme hiekalla ja teemme käsillä uimaliikkeitä. Tällainen oli 1920-luvulla muodikas uimaopetusmetodi. Sanalla sanoen aivan idioottimainen. Muistan, että jo ihan pikkupoikana moinen touhu tuntui minusta typerältä.

Gustafssonin perhe 1910-luvulla. Äitini takarivissä neljäntenä vasemmalta.

Noormarkussa asuivat 1920-luvulla vielä äidin vanhemmat Karl ja Johanna Gustafsson sekä heidän nuorimmat lapsensa. Ollessani lapsi vierailimme heidän luonaan varsin usein. Gustafssonien kotitalo oli nimeltään Kahari, joka nykyään on kotiseutumuseo. Vanhaa pihaa siinä ei enää ole, sillä sen paikalla kulkee Noormarkun pääkatu.

Karl Gustafsson oli vuonna 1860 syntynyt 1. ystävä lapsi, joka oli ollut ilmeisen onnekas ja päässyt perheeseen, jossa lapselle pystyttiin tarjoamaan hyvät elämän eväät. Karlin elämänvaiheista en valitettavasti tiedä muuta, kuin että hän oli 1880-luvulla toiminut Turun seudulla, tutustunut siellä Johanna Engblomiin ja solminut tämän kanssa avioliiton. Ensimmäisten lasten synnyttyä perhe on muuttanut Pihlavaan Porin lähelle ja Karl työskenteli Ahlströmmin tahalla työnjohtajana. Karlia tarvittiin välillä ilmeisesti myös Viipurissa, jossa perhe joitakin vuosia 1910-luvun alussa asui. Lapsia syntyi kaikkiaan 12, vanhimmat 1880-luvun lopulla, nuorin 1910-luvun alussa. Äitini oli vanhimpien sisarusten joukkoa, ja hänellä oli onni päästä koulunkäynnin pariin. Kaikille kahdelletoista eivät vanhemmat pystyneet tätä mahdollisuutta järjestämään. Ainakin yksi äidin nuoremmista sisarista tuntui koko elämänsä hieman kärsivän siitä, että oli oppinut ”vain hoitamaan huushollia”. Toisaalta voi todeta, että ”onni päästä käymään koulua” tarkoitti esimerkiksi äitini kohdalla välillä, päiväkirjoista päätellen, aivan hillittömää koti-ikävää. Ja koska äiti kävi koulua, hän ei taas erityisemmin oppinut pitämään huushollista huolta.

Karl ja Johanna, jota kutsuttiin Hannaksi, olivat vanhan ajan ihmisiä, jotka olivat eläneet elämänsä velvollisuudentuntoisina, ankarasti työtä tehden ja lapsia kasvattaen. Sunnuntaisin Kaharissa istuttiin puoli päivää aivan hiljaa, koska isovanhemmat kuuntelivat jumalanpalvelusta radiosta. Tämä ikävystytti minua suunnattomasti.

Äidin äiti Hanna oli syntynyt vuonna 1865. Hän oli suunnattoman taitava keittäjä ja leipoja, jonka muistan valmistaneen herkullista leipää. Isovanhempien suhtautuminen musiikkiin oli hyvin välinpitämätöntä, mutta niin äitini kuin hänen nuorin sisarensa

Tuulikki – joka meni naimisiin Erik Cronvallin kanssa – olivat hyvin musikaalisia.

Lapsena olin aika sulkeutunut ja ujo, aikuisten kanssa kommunikointi tuntui vaikealta. En koskaan oikein tuntenut sopeutuvani isovanhempieni seuraan, ja jotenkin häpesin itseäni heidän silmissään. Isovanhempieni kohtaan kokemaani pelkoa ja häpeää ei varmastikaan vähentänyt seuraava, sinänsä monelle pikkupojalle tyypillinen episodi: Kaharin erään huoneen seinällä roikkui pieni taskukello. Se roikkui siinä joutilaana, eikä kukaan tuntunut sitä käyttävän saati kaipaavan. Ollessani huoneessa yksin minuun iski yhtäkkiä aivan vastustamaton halu saada selville, mitä kellon sisällä on. Niinpä otin sen, menin puuvajaan ja siellä jonkin astalon avulla avasin sen. Ei kuitenkaan mennyt aikaakaan, kun isovanhemmat ryhtyivät ihmettelemään, mihin kello on hävinnyt, ja miten sen osia löytyy puuvajasta. Siitäpä tuli sitten suuri kohta – äitini oli lohduton ja isä antoi minulle piiskaa. Se oli kyllä ainoa kerta, jolloin hän teki niin, ja hän kärsi piiskauksesta luultavasti enemmän kuin minä.

Paljon myöhemmin, Karlin työn päätyttyä, isovanhemmat muuttivat Kauklahteen Koivikko-nimiseen paikkaan, jossa oli pieni makkari ja sen ympärillä puutarha. Kaharista oli heidän mukanaan tullut ”Porin täti”, vanha yksinäinen naishenkilö, joka hääri huushollin apulaisena. Hän edusti sellaista vanhaa, kouluttamatonta sukupolvea, joka esimerkiksi lainkaan ei uskonut, että maapallo olisi pyöreä. Koivikossa ei vanhan ajan velvollisuudentunto ollut kadonnut mihinkään. Vieraillessamme siellä jouduimme aina ilman muuta tällisiin. ”Kun nyt siinä olette, niin...” Kerrankin sain kääntää pienen perunapellon, vaikka minulla oli samana iltapäivänä keikka, jossa soitin sooloja! En tietenkään kehdannut kertoa tästä. Johanna-isoäiti kuoli heti sodan jälkeen ja leskeksi jäänyt Karl-isoisä muutti meille silloiseen kotiimme Museokatu 40:n. Hän ilmiselvästi dementoitui, katosi yhtäkkiä kadulle ”huolehtimaan hevosista”, näki näkyjä ja koki erilaisia pelkotiloja. Kaupungissa asuminen kävi lopulta mahdottomaksi, ja hänelle löydettiin paikka, muistaakseni Kellokoskelta, sairaalan yhteydessä olleesta hoitokodista. Kun kävin

häntä enoni Akun kanssa katsomassa, oli se murheellinen käynti. Hän istuskeli huoneessaan yksinäisenä, tippa silmässä. Surullinen viimeinen vaihe Karl Gustafssonin elämässä päättyi aika nopeasti ja hän kuoli 88-vuotiaana vuonna 1948.

Stadin kundin oppivuodet 1924–1938

Perhe-elämää Museokadulla

Lapsuudenkotini sijaitsi Etu-T l ssä osoitteessa Museokatu 24, kerrostalossa, jonka oli piirtänyt menestynvä arkkitehti Elias Paalanen, Esteri-tätini mies. Äitini hammaslääkärivastaanotto oli kotimme yhteydessä ja siellä hän työskenteli aamusta iltaan. Isä tutki kirkkomusiikkia, opetti yliopistolla, johti konsertteja ja kirjoitti arvosteluja sekä artikkeleita.

Ahkerasta ja ankarasta tynteosta huolimatta perhe kasvoi: sisareni Aune oli syntynyt syksyllä 1922, minä olin seuraava runsaat kaksi vuotta myhemmin. Vuonna 1928 vietimme kesää Noormarkun Kaharissa, ja pikkuveljeni Matti syntyi siellä. Minulla on kirkas muistikuva siitä, kun näin hänet ensi kertaa. Hänellä oli lyhyet mustat hiukset, ja kun ne olivat vähän märkiä, olin ihmetellyt miksi vauvalla on piikkejä päässä. Vuonna 1930 sain vielä toisen pikkuveljen, kun Eero syntyi. Tuohon aikaan ei tunnettu vanhempainvapaita, mutta kuten porvariskodeissa yleensäkin, meillä asui taloudenhoitaja Emmi Sarantola, jonka lisäksi oli lastenhoitajia.

Vuosikymmenen lopulla, vuonna 1928 isä sai edellä mainittujen t iden oheen ensimmäisen kapellimestarikiinnityksensä. Turun soitannollisen seuran orkesterin toiminta oli vuonna 1924 loppahtanut, mutta kaupunginorkesteri oli perustettu 1927. Sitä oli vuoden ajan johtanut nuori Tauno Hannikainen, joka luopui tehtävästä ulkomaisten esiintymisten sekä opintojensa vuoksi. Isä valittiin hänen paikalleen, ja 18.9.1928 – 23.4.1929 välisenä aikana hän on johtanut Turussa 64 konserttia! Sinfoniakonsertteja, kansansinfoniakonsertteja, helppotajuisia konsertteja, päiväkonsertteja... Jos jokin on varmaa, niin se, ettei isä tuona vuonna ole kotona juuri ehtinyt olla. Kesäkuussa hän johti Turussa vielä Haydnin oratorion *Luominen* kolmesti, kaupungin 700-vuotisjuhlallisuuksiin liittyen. Suuren juhlan kunniaksi orkesteria oli vahvistettu ja suunnilleen kaikki Turun kuorot olivat esityksessä mukana, minkä lisäksi solistikaartissa lauloi itse Hanna Granfelt, yksi tuon ajan kansainvälisistä laulajasuuruuksista. Äiti muisteli my hemmin, että Granfelt oli varustautunut esitykseen tilkalla konjakkia, mutta tilkka oli ollut ilmeisen

Haapasen perhekuva vuodelta 1930. Vasemmalta minä, äiti sylissä Eero, Aune, Matti ja isä. Taustalla Könnin kello.

suuri, koska hänellä oli vaikeuksia päästä tuolistaan ylös laulamaan aarioitaan. *Luomista* johtaessaan isä oli jo katkaissut sopimuksensa Turkuun, sillä hänet oli valittu keväällä 1929 Yleisradion musiikkipäälliköksi ja Radio-orkesterin ylikapellimestariksi.

Vaikka isän työ nyt Helsingissä olikin, ei vapaa-aika kotona päässyt lisääntymään, radiotyö tuohon aikaan kun tarkoitti lähinnä suorita lähetyksiä, ja näin oli luonnollisesti tarvittaessa myös vaikkapa jouluaattona ja uudenvuodenpäivänä. Kun Radio-orkesterin kuultiin soittavan isän johdolla, oli hän studiossa johtamassa orkesteria, eikä puheohjelmiakaan tehty juuri muuten kuin suorana studiossa. En pysty muistamaan, milloin kotiimme hankittiin radio, mutta muistan hyvin, kun se otettiin käyttöön. Kovasti olin sitä kapinetta ihmetellyt ja kun sieltä oli kuulunut soittoa ja puhetta, olin kuulemma kysynyt, onko siellä pieniä ukkoja sisällä.

Arkipäivät me lapset vietimme pääsääntöisesti lastenhoitajien seurassa, mutta sunnuntaisin vietimme perheen yhteistä aikaa tekemällä retkiä vaikkapa Kaivopuistoon tai käymällä elokuvissa. Suuri oli ihmetykseni siitäkin, että kuvat voidaan saada liikkumaan. Tuolloin en vielä voinut kuvitellakaan, että pääsisin itsekin harastamaan elävien kuvien ottamista, niin kaitafilmi- kuin videokamerallakin. Elokuvateattereissa katsottiin tuohon aikaan usein ”Pätkiksiä”, erilaisia katsauksia maailman ihmeistä. Teattereissa ei noihin aikoihin vielä itsestään selvästi huomioitu hyvää näkyvyyttä kankaalle, esimerkiksi Revy-elokuvateatterissa Museokadulla (myöhemmin Cinemana tunnettu) oli katsomo tasaisella lattialla, joten naisten hattumuoti aiheutti usein harmia.

Sukulaisia ja muusikkotuttavia

Sukulaisten kanssa olimme hyvin usein tekemisissä. Isäni vanhempi sisar Esteri oli valmistunut filosofian kandidaatiksi 1910 ja toimi kansakoulunopettajana, kielenkääntäjänä sekä kirjailijana. Hänen miehensä oli arkkitehti Elias Paalanen, joka oli kotitalomme lisäksi suunnitellut monia muitakin kerrostaloja Etu-Töölön sekä Kamppiin, muun muassa Hämäläisten talon. Paalasen lapset olivat

Valpuri (serkuskatraan vanhin), Kalle ja Heikki. Koska viimeainnitu oli minua vain puolitoista kuukautta vanhempi, olimme koko kouluajan luokkatovereita ja sitäkin kautta jatkuvasti tekemisissä. Esteri-täti oli 1920–1930-luvun vaihteessa, etten sanoisi, sangen rehevässä kunnossa. Olin kerran hänen ja Heikin kanssa elokuvissa, ja jossain uutiskatsauksessa näytettiin norsua. Olin ollut innoissani ja kuulemma hihkaissut Heikille kovaan ääneen: ”Toi on eri iso, vielä isompi ku sun äitis!”

Isän nuorempi sisar Tyyni oli valmistunut filosofian kandidaatiksi 1916 romaanisen filologian laitokselta. Hän oli valmistumista seuraavana vuonna mennyt naimisiin opettajansa, romaanisen filologian dosentin, my hemmin ylimääräisen professorin, Oiva Tallgrenin kanssa. Perhe muutti vuonna 1933 sukunimensä Tuulioksi. Tyyni-täti kutsui itseään kulttuurin sekaty läiseksi, ja sitä hän totisesti oli: kirjallinen tuotanto alkoi 1910-luvulla ja päättyi 1980-luvulla – pakinoita, esseekokoelmia, matkakirjoja, muistelmateoksia, huomattavien naisten elämäkertoja.

Tallgren-Tuulioillakin oli kolme lasta, Jaakko, Hannu sekä Mauri. Jaakko oli minua kolme vuotta vanhempi ”yleisnero”, kuten Norssin matrikkeliin oli kirjoitettu. Hän tunsu hyvin oman arvonsa, mutta sanoi kuulemma joskus: ”Tuomas on taiteilija, vaikkei sitä itse tiedä.” Hannu oli afaatikko, joka asui suurimmaksi osaksi hoitokodissa Leppäkosken Kiipulassa ja my hemmin Kruusilassa Salon seudulla. Hannu ei koskaan puhunut sanaakaan, mutta hänellä oli aivan hämmästyttävä taito saada mikä tahansa tavara py rimään kuin hyrrä. Uskoisin, että nykypäivänä hän olisi saanut kännykätkin py rimään.

Äidin puolelta sukulaisia, serkkuja ja pikkuserkkuja riitti, mutta läheisimmiksi tulivat Sarantolat, koska he asuivat Helsingissä. Sarantolan Olli ja Tauno olivat serkuista my s saman ikäisiä kuin me. Ollin rooli my hemmin sota-aikaisessa elämässäni oli merkittävä. Tauno opiskeli teologiaa ja päätyi lopulta Kulosaaren kirkkoherraksi. Jotkut äidin veljistä pysyivät Gustafssoneina, mutta moni heistä suomennutti nimensä Kalantiksi, muun muassa Aku-

eno (Aarno), joka oli minulle my hemmin suureksi avuksi autokau-poissani.

Erilaisia sukulaistapaamisia oli pitkin vuotta, ja joulun vietto oli aina hyvin juhlallista ja perusteellista, oli isot kuuset ja koristeet. Silloin oli my s oikea sukulaisvierailujen kultakausi, jokaisen perheen kotona vietettiin joku juhlapäivistä, eikä kyseessä ollut mikään iltapäiväkahvi, vaan juhlava ateria. Sinänsä kaiken tämän juhlallisuuden mahdollistivat kotiapulaiset. Jouluperinteisiin kuuluivat hauskat lahjarunot, joissa erityisesti Esteri- ja Tyyni-täti olivat virtuooseja. Siihen aikaan ylipäänsä oli perheillä paljon kutsuja, ihmisiä kutsuttiin kylään ja vierailuille ihan toisessa määrin kuin nykyään. Kutsuihin valmistauduttiin huolella, siellä pidettiin puheita, lausuttiin runoja ja musisoitiin. Eivätkä nämä kutsut olleet mitenkään sidottuja pelkästään viikonloppuihin, vaan niitä pidettiin yhtä lailla arki-iltoina.

Suomen Kuvalehden numerossa 46 vuodelta 1938 (5.12.) on juttu, jonka alkukappale kuvaa hyvin ajan henkeä: ”HAMMASLÄÄKÄRI, ROUVA ARMI [sic!] HAAPANEN, tohtori Toivo Haapasen puoliso, ty skentelee päivittäin klo 9:stä aamulla klo 7.30 paikkeille illalla. Hän on neljän lapsen äiti, joista vanhin 16, nuorin 8-vuotias, ja perheenemäntä, jolla on melkoiset edustus- ja seurusteluvollisuusudet.” Vieraskirjaamme selatessa voi kyllä todeta velvollisuuksia riittäneen. Huhtikuun 5. päivänä viikonpäivästä riippumatta, Irenen päivänä, on lähes joka vuosi ollut kutsuttuna suurehko vierasjoukko (äidin toinen nimi oli Irene). Vakiovieraita pienemmissä ja isommissa tilaisuuksissa ovat olleet säveltäjä Yrj Kilpinen ja vaimonsa Margareta, Taneli ja Kyllikki Kuusisto, Jussi ja Piiu Blomstedt, myöhemmin Jalas sekä veljekset Ernst ja Erkki Linko – Iso- ja Pikku-Linko.

Meillä kävi my s paljon säveltäjiä, joiden teoksia isä ahkerasti radiossa esitti. Sunnuntaina 14.4.1934 ovat kylässä olleet Aarre Merikanto ja Väin Raitio, tiistaina 17.3.1936 vieraslistalta löytyvät Kilpisen lisäksi säveltäjät Erkki Melartin, Leevi Madetoja sekä Uno Klami, Toivo Kuulan leski Alma Kuula ja Robert Kajanuksen poika, viulisti Kaj Kajanus. Tapasin toki näitä vieraita, koska kut-

suja oli meillä usein. Näyttäydyin ja tervehdin, siinä kaikki. En silloin oikeastaan tiennyt, keitä ihmisiä meillä vieraili. Toki musiikkia usein kuului, esimerkiksi Taneli Kuusisto ja Jussi Jalas soittivat nelikäteisesti pianolla jotakin. Joskus minäkin jouduin kauhukseni soittamaan vieraille viulua.

Monet musiikki-ihmiset tuohon aikaan tuntuivat olevan äitini hammaspotilaita. Uuno Klami oli valitellut jonkin operaation jäljiltä, että kaikki oli muuten hyvin, mutta piippu ei tahdo pysyä suussa. Hammasporat tuohon aikaan olivat aika kammottavia laitteita nykyisiin verrattuna, ja kun äiti kerran oli porannut pianotaiteilija Timo Mikkilän hammasta ”niin että savu nousi”, oli Timo pienen tauon tullessa kysäissyt: ”Joko sieltä näkyy kauluksen nappi?”

Vaikka oma äiti oli kyseessä, hammastarkastus tuntui aina hyvin kamalalta, eikä sinne totisesti mielellään menty. Saattoipa käydä niinkin, että meidän hampaamme jäivät vähemmälle huomiolle kuin muiden asiakkaiden. Tuohon aikaan hammashoito oli muutenkin lähinnä hoitoa, reikien paikkaamista ja viallisten hampaiden poistoa. Ennaltaehkäisyä ei juuri tunnettu. Muistan äitini hieman hymähdelleen silloin, kun alettiin suositella sokerin syömisestä vähentämistä hampaiden kunnon parantamiskonstina.

Kesäksi maalle

Kesiä emme koskaan viettäneet kaupungissa. Maalaismaisemat tarjosivat hienot mahdollisuudet kaikenlaisen fyysiseen puuhasteluun, mihin olin aina valmiina. Ihmisiä ujostelin, mutta jos minut houkuteltiin mukaan vaikkapa kilometrien mittaiselle pyörämatkalle, vaikka olin juuri vasta oppinut ajamaan ja pyörä oli liian iso, en epäriikään nyt hiukkaakaan. Näin kävi Simolan tilalla Vihdissä 1920- ja 1930-lukujen taitteessa. Vanhempani olivat vuokranneet kesäasunnoksi kyseisen tilan maatalon punaisen pitkulaisen sivurakennuksen. Se oli lähellä Hiidenveden rantaa. Meillä oli Simolassa mukana äidin nuorimman sisaren Tuulikin puuvanteinen polkupyörä. Ihmettelin, miten pyörällä voisi pysyä pystyssä, mutta kun lähdin kokeilemaan, huomasin, että kyllähän se pysyy, kun vain

Minä ja uusi hieno purjeverne Merikotka Hiidenveden rannassa, 1930-luvun alussa.

ohjaa. Heti opittuani lähdin sitten talon pihapiirissä olleiden isojen poikien perässä polkemaan Nummelan kylään. Matka oli noin viisi kilometriä, ja siinä oli jyrkkiä ylä- ja alamäkiä. En yletynyt edes istumaan pyöräni satulassa, vaan poljin koko matkan seisaaltani.

Toinen hurja kokemus oli, kun tilan rengit istuttivat mi-

nut Visannätti-nimisen ravihevosen selkään ja sanoivat, että viepä se laitumelle. Heitä taisi laiskottaa ja panivat minut t ihin, mikä ei ollut tässä tapauksessa vaikeaa. Tehtävä sinänsä oli vaaraton, koska hevonen tiesi kyllä täsmälleen, mihin mennä. Minun ei tarvinnut tehdä muuta kuin istua kyydissä. Kunnes tultiin notkoon, jossa oli hirsisilta. Sillan kohdalla Visannätti yhtäkkiä pelästyi, tai sitten sitä ei vaan huvittanut mennä ojan yli. Joka tapauksessa se l i etujalat lukkoon, ja äkkipysähdyksen seurauksena lensin voltin ojan pohjalle. Ojassa ei onneksi ollut vettä ja taisteloin itseni uudelleen hevosen selkään ottamalla sen tukasta kiinni. Edelleenkään en käsittä, kuinka onnistuin – sillä ei nimittäin ollut minkäänlaisia valjaita. Siinä tasapainoillessa hain tukea hevosen kropasta puristamalla jalkojani yhteen. Sehän olikin Visannätille merkki lähteä juoksemaan. Se lähti ja juoksi laitumen ohi. Kiskoin sitä tukasta, huusin ”ptruu” – ja sain sen lopulta pysähtymään. Sitten Visannätti käveli kiltisti laitumelle.

Järven rannalla oli hiekkaranta. Sain lahjaksi hienon leikkipurjeverneen, jonka nimi oli Merikotka. Hiekkarannalla oivalsin my s

sen, että kun painaa pään veteen ja pidättää hengitystä, pysyy pinnalla. Tuon oivalluksen avulla opin aika pian my s uimaan, Kaharin kuivan maan uimakoulusta sen sijaan ei ollut mitään hy tyä!

Simolassa pääsi my s kerran yksi nuori sonni karkuun, ja se teutaroi pihamaalla jo varsin vaarallisen oloisesti. Meidän perheemme kannalta kauheinta tilanteessa oli, että Eero-vauva oli nukkumassa korissa siellä pihamaalla. Emmi-apulaisemme säntäsi pihaan tuhatta ja sataa ja pelasti Eeron sisätiloihin turvaan.

Simolassa näin kerran yhdellä ukonilmalla pallosalaman, joka eteni ikään kuin pomppien. My hemmin olen lukenut suoranaisia epäilyjä tällaisen ilmi n olemassaolosta, mutta oma muistikuvani tästä on säilynyt hyvin voimakkaana mielessäni.

Koulutielle

Paalasen serkut, Tallgrenin Jaakko sekä isosiskoni Aune olivat aloittaneet koulunkäyntinsä Forsbergin valmistavassa koulussa Vänrikki Ståhlin kadulla. Siellä aloitin minäkin syksyllä 1931, samoin Paalasen Heikki. Olin loppukesällä opetellut kotona kiivaasti kirjaimia. Yhtäkkiä istuessani ruokasalin sohvalla minulle valkeni, että kun kirjaimet pannaan peräkkäin, niistä muodostuu sanoja. Tuo pieni suuri oivalluksen hetki, jolloin opin lukemaan, on taltioitunut hyvin vahvasti mieleeni.

Forsbergin koulu oli yksityinen kansakoulun vastine, kolmiluokkainen oppikouluun valmistava laitos. Koska osasin jo lukea, eivät mitkään oppiaineet tuottaneet erityisiä vaikeuksia. Luokkamme oli pieni, mutta en erityisemmin viihtynyt 15–20 lapsen ryhmässä. Koulunkäyntiäni varjosti my s ankara sairastelu. Heti alkuun päästyä sairastin keuhkopussin tulehduksen, joka piti minut pitkään aikaa sängyssä ja johti pieneen nesteenoisto-operaatioonkin. Hetken aikaa olin terveiden kirjoissa, joskin hyvin voimattomana. Onnettomasti juuri samoihin aikoihin oli sisareni Aune sairastanut piilevän tulirokon. Sain tartunnan, ja minun tautini oli kaikkea muuta kuin oireeton. Jouduin neljäksi viikoksi eristettyyn sairaalahoitoon, sillä tuohon aikaanhan ei vielä ollut antibiootteja.

Saliin, jossa me lapsipotilaat olimme, ei päästetty ainuttakaan vierailijaa. Kun vanhempani kävivät minua katsomassa, he saivat ainoastaan katsoa minua ikkunasta ja vilkuttaa. Yhtenä päivänä he näyttivät minulle ikkunasta isoa pakettia, mutta jostain kumman syystä en sitä kuitenkaan saanut vanhempieni lähdettyä. Pitkän aikaa pohdin, mitä on tapahtunut, kunnes lopulta rohkaistuin kysymään ja sitten selvisi, että se oli unohtunut hoitajien huoneen nurkkaan. Paketista paljastui uskomattoman upea, aivan mahtava peltinen paloauto! Mukavina hetkinä tältä sairausajalta muistan myös Mikki Hiiri -sarjakuvat, joita sain päivittäin lukea.

Yksi potilastovereista oli syntymästään sokea pieni poika. Ihmettelin kovasti, millaista on olla sokea ja kysyin häneltä: ”Näet koko ajan mustaa?” Hän vastasi: ”Ei, en näe mitään.” Tuo vastaus askarrutti minua kovasti ja mietin pääni puhki, mitä sellainen ”ei mitään” voi olla.

Tulirokko aiheutti niin pitkän poissaolon koulusta, että mietittiin, voiko minua päästää luokalta. Ilmeisesti kuitenkin osasin riittävän hyvin lukea, kirjoittaa ja laskea, joten vielä tässä vaiheessa pääsin sujuvasti eteenpäin. Lihaskuntoa sairaudet heikensivät yleisesti. Pitkään sängyssä maattuani koin suorastaan tasapainovaikeuksia, ja käveleminenkin oli opeteltava uudestaan.

Huvila meren rannalla

Elias ja Esteri Paalasen perheen elämä oli 1920-luvulla mennyt mukavasti, sillä Elias-sedästä oli tullut hyvin menestyvä arkkitehti. Paalaset asuivat Stenbäckinkadulla linnamaisessa omakotitalossa, ja kesät he olivat viettäneet jo vuodesta 1919 lähtien Porvoon lähellä Gäddragissa, Tirmon niemellä. Ruotsinkielinen Gäddrag oli suomenennettu Hauenkoukuksi, eikä se ollut mikään kesämökki, vaan maatila, jossa oli iso huvilarakennus ja lukuisia maatilarakennuksia, jotka Elias oli veljensä kanssa suunnitellut. Viljelyksiä oli aina hoitanut vuokralainen.

Vuosikymmenen vaihteen lama iski Suomeen voimakkaasti ja erityisesti rakennusosalalle. Elias-sedän työt vähenivät dramaatti-

Hauenkourun kesäasukkaat 1933: ylhäältä vasemmalta Elias Paalanen, taloudenhoitajamme Emmi Sarantola, Valpuri Paalanen, Arma Haapanen, Esteri Paalanen, keskirivissä vasemmalta lastenhoitajat Katri ja Iida, Toivo Haapanen, Aunen ystävä Liisi Halttunen ja Aune Haapanen. Istumassa vasemmalta oikealle Kalle Paalanen, minä, Heikki Paalanen, Matti ja Eero Haapanen.

sesti. Hän joutui myös maksamaan kovan hinnan hyväsydämydestään, sillä hän oli mielellään auttanut ystäviä takaamalla heidän lainojaan. Rahavaikeuksiin joutuneet lainaajat eivät saaneet velkojansa maksettua, ja maksomieheksi joutui Elias. Stenbäckinkadun asunto myytiin ja kesäasunnon ylläpitoon oli keksittävä uusia konsteja.

Isäni auttoi nyt Eliasta rahallisesti, ja lainan takaisinmaksuun loivat langokset sujuvan käytännön: meidän perheemme alkoi myös viettää kesää Hauenkourussa. Tallgrenit, jotka meidän ensimmäisenä kesänämme suomensivat nimensä Tuulioksi, olivat olleet kesäasukkaina tilalla jo vuodesta 1927 saakka. Päärakennuksesta

Minä, Taneli
Kuusisto
sekä isä
veneajelulla
1930-luvun
puolivälissä.

muutaman sadan metrin päässä olevasta riihestä oli tehty heille m kki, ja paikkaa kutsuttiin Aamulahdeksi.

Kesästä 1933 aina vuoteen 1945 saakka vietimme siis koulujen loma-ajat Hauenkoudussa meren rannalla. Nukuimme luhtirakennuksessa, isä ja äiti pienessä päätyhuoneessa, joukko nuorisoa toisen päädyn suuremmassa tilassa. Ateriat sy tiin päärakennuksessa, ja Tuuliot osallistuivat yhteisiin rientoihin usein, vaikka muutaman sadan metrin päässä omassa paikassaan varsinaisesti asuivatkin.

Äitini sai pidettyä kunnon kesätauon hammaslääkärin t istään, mutta isän oli aika lailla oltava Helsingissäkin. Kun hän sitten tuli Hauenkoukkuun, hän viihtyi enimmäkseen tuvassa, dekkareita lukemassa. Serkkuni Kalle kertoi hämmästyneensä, kun isästäni sitten yhtäkkiä paljastui osaava hevosajuri tai leikkimäkin rakentaja. Olihan isä viettänyt lapsuutensa maaseudulla kaikenlaisia taitoja opetellen. Hauenkoudussa kävi paljon kolmen isäntäperheen kutsumia vieraita, pitkälti samaa kaartia kuin talvisin Helsingissäkin. Ulkomaisista vieraista siellä erityisen hyvin viihtyi unkarilaissyntyinen sellotaiteilija Tibor de Machula. Kesällä 1934 hän oli 22-vuotias ja Hauenkoukun tuvassa hän soitti meille koko Antonín Dvořákin sellokonserton kenraaliharjoituksena kesäkuun

Onnellinen purjeveeneen omistaja Tibor de Machula (istumassa keskellä). Vasemmalla veneen myyjä, Klaus "Kulaus" Virtanen, äitini, Esteri-täti ja isä, oikealla Tuulikki Cronvall.

alun Radio-orkesterin studiokonserttiin. Tiborin ja isän musiikillisen yhteistyön kautta hänestä tuli vanhempieni läheinen ystävä.

Tiborin Suomen matkan piti kestää kaksi päivää, mutta hän jäikin noin puoleksi vuodeksi. Hauenkourussa hän opetteli purjehtimaan ja osti oman käytetyn purjeveeneen. Muistelen, että veneen kallistuessa rungon rakosista valui vettä sisään solkenaan, mutta pinnalla vene kuitenkin pysyi. Vuonna 1936 Machulasta tuli Berliinin filharmonikkojen soolosellisti ja sodan jälkeen tämä maailmankansalainen muutti Amsterdamiin Concertgebouw-orkesterin soolosellistiksi. Hän vieraili Suomessa säännöllisesti solistitehtävissä aina 1980-luvulle saakka. Ennen kuolemaansa vuonna 1982 hän tuli sen ajan nuorelle sellistipolvelle tutuksi opettamalla esimerkiksi Suolahden ja Lapuan musiikkileireillä.

Kesäisiä aktiviteetteja

Me serkukset touhusimme maalla päivät pitkät kaikenlaista keskenämme. Jaakko ja Kalle vanhimpina ”kundeina” olivat aktiviteeteissa yleensä primus motoreja. Rakensimme tiilistä ja puupaloista kaupungin, jonne kehitelimme virkamiehet ja hallinnon. Lopulta leikki laajeni ihan ”valtakunnalliseksi”, jossa jokaisella osallistujalla oli oma kaupunkinsa ja vaakunansa. En muista, että meille serkuille olisi koskaan tullut mitään riitoja, tottahan toki sellaista tyypillistä kisailua – me pienemmät pirskottelimme vettä Kallen ja Jaakon päälle ja saimme sitten takaisin isommalla mitalla. Serkkujen seurassa kuitenkin uskalsin aina olla oma itseni enkä ujostellut.

Tuulion Mauri kehitteli roiri-kielen: jos tuntui siltä, että nyt olisi vaikkapa mukava mennä uimaan, hän sanoi ”mua uimaro!” ja niin edelleen. Hyvin usein meitä ”uimaroikin”. Varsinainen huvilan ranta oli kylläkin ikävä matala savipohja, jossa vesi muuttui pienelläkin tuulella ihan sameaksi mutavelliksi. Onneksi pienellä luodolla noin sadan metrin päässä rannasta oli uimamiekkä, jossa vesi oli kirkasta ja luodon ympärillä pari metriä syvää. Siellä sukellettiin ja hypittiin. Vastapäätä, noin kilometrin päässä, oli Kuusisaari, jossa oli jyrkät kalliorannat ja niin syvää, ettei koskaan päässyt sukeltamaan pohjaan saakka. Minua harmitti erityisesti se, että kun sukelsi veden alle, näky muuttui sameaksi. En silloin vielä tiennyt mitään sukeltajien käyttämistä maskeista, mutta niihin sain myhemmin tutustua.

Läheiselle laidunmaalle, Luumuniitylle, rakensimme yleisurheiluareenan. Kerrottiin, että Luumuniitty oli saanut nimensä siitä yksinkertaisesta syystä, että siellä oli joskus synty luumuja. Se oli erinomainen alusta kaikelle urheilulle. Teimme juoksuradan, kaivoimme kuoppia nurmikkoon, täytimme niitä hiekalla saaden alastulopaikan korkeus- ja seiväshypylle. Emme rakentaneet vain rakentamisen ilosta, vaan kyllä harrastimme aktiivisesti ja pidimme koko porukan urheilukilpailuja. Minä taisin tosin olla ainoa, joka kävi siellä yksikseenkin. Kerran siellä yksin touhuillessani minua

lähestyi uhkaavasti nuori sonni. Onneksi minulla oli mukana keihäs, jonka saatoin panna eteeni suojaksi. Sonni tuli ihan lähelle, mutta perääntyi lopulta. Niin peräännyin minäkin, sangen liukkaasti, hyppäämällä aidan toiselle puolelle.

Vanhempamme kehittivät aika ajoin kaikenlaisia yhteisleikkejä ja näytelmiä. Niistä en innostunut, sillä oma ujouteni nousi pintaan enkä olisi kehdannut. Tyyni Tuulion *Keskipäivän maassa* on esimerkiksi kuva ”improvisoidusta näytelmästä”, jossa esitän ”jaloa nuorukaista”. Kuvaa katsoessa saa kyllä vaikutelman, että esitän ”nuorukaista, joka haluaisi kadota maan alle!”

Oppikoulu ja viulu

Tieni Forsbergin koulussa oli keväällä 1934 tullut päätökseen ja oli aika pyrkiä oppikouluun, vaikka olin vasta 9-vuotias. Kaikki vanhemmat serkut olivat norssilaisia, niinpä minäkin pyrin sinne. Pääsykokeessa ei olisi pitänyt olla mitään ongelmia, koska minulla ei ollut mitään vaikeuksia sen enempiä kirjoittamisessa kuin laskemisessa. Oli kuuma kesäpäivä ja luokassa olivat ikkunat auki. Oikeinkirjoitustehtävässä piti kirjoittaa sanelun mukaan ja sanelun lausui latinan kielen opettaja Niilo Lehmuskoski. Hänellä oli tuuhea harmaa tukka ja jylyisevä ääni – pelottava hahmo jo sellaisenaan. Hän alkoi lausua kaikuvalla äänellä, ja kirjoittaminen sujui oikein hyvin, kunnes Lehmuskoski lausui ”puolipiste”.

Minulla ei ollut aavistustakaan, mikä on puolipiste. Järkeilin, että sen täytyy olla pisteen puolikas, ja niinpä ryhdyin käyttämään aikaa ja vaivaa saadakseni sellaisen piirrettyä. Sangen epätoivoisen tyksarkani aikana Lehmuskoski oli jylissyt tehtävää niin pitkälle, että en saanut enää kiinni. Reputin kokeen ja se tarkoitti, että oli hakeuduttava johonkin toiseen kouluun, joka lopulta oli Tien yhteiskoulu Urheilukadulla. Ensimmäinen luokka meni siellä oikein hyvin, ja todistukseni perusteella pääsin kuin pääsinkin Norssiin. Asiat olivat siis niin kuin niiden piti olla. Liityin samaan jengiin serkkujeni Kallen, Jaakon sekä Heikin kanssa. Valpuri ja Aune kä-

vivät puolestaan tytt norssia Ilmarin- ja Sammonkatujen välissä Etu-T l ssä.

Ratakadun perinteikkään poikain normaalilyseon opettajakunta koostui enemmän ja vähemmän oman arvonsa tuntevista opettajista. Matematiikkaa opetti Väinö J. Saarialho, joka oli tehnyt oppikirjankin. Hän viljeli tunneillaan kuivaa ja ironista huumoria. Kerran hän kysyi jotain tehtävää, ja oppilas ei tiennyt vastausta. Saarialho sanoi: ”Jos luokassa on muitakin, jotka eivät tätä tiedä, nouskoot yll s.” Tuolit ja pulpetit vain kolisivat, kun iso katras poikia nousi yll s. Saarialho laski: ”... 18, 19, 20... Vai niin, melkein tusina!” Toinen tässä mainittava tapaus sattui paljon my hemmin veljelleni Matille. Hän oli kokeessa kirjoittanut paperin alareunaan väärin ja korjattuaan asian ylemmäs repinyt huolellisesti väärän vastauksen alareunasta irti. Kun hän sai kokeen takaisin, Saarialho oli kirjoittanut alareunaan: ”Onko luokassa hiiriä, jotka näin nakertavat?”

Minä olin Norssiin tullessani 10-vuotias, ja koulun perinteistä arvokkuutta huokuva ilmapiiri tuntui suorastaan pelottavalta. Ensimmäisellä laskentotunnilla avasin Saarialhon tekemän oppikirjan ja näin ensimmäisen tehtävän: määrittele suure. En lainkaan ymmärtänyt kysymystä. Se oli suorastaan lannistava järkytys, joka säteili ehkä kaikkeen tekemiseeni uudessa opinahjossa. Koko vuosi tuntui menevän kauhukokemuksesta toiseen, ja niinpä jäin luokalle. Kertaus auttoi, mutta ei minusta koskaan mitään tähtioppilasta tullut. En tiedä, miksi olin niin laiska läksyjen tekijä.

Tuohon aikaan koulunkäynti oli kaiken kaikkiaan hyvin suoraviivaista nykypäivään verrattuna. Opettaja oli kiistaton auktoriteetti, ja arvostelu oli armotonta. Toisaalta kaikki tiesivät tämän, ja siksi luokalle jääminen tai ehtojen saaminen ei ollut mikään suunnaton häpeän aihe. Yhtenä 1930-luvun lopun kesänä Hauenkoukussa oli useita ehtolaisia, ja avuksi palkattiin nuori maisteri Lassi Vormula opettamaan matematiikkaa, koska niin monella meistä oli ehdot. Kaikki selvisivät sitten eteenpäin.

Kovin suurta ahkeruutta en aluksi osoittanut my skään oppikoulun ohessa alkaneessa viulunsoitossa. Viulu oli ollut haavesoitimeni, mutta isä oli ollut sitä mieltä, että pianolla kannattaa aloit-

taa, koska siitä saa hyvät perusvalmiudet. Aune soitti jo pianoa, samoin Matti ja Eero myhemmin. Aunesta tulikin musiikinopettaja ja muun muassa Radion kamarikuoron pitkäaikainen jäsen. Matti ja Eero eivät lähteneet ammattipolulle, mutta heistä tuli molemmista erittäin innokkaita musiikin ystäviä.

Suoraan voin sanoa, että viulunsoitto alkoi kohdallani liian myöhään. Suomessa ei vain tuohon aikaan ymmärretty viulunsoiton todellisia vaatimuksia. Isä oli omalla tavallaan päässyt musiikissa pitkälle, ja hän varmaan vilpittämästi ajatteli, että sama tapa olisi lapsillekin hyvä, mikäli muusikon ammattiin olisivat hakeutumassa. Ensimmäinen viulunsoiton opettajani oli Radio-orkesterin alttoviulisti Erik Karma, joka oli myös Sibelius-kvartetin jäsen. Hän oli hieno muusikko ja hyvä opettaja, mutta minä en ollut erityisen ihanteellinen oppilas. En saanut harjoiteltua, ja viihdyin vapaa-ajat tällain piholla kaverien seurassa, mistä seurasi, etten enää kehdannut mennä tunneille ja pinnasin.

Pihan kaveriporukassa oli eräs Hilding-niminen kaveri, joka oli innostunut kaikenlaisista uhkarohkeista tempauksista. Minut oli tavattoman helppo naruttaa mukaan näihin idioottimaisuuksiin. Ehkä kaikkein uhkarohkein seikkailu oli kerran kevättalvella: Lähdimme rannasta jäätä pitkin Korkeasaareen. Menomatka meni vielä oikein hyvin, mutta takaisin tullessamme havaitsimme, että tästähän on mennyt laiva, joka on tehnyt jäähän railon. Laivareitin kohdalla oli pelkästään kelluvia jäälauttoja. Jatkoimme matkaa hyppimällä lautalta toiselle, ja koska lautat eivät aina kestäneet painoamme, oli hypittävä nopeasti lautalta toiselle. Pienikin lipsahdus olisi voinut johtaa meren hyytävään syleilyyn. Ihmeellistä kyllä selvisimme, mitä nyt vaatteet vähän kastuivat. Ystävytyeni Hildingin kanssa päättyi lopulta siihen, että hän tahallaan ärsytti minua pikkuasioista, seurasi rappukäytävässä kanssani hissiin ja lähtiessäni lopuksi minua leukaan. Häntä oli ilmiselvästi alkanut häiritä, että olin sellainen ”hienostopoika”.

Vanhempani olivat niin kiireisiä, etteivät puuttuneet asioihini kovin tiukasti, mutta totuus viuluopinnoistani tietenkin selvisi lopulta. Rangaistukseksi pinnaamisesta sain itse käydä Karman luona

maksamassa niin ne tunnit, joissa olin ollut läsnä kuin ne, joissa en ollut käynyt. Kyllä minua sitten hävetti!

Vähitellen viulunsoiton harjoittelu alkoi maistua ja onnistuin oppimaan Vivaldin g-mollikonsertron ensimmäisen osan niin, että pääsin Konservatorion (nykyinen Sibelius-Akatemia) oppilaaksi. Siellä opettajakseni tuli Gustav Schatelowitz. Hän oli kaupungin-orkesterin ensiviulisti, hieno ja miellyttävä henkilö, jota muistan suurella sympatialla. Olen oikeastaan vasta myhemmin todennut, että hän oli paljon parempi opettaja kuin silloin osasin arvostaa. Hänen oma soittonsa ei aina kuulostanut niin hyvältä, koska vertasin sitä Erik Cronvallin musikaaliseen soittoon. Joka tapauksessa Konservatorioon päästyäni innostuin täydellä vakavuudella viulunsoiton opiskeluun.

Norssissa osallistuin luonnollisesti orkesteriin, jota johti määrätietoiseen tapaansa L. Arvi P. Poijärvi. Alaluokkalaisena olin vielä noviisi, joka ihaili vanhempien oppilaiden osaamista. Heistä mainittakoon esimerkiksi oboisti Tauno Pylkkänen. Orkesterissa soitti myös joitakin koulun opettajia, muun muassa latinanopettaja Tauno Parikka, joka oli varsin taitava viulisti. Talvisodan jälkeen kouluun tuli paljon viipurilaisia oppilaita, ja heidän joukossaan muiden muassa Jouko Ilvonen, yksi Boris Sirpon ihmelapsista. Hän soitti kerran aamunavauksessa Sarasaten *Mustalaislaulut* erittäin taitavasti. Myhemmin hän muutti Amerikkaan ja jätti viulunsoiton kokonaan.

Norssin seinällä komeili koulun järjestyssääntö. Eräässä seinällä roikkuvassa taulussa sanottiin: ”Kortinpeluu, tupakanpoltto ja muu senkaltainen askarointi olkoon kovasti kielletty.” Sääntöpykälästä huolimatta tupakka kuului tuon ajan suomalaisten miesten elämään koulutustasosta riippumatta. Isäni oli kova tupakkamies, ja kotonamme leijui jatkuva tupakansavu. Ei siis ollut minullekaan vaikeata kokeilla. Isän työpöydällä lojui aina iso Klubi7-laatikko, ja sieltä oli lapsellisen helppo vohkia ”opettelusavukkeita”. Sain kyllä nuhteita, kun tämä huomattiin. Nuhteiden teho taisi jäädä varsin vähäiseksi.

Sota-aika 1939–1944

Talvisodasta jatkosodan alkuun

Syksyllä 1939 olin huoleton, tupakanpolttua opetellut 14-vuotias koulupoika. Kuulin kyllä maailmalta kantautuvan sotauutisia, mutta ne olivat vain joitakin pieniä yksityiskohtia jostain kauempaa. En osannut ottaa niitä kovin vakavasti enkä tulkita niitä miksikään ”maailmantapahtumaksi”. Aikuiset kyllä seurasivat tapahtumia huolestuneina.

Neuvostoliiton painostus Suomea kohtaan voimistui lokakuussa ja Moskovan neuvottelujen alkaessa valtioneuvosto kehotti kansalaisia evakuoitumaan. Koulut suljettiin ja meidän evakkomatkamme suuntautui Hauenkoukkuun. Tuolloin aloin tajuta, kuinka vakava tilanne oli. Evakkoon lähtivät kanssamme äiti, Esteri- ja Tyyni-täti sekä taloudenhoitajat ja Erik Cronvallin vaimo Eevi vastasyntyneen lapsensa kanssa. Vanhimmat serkut Valpuri ja Jaakko jäivät kaupunkiin maanpuolustustehtäviin, Kalle oli jo armeijassa. Hän kävi armeijaa lentosotakoulussa. Kerran Kalle tuli lentokoneella Hauenkoukun maisemiin ja lenteli matalalla kattojen yllä. Esteritäti oli kauhuissaan poikansa näyt ksestä. Minä puolestani olin haltioissani ja päätin siinä paikassa tulla itsekin lentäjäksi!

Maalla oli aika jännittävää syksyllä, mutta pian alkoi tuntua, että kyseessä oli vain tarpeeton varotoimi. Koulutauko kesti kui-

Uhkaava maailmantilanne ei näy evakkolomalaisten kasvoilla Hauenkouvussa syksyllä 1939. Vasemmalta oikealle minä, Matti, Mauri Tuulio, Aune, Esteri-täti, Eero, Emmi Sarantola, Cronvallin lastenhoitaja sylissä Eero Cronvall, Eevi Cronvall.

tenkin yli kuukauden, minkä aikana I ysimme uuden mielenkiinnon kohteen, lintujen tutkimisen. Evakkolomaksi kutsuttu ajanjakso päättyi marraskuun puolivälissä, kun Suomen pääneuvottelijä Juho Kusti Paasikivi ja valtionvarainministeri Väin Tanner seurueineen palasivat kotiin kolmansista neuvotteluista ja kuvittelivat vain neuvottelujen olevan tauolla. Kauaa ei aikaa kulunut koulua käydessä, kun jo oltiin marraskuun viimeisessä päivässä. Se alkoi kuin mikä hyvänsä arkipäivä, kunnes yhtäkkiä rehtori Rafael Holmström ryntäsi luokkaan ja puuskutti, että valtioneuvostosta on annettu sodanjulistus ja ilmoitus ilmahyökkäyksestä, kaikki poistukoot kiireesti koteihinsa! Teimme työtä käskettyä.

Kun olin päässyt kotiin, tuli ensimmäinen hyökkäys ja ihmiset komennettiin menemään ulos kodeistaan. Hesperiankadun merenrannan päässä hautausmaan puistoon kokoontui hirvuinen määrä ihmisiä. Siellä me sitten seurasimme, kuinka koneet jylyivät yläpuolellamme ja jostain kuului pommien jytyä. Ihmiset tietysti olivat huolissaan, pommittavatko koneet nyt meitä, kun olemme

täällä, mutta näin ei tapahtunut. My hemmin opin tietämään, ettei korkealla lentävästä lentokoneesta oikein tahdo edes nähdä yksittäisiä ihmisiä, saaticka pystyä heihin tähtäämään. T l ssä tuhot jäivät kohtuullisiksi. Lähin tuho sijaitsi Malminrinteellä, noin nykyisen saksalaisen koulun kohdalla, jonne oli osunut isosti. Kävimme pommituksen jälkeen katselemassa aiheutuneita tuhoja. Ihmetystä herätti, että lasinsirpaleet eivät pommituksessa lennäkään talon sisään, vaan ry psähtävät ulos kadulle tai pihalle. Ikkunoista l i tulenlieskoja. Muistelen, että ensimmäisen pommituksen jälkeen alettiin liimailla teippejä ikkunoihin, etteivät ne menisi ihan solkeenaan rikki. Pommisuoja tuolloin oli harvakseltaan ja niitä ruvettiin ensimmäisen hy kkäyksen jälkeen rakentamaan kellareihin lisää.

Koulunkäynti keskeytyi jälleen sodan alettua, ja nuoria alettiin värvätä Kannakselle kartoitust ihin. Minä ilmoittauduin innokkaana mukaan, varsinkin kun Sarantolan Olli oli kovasti sinne menossa. Joksikin ajaksi menimme Kuparsaareen Kannakselle, kaadoimme puita ja olimme maanmittareiden apuna. Ty skennellessämme kuulimme koko ajan varsinaisen rintaman taistelujen kumua, mikä tuntui uhkaavalta. Leiri ei kestänyt pitkään, sillä rintama oli tulossa liian lähelle. Kun lähdimme kotiin, jouduimme Viipurissa odottamaan juna kauan. Aikataulut olivat tuolloin aivan sekaisin ja junat tulivat kun tulivat. Kaverit menivät kaupungille, jättivät ison kasan reppuja ja laukkuja asemalaiturille ja määräsivät minut, joukon nuorimman, valvomaan niitä. Se oli jokseenkin ikävä tehtävä.

Sodan alkaessa Yleisradio Radio-orkestereineen oli muuttanut Poriin. Koko Haapasen perhe siis oli jättänyt kaupunkikodin. Viipurin juna toi minut Helsinkiin, jossa kävelin tyhjään asuntoomme. Jouduin kaivelemaan kaikkia laatikoita ja lokeroita l ytääkseni rahaa Porin matkaan. Onneksi etsintä tuotti riittävän tuloksen. Juna saapui Poriin joskus aamuy n varhaisina tunteina, ja perillä nukuin loppuy n kovalla asemanpenkillä. Aamun vihdoin valjetessa lähdin etsimään Läntistä Puistokatua. Kaupungin ja aseman välillä oli aukea pelto, joka sittemmin on rakennettu aivan täyteen. Kävelin pellon läpi, ja ensimmäinen katu, joka pellon jälkeen alkoi, oli kuin olikin Läntinen Puistokatu! Pääsin oikealle ovelle ja soitin kelloa.

Äiti tuli avaamaan ja pelästyi nähdessään minut, luuli minun olevan sairas. Lähtö Kuparsaaresta oli tapahtunut niin vauhdikkaasti, etten ollut ehtinyt tiedottaa paluustani.

Porissa asuimme Stenvallin talossa – Stenvallin tytär Karin oli Aku-enoni vaimo. Koulut pysyivät kiinni koko talvisodan ajan, joten Porissa oli erinomaisesti aikaa viulunsoitolle. Koska Radio-orkesteri oli siellä, pääsin nyt ihailemani Erik Cronvallin, tuttavallisemmin ”Krunan” oppilaaksi. Sodan loppuvaiheessa Pori joutui vielä vihollisen kovien pommitusten kohteeksi, ja Yleisradio siirtyi jälleen, nyt Nakkilaan. Mekin muutimme sinne, taloon, jonka eräs iäkäs rouva meille vuokrasi.

Välirauha solmittiin 13. maaliskuuta 1940. Sodan loppuminen oli toki helpotus, mutta silti se oli murheen päivä. Ihmiset itkivät, koska rauhanehdot olivat niin raskaat. Suuri osaa Karjalaa ja Viipuri menetettiin, Hanko joutui Neuvostoliiton haltuun, karjalaiset joutuivat evakkoon.

Helsinkiin tulimme heti rauhanteon jälkeen. Koulu jatkui ja elämä normalisoitui. Jatkoin viulunsoittoa taas Gösta Schatelowitzilla, jonka opastuksella tein kurssitutkinnon. Tässä vaiheessa vakuutuin jo siitä, että haluan päästä viulunsoitossa niin pitkälle kuin se vain on mahdollista. Ryhdyin harjoittelemaan vakavasti. Kaikki mitä my hemmin muistan Schatelowitzin opettaneen, oli erittäin asiallista ja pätevää.

Vuoden 1941 kesäloman alun vietin jälleen raivausleirillä. Tällä kertaa paikka oli Villähde Lahden lähellä. Katsottiin ilmeisesti, että sinne on tärkeää tehdä viljelyspelttoa, koska sodanuhka oli kasvanut. Lehdet kertoivat englantilaisiin tiedostelutietoihin viitaten, että Saksan ja Neuvostoliiton suhteeseen olisi tulossa radikaali muutos, ja Suomessa julistettiin liikekannallepano. Saksalaiset kiistivät kaikki huhut.

Villähde oli oivaa maastoa pellonraivaukseen. Kun iski kirveen maahan, ei koskaan osunut kiveen, siellä oli vain pehmeää hiekkaa. Heräsimme joka päivä kello kuusi aamulla, ja aamuteen jälkeen rai-vattiin neljä tuntia. 16-vuotiaalle pojalle oli varsin koettelevaa, että aamupalalla sai vain kolme leipää. Kotiini 11.6.1941 kirjoittamas-

sani kirjeessä lähes päällimmäisenä asiana kulkee ruoka. Kerron kirjeessäni, että olemme saaneet toistaiseksi ”seuraavia laatuja vuorotellen: hernerokkaa, ruispuuroa, kaurapuuroa, kauravelliä, lihasoppaa, toisenlaista ja parempaa lihasoppaa, perunaa ja silakkaa, perunaa ja silliä, perunaa ja hyvää läskisoosea, perunaa ja silikastiketta ja viimeksi silakkasoppaa.” Pullaa olisi tarjolla, mutta ”ne muutamat tähdet, joita jäi jäljelle, kun kortit leikattiin, eivät riitä läheskään joka ilta pullan ostoon”.

Asuimme teltoissa ja meidän telttakuntaamme kuului 11 nuorta miestä. Ensimmäisenä viikonloppuna muutama oli lähtenyt ja heidän tilalleen tuli vanhempia kavereita. Toinen heistä oli eräs Joonas Kokkonen, jonka tiesin hurjan hyväksi pianistiksi. Sodan jälkeen meistä tuli hyviä ystäviä. Leiri kesti muutamia viikkoja ja sen jälkeen matkasin Hauenkoukkuun sisareni, veljeni ja äitini luokse. Isä jäi kaupunkiin, missä hänellä oli raskas tehtävä olla sisarensa Tyynin tukena. Oiva Tuulio oli joutunut jo tammikuun puolessavälissä Helsingin tuberkuloosisairaalaan. Kesän kynnyksellä ja sodanuhkan leijuessa Suomen päällä hänen tilansa oli huonontunut vakavasti. Hän menehtyi kesäkuun 21. päivänä, päivää ennen Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon.

Normaaleissa olosuhteissa olisimme tietenkin kaikki osallistuneet hautajaisiin, mutta juhannuksen jälkeisellä viikolla Helsingissä kuten muissakin kaupungeissa hälytyssireenit ulvoivat ja pommit räjähtelivät Neuvostoliiton moukaroidessa Suomea ilmahyökkäyksillään. Siksi jäimme Hauenkoukkuun, mukana myös Mauri-serkku, Oivan ja Tyynin kuopus. Hautajaisia ja juhannusta seuranneena viikonloppuna saapui Tyyni Hauenkoukkuun, mukanaan Jaakko, joka jo sunnuntaiaamuna jätti meidät, siirtyäkseen radistiksi ”sinne jonnekin”. Aune otti asepukeisesta Jaakosta kuvia huvilan portailla. Emme voineet aavistaa, että tapasimme Jaakon tuolloin viimeistä kertaa. Hänen yksikkönsä joutui marraskuun alussa varhaisena pakkasaamuna vihollisen yllättämäksi Karhumäen suunnassa ja tämä yllätyshyökkäys koitui 20-vuotiaan serkkuni kohtaloksi.

Tyyni-tädille jatkosodan alku oli siis mitä traagisinta. Hänen toipumistaan suuresta surusta edisti muutto Maurin kanssa

Järvenpäähän keskelle luonnon rauhaa. Jo vuotta myhemmin siinä oli rakentunut uusi koti, Lintukoto. Se tarjosi sittemmin viimeisen sotakevään levottomina aikoina nuorimmalle veljelleni Eerolle mahdollisuuden käydä Järvenpäässä koulua jotakuinkin rauhassa.

Omituista oli sota-aika, tasapainoilua tragiikan ja normaalin elämän välillä. Jo lokakuussa 1941 musiikkielämä palasi uomiinsa, ja konsertteja, ooppera- sekä teatteriesityksiä oli viikottain, elokuvateatterit olivat täynnä ohjelmaa. ”Purkissa”, kuten Sibelius-Akatemiaksi muuttanutta Konservatoriota kutsuimme, opinnot jatkuivat, koulua käytiin ja kesät vietettiin Hauenkoukussa. Muutosta Hauenkoukun elämään olivat tuoneet Karjalan evakot, joille oli luovutettu maata. Pienen vaaratekijän sille alueelle toi lähellä sijaitseva presidentti Risto Rytin kesähuvila, jonka lähelle neuvostoliittolaiset kerran pudottivatkin pommin. Se putosi kuitenkin mereen.

Koulunpenkiltä sotilaskoulutukseen

Oli ilmeistä, että minunkin koulunkäyntini tulisi keskeytymään asepalveluksen vuoksi, ja helmikuussa 1943, kesken viimeisen kouluvuoden, kutsu tuli.

Maaliskuun kahdeksannen päivän aamuna oli aurinkoista. Uusien alokkaiden kokoontumispaikka oli Hämmäläisten talo, jonka ovella luovutimme asianomaiset paperit ja siirryimme sitten komennosta juhlasaliin. Siellä oli väkeä tungokseen asti, saliin oli sijoitettu muutamia puupöytiä sekä tuoleja joka seinustalle. Salin esirippu aukesi ja esiin vedettiin piano, jonka ääressä yksi ja toinen koetteli taitojaan kättentaputusten säestämänä. Moni lähtijästä oli muuten varustautunut perisuomalaiseen tapaan runsaalla annoksella viinaksia. Lopulta näyttämölle astui minulle Sibelius-Akatemiasta tuttu mies, Tapani Heiskanen. Hän lasketteli menemään mitä hyvänsä yleisö häneltä pyysi, loistavalla virtuositeetilla. Pian meidät komennettiin soppajonoon ja jokainen sai ison kuupallisen lihakeittoa sekä kaksi isoa leivänkannikkaa, joissa oli runsaasti voita välissä.

Aterian jälkeen istuttiin ja maleksittiin, minkä jälkeen saatiin vielä ruispuuroa ja maitoa. Lopulta iltakuuden maissa alettiin son-

nustautua matkalle. Riveihin järjestäytyessämme jouduimme kaikki luokkatoverit aivan erikseen. Pääsin kiilaamaan samaan junanvaunuun viiden luokkalaiseni kanssa, mutta esimerkiksi serkkuni Heikki jäi toisaalle. Matka tehtiin härkävaunuissa ja vasta seuraavana aamuna olimme perillä. Emme lähtiessämme tienneet määränpäättämme, mutta junan tullessa perille havaitsimme olevamme Haminassa. Siellä sullouduttiin vielä linja-autoihin, jotka kuljettivat meidät Karhulaan.

Varuskunnassa majoitauduttiin 40 alokkaan tupaan, saatiin varusteet sekä sy tävää. Heti ensimmäisenä päivänä jouduin pahaksi onnekseni kuorimaan perunoita sekä porkkanoita, ja ensimmäinen yö jouduttiin nukkumaan ilman patjaa. Olin kuitenkin ihan rauhallisella mielellä. Olin konekiväärikomppanian jäsen, normaalien sulkeisten ja sen kaltaisten sotilasharjoitusten lisäksi aloimme nopeasti jo harjoitella kulkemista ja ry mimistä metsässä konekiväärin ja jalustan kanssa. Olikin syytä harjoitella, koska niiden kuljettaminen oli raskasta ja hankalaa. Konekiväärillä ampumista harjoiteltiin, tutuiksi tulivat my s Suomi-konepistooli sekä ”Pystykorva”, sen ajan kuuluisa sotilaskivääri. Sen nimi tuli tähtäimestä, jossa tähtäinjyvä oli ikään kuin koiran korvien välissä. Tässä vaiheessa ei vielä tullut mitenkään erityisesti esiin, että minusta olisi ampujaksi, mutta my hemmin siviilissä pärjäsinkin hyvin siinä lajissa. Aina emme my skään saaneet käyttää valiokalustoa, vaan jouduimme ampumaan esimerkiksi sellaisilla italialaisilla kivääreillä, joilla ei osunut yhtikäs mihinkään, tähtäsipä miten huolellisesti vain.

Kouluttajia oli monenlaisia, enimmäkseen melko reilua väkeä. Erityisesti jäi mieleen komppanian komentaja, kapteeni Poutiainen. Hän oli upseerin ja herrasmiehen perikuva, joka ei sietänyt esimerkiksi simputusta pienimmästäkään määrin. Korpraalit järjestivät meille kerran y llisen ”hauskuutuksen”: oli juostava ulos ja pantava kivääri olalle, ei edes mitenkään tavanmukaisesti vaan kirjaimellisen hankalasti, kiväärin perä olkapäällä. Kun tämä ”hauskanpito” kantautui kapteeni Poutiaisen korviin, hän määräsi korpraalit arestiin. Minussa my s herätti ihailua Poutiaisen tapa hallita kaikki sotilaalliset äkseeraukset. Kun komppaniaan tuli joku isompi her-

Karhulan alokasorkesteri soittamassa ohjelmistoaan.

ra tarkastukselle, se tapa, jolla Poutiainen tervehti ja otti vieraan vastaan, oli kuin sotilaallisuuden käsikirjasta. Hieno mies, miten lie hänelle käynyt sittemmin. Kaiken kaikkiaan jäi kantahenkil - kunnasta ihan hyvä mielikuva, komppanian vääpeli nyt oli mitä oli, mistä hiukan my hemmin lisää.

Alkoholin käyttö oli armeijassa tuohon aikaan aikamoinen vit - saus. Eräskin luutnantti ilmestyi keskellä y tä kasarmille umpijuo - vuksissa ja huusi: ”Komppania ulos, viimeinen mies ammutaan!” Hän todellakin ampui laukauksen tuvan kattoon, en muista oliko sisällä enää ketään siinä vaiheessa. Oli miten oli, luutnantti joutui tapauksesta sota oikeuteen.

Karhulassa tuli heti musiikki mukaan kuvioihin. Alokkaiden jou - kossa oli kitaraa ja trumpettia soittava kaveri, Lasse Paananen. Hän alkoi aktiivisesti ”ly dä orkesteria kasaan”, kuten kirjoitin kotiin. Samassa kirjeessäni ehdotin my s, että vanhempani lähettäisivät minulle viulun kenttäpostissa, mutta onneksi tulin pian järkiini ja luovuin hullusta ajatuksesta. Lopulta kävi niin hauska, että minut komennettiin kotiin viuluani hakemaan! Tämä tapahtui jo parin viikon sisällä koulutuksen alkamisesta.

Lyhyellä viulunhakumatkallani Helsinkiin olin onnekas ja sain kokea kaksi huomattavaa musiikkielämystä. Italialainen viulisti Lilia d’Albore valmistautui konserttiin Timo Mikkilän kans-

sa, ja pääsin Timon kotiin kuulemaan, kuinka he harjoittelivat Beethovenin *Kreutzer-sonaattia*. Saksalaista huippuviulistia, Georg Kulenkampfia puolestaan ehdin kuuntelemaan hänen konserttiinsa Konservatorion salissa. Ohjelmassa oli Schubertia ja Brahmsia, ja taiteilija soitti ylimääräisenä monen monta pientä numeroa. Konsertin aikana tuli ilmahälytys, mutta Kulenkampf jatkoi tyynesti soittamista eikä yleis kään hievahtanut. Asemasotavaiheen ilmahälytykset olivat usein aiheettomia, mutta tämän konsertin aikana kyllä kuului aikamoista jytinää. Kyseessä olikin ollut poikkeuksellisen voimakas, 30 lentokoneen ilmahyökkäys. Kansallisoopperassa oli samana iltana *Toscan* esitys, ja se oli keskeytetty ensimmäisen näytöksen jälkeen. Luultavasti pommitus oli lähempänä Bulevardia ja siellä vaara todellisempi.

Palattuani komennukseltani kasarmille, sain totisesti käyttää viuluani. Orkesteri, johon liityin, oli kylläkin varsin heikko. ”Soitamme Leharin valssia kolmella viululla, falskisti ja vain rumpujen säestyksellä”, kirjoitan kotiin 23.3.1943. Kyseisessä kirjeessä kerron myös kirjoittavani kädet kohmeessa, koska olin juuri päässyt sisään, jouduttuani kapteenin käskystä soittamaan Montin *Csárdáksen* ulkona pakkasessa!

Tuvassa sitten kaverit halusivat minun soittavan kaikkia mahdollisia sen ajan *schlagereita*, joita en entuudestaan tuntenut. Jollakulla oli onneksi laulukirja, josta niitä opettelin ja soittelin kaverille. Jo parin päivän kuluttua kirjoitin kotiin ja kerroin ”kylästyneeni näihin toivekappaleisiin”. Tapani Heiskanen, joka oli esiintynyt lähtöpäivänä Hämäläisten talossa, oli kasarmin toinen ”ammattilainen” minun lisäkseni. Hän oli suunnattoman lahjakas soittaja, joka opiskeli Sibelius-Akatemiassa. Tapani oli eri kompaniassa kuin minä, joten valitettavan harvoin pääsin hänen kanssaan soittamaan.

Heikokko orkesterimme sai esiintyä paljon ja usein. Huhtikuun alussa olin saanut iltaloman pärjättyäni hyvin kuulustelussa kompassinkäytöstä. Kirjoitan sunnuntaina 4.4.1943 kotiin:

Olisin saanut iltalomaa, mutta minulla oli orkesteriharjoitus puoli yhdeksään saakka. Tänä iltana meillä on sitten esiintyminen Sammon talolla Lottien järjestämässä viihdytysillassa. Eilen illalla saimme eräästä plakaatista lukea ohjelmankin. Hämmästyksekseni huomasin, että sinne tulee muun muassa Eva Hemming [suomalaisen oopperan balettitanssija] esiintymään. Yhdessä kohtaa luki ”Viulusoolo”. Tiedustellessani vänrikki Pekkalalta, kuka siellä mahtaa soittaa, sain kuulla – että minä itsehän siellä soitan. Täytyy siis tänään saada pianisti pysymään kärryillä, mikä ei ole aivan helppo tehtävä.

Kyseisessä viihdytysillassa soitin lopulta *Csárdáksen* soolona, koska en saanut yrityksistä huolimatta pianistia pysymään kärryillä. Eva Hemming tanssi hienosti, vaikka meidän tarjoamamme säestys olikin luokaton.

Noin viikkoa myöhemmin päättyi alokasaikamme valatilaisuuteen. Jälleen oli orkesteri täysty llistetty. Ensin saimme soittaa kasarmin yläaulassa ohjelmistomme kolmeen kertaan. Pienen hui-laustauon jälkeen alkoi valatilaisuus. Joku onneton oli sanonut, ettei siellä saa olla hansikkaat kädessä. Tilaisuuden ollessa käynnissä alkoi lumisade, ja käteni olivat sen jälkeen aivan jäätyneet. Sillä ei sinänsä olisi ollut suurta väliä – ellei orkesteria olisi heti komennettu soittamaan valatilaisuuden viskaalien ruokailuun. Millään en tahtonut saada sormia lämpenemään, ja eikö joku upseereista pamauttanut yhtäkkiä, että ”yleisen pyynnöstä” nyt soittaa sotamies Haapanen Montin *Csárdáksen!* Eihän siinä muu auttanut, sotamieshän soitti.

Kotiin kirjoittamistani kirjeistä ilmenee, että sotilaskoulutuksen ja varusmiesorkesterin ohella sain yllättävänkin paljon harjoiteltua soittoa palveluksen aikana. Myös pianonsoittoa, sillä Karhulan seurantalolla oli flyygeli. Talo oli sitä paitsi aina auki. Aloin käydä siellä vapaahetkinäni; menin vain sisään ja sain soittaa niin paljon kuin ikinä ehdin, sillä kukaan ei koskaan tullut sanomaan mitään. Jälkikäteen ajateltuna olisi vain ollut viisasta harjoitella siellä viulunsoittoa, mutta flyygelin takia innostuin pianonsoitosta ihan tosis-

saan. Olinhan toki soittanut ennenkin ja, käynyt pianotunneillakin Eva Runstenin oppilaana. Seuraintalolla aloitin Griegin pianokonsertosta, jota ehdin harjoitella paljon.

Karhulassa sotilaslääkärinä toimi kapteeni Sederholm, joka kutsui Tapani Heiskasen ja minut huhtikuun lopulla soittamaan kotikutsuilleen. Siellä oli hienoa ja kodikasta, saimme pullaa sekä kahvia. Kahvi vain oli mielestämme oudon makuista, mikä taisi johtua siitä, että se oli oikeata kahvia! Sederholmin kutsuilla tapahtui myös jotain mielenhämmästyttävää urani kannalta merkittävää. Isäntä tuli juttelemaan minulle ja ehdotti, että ryhtyisin opettamaan hänen poikaansa, jonka viulutunnit olivat sodan takia keskeytyneet. Aluksi suhtauduin ajatukseen varsin pelonsekaisin tuntein: osaisinko minä oikeasti opettaa? Rohkaistuin kuitenkin tarttumaan tarjoukseen, ja toukokuussa aloin opettaa Sederholmin poikaa. Tieto viulunsoiton opettajasta oli kiirinyt myös erään rouva Ahlströmin korviin, ja niinpä hänkin otti minuun yhteyttä ja pyysi opettamaan heidän 5-vuotiasta tytärtään. Häntä opettaessani minulle tuli vahva tunne siitä, että minusta voisi olla johonkin viulunsoiton opettajana.

Armeijan käyminen sujui muutoin rutiinilla: marssittiin, harjoiteltiin maastossa, hakattiin halkoja, siivottiin ja pyykättiin. Ruokailut olivat aina päivän kohokohtia. Tästä aiheutuikin nolo tilanne: eräällä päivällisellä ahdoin itseni aivan täyteen, ihan vaansyömisen riemusta, vaikka ruoka ei edes ollut mitenkään erityisen herkullista. Päivällisen jälkeen lähdin Ahlströmille opettamaan. Minun oli ihan vaikea olla, koska olin niin ähkyssä. Kun tulin perille, rouva Ahlström avasi oven ja sanoi iloisesti: ”Minä olen laittanut lihapullia ja ohukaisia, maistuisiko?” Tilanne oli kamalan nolo – tarjolla olisi ollut sota-aikana aivan erityistä herkkua, ja minun oli vain pakko kieltäytyä. Joka tapauksessa meille muodostui pikkutyttöni kanssa oikein hyvä opettaja–oppilas-suhde. Tyttö oli kuulemma ollut kovin murheissaan, kun lähdin pois Karhulasta ja minäkin olisin mielelläni jatkanut.

Kohti ilmavoimia

Jo ennen armeijaan lähtä minulla oli serkkujeni Olli Sarantolan ja Kalle Paalasen innoittamana selvä suunnitelma pyrkiä ilmavoi-
mien ohjaajakurssille. Olin myös ennen armeijaa ihan yksityisesti
Helsingissä käynyt psykofyysisessä kokeessa, josta olin saanut aika
hyvät pisteet. Olli Sarantola oli Kauhavalla ja tiesi kurssihausta.
Itse asiassa hänen kanssaan oli sovittu, että heti kun haku uudel-
le kurssille tulee, hän tiedottaa siitä. Huhtikuun lopulla suoritin
hakuun liittyvän paperisodan, ja siitä alkoi kiihkeä odotus, joka
ilmenee jok'ikisessä kotiin kirjoittamassani kirjeessä. Toukokuun
loppupuolella sain Ollilta lupaavaa tietoa, mutta mitään virallista
ei ilmaantunut vielä pitkään aikaan, kuten seuraavat pätkät kir-
jeistäni osoittavat:

30.5.1943

Odotan pikkuhiljaa joitakin tietoja pois lähdöstä. On liikkunut hu-
huja, että tämä kurssi täällä loppuisi ensi viikon alussa, mutta en
mene niistä puheista takuuseen.

1.6.1943

On vähän kuiva olla täällä, kun koko ajan odottaa jotain määräystä
ilmavoimiin siirrosta. Ei minua oikeastaan viiksetä, mutta ei ole
oikein kivaakaan, kun ei varmaan tiedä, milloin se tulee vai tulee-
ko ollenkaan. Siinä tapauksessa mä olisin kyllä synkällä tuulella.

10.6.1943

Minua alkaa jo hiukan arveluttaa se ilmavoimajuttu, kun ei mitään
tietoa ole tullut. Kyllä varmasti kirjoitan heti kun jotain tietoja tu-
lee, mutta voihan olla, etten lainkaan pääsekään sinne.

12.6.43

Alan jo vähitellen menettää toivoani sen ilmavoimajutun suhteen,
kun ei vielääkään mitään kuulu.

Pitkän ja raastavan epätietoisuuden jälkeen asiat lähtivät-
kin vyyrymään vauhdilla ja jo 16.6. kirjoitan ensimmäisen kir-
jeeni Kauhavan lentosotakoulusta! Karhulassa meitä oli nimit-

täin kaikkiaan kuusi kaveria, jotka olivat pyrkineet ilmavoimiin. Jahkailtuamme kukin tahoillamme, yhdistimme lopulta voimat ja marssimme yhdessä vääpelin toimistoon kysymään, eik tosiaankaan ole tullut mitään tietoa. Ja uskomatonta mutta totta, vääpeli oli saanut tiedot jo kauan sitten, mutta oli vain piilottanut paperit laatikkoonsa. Joukkovoiman edessä hän vastentahtoisesti kaivoi ne esiin. Kävi samalla ilmi, että meidät kaikki oli hyväksytty jatkuon.

Kun lentosotakouluun pääsy oli selvinnyt, kapteeni Poutiainen piti puheen, jossa totesi, että komppaniastamme kuusi miestä on hyväksytty lentosotakouluun ja ”vaikka he ovat joukkojemme parhaimmistoa, en aio asettaa mitään esteitä heidän lähde llään”.

Matka Karhulasta Kauhavalle kävi Helsingin kautta. My s muut olivat käyneet psykofyysisessä testissä omin päin, mutta matkan varrella meidät kaikki passitettiin vielä uudestaan Tilkan sotilasairaalaan ”psykofyysilliseen” testiin, ja tulevan kurssijohtajamme Ferdinand Savolaisen haastatteluun. Haastattelussa kapteeni Savolainen, leikkisältä lempinimeltään Vertti Verinen, teki hyvin selväksi, kuka keskustelua johtaa. Istuimme hänen edessään jäykkinä jännityksestä, ja hän kyseli meiltä kaikkea mahdollista, kuten esimerkiksi ”Miten lentokoneen ohjaimet toimivat?”. Sitten hän alkoi puhua havaintokyvystä ja kesken esitelmäänsä sanoi yhtäkkiä: ”Hyvät herrat, minä esimerkiksi olen jo kauan sitten ottanut savukkeen esiin, eikä kukaan ole tarjonnut minulle tulta!” Vertti oli aika erikoislaatuinen henkilö, erittäin itsetietoinen ja määräilevä, mutta ajan kuluessa osoittautui, että hän piti aina meidän puoliaamme, olimme ikään kuin ”hänen poikiaan”.

Jo ensimmäisessä kirjeessäni Kauhavalta kotiin kerron kärkevästi tänä, että ”viiksettää, kun näkee koneiden nousevan ja laskeutuvan, muttei yhtään tiedä, milloin itse pääsee lentämään”. Koulutus alkoi teoriaosuudella, jossa käytiin läpi lentämisen perusteita. Varsinaiseen lentokoulutukseen siirtyminen tuntui sitten aivan mahtavalta. Olin täynnä intoa, enkä tuntenut minkäänlaista pelkoa, ainoastaan kihelm ivää jännitystä. Vihdoin koitti se hetki, jolloin pääsimme ilmaan ensimmäistä kertaa. Vääpelit ja lentomes-tarit lennättivät meitä yksitellen kyydissään Smolikissa, tšekki-

Miettelivät sotamiehet Karhulasta matkalla lentosotakouluun Kauhavalle. Vasemmalta oikealle: Pentti Reijonen, minä, Tauno Rantala, Lasse Paananen, Carolus Candolin ja Lauri Vanjoki.

läisessä koulukoneessa. Ensimmäinen havainto ilmaan noustua oli, että tämä ilmahan on tosiaan tiivistä ainetta, jonka päällä voi mennä! Lennättäjäni, vääpeli Gr nroos ei tyytynyt vain osoittamaan, millaista on olla ilmassa, vaan teki myös taitolentotempuja, pystysyöksyjä ja silmukoita. Se oli riemukasta! Heinäkuun lopulla suoritin majurin kanssa tarkastuslennon, jonka jälkeen pääsin ensimmäistä kertaa ilmaan yksin: ”Kyllä oli loistavaa kiittää ilmassa niin kuin taivaan lintu ihan oman tahtonsa mukaan” (kirjeestä kotiin 1.8.1943).

Taitolentoa ei harjoiteltu huvia vuoksi, vaan oppiaksemme hallitsemaan konetta niin, että ohjainten vaikutus koneen eri asennoissa syntyisi aistehimme eikä tiukassa paikassa enää tarvitsisi muistella teorioita. Odotin taitolennon harjoittelua kärsimättä tänä, ja syyskuun alussa sitä riemua oli vihdoin luvassa. Äitini taisi kyllä olla hieman huolissaan, kuten 5.9.1943 kirjoitetusta kirjeestäni voi päätellä:

Aluksi silmukoita, pystykäännöksiä ja syksykierteitä... voin huomauttaa, että taitolento on aivan yhtä vaaratonta kuin vaakalentoakin, jos vain on riittävästi korkeutta.

Kolmisen viikkoa myöhemmin olin jo niin pitkällä, että aloin opetella vaativampaa taitolentoa, johon sisältyi hitaita vaakakierteitä ja Immelmann-käännöksiä. Olin ensin opettajani Topi Vuorimaan kanssa puolisen tuntia ja sitten pääsin yksikseni veivaamaan. Kyllä se oli hilskutin kivaa, ja lopuksi intouduin vielä lentämään selälläni muutamia minuutteja, niin että vähän lämpeni.

Kurssijulkaisussamme onkin minun kohdallani maininta ”herätti ansaittua huomiota selällään lennollaan”. Ollessani nimittäin kerran yksin ilmassa huomasin kaikkien muiden katselevan tuihuiluani kentän laidalta. Harjoiteltuani vaakakierteitä Stieglitzillä, jäin lentämään selälläni ja kaarsin kohti kenttää, kääntyen vasta vähän ennen laskeutumista oikein päin. Laskeuduttuani ilmoittaudivin kapteeni Savolaiselle ja hän sanoi: ”Lensitte hyvin! Mutta liian matalalla!”

Sää häiritsi loppusyksynä lentotoimintaa, mikä teki elämästä yksitoikkoista. Sade ja sumu taisivat kylläkin olla armeijalle melkein siunaus, sillä missään yltäkyläisyydessä ei ilmavoimissakaan eletty. Kaikesta oli pulaa, polttoaineesta ja varusteista. Lentokoneet oli haalittu pitkin maailmaa, toistakymmentä erilaista varsinaisesta käytöstä poistettua hävittäjäkonetta sekä erinomaiset suomalaiset koulukoneet Viima ja Pyry ja vähän kumppi Tuisku. Suosikkini taitolennossa oli kuitenkin saksalainen Stieglitz tasapainoisine ohjausominaisuuksineen. Huonon sään aikaan oli tylsiä oppitunteja, lentämisen teoriaa ja sotahistoriaa. Yhdelläkin historian tunnilla kirjoitin kirjettä pysyäkseeni hereillä. Paljon teimme myös talkootöitä alueen taloissa.

Eräänä pilvisenä päivänä joulukuun alussa 1943 sain yllättäen luvan päästä käväisemään yläilmoissa Viimalla, jopa mennä pilvien yläpuolelle taitolentoa harjoittelemaan! Tästä kokemuksesta kirjoitan kotiin 4.12.1943:

Nousin siis pilveen ja lensin hetken aikaa mittareiden mukaan, eikä kauaa kestänytään ennen kuin taas vanha aurinko tuli näkyviin valaisten allaan taivaanrantaan saakka ulottuvaa pumpulimattoa, joka värjäytyi kauniin punertavaksi. Ihailin sitten näitä aivan poikkeuksellisen kirkkaita maisemia kaikista mahdollisista asennoista ja aikani väännettyäni laskeuduin taas pilven läpi tänne ikuiseen hämärään.

Ruokahuolto oli meillä normaalia armeijaa parempi, ja rasvan katsottiin parantavan näkökykyä. Siksi saimme iltaisin eväsleipiä, joiden välissä oli runsaasti voita. Naapurituloilta saatua maitoa säilytettiin talvella ikkunanraossa, että se säilyisi kylmänä.

Ohjaajakurssi 5 oli varsin sekalainen seurakunta, joukossa sekä upseereita että korpraaleita. Kaikki olivat täysin kokemattomia lentäjiä, mutta esimerkiksi kurssimme vanhin, Kustaa Kotsalo oli ollut jo tähystäjänä tositoimissa. Hän oli lentäjän kanssa tehnyt pakkolaskun vihollisen selustaan ja joutunut jalkaisin tekemään vaarallisen matkan omien joukkojen puolelle. Pakomatkan teki hankalammaksi vielä, että lentäjä oli pakkolaskussa loukannut jalkansa. Valitettavasti ohjaajakurssimme ei selvinnyt koulutuksesta ilman vakavaa onnettomuutta: Eräessä taisteluharjoituksessa kaksi koneetta törmäsi toisiinsa. Pentti Reijonen, yksi meistä Karhulan kaverista, onnistui hyppäämään koneestaan ja pelastui, mutta toinen törmääjistä ei valitettavasti ehtinyt tehdä mitään ja putosi kuolemaansa. Toinen vakava onnettomuus kurssiikanamme sattui, kun eräs kapteeni lähti juovuksissa koukkimaan mukana olleen mekaanikon kotitaloa. Meidät vietiin opiksi katsomaan uhrien jäännöksiä.

Minä selvisin lentokoulutuksesta ilman suurempia vaaroja, mutta kahdesti jouduin tilanteeseen, joissa oli jo kohtalaisia riskejä. Tehtäväkseni annettiin viedä yksi Gloster Gauntlet, yksipaikkainen hieno kaksitaso, Kuoreveden halliin huoltoon. Sinne oli Kauhavalta noin tunnin lentomatka. ”Kakkaralla” – yksinkertaisella pyöreällä vempelleellä, jolla laskettiin, paljonko tuulen suunta vaikuttaa kompassisuuntaan – teimme hienot laskelmat. Lensin 300 metrin korkeudessa. Noin puolessa välissä matkaa sää huononi ratkaisevasti.

Pilvet laskeutuivat alle 200 metrin, ja alkoi tiheä lumipyry. Jouduin lentämään hyvin matalalla, ja kun talvella pellot ja järvet ovat ihan samannäköisiä, kadotin kontaktin maastoon. Luin karttaa, mutta en pystynyt maastosta tulkitsemaan, missä oikeasti olen. Tein johtopäätöksen, että jos sää ei tästä parane ja ajan kentän ohi, joudun tekemään pakkolaskun. Yhtäkkiä muistin juuri ylittäneeni rautatien. Tein täyskäännöksen, ja ysin rautatien ja aloin seurata sitä pinnassa lentäen. Lumipyrykin lakkasi, näin asemarakennuksen, jonka nimi oli Kolho, ja sen perusteella löysin taas kartalle. Pian kenttä tulikin näkyviin, sää parani ja saatoin tehdä aivan normaalin laskun. Jos olisin jättänyt käännöksen tekemättä ja jatkanut kuuliaisesti kompassisuunnassa, olisin luultavasti joutunut kiipeliin.

Toinen huomattavia riskejä sisältänyt tilanne sattui, kun lähdin kerran ilmaan yksin Pyryllä, kaksipaikkaisella suomalaisella koulukoneella, etummaisessa ohjaamossa istuen. Taaemman istuimen ohjaussauva oli jostain syystä noussut ylös holkistaan, sokka oli irti. Vasta startissa huomasin takaohjaamon sauvan ottavan kiinni johonkin. Saatoin kuitenkin tehdä nousun ja lentää. Otin riittävästi korkeutta, tunnustelin sitten ohjaimia ja ihmettelin, mistä on kysymys. Silloin takimmainen sauva osui kontaktivipuun ja moottori pysähtyi. Jouduin tekemään pakkolaskun takaisin kentälle. Onneksi korkeutta oli riittävästi, etten joutunut hätäilemään. Liu'uin takaisin kentälle ja tein pakkolaskun, joka melkein meni yli kiitoradan, Pyryssä kun ei ollut pyöräjarruja. Kone pysähtyi aivan kentän toiseen reunaan, hyvin lähelle bensinikanistereita. Paikalle saapui raivosta puhkuen kapteeni Vertti, joka ei puhutellut minua erityisen kauniisti. Haukut olivat kylläkin perusteltuja, sillä olin pahasti laiminlyönyt ohjainten liikkuvuuden tarkistuksen ennen lähtöä.

Armeijan hierarkia oli ohjaajakurssilla itsestään selvä, mutta esimerkiksi konehalleilla ei tarvinnut pitää kiinni tiukoista tervehdimissään istä ja herroittelusta. Samanaikaisesti meidän kurssimme loppuvaiheiden kanssa alkoi Kauhavalla myös jo seuraava Ohjaajakurssi 6. Yksi tällä kurssilla mukana ollut aktiiviupseeri herätti huomiota ryhtymällä vaatimaan suunnatonta sotilaallista kuria hallialueellakin. Hän meni niin pitkälle, että samaan aikaan

käynnissä olevalle aliupseerikurssille aiheutui todellisia vaikeuksia tämän tärkeilyn johdosta, ja joitakin rangastusmenettelyjäkin pantiin toimeen. Kyseinen tiukka upseeri toimi sitten siviilissä menestyksekkäästi pankinjohtajana, mutta ohjaajakurssin hän joutui keskeyttämään, kun lentäminen jostain syystä ei tahtonut sujua.

Musisointia ilmasotakoulussa

Kauhavalla oli juhlasalissa flyygeli, jota soitin paljon. Kurssikavereideni suosikiksi kohosi Griegin pianokonserton alku, jota sain usein pyynnstä esittää. Toiseksi suosikiksi muodostui Chopinin *Fantasia-impromptu*: ”Soita taas se Hilihili”, kaverit pyysivät.

Ohjaajakurssilla oli myös orkesteri, olihan mukana Lasse Paananen, Karhulankin musisoinnin puuhamies. Orkesterimme nimeltään ”Kotkan pojat” saavutti jonkin verran mainetta jopa Kauhavan ulkopuolella, eikä se ollut laisinkaan huono orkesteri. Minä soitin viulun lisäksi usein kontrabassoa, ja Lasse Paanasen (kitarra ja trumpetti) lisäksi siinä soitti taitavasti pianoa Vaasasta kotoisin oleva Yrjö Saunamäki. Kuuluisan kuplettilaulaja Matti Jurvan poika Pekka soitti harmonikkaa ja pianoa. Hän oli erittäin lahjakas kevyen musiikin soittaja, soitti ”hatusta” ja myös oikeaoppiset soinnut kauniisti korvakuulolta. Hän oli myös erittäin taitava piirtäjä, meistä tehdyn kurssijulkaisun kaikki kuvat ovat hänen tekemiään. Rumpuja soitti orkesterissa tuleva tv-kasvo Jaakko Jahnukainen. Hän oli varsinainen suhdetoiminnan mestari, joka runsaan mainosmäärän lisäksi onnistui saamaan kurssijulkaisuumme Väin Nuortevalta, eli pakinoitsija Ollilta muualla julkaisemattoman lentoaiheisen pakinan.

Orkesterimme Kotkan pojat joutui usein esiintymään upseerikerhon kosteissa juhlissa, ja alun perin hauska tehtävä alkoi käydä jo rasittavaksi. Jälleen kerran olimme talvisena iltana viihdyttämässä upseereita ja heidän vaimojaan. Orkesteri vapautettiin ja päästettiin nukkumaan, mutta kuulin äänen sanovan: ”Haapanen jää viuluineen tänne!” Jäin sinne istuskelemaan, aina välillä sain soittaa jonkun kappaleen, mutta muuten minusta ei oltu lainkaan

kiinnostuneita. Ryyppyjä minulle sentään käytiin vaivani palkaksi tarjoamassa. Minulla oli hyvin vähän kokemusta alkoholista tuossa vaiheessa elämääni, ja koska minua harmitti se, että olin joutunut jäämään, kulautin jokaisen tarjotun ryyppyn rehvakkaasti pohjaan asti. Lopulta kapteeni Ilveskorpi tokaisi, että ”nyt lienee Haapasen aika lähteä nukkumaan!”. Lähdin etsimään viulukoteloani, kävelin salin poikki pianon luo – ei l ytnyt. Kävelin takaisin, ja eteisessä sitten alkoholin vaikutus iski erittäin raskaasti. Kotelo oli teillä tietymätt millä, mutta hoipertelin vain ulos pakkaseen, kunhan ensin osuin ulos kerhon leveistä ovista. Kasarmille oli muutaman sadan metrin matka. Sain onneksi horjuttua perille asti, mutta viulu- ja jousiparka saivat kulkea pakkasessa ilman koteloa. Tarjosin niille sentään vähän lämmitystä soittelemalla matkani iloksi, hansikkaat kädessä. Kotelon haku jäi seuraavaan päivään.

Seuraavan aamun käskynjaossa kapteeni ilmoitti: ”Haapanen ei lennä tänään!” En kuitenkaan valitettavasti päässyt lepäämään, vaan minut määrättiin t ihin bensavarastolle tynnyreitä vierittämään! Se korpesi ja pahasti, tunsin saaneeni rangaistuksen siitä, että olin soittanut upseereille my hään edellisenä iltana. Tämä oli yksi armeija-aikani suurimmista vääryyden kokemuksista – eikä olokaan ollut paras mahdollinen bensavarastolla ty skentelyyn.

Upseerien alkoholinkäytt oli aikamoista, mutta he itse yrittivät esittää, ettei sillä ole mitään vaikutusta heidän toimintakykyynsä. Kurssinjohtajamme Vertti esimerkiksi eräässä aamun käskynjaossa ylvästeli, että on juhlinut koko y n kollegan läksiäisiä, mutta on silti täydessä palvelukunnossa, mistä sopi ottaa esimerkkiä! Kun hän kääntyi, näimme kuitenkin kaikki, että hänen paitansa oli selän puolelta housujen päällä.

Mieliinpainuva oli my s Kotkan poikien esiintymismatka Seinäjoelle. Eräs sikäläinen ravintola pyysi meitä esiintymään, ja saimme luvan mennä sillä ehdolla, että esiinnymme samalla matkalla Seinäjoen sotasairaalassa. Oli talvi, ja meille oli värvätty hevuskuski kuljettamaan meidät soittiminemme Kauhavan asemalle. Kuinka ollakaan, oli kuskikin antautunut viinan kiroukselle ollen aivan umpihumalassa. Ensimmäisellä suoralla hän piiskasi hevo-

sen mielettä mään laukkaan, minkä seurauksena upseerikerhon kohdalla reki suistui ojaan ja kyydissä ollut kontrabasso meni rikki. Nostimme hajonneen kontrabasson upseerikerhon eteiseen ja jatkoimme matkaa. Pääsimme Seinäjoelle, josta onnistuimme saamaan lainabasson.

Seuraavana päivinä menimme upseerikerholle hakemaan reessä hajonnutta kontrabasso. Kerholla oli jälleen kerran ollut aika rankka yö. Meitä vastaan tuli eteisessä kapteeni Ilveskorpi verestävin silmin ja haparoivin askelin. Tein ilmoituksen: ”Herra kapteeni, tulimme hakemaan sitä kontrabasso!” Kapteeni meni hämilleen ja sanoi: ”Jaa... Niin kuulkaa, se kontrabasso... Se on mennyt rikki... Mutta kyllä me korjaamme sen!” Ja niin he tosiaan tekivätkin!

Keväällä 1944 uinuva asemasotavaihe päättyi ja sodan koveneminen tuntui jo kotirintamillakin. Ohjaajakurssilla tuli kiire kouluttaa meidät valmiiksi ja kevään lomat peruttiin. Ohjaajakurssi päättyi kesäkuun alkupuolella 1944, jolloin me jätimme Kauhavan ja lähdimme jatkamaan koulutusta Täydennyslentolaivueeseen Vesivehmaalle. Siellä, hyvin lähellä lentokentän kiitorataa, löytyi Päijänteen sopukka, jossa ovat tuon ison järven syvimmat kohdat. Kävin vapaahetkinäni siellä verestämässä vanhoja uimahypyttöjäni hyppimällä jyrkiltä kallioilta suoraan syvään veteen. Päijänteen rannalla viivyimme vain muutaman viikon, ja jo juhanuksena tulimme takaisin Kauhavalle. Tuntui varsin masentavalta suorittaa hirmuiset lastaustoimet ja sitten taas ajaa avoimessa tavaravaunussa takaisin Kauhavalle, kun juuri hiljan oli sieltä päästy. Ilmavoimissa on ehkä ajateltu Etelä-Pohjanmaalla olevan turvallisempaa kuin Päijät-Hämeessä Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua. Täydennyslentolaivue 35 jatkoi toimintaa Kauhavalla heinäkuun loppuun asti, minkä jälkeen jakauduttiin hävittäjä- tai pommikonealentäjiin. Kaikilla meillä oli tuolloin jo sotilaslentäjäto-distus sekä lentomerkki rinnassa.

Koulutuksemme aikana Neuvostoliiton ja Suomen välinen sota päättyi ja aselepo solmittiin. Syys-lokakuun vaihteessa 1944 pääsimme jopa lomalle. Kun olin Helsingin asemalla nousemassa junaan ja paluumatkalle, tunsin oloni oudoksi. Junassa nautiskelin

kaverien kanssa viinaryyppyjä ja ajattelin, että eik hän olo tällä parane. Vielä mitä, perille päästyä tajusin olevani kovassa kuumessa. Aamulla menin lääkäriin, joka totesi minun sairastuneen keltatautiin ja passitti minut suoraa päätä sairaalaan! Siellä jouduin viettämään neljä viikkoa.

Huonekaverinani sairaalassa oli surumielinen miekkonen, joka kertoi, ettei osaa lukea: ”Mie oon niin tuhma, et mie en ossoo lukkee.” Arvelen nyt, että oli kysymys tänään hyvin tunnetusta lukihäiriöstä. En ainakaan havainnut mitään merkkejä tyhmydestä. Hän oli hyvin huonossa kunnossa. Yhtenä päivänä hänelle tuli kotoa lähetys, komea kakku. Mutta kaveri antoi sen minulle: ”Ota sie tää, mie en jaksa syyä.” Aamulla herätessäni huomasin hänen sänkynsä olevan tyhjä. Kysyin paikalle tulleelta hoitajalta, mikä on tilanne. Hoitaja vastasi hiljaa ja vakavana: ”Kyllä hän nyt varmasti

Kaksimoottorikurssin porukka Luonetjärvellä. Oikealla kurssin vanhin Kustaa Kotsalo, minä rehvakkaasti Pentti Hämeenahon ja Aarno Pihkalan välissä.

voi oikein hyvin.” Tämä mies ja hänen kohtalonsa liikuttavat minua yhä edelleen.

Levättyäni aikani ja toivuttuani vähän käyskentelin sairaalassa ja lysin eteisestä pianon. Istahdin sen ääreen ja aloin soittaa. Myhemmin sain kuulla, että pianon soittaminen olisi ollut ankarasti kielletty, mutta kun olivat kuulleet soittoani, olivat antaneet asian olla. Järjestettiin vähän myhemmin tilaisuus, jossa yksi kaveri lausui runoja ja minä soitin taustalla erästä Chopinin hidasta preludia.

Viruessani sairastamassa kaverini saivat Luonetjärvellä koulutuksensa loppuun ja lähtivät Kemiin häätämään saksalaisia. Marraskuun lopulla olin minäkin vihdoinkin terve ja pääsin pois sairaalasta. Ilmoitauduin paikallisessa esikunnassa. Minulta kysyttiin vain, olenko terve, ja sitten alettiin puuhata kotiutusta. Purnasin vastaan, koska olin varma, että kyseessä olisi erehdys, joka johtaisi suuriin sotkuihin. Aikani siinä purnattuani minulle yhtäkkiä lyttiin kädet täyteen rahaa ja tupakkaa ja käskettiin tulla seuraavana päivänä uudestaan hakemaan komennuspapereita. Saatuani asianmukaiset paperit lähdin matkalle kohti pohjoista. Tarkoitus oli mennä lentäen, mutta jälleen kerran huono sää tuhosi sen suunnitelman, niinpä sain tehdä vaivalloisen matkan Kemiin junalla ja laivalla.

Kemissä oli koko ajan niin huono sää, ettei lentoja juuri ollut. Viruimme kämpässä ja pelasimme korttia. Muodollisiin kenttäpäivystyksiin jouduimme silloin tällain, ja siitä on jäänyt mieleeni hassu tapaus. Kentän laidalla pikkuisessa metsässä, jossa päivystäjän piti olla, vaikkei mitään tekemistä ollutkaan. Katselin, kun kentältä nousi ilmaan Blenheim, hyvin tuntemani kaksimoottorinen pommikone. Kiitoradan vieressä seisoskeli rivi miehiä katsomassa starttia. Kaikki kentän laidalla seisoneet miehet kaatuivat yhtäkkiä kuin yhdellä iskulla maahan makaamaan. Näin, että nousevasta koneesta putosi pommi kentälle, mutta eipähän kuitenkaan räjähtänyt.

Marraskuun lopulla kirjoitin Kemistä kotiin: ”kolmen kuukauden kuluttua olen jo jokseenkin varmasti siviilissä, ja kyllä silloin viulu vinkuu ja piano kolisee!” Kotiutus tapahtuikin sitten jo kuukauden

kuluttua. Kotimatalla olin vielä asepuvussa, ja rinnassa oli vuonna 1918 käyttänyt otettu Gallen-Kallelan suunnittelema Suomen lentomerkki. Koska merkissä oli hakaristi, aiheutti se jo heti sodan jälkeen väärinkäsityksiä. Eräässä kahvilassa sainkin kimppuuni yhden ärhentelijän, joka haukkui minua SS-mieheksi ja varoitti hirttotuomiosta. Lentomerkillä hakaristeineen ei ollut vähäistäkään tekemistä Saksan kansallissosialistien kanssa, mutta joka tapauksessa sen käyttö kiellettiin Neuvostoliiton määräyksellä kesällä 1945.

Musiikin opiskelu alkaa 1945–1948

Uudenvuodenpäivänä 1945 on Esteri-täti kirjoittanut vieraskirjaamme:

Taas paikallaan on flyygeli ja taulut, on siviilissä Tuomas ja kaikuu soitto, laulut. On juhlap ytä valtava ja seura sangen lukuisa, Kas, rauha jonkinlainen jo vallitsee Suomessa.

Tammikuussa 1945 Sibelius-Akatemiassa alkoi kova kuhina. Toiminta, joka oli jatkunut lähes keskeytyksettä läpi sotavuosien, vilkastui miesten palatessa sankoin joukoin opinahjioon. Minä olin saanut soittotunteja viimeksi keväällä 1943, mutta olin sentään armeijassa pystynyt harjoittelemaan. Moni minua muutaman vuoden vanhempi kaveri oli ollut koko jatkosodan rintamalla.

Tässä vaiheessa siirryin Sibelius-Akatemiassakin Erik Cronvallin oppilaaksi. Olin hyvin innostunut ja opettajani oli minulle erityinen inspiraation lähde. Kruna oli kuulunut sukuumme koska oli mennyt 1930-luvun alussa naimisiin äidin nuorimman sisaren, Tuulikin (Tutun) kanssa. Avioliitto päättyi kuitenkin traagisesti vuonna 1936 Tutun menehtyessä synnytykseen, jossa myös pienokainen kuoli. Järkyttävästä menetyksestä toivuttuaan Kruna löysi pian uuden rakkauden, pianotaiteilija Eevi Voipion, jonka nimi esiintyy ensimmäisen kerran vieraskirjassamme joulukuussa 1937. Uusi

rakkaus ei muuttanut Krunan suhdetta perheeseemme. Pariskunta avioitui vuonna 1938, ja Eevistä tuli jo Voipiona sananmukaisesti ”tuttu Tutun paikalle” ja hän, kuten mainittua, oli mukanaamme Hauenkourussa talvisotaa edeltävän evakkoloman ajan, mukanaan heidän vastasyntynyt esikoispoikansa Eero.

Kruna oli tavattoman hienostunut viulisti, todellinen luonnonlahjakkuus, joka ei koskaan pyrkinytkään varsinaisiin solistitehtäviin. Ylen elävässä arkistossa on kuunneltavissa viulusooloistaan tunnettu Rimski-Korsakovin *Šherazade* Radio-orkesterin esityksenä. Isä johtaa ja soolot soittaa Kruna. Tuokaapa minulle levytys, jossa joku maailman huippuorkesterien konserttimestareista soittaisi soolot kauniimmin, musikaalisemmin tai puhtaammin kuin Kruna vuonna 1939! Monipuolisen muusikkoutensa lisäksi – konserttimestarityön ja opettamisen ohella hän oli Sibelius-kvartetin ja radiosektetin primas ja toimi myhemmin kapellimestarina. Kruna tunnettiin myös armoitettuna huumorimiehenä, mistä kerron pari esimerkkiä.

Sota-aikana hän oli synty ravintolassa, joka tarjoili Lindströminpihvejä. Pihvistä paljastui torakka. Ruokaa ei tuohon aikaan heitetty pois ”pikku juttujen” vuoksi, niinpä Kruna tyynestis i annoksen loppuun. Torakan hän jätti lautasen syrjään ja kirjoitti tarjoilijalle lapun: ”Sin pihvin, jätin Lindströmin.”

Helsingin tyväentalon lava kapellimestarin korokkeineen oli tavattoman korkea. Simon Parmet tuli johtamaan orkesteria ja nähdessään korokkeen heiverisen puukaiteen kysyi kauhuissaan: ”Entä jos minä putoan?” Kruna vastasi välittömästi: ”Sitten teistä tulee Simon Parket.”

Eräs saksalainen kapellimestari harjoitti orkesteria. Aina jostain harjoitusnumerosta lähtiessä hän kysyi konserttimestari-Krunalta, mitä kyseinen numero on suomeksi. Tultiin numeroon *Elf*.

Kapellimestari: ”Was heißt Elf auf Finnisch?”

Kruna: ”Yksitoista.”

Kapellimestari: ”Yy-ksi- ...?”

Kruna: ”Yksitoista! Yksitoikkoista!”

Vaikka Sibelius-Akatemiassa jo tuolloin oli musiikin ammattillista koulutusta, se oli melko lailla kodikkaampi kuin nykyään. Byrokraatiaa oli vähän, muistaakseni toimistossa oli kaksi henkilöä ja sitten rehtori ja vararehtori, vahtimestari, opettajat ja opiskelijat. Vahtimestari Åberg oli huomattava henkilö, joka hallitsi taloa mestarillisesti.

Kun vihdoinkin päästiin takaisin opintojen pariin, oli into mitä suurin. Keskityin soitto-opintoihin harjoitellen myös pianonsoittoa melkein yhtä paljon kuin viulunsoittoa. Pianonsoittoa opiskelin enemmän musiikista nauttien kuin tekniikkaan kunnolla perehtyen, mutta olihan siitä myös hemminhytyä viulutunneilla ja oppilaiden esiintymisissä. Sodan jälkeinen opettajani Timo Mikkilä otti opetukseni aika kevyellä kädellä, olihan kyse vain sivuaineesta. Läheisimpiä opiskelutovereitani olivat viulisti Jouko Ignatius, alttoviulisti Sven Enqvist ja sellisti Esko Valsta, joiden kanssa muodostimme jousikvartetin. Harjoittelimme jopa Sibeliuksen *Voces*

Jouko Ignatius 1. viulu, minä 2. viulu, Erik Cronvall, Sven Enqvist, alttoviulu ja Esko Valsta, sello. (Sibelius-Akatemian arkisto.)

Intimae -kvartettoa, jonka ensimmäisen osan saimme esittää lukuvuoden lopettajaiskonsertissa 1947.

Muita lähimpiä opiskelutovereita olivat Siukosen sisarukset Leena, Varpu ja Inkeri, jotka muodostivat mainion pianotrion. Pianistit Meri Louhos, Sirkka Penttilä sekä Kauko Kuosma tulivat tutuiksi, samoin Joonas Kokkonen, joka tässä vaiheessa tunnettiin nimenomaan pianonsoiton opiskelijana, vaikka jälkipolville onkin tunnetumpi säveltäjänä. Toinen säveltäjä-pianisti, Einar Englund oli jo lähes 30-vuotias, mutta koska oli ollut täydessä palveluksessa rintamalla, jatkoi vielä sodan jälkeen opintojaan.

Esko Valstan myöskin tutustuin myöskin hänen vanhempaan veljeensä Tapaniin, joka opiskeli sekä urkujen että pianonsoittoa. Hän oli tavattoman lahjakas ja taitava pianisti sekä muusikko, jonka kanssa oli aina ilo esiintyä. Hän ei tehnyt koskaan numeroa itsestään, mutta pianistina, Sibeliuksen Akatemian pianonsoiton professorina ja myöskin hemmin myöskin Helsingin tuomiokirkon urkurina hänen työnsä edusti aina virheetöntä huipputasoa.

Tapanin ja Eskon kanssa pistimme pystyyn pianotrion, ja meistä tuli hyvät ystävät. Vierailin usein heidän kotonaan Uudessakaupungissa, jossa heidän isänsä toimi kanttorina.

Minä ja Tapani
Valsta.

Veljesten äiti oli tomera emäntä, joka teki oikein hyvää ruokaa. Hän myös totisesti luotti laittamansa ruoan maistuvuuteen, ja hänellä oli haukan silmät havaitsemaan tyhjentyneet lautaset, jotka hän täytti heti samankokoisella annoksella, kysymättä saisiko olla lisää! Tämä aiheutti joskus jopa vähän vaikeuksia.

Valstan veljesten kanssa soitimme sittemmin paljon kaikenlaista, Eskon kanssa esimerkiksi Väinö Raition kaksoiskonserttoa eri puolilla Suomea ja Tapanin kanssa useita resitaaleja ja muun muassa Alban Bergin *Kamarikonserton* pianolle, viululle ja 13 puhalltimelle, jossa Radion sinfoniaorkesterin puhaltimia johti Jussi Jalas.

Teoriaa, soinnutusta ja säveltapailua opetti Aarre Merikanto. Tunneilla piippua lakkaamatta tuprutteleva säveltäjä oli aika pelottava ilmestys, hänellä oli voimakas ja hieman nariseva puheääni, mutta hän oli kuitenkin opettajana hyvin sympaattinen. Tentissä sain soinnutustehtäviini monia punakynämerkintöjä, mutta lopulta hän lausui: ”Kyllähän tästä musikaalisuus tulee ilmi” – ja hyväksyi suorituksen.

Oppilaskunta aktivoitui ennennäkemättömän vireään toimintaan. Teeiltojen ja erilaisten virkistystapahtumien lisäksi se viriteli myös kansainvälistä toimintaa käyntiin, aluksi pohjoismaisella yhteistyöllä. Koulumusiikkiosastolla opiskeleva sisareni Aune oli aktiivinen oppilaskuntalainen, ja joukossa oli myös hiljainen ja sympaattinen kaveri Touko Laaksonen. Hänet tiedettiin erinomaiseksi piirtäjäksi, mutta eipä kukaan meistä tuolloin voinut aavistaa, minikälaiseen kuuluisuuteen hän myöhemmin nousisi nimimerkillä Tom of Finland. Minä viihdyin varsin huonosti oppilaskuntariennoissa, osallistuin niihin vain jonkinlaisesta vaivaantuneesta velvollisuudentunnosta.

Oppilaskunnan toimeliaisuuden johdosta Sibelius-Akatemiasta tehtiin lokakuussa 1946 vierailu yhteispohjoismaisille musiikkipäiville Tukholman musiikkikorkeakouluun. Matkalle lähti jousikvartettimme, Einar Englund, laulaja Antti Koskinen sekä Tapani Valsta urkurina. Kunkin pohjoismaan edustajat esittivät oman maansa musiikkia, meidän kvartettimme soitti Einar Englundin kanssa hänen pianokvintettonsa.

Tukholma oli tuolloin, heti sodan jälkeen, aikamoinen paratiisi meille suomalaisille. Kotona oli pulaa kaikesta, mutta Tukholmassa p ydät notkuivat. Oli kahvia, oli lihaa, oli kalaa, oli hedelmiä ja amerikkalaisia savukkeita. Meillä oli kotimajoitus, Sven Enqvist ja minä saimme asua jopa kapellimestari Tor Mannin kotona. Hän oli isäni hyvä ystävä, arvovaltainen, mutta todella ystävällinen ja mukava herra.

Orkesteritoiminta Sibelius-Akatemiassa käynnistyi my s täydellä teholla heti sodan päätyttyä. Jussi Jalas johti, ja ohjelmisto oli kunnianhimoista, Brahmsin ja Sibeliuksen sinfonioita. Orkesterisoittoon olin tutustunut alustavasti jo Norssin orkesterissa sekä ennen armeijaan läht ä Ylioppilaskunnan soittajissa. YS ei soita-aikana varsinaisesti toiminut, pieni porukka soittajia kokoontui hammaslääkäri Kaarlo Hellemaan kotona Mannerheimintien ja Cygnaeuksenkadun kulmassa. Sodan jälkeen tapahtui paluu täyteen orkesterikokoonpanoon, kapellimestariksi tuli Kruna ja minusta tuli orkesterin konserttimestari.

YS:n riveissä pääsimme my s matkustelemaan Pohjoismaissa, 1947 Ruotsissa ja 1948 Tanskassa. Konserttimatkalla Ruotsissa esiinnyimme ensin Tukholmassa omalla konsertillamme, jonka jälkeen matkustimme Uppsalaan. Siellä osallistuimme ruotsalaisen säveltäjän Hugo Alfvénin 75-vuotisjuhlallisuuksiin soittamalla paikallisen ylioppilasorkesterin kanssa yhdessä. Alfvén oli hyvin ystävällinen herra, joka johti oman Kuningas Kristian II -sarjansa ilman sen kummempaa trimmausta, kaikessa rauhassa. Ignatiuksen Joukon kanssa jouduimme ihan ensiviulun etupäähän, ja ehkä tyypillistä tuolle ajalle, aikalailla prima vista. Selvisimme kyllä, mielestämme vähän paremmin kuin ruotsalaiset opiskelijat. Uppsalassa oli konsertin jälkeen yhteinen juhlaillallinen, jossa oli kaikille nimikoidut paikat. Heikki Louhivuori, Radion sinfoniaorkesterin tuleva pitkäaikainen toisen viulun äänenjohtaja, etsi paikkaansa epätoivoisesti. Se l ytyi vasta, kun kaikki muut paikat oli täytetty, eikä ihme, sillä ainoan tyhjän tuolin kohdalla nimilapussa luki: ”Heiklir Lonkionosi”.

Ensi kosketukseni ammattiorkesterissa soittamiseen oli aikamoinen. Yhdellä viulutunnilla, muistaakseni vuonna 1946, Kruna pyysi minua sijaisekseen Radio-orkesteriin. Pelästyin, että enhän minä nyt konserttimestariksi voi mennä, mutta Kruna rauhoitteli: ”Ei, sinä menet toisen viulun hänille.” Istuin siellä sitten Olavi Tillin kanssa samassa pultissa. Kyseessä oli studiokonsertti, jonka ohjelmassa oli kevyttä klassista. Perhosiä oli vatsassa aika lailla, koska kyseessä oli ensimmäinen keikka ammattiorkesterissa ja vain yhdellä harjoituksella. Olisin totta viekin ollut iloinen siitä yhdestäkin harjoituksesta! Kapellimestari Erkki Linko saapui paikalle ja alkoi selaila partituureja. ”Jaahas, mitäs me tänään soittamekaan... *Lepakko-alkusoitto, Keisarivalssi?* Nehän me osaamme. Eikö hän mennä Gambriiniin!” En ollut uskoa silmiäni, kun soittajat oikeasti nousivat tuoleistaan ja lähtivät hakemaan inspiraatiota ravintolasta, varsinkin kun olin nähnyt, millaisia kuudestoistaosatuksia *Lepakko-alkusoitto* oli tulvillaan. Se onkin oikeasti kaikin puolin hurjan vaikea kappale. Mutta kokeneet soittajat menivät lailliselle ja kun tulivat takaisin, punainen valo syttyi ja soitettiin suora lähetys.

Tällaisia pieniä keikkoja Radio-orkesteriin alkoi tulla enemmän ja enemmän. Ensimmäinen isompi tehtävä oli toukokuussa 1947, kun itse Georg Schnéevoigt, Robert Kajanuksen kilpakumppani ja seuraaja kaupunginorkesterin ylikapellimestarina, johti studiokonsertissa Šostakovitšin viidennen sinfonian. Tuo kaupungintalon salissa pidetty ylimääräinen konsertti olikin viimeinen kerta, kun Schnéevoigt Radio-orkesterin edessä kävi, sillä 75-vuotias maestro kuoli saman vuoden marraskuussa.

Šostakovitšin viides sinfonia oli vaikein teos, jonka olin siihen mennessä orkesterissa soittanut. Schnéevoigtilla oli vähän ilkeä maine, mutta tämän studiokonsertin harjoituksissa hän oli yllättävän suurpiirteinen ja antoi asioiden mennä omalla painollaan. En kaivannut ilkeilyä, mutta olin vähän pettynyt siihen, kuinka vähän teosta harjoitettiin.

Mainittakoon muuten, että suomalaisissa orkestereissa ei tuolloinkaan ollut tapana, että orkesteri nousisi harjoituksissa seisoi-

maan kapellimestarin saapuessa paikalle, ei edes kunnianarvoisan Schnéevoigtin. Paljon myhemmin satuin olemaan Finlandia-talon lämpimässä erään amerikkalaisen orkesterin vieraillessa. Olin aivan pöyristynyt, kun lämpimissäkin orkesterilaiset nousivat seisomaan kapellimestarin tullessa muina miehinä paikalle. Soittaminen Schnéevoigtin johdolla on kuitenkin jäänyt mieleen elämäkseni – puhumattakaan tutustumisesta Šostakovitšin musiikkiin. Venäläinen neuvostoajan musiikkihan oli meille vielä tuohon aikaan aivan uutta ja ihmeellistä.

Sotavuosien jälkeen minua pyydettiin parikymppisenä sibeliusakatemiaalaisena johtamaan Norssin orkesteria. Mitään kokemusta alasta ei ollut, mutta orkesterisoitto alkoi olla jo verraten tuttua. Kotoakin löytyi henkilö, jolta luonnollisesti saattoi kysyä tekniikkaan liittyviä neuvoja. Otin siis tarjouksen vastaan ja lähdin entiseen kouluuni heiluttelemaan tahtipuikkoa. ”Heilutteluni” oli ihan tuloksellista, ja voitimme koulujen välisen kilpailun keväällä 1947. Orkesterissa soitti muuan erikoislaatuinen koulupoika, joka kaiken lisäksi soitti viulua ”väärinpäin”, jousi vasemmassa kädessä. Tämä hieman levoton nuori mies oli nimeltään Paavo Berglund. Alusta lähtien huomasi, että hän oli hyvin innostunut ja erittäin lahjakas.

Opin huomaamaan, että kaverissa on lahjakkuuden lisäksi aimo annos fanaattisuutta. Hetken aikaa hän eli hampparikautta – koulu ei sujunut, eikä mikään työnteko maistunut. Seuraavassa hetkessä hänestä oli tullut ”wehrlantilainen”, puhdasoppinen kasvis-syöjä. Paavon jäyhyydestä puhuessa voi todeta, ettei omena kauas puusta pudonnut. Hänen isänsä Hjalmar oli mies, joka ei päästänyt suustaan mitään turhaa. Kerran soitin heille kotiin ja isä vastasi. Kysyin, ”Onko Paavo kotona?” Isä vastasi: ”Ei.” Siinä koko keskustelu. Laskin vain luurin hiljaa paikalleen.

Paavo osallistui tuolloin myös koulujen soittokilpailuun. Säestin häntä, ohjelmassa oli Wieniawskin A-duuri-poloneesi, jonka Paavo soitti komeasti ja saavutti toisen palkinnon. Jo kilpailunumero kertoo Paavon lahjoista ja edistymisestä viulistina. Paavo oli vasenkätinen, mutta viulunsoitto ”väärinpäin” oli kaiketi ennen kaikkea hänen ensimmäisen opettajansa, Yrjö Suomalaisen vaikutusta.

Pilapiirtäjä Karin isä Yrjö oli varsin erikoislaatuinen persoona, jonka mielestä jousi oli tärkein, ja sitä oli siis soitettava paremmalla kädellä. Voien hivenen huumorilla väittää, että minä sytytin Paavon innostuksen orkesterinjohtoon. Hän nimittäin kysyi yhdessä kouluorkesterin harjoituksessa, saisiko vähän koettaa johtamista, ja minä annoin luvan. Kyllä siitä heti näki, että otetta l ytyy.

Omat viuluopintoni etenivät niin, että keväällä 1948 tein diplomin. Urkuri Janne Raitio tutki my hemmin asiaa ja kävi ilmi, että se oli Sibelius-Akatemian ihka ensimmäinen viuludiplomi. Jo samana vuonna sen teki my s Leena Siukonen ja seuraavana vuonna Eero Bister sekä Jouko Ignatius. Diplomin teko ei ollut lainkaan niin juhlallista kuin nykyään, se nimittäin suoritettiin rehtorin huoneessa! Lautakunnassa olivat rehtori Ernst Linko, Leo Funtek, Onni Suhonen, G sta Schatelowitz sekä Erik Cronvall. Pienessä huoneessa soitin sitten koko ohjelman: Paganinin kapriisi, Sibeliuksen viulukonsertto, Bachin soolosonaatti – tiukka ohjelma varsin epäedullisissa olosuhteissa. Silloin kuului diplomiin vielä prima vista-soitto, lautakunta l i eteeni Sulho Rannan kolmannen sinfonian scherzon. Prima vista saattoi kuitenkin olla parhaiten onnistunut osa tutkin-toani.

Tässä suorituksessa, kuten kaikissa esiintymisissäni, kärsin aika lailla hermostuneisuudesta. Kun astuin rehtorin huoneeseen ja aloin soittaa, tuntui, että osa taidoista jäi oven ulkopuolelle. Minulla esiintymisjännitys vaikutti erityisesti jousikäden fysiikkaan. Ennen esitystä en ollut kovinkaan hermostunut, mutta esityshetkellä saattoi itseluottamukseni kadota. Nykyopiskelijoille on tarjolla monenlaista apua esiintymisjännityksen torjuntaan, mutta sodanjälkeisessä Suomessa oli vain itse yritettävä pärjätä.

Huolimatta siitä, etten diplomissa kokenut esiintymistä erityiseksi nautinnoksi ja ettei se mennyt täydellisesti, ryhdyin järjestämään ensikonserttia. Toisin kuin sittemmin, Sibelius-Akatemia ei mitenkään ollut järjestämässä konserttia, se oli täysin itsenäinen, oma konserttiprojektini. Menin Fazerin konserttitoimistoon ja rupesin järjestämään. Fazer toimi kyllä ansiokkaasti nuorten taiteilijoiden apuna. Ensikonsertti pidettiin marraskuun 8. päivänä 1948.

Pianistina oli Jussi Jalas, luonteva ja luotettava vaihtoehto. Hän oli ”säestäjänä” hyvin kysytty, useat ulkomaiset vieraatkin esiintyivät mielellään hänen kanssaan. Konsertin ohjelmassa oli G. F. Händelin sonaatti D-duuri, Giuseppe Tartinin paholaistrillisonaatti, W. A. Mozartin Rondo Fritz Kreislerin sovituksena, ja päänumerona tauon jälkeen Sibeliuksen viulukonsertto. Tämä saattaa tuntua hämmästyttävältä, mutta tuohon aikaan konserttoja usein soitettiin resitaaleissakin pianon säestyksellä. Onnistuneista ulkonaista puitteista huolimatta en taaskaan ollut konserttiin itse tyytyväinen. En vain tuntenut onnistuvani niin hyvin kuin toivoin ja oli tarkoitus.

Mikä vaivasi minua itseäni, välittyi myös konsertin arvosteluita. *Helsingin Sanomien* Tauno Karila kirjoitti (HS 9.11.1948):

Tuomas Haapasen ensikonsertti sujui poikkeuksellisen menestyksen merkeissä [...] Keskitetyssä ohjelmassa oli siis saatu esiin tyhjentävästi varsin erilaisia näkökohtia, joten se sananmukaisesti oli todellinen ”tulikoe”. Sitä suurempi tunnustus nuorelle viuluniekalle illan voitollisesta läpäisemisestä! Hra Haapasella on ilmeisiä virtuoosin ominaisuuksia, jotka parhaiten näyttäytyivät Kreisler- ja Wieniawski-numeroissa. Erikoisesti vasemman käden tekniikka on nopeata ja selvää. Jousikäsi ei nähdäkseni ole samalla asteella epätasaisuuksista päätellen, joita tosin myös ilmeinen hermojännitys aiheutti [...] Kokonaisuutena Hra Haapasen soitto tekee musikaalisen vaikutuksen. Siinä on terve muodon näkemys, ja moni kauniisti muovattu yksityiskohta todisti myös runollista aistia ja aitoa tunnetta.

Nya Pressenin Nils-Eric Ringbom lysi soitostani hyvän tekniikan perustuksen, läpikotaisin musikaalisen otteen sekä sävellysten ymmärryksen, mutta toi varsin seikkaperäisesti esiin kaikki hermostuksen aiheuttamat puutteet. Hän ounasteli minun soittavan kymmenen kertaa paremmin ilman yleisiä. *Hufvustadsbladetin* Ehrström piti ohjelmaani jopa tarpeettoman vaativana ja arveli minun väsyneen lopussa, koska oli kuullut minun soittavan Sibeliuksen konserton oppilasnäytteessä paremmin.

Vaikka konsertti oli maanantai-iltana ja samana syksynä Helsingissä oli esiintymässä sellaisia maailmantähtiä kuin viulisti Yehudi Menuhin, pianisti Alfred Cortot sekä sellistit Gregor Piatigorsky ja Gaspar Cassad , konservatorion sali oli tupaten täynnä. Ihmisten kulttuurinnälkä sodan jälkeen oli aivan tavaton. Mainittakoon myös, että konsertti arvioitiin miltei kaikissa lehdissä, jopa *Kauppalehti*, *Ylioppilaslehti* ja *Suomen Sosiaalidemokraatti* olivat lähettäneet paikalle kriitikon.

Marraskuun alun konserttiin liittyi myös omassa elämässäni varsin merkittävä päätös. Olin tupakkamies ja valmistautuessani esiintymiseen ”lepuutin hermoja” istahtamalla tupakalle. Jostain syystä juuri nimenomaan tänä päivänä huomasin, kuinka savuke vaikutti elimistöni heikentävästi. Halusin olla tunteesta varma ja poltin saman tien toisen. Koska tuntemus ei ollut yhtään ensimmäistä parempi, päätin sanoa hyvästi tavalle, jota olin enemmän ja vähemmän harrastanut kymmenisen vuotta. Päätös oli vahva, ja olen siitä kovasti itseäni onnitellut koko loppuelämäni ajan.

Oman uuden lisänsä sodanjälkeisen Suomen musiikkielämään toi mahdollisuus tutustua neuvostoliittolaiseen musiikkiin ja valtavan naapurimaamme esittävään säveltaiteeseen. Vuoden 1946 maaliskuussa Leningradin filharmonikot vieraili Helsingissä useiden konserttien voimalla. Kaikki konsertit pidettiin Kansallisteatterissa, mikä oli akustiikan kannalta pienoinen katastrofi. Minä kuulin leningradilaisten konserteista kaksi ensimmäistä, jotka johti legendaarinen ylikapellimestari Jevgeni Mravinski, tuolloin vielä sangen nuorena miehenä, tahtipuikko kädessään, toisin kuin viimeisinä vuosinaan. Konserttien päänumerot, Tšaikovskin kuudes, pateettinen sinfonia, ja Šostakovitšin viides sinfonia, olivat huonossakin akustiikassa aivan järisyttäviä. Orkesterin taso oli hätkähdyttävä, ja Mravinskin tulkinnat jättivät syvän jäljen sieluuni. Puhaltimien sointi oli hyvin erilainen kuin mihin Suomessa oli totuttu. Se oli lämmin, ja puhaltajat käyttivät runsaasti vibratoa, mikä tuntui suorastaan oudolta.

Viulutaiteilijasta nimeltään David Oistrah kohistiin kovasti. Olin kuullut radiosta hänen soittoaan, muistaakseni Aram Hatšaturjanin

viulukonserton finaalia. Kuuntelin esitystä maalla, surkeasta radiosta, joten soitto kuulosti taitavalta, mutta vähän pieneltä. Syksyllä 1949 David Oistrach saapui Suomeen ja hänelle oli sorvattu todella täysipainoinen esittäytyminen, hän soitti molempien Helsingin orkesterien solistina, minkä lisäksi hänellä oli resitaali. Hänen ensimmäinen esiintymisensä oli kuitenkin Suomi–Neuvostoliitto-seuran viisivuotisjuhlassa. Tilaisuus järjestettiin Kansallisoopperassa Bulevardilla. Juhla alkoi puheosuudella, jossa muun muassa seuran varapuheenjohtaja Mauri Ryömä latoi ilmoille tulenpalavia ajatuksia sotasyllisten tuomioista. Tauon jälkeen oli musiikin vuoro. Oistrach avasi tilaisuuden Sibeliuksen konserton hitaalla osalla, pianon säestyksellä – ja hän oli ilmiselvästi hiukan hermostunut. Istuin Arno Granrothin vieressä, ja Oistrach oli tuskin ehtinyt aloittaakaan, kun Arno, ranskalaisen viulukoulun edustaja ja ihailija, kuiskasi minulle: ”B-luokkaa!” Varovaisen Sibeliuksen jälkeen kuultiin Tšaikovskin *Valssi-scherzo*, jossa Oistrach oli jo oma itsensä, eikä hermostuksesta ollut merkkiäkään! Esitys oli jotain aivan ennenkokemattoman loistavaa. Arnonkin oli pakko laskea aseensa, niin huikean suurenmoinen esitys oli.

Oistrachin osuuden jälkeen lavalle ilmaantui erikoisen oloinen nuori sellisti, jonka nimessäkin riitti tavaamista: Mstislav Rostropovitš. Hänen esiintymisestään jäivät mieleen erityisesti ylimääräiset Sergei Rahmaninovin *Vokaliisi* sekä David Popperin *Elfentanz*. Koskaan en ole näistä kappaleista sittemmin kuullut esitystä, joka kunnolla vetäisi vertoja nuoren Rostropovitšin esitysten kanssa. Sain tilaisuuden kiittää Rostropovitšia 36 vuotta myöhemmin hänen vieraillessaan Helsingissä säveltäjä Aulis Sallisen kotona. Kun kerroin taiteilijalle olleeni paikalla tuossa tilaisuudessa, tuntui kuin olisin saanut bernhardilaiskoiran kimppuuni. ”Slava” kaappasi minut syleilyynsä ja suuteli läpimäräksi!

Oistrachin urakka syksyllä 1949 Helsingissä jatkui, seuraavana oli vuorossa Tšaikovskin konsertto Radio-orkesterin kanssa. Isä johti ja minä istuin orkesterissa soittamassa. Kyseinen Tšaikovskin esitys oli taatusti myöskin yksi isäni esiintyvän taiteilijan uran huippuhetkistä. Tšaikovskin jälkeisenä iltana oli sitten resitaalin vuoro, minkä

jälkeen vielä Sibeliuksen konsertto kaupunginorkesterin ja Martti Similän kanssa. Samaisessa konsertissa esiintyi Rostropovitškin, soittaen Saint-Saënsin sellokonserton. Tässä konsertissa olin paikalla kuulijana ja hämmästyin, sillä heti Sibeliuksen ensisävelistä kuuli, että Oistrach oli hyvin hermostunut. Hermostuminen huipentui siihen, että finaalin alussa hän tuli sisään tahtia liian aikaisin! Martti Similä joutui viittoilemaan tavanomaista runsaammin, vaikka eihän orkesterille Sibeliuksen konserton säestyksessä mitään erityisiä ongelmia aiheutunut. Sittenkin kuulin, että samana päivänä Oistrach oli käynyt Ainolassa tapaamassa itseään Sibeliusta ja säveltäjämestari oli kertonut Oistrachille aikovansa kuunnella esityksen illalla radiosta. Tämä asetelma ehkä toi esiintymisjännityksen. Yksi osa Oistrachin suuruutta lienee sekin, että hänessä oli tällainen inhimillinen puoli. Minulle David Oistrach on edelleen kaikkien aikojen suurin viulutaiteilija.

Tänä päivänä my s hieman hävettää, että me suomalaiset pidimme neuvostoliittolaisia, Oistrachiakin, ilman muuta venäläisinä. Oistrach oli ukrainalainen, mutta eivät Neuvostoliiton viranomaisetkaan tainneet kovin hanakasti puuttua virheellisiin käsityksiin.

Pariisi kutsuu 1949–1950

Diplomin jälkeen

Arno Granroth, joka istui vieressäni Oistrahin esiin-
tyessä Suomessa ensimmäistä kertaa, oli tärkeässä
roolissa diplomin ja ensikonsertin jälkeisessä elä-
mässäni. Jätettyäni Sibelius-Akatemian aloin ottaa
Arnolta viulutunteja. Hänellä oli ensinnäkin hurjan hyviä oppilaita,
ja hän jos kuka oli varsinainen ranskalaisen viulukoulun apostoli.
Yleisradiossa on Arnon tekemä nauhoitus eräästä Lauri Saikkolan
viuluteoksesta, jossa hänen viulunsoittonsa kvaliteetti kuulostaa
aivan ällistyttävän hyvältä. Viulutunneillamme sain todeta, että
hän todella osasi erittäin hienosti välittää oppilailleen sitä äänel-
listä kvaliteettia. Hänellä oli myös erittäin hyvä käsitys soittimien
laadusta, ja hän olikin kaikkien Pariisin viulunrakentajien ja -kaup-
piaiden ystävä.

Musiikista olin kyllä Arnon kanssa useasti eri mieltä, ja hän
saattoi esimerkiksi opettaa rytmiä päin honkia, vaikkapa sotkemal-
la 6/8- ja 3/4-tahtilajeja toisiinsa. Orkesterisoittoon hän ei myöskään
oikein koskaan sopeutunut. Pekka Kari, kollegani Radion sinfonia-
orkesterissa ja myöhemmin Helsingin kaupunginorkesterin kon-
serttimestari, kertoi että Arno oli kerran soittanut hänen pultti-

kaverinaan ja yhtäkkiä harjoituksessa kuiskannut: ”Pekka, missä ne nyt menevät?”

Mutta Arno oli opiskellut Pariisissa Léon Nauwinckin johdolla ja vakuutti minut siitä, että minunkin kannattaisi yrittää päästä kyseisen maestron oppilaaksi. Arno ei suinkaan ollut ainoa Nauwinckin oppilas täällä Suomessa, Krunakin oli opiskellut hänellä, samoin Hugo Huttunen ja monet muut.

Pariisi tuntui mieluisalta kohteelta siksikin, että olin ollut muutoinkin kiinnostunut ranskalaisesta kulttuurista ja lukenut ranskaa koulussa. Isän avustuksella kirjoitin Monsieur Nauwinckille, ja järjestelin tulevaa opintomatkaa. Opintosuunnitelma muodostui alusta alkaen sellaiseksi, että tulisin tekemään lyhyitä, muutaman kuukauden periodeja, joiden aikana saisin viulutunteja tiiviissä tahdissa. Anoin rahoitusta eri säätiöiltä ja sain riittävästi apurahoja. Niinpä huhtikuun alussa 1949 saatoin astua Helsingissä laivaan ja lähteä kohti tuota legendaarista taidekaupunkia.

Matkani ensimmäinen etappi oli minulle Sibelius-Akatemian ja Ylioppilaskunnan Soittajien matkoilta tutuksi tullut Tukholma, jossa vietin koko päivän junan lähtöä odotellen. Kirjeessäni kotiin 9.4.1949 keuhkelen: ”Jätän mainitsematta sen seikan, että suoritin kaikki liikuskeluni Tukholmassa ilman karttaa ja ilman kysymisiä ja selvisin vaikeudetta.”

Illalla hankkiuduin matkalaukkuineni asemasillalle, jonka vieressä seisoivat tavattoman hieno tummansininen vaunurivistö. Sen kyljessä luki keltaisin suurin kirjaimin *Compagnie Internationale des Wagons-Lits*. Hyttikaverinani oli uppsalalainen insinööri, joka minun laillani oli menossa Pariisiin saakka. Yritin puhua hänen kanssaan ranskaa, mutta kävi ilmi, että hän osasi ranskaa yhtä paljon kuin minä japania. Ranskaa kuulin kyllä puhuttavan vaunun käytävällä ja masennuin aika lailla, kun en saanut selvää kaikesta, mitä puhuttiin. Matkan kuluessa havaitsin kuitenkin suurimman osan matkustajista olevan ruotsalaisia ja tanskalaisia.

Sodan jälkeen tullitarkastuksia oli jok’ikisellä rajalla, ja kun seuraavana aamuna lyhyen lauttamatkan jälkeen saavuimme Tanskaan, kävivät tullimiehet kimppuumme. Jouduin avaamaan

matkalaukkuni ja selostamaan tarkasti hallussani olevat valuutat. Tullitarkastuksesta selvittyämme junamatka jatkui läpi Tanskan. Ruhtinaallisen lounaan ravintolavaunussa sy tyämme tulimmekin jo Saksan rajalle, jossa tullitarkastus oli melko kiivas. Matkustajien täytyi astua ulos junasta ja kiertää monen luukun kautta passeineen. Jälleen kysyttiin tarkkaa selontekoa hallussani olevista valuutoista. Oli suhteellisen vaikeaa yhtäkkiä sanoa sanottavansa saksaksi, kun koko matkan oli puhunut ruotsia ja ajatellut ranskaa ja koettanut ymmärtää tanskaa.

Yleisnäkymä Saksassa oli lohduton, vielä neljä vuotta sodan päättymisen jälkeen Saksa oli täynnä raunioita, esimerkiksi Hampurin aseman ympärillä näkyi pelkkää kivikasaa. Jonkinlainen asemalaituri siellä oli, ja jotenkin junat pääsivät raunioiden läpi. Käyskentelin asemansillalla viitiseentoista minuuttia junan seisoes- sa. Vettä tihutteli sisään asemalle valtavan kattokehikon läpi, jossa kai joskus oli ollut lasiruudut. Junia meni ja tuli, mutta saattoi vain aavistaa, millainen kuhina tällä asemalla joskus oli ollut.

Herätessämme seuraavana aamuna olimme saapumassa Belgiaan ja kohtaamassa seuraavat tullimiehet. My s Belgian kaupungeissa näkyi odottamattoman paljon pommitusvaurioita. Maisemat muuttuivat radikaalisti, joka puolella näkyi jyrkkiä rin- teitä ja kukkuloita, ja vähän väliä sukellettiin tunneleihin. Näimme paljon valtavia, jopa sadan metrin korkuisia hiilikasoja. Kun vihdoin tultiin Ranskan rajalle, p llähti vaunuun hillit n määrä tullivirkai- lijoita, sekä miehiä että naisia, jotka keräsivät passimme. Ajattelin, että nythän tässä oikein tositarkastus alkaa, mutta – aika tyypilli- seen eteläeurooppalaiseen tyyliin – virkailijat häipyivät vähän aikaa parveiltuaan pois, saimme passimme takaisin ja matkaa jatkettiin. Ranskan maaseutu oli kaunista ja hyvinhoidettua. Sitä ihaillessa tulimmekin sitten Pariisiin ja Gare du Nordille. Heti ikkunan takana rupesi tungeksimaan kantajia, joille täytyi monta kertaa vakuuttaa, etten tarvitse heitä.

Esko Valsta, joka jo opiskeli Pariisissa, oli luvannut tulla asemal- le minua vastaan. Hän oli ollut yhdyshenkil nä, oli muun muassa hommannut minulle huoneen samasta hotellista, missä itse asui.

Eskoa ei kuitenkaan näkynyt missään. Seisoin hiukan ymmälläni asemalaiturilla, kunnes minua lähestyi tuntematon kaveri, joka kysyi selvällä suomen kielellä, olenko Tuomas Haapanen. Hän oli maalaustaidetta opiskeleva Tuomas von Boehm, joka my s asui samassa hotellissa. Esko oli päällekkäisen tunnin vuoksi värvännyt hänet sijaisekseen, eikä kaimani edes tiennyt, miltä näytän, mutta viulukotelohan minut paljasti. Ajelimme metrolla jonkin matkaa ja nousimme Gare Montparnassella yl s. Vähän matkan päässä tulikin jo Valstan Esko vastaan naama paistaen, baskeri päässä. Menimme sitten hotelliin, joka oli nimeltään Hotel Central, lähellä Montparnassan asemaa, hivenen syrjässä Edgar Quinet -bulevardista. Se oli pieni, ehkä hiukan rähjäinenkin, jossa oli huoneita tarjolla my s tuntivuokrauksella ja jota hoiti iäkäs pariskunta Pages sekä heidän poikansa. Huoneeni oli riittävän suuri ja valoisa, ja sain harjoitella siellä mielin määrin.

Heti majoituttuani teimme pienen kierroksen kaupungilla, Place de l'Étoilella sekä Champs-Élyséellä. Seuraavana aamuna kävelimme Eiffel-tornin alitse ja katselimme näk aloja Palais de Chaillot'n portailta. Käydessämme sy mässä ja kahvilla kadehdin Eskoa, joka tuntui liikkuvan kuin kala vedessä, tunki ravintolan tarjoilijat nimeltä ja puhui luistavaa smalltalkia ranskaksi yhtä nopeasti kuin pariisilaiset.

Kun aamukävely oli ohi, tartuin härkää sarvista ja soitin Nauwinckille. Puhelimeen vastattiin ja kysyin, voinko puhua Monsieur Nauwinckille. Hän vastasi tyypillisellä ranskalaisella tavalla "C'est lui même", mikä tarkoitti, että hän itse on puhelimesta. Menin tuosta fraasista ymmälleni ja omat puheeni olivat mennä solmuun, mutta kuitenkin jollakin konstilla tuli selväksi, että kello kolme minun pitäisi mennä hänen luokseen.

Lämmiteltyäni muutamalla jousenvedolla huoneessani lähdin liikkeelle ja ajelin bussilla Place de l'Étoillelle ja kävelin siitä Riemukaaren takana Rue Saussier-Leroylla sijaitsevaan osoitteeseen. Alakerrassa ei näkynyt ketään, mutta ohi kulki herra, joka heti nähtyään minut viuluineni siinä ihmettelemässä, sanoi: "Deuxième au droit", toinen oikealla.

Kohtalokas ovenavaus

Astuminen tuon talon ovesta ensimmäiselle viulutunnilleni oli ratkaiseva käännekohta soittajan urallani. Naputin ovelle ja Monsieur Nauwinck tuli avaamaan. Vietimme hetken eteisessä puhumassa kohteliaisuuksia. Sitten siirryimme huoneeseen, jossa niin monet viulutunnit oli pidetty. Ensimmäiseksi Nauwinck kysyi minulta: ”Mitä haluatte, opiskella musiikkia vai viulunsoittoa?” Vastasin siekailematta: ”Viulunsoittoa.” Kirjeessäni kotiin kerron ensimmäisestä viulutunnistani näin:

Ymmärsin aivan yllättävän hyvin hänen puhettaan, ainoastaan omat juttuni olivat hiukan jäykäköitä. Soitin hänelle aluksi Mozartia sekä vähän jotain muuta ja sitten alkoi opetus.

Tapa millä hän opettaa on kyllä aivan ainutlaatuinen. Tavattoman havainnollisesti ja selvästi hän esitti koko jousikäden toiminnan, jossa hän sanoi minulla olevan suurimmat viat. Ei mitään määräyksiä siitä mitenkä sormien ja ranteen asentojen pitää olla, vaan aivan luonnollinen selitys siitä, mitenkä käsivarsi luonnollisimmin liikkuu. Käyn nyt ainakin aluksi 3 kertaa viikossa tunnilla, joten tytä kyllä piisaa.

Matkan alkuvaiheessa oli hieman vaikea keskittyä harjoitteluun, koska ympärillä oli niin tavattomasti nähtävää ja koettavaa jatkuvasti. Pariisin liikenne oli jo vuonna 1949 runsasta, ruuhkasta ja äänekästä – autot ajoivat kaistat ylittävässä leveässä jonossa antaen koko ajan äänimerkkejä toisilleen. Helsingin harvaan liikenteeseen tottunut suomalaispoika ei ollut aluksi uskaltanut edes kadun yli, koska leveissä autojonoissa ei taukoja näkynyt ja vauhti oli kova. Lopulta tajusin, että kun vain rohkeasti menee, autot kuitenkin väistävät.

Viulutunnit jatkuivat ja olin tuntien jälkeen poikki, koska sain hangata erikoisharjoituksia ankarassa prässissä. Ensimmäisillä tunneillani ”jo melkein masennuin, niin lujilla se äijä pitää”, kirjoitan kotiin 16.4.1949.

En halua soimata aikaisempia opettajiani, mutta minulla oli ongelmia, joihin kukaan ei ollut osannut puuttua. Syynä saattoi olla, että olin Suomessa osannut aina läksyni, luin nuotteja sujuvasti ja harjoittelemalla opin sen, mitä minua tunneille oli kehoitettu oppimaan. Varsinaiseen viulunsoiton tekniikkaan ja sen hienouksiin ei kukaan ollut kiinnittänyt huomiota. Nauwinck sen sijaan iski puutteisiini kuin haukka ja antoi minulle suunnattoman määrän harjoituksia harjoiteltavaksi. Aika lailla vaikeuksia oli jousikäden muokkaamisessa ja virheiden korjaamisessa. Nauwinck puhui minulle suoraan, mutta ilkeä hän ei ollut koskaan, eikä hänellä ollut vähäisintäkään tarvetta päteä oppilaan silmissä. Huumorilla, jota voisi sarkasmiksikin kutsua, hän puuttui manereihini. Jos kävelin soittaessani – mitä lakkaamatta teinkin – hän sanoi: ”Ei täällä kävellä, te kulutate minun mattoani!” Kun mutristin suutani soittaessani, hän sanoi: ”Muistutate jänistä.” Ujouden puuskista kärsiessäni ja ollessani turhan sisäänpäin kääntynyt hän sanoi: ”Olette kuin märkä kana!” Kaiken tämän hän osasi sanoa niin, etten kokenut sitä lainkaan loukkaavana tai masentavana.

Ajan kuluessa aloin viihtyä Pariisissa erinomaisesti. Ranskan puhuminen ja ymmärtäminen sujui koko ajan paremmin ja paremmin. Pikkuhiljaa tajusin myös, että esimerkiksi kadehtimani Valstan Eskon ”sujuva smalltalk” rajoittui ”ravintolafraseologiaan” ja todellisessa ranskan puhumisessa hän olikin aika avuton.

Matkat viulutunnille olivat mukavia, ajoin yleensä hotellilta suurimman osan matkaa maan yläpuolella kulkevalla metrolla Place de l'Étoile ja kävelin sitten Riemukaaren vierestä puolisen kilometriä eteenpäin. Takaisin ajoin usein bussilla tai kävelin Champs-Élysées'n päästä päähän aina Place de la Concordelle nousten siellä metroom.

Vaikka lujilla olinkin opettajani kanssa, arvostin niin suuresti Nauwinckin neuvoja, että opiskelu maistui. Nauwinck ajoi päähäni myös soiton psykologista puolta, ja tajusin, että aikaisemmin olin soittanut melko ajattelemattomasti. Hän korosti, kuinka soittaessaan täytyy aina ajatella eikä koskaan vetää yhtään ääntä ilman

jotakin nimenomaista tarkoitusta, ja tämän ajattelemisen tulee alkaa jo ennen kuin soittaa eikä vasta sen jälkeen, kun on alkanut.

Toukokuussa kerron kotiväelleni, että

kun jousikäsi alkaa nyt olla jonkinlaisessa kunnossa, käytiin vasempaan käteen kiinni niin tavattomalla innolla ja vaativuudella, että melkein masennuin. Soiton puhtaus otetaan nyt niin tarkasti, että se vaatii jo yksistään huomattavia henkisiä ponnisteluja ja harjoittelua ja entinen soittotapani on aivan havainnollisesti todettu hirvittävän falskiksi. Sitä paitsi Nauwinck sanoi, että minun täytyy harjoitella vähemmän, mutta paremmin.

Ja kesäkuun alussa alkoi jälleen uusi taistelu: nyt lihaksistoni suurta jäykkyyttä ja joustamattomuutta vastaan. Minulla oli joka päivä viulutunti, kaikenlaisia harjoituksia Monsieur Nauwinckin tarkan valvonnan alaisena.

Vihdoin 9.6. saatoin kirjoittaa kotiin:

Olen juuri palannut viulutunnilta ja olen suhteellisen hyvällä tuulella, sillä Nauwinck lausui, että hän alkaa olla tyytyväinen kehitykseeni ja antoi tunnustuksen sanoja Bachin E-duuri-konserton hitaasta osasta, jota tänään soitin. Itse en luojan kiitos ole vielä tyytyväinen, mutta olen kyllä tietoinen jonkunlaisesta eteenpäinmenosta. Ei ole sanottua, huomaako soitossani niin hillitntä eroa sitten tämän kahden kuukauden opiskelun jälkeen, mutta minulla tulee olemaan kädessäni avain soiton jatkuvaan kehittämiseen, ts. olen oppinut ja tulen oppimaan sen, kuinka viulunsoittoa on harjoiteltavava. Voin vakuuttaa, että tällaista ei Helsingissä pääse oppimaan (tuskin Pariisissakaan kaikkialla) ja kun kaikki perustuu vielä sellaisten miesten kuin Ševčík, Marsick, Auer ym. viisauksiin, tuntuu siltä, että voisin hyvin harjoitellen päästä mihinkä vain. Mikään ei tunnu enää ylivoimaiselta, on vain kysymys siitä, osaako tehdä oikein tytä.

Kirjoitettuani tämän olen näk jään tullut jo hieman katuma-päälle ja raapustanut sivun laitaan: ”Älkää ottako vakavasti tätä julistusta. Ensi kerralla tietysti tulee taas depressio.”

Pariisin kulttuurielämää

Antoisan ja perusteellisen viulukuurin lisäksi Pariisi tarjosi luonnollisesti mahdollisuuksia kuulla suunnattoman määrän hienoja konsertteja. Pariisissa oli monta orkesteria – Lamoureux, Pas de Loup, Konservatorion orkesteri (ammattiorkesteri nimestään huolimatta) sekä Colonne-orkesteri. Yhteistä näille kaikille oli aikamoinen epätasaisuus. Ensimmäisenä kuulin Lamoureux’tä ja ällistyin, kuinka hienolta ja yhtenäiseltä jousisto voikaan kuulostaa. Jopa alttoviulut kuuluivat, mitä totta puhuen Suomessa ei tuohon aikaan juuri tapahtunut. Puhaltajat soittivat Ranskassa tuolloin varsin omaperäisellä soinnilla, josta en oikein oppinut pitämään, varsinkin kun sointi oli usein epäyhtenäinen. Kapellimestarit tuntuivat Pariisissa vaikuttavan todella paljon orkesterien soittoon. Charles M nchin, Albert Wolffin ja Eugen Bigot’n johtaessa orkesterit näyttivät todellisen osaamisensa.

Viulusolistien huippua edustivat Ginette Neveu sekä Jascha Heifetz. Neveu soitti Brahmsin konserton aivan loistavasti. Minulla oli siis onni vielä kuulla tätä nuorta suurta viulutaiteilijaa, sillä hän kuoli traagisesti my hemmin samana vuonna lento-onnettomuudessa. Heifetz, joka soitti resitaalin, ei ollut sydäntälämmittävä taiteilija, mutta ilmi mäinen viulunkäsittelijä. Hän osasi my s soittaa erinomaisen kauniisti, erityisesti Schubertin ja Debussyn pienissä kappaleissa.

Tapasin Heifetzin myöhemmin Helsingissä, koska minut värvätiin hänen konserttiinsa pianisti Emanuel Bayn lehdenkääntäjäksi. Pääsin aitiopaikalta todistamaan duon valtavaa esiintymisrutiinia. He menivät lavalle, kumarsivat ja soittivat. Soitettuaan he kumarsivat ja poistuivat lavalta, minkä jälkeen he vain hengähtivät hetken oven takana. Sitten pienet ny kkäykset ja takaisin lavalle seura-

vaan numeroon. Olisin valmis väittämään, että he eivät vaihtaneet ainuttakaan sanaa koko konsertin aikana.

Ensimmäinen viulisti, jota Pariisissa kuulin, oli tuolloin vasta 16-vuotias Christian Ferras, pariisilaisten lellikki. Hän on my hemmin levyttänyt Sibeliuksen konserton itsensä Karajanin kanssa, ja paljon my hemmin otin häneltä Pariisissa viulutuntejakin.

Suomalaisia Pariisissa oli erittäin runsaasti. Välillä ohjelmaan oli ihan tietoisesti otettava ”pois Montparnasselta”, sillä muuten ajautui kahviloihin istuskelemaan ja puhumaan joutavuuksia eikä ranskan puhuminen edistynyt. Suomalaisista mainittakoon tanssija Margaretha von Bahr, laulajatar Maaria Eira sekä jousikvartettimme loputkin jäsenet Ignatiuksen Jouko ja Sven Enqvist. Maaria Eiralla riitti ihailijoita niin meissä suomalaisissa kuin my s paikallisessa miesväest ssä. Minä jouduin yhden ranskalaisen silmissä jopa mustasukkaisuuden kohteeksi, koska Maaria ei vastannut tämän rakkaudenosoituksiin samalla intohimolla. Aivan aiheetonta, sillä minulla ei ollut Maarian kanssa mitään säpinää.

Kaikille vähänkään kulttuuria tuntevalle lienee selvää, että kuvataiteen opiskelijoille Pariisi oli Se Kaupunki, ja suomalaiset olivat sankoin joukoin taiteen pääkaupungissa opiskelemassa ja haistelemassa uusimpia tuulahduksia. Heitä olivat Pariisissa muiden muassa jo mainitsemani Tuomas von Boehm, Eero Nelimarkka sekä Unto Pusa. Viimemainittu ei ollut enää nuori poika, mutta edusti tuttavapiirissäni ”nuorta vihaista miestä”. Hän oli Fernand Legérian oppilaana, ihaili tätä ja kulki sitten omassa tyylissään kovasti opettajansa viitoittamalla tiellä. Albert Edelfelt ja muut suuruudet eivät osanneet Unton mukaan edes piirtää. Musiikista hän oli hyvin kiinnostunut, mutta my s sen suhteen hänellä oli hyvin kärkevät mielipiteet. Hän kritisoi ankarasti David Oistrahin Beethoven-levytystä, koska ”Oistrah teki hitaan osan lopussa diminuendon, jossa olisi pitänyt olla crescendo”. Itse asiassa Oistrah vain noudatti säveltäjän merkintää. Unto oli hieno taiteilija ja kiva kaveri, mutta todella jyrkkä mielipiteissään.

Myös näyttelijät kävivät nuuhkimassa suurkaupungin ilmaa. Lasse P ystin kanssa kävin paljon konserteissa, mutta yksi värik-

käimmistä persoonallisuuksista oli Uno Laakso. Uno oli boheemi isolla B-kirjaimella. Rahaa hänellä ei juuri ollut, mutta kun oli, se kului oitis. Hänen passinsa oli yhtä mittaa kadoksissa, mikä johti jatkuviin vaikeuksiin virkavallan kanssa. Tauno Jalanti, huomattava liikemies, jolla oli toimisto Rue Vavinilla, yritti pitää Unon asioista huolta. Jalanti keksi, että Unon tulisi hakea häneltä päivittäin rahasumma, jolla pärjätä: ”Uno, sinä tulet joka aamu tänne, ja minä annan sinulle 50 frangia.” Uno totteli kiltisti ja tuli joka päivä Jalantin luo hakemaan ”päivittäisen raha-annoksensa”. Hän teki sen toki aina taksilla, joten summasta iso osa kuluikin heti.

Sven Enqvist vietti paljon aikaa Unon seurassa ja oli keran paikalla Unon joutuessa vaikeuksiin virkavallan kanssa. Passi oli Unolta jälleen hukassa, ja poliisit olivat olleet tiukkoina. Epätoivoinen Uno lankesi poliisien eteen polvilleen ja esitti Molièren saiturista kohtauksen, jossa sahuri on menettänyt kaikki rahansa ja surkeana rukoilee apua yleis ltäkin. Tämän kohtauksen Uno esitti pariisilaispoliiseille, tunteikkaasti, paatoksella – ja suomeksi! Poliisit alkoivat nauraa ja lähettivät hänet matkoihinsa. Ihailin, ja ihailen yhä, Unon näyttelijänkykyjä. On traagista, että tämä hieno taiteilija vain muutamaa vuotta my hemmin masentui niin vakavasti, ettei halunnut enää jatkaa elämäänsä.

Pariisissa keväällä 1949 kokemistani musiikkielämyksistä mainittakoon vielä Richard Wagnerin *Tristan ja Isolde*, jonka naispääosan lauloi ajan johtava dramaattinen sopraano, norjalainen Kirsten Flagstad. Oma-aloitteisesti en tuskin olisi tuota järkälettä edes ajatellut meneväni katsomaan, mutta erään merkittävän kohtaamisen johdosta sinne päädyin. Eräessä toukokuuisessa konsertissa Gaveausalissa oli jälleen iso joukko suomalaisia, heidän joukossaan myös Timo Mikkilä ja Arno Granroth. En kaivannut seuraa, ja kun huomasin, että nythän tässä järjestellään jotain yhteisistuntoa jossakin ravintolassa, yritin vähin äänin livahtaa seurueesta kotimatkalle. En päässyt pitkälle, kun kuulin takaani ripeitä askeleita. Minut pysäytti mies, joka katsoi minua syvälle silmiin, hymyili ja sanoi: ”Tule nyt meidän kanssamme!” Kutsu oli jotakuinkin vastustamaton ja niin lähdin seurueen mukaan. Minut pysäyttänyt mies oli

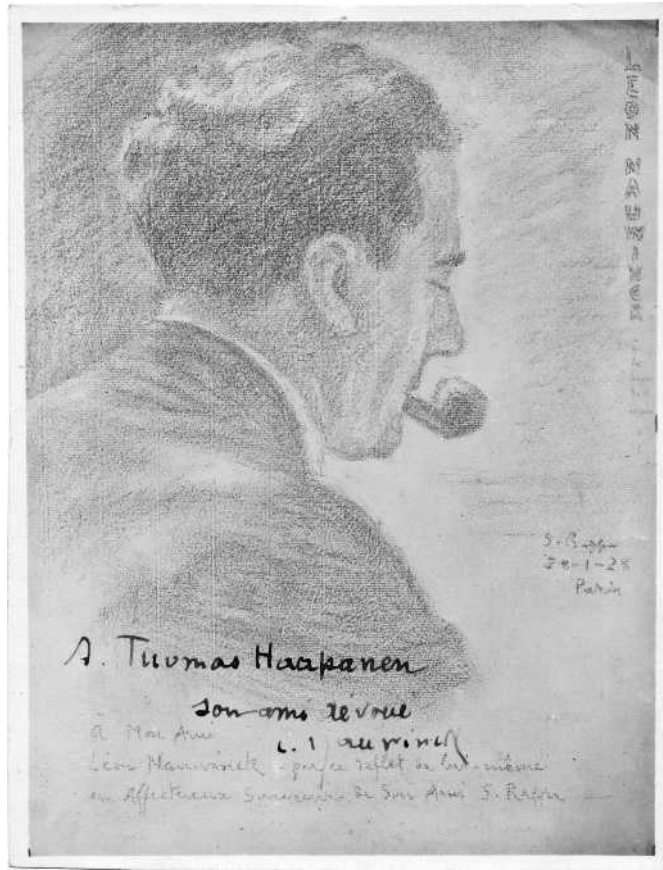
Erik Tawaststjerna, joka tuolloin opiskeli Pariisissa pianonsoittoa. Tästä toukokuisesta illasta alkoi välillämme pitkä tuttavuus, suoranainen ystävyys, joka jatkui Erikin kuolemaan saakka 1993. Hän asui eräässä täysihoidolassa Boulevard Saint-Michelin varrella ja kutsui minutkin joskus sinne lounaalle. Hän sai minut kiinnostumaan kulttuurista laajemminkin ja raahasi minua museoihin sekä taidenäyttelyihin. Hän oli myös hyvin sosiaalinen, esitteli mielellään minua tuttavuuksilleen ja otti minut mukaansa tapaamaan vaikkapa ulkomaisia viulunsoiton opiskelijoita. Wagnerin oopperoihin minulla ei tuohon aikaan ollut mitään kontaktia, niinpä Erik suorastaan pakotti minut oopperataloon kuulemaan mainitsemaani *Tristan ja Isoldea*. Olin tyytyväinen, että pakotti, sillä se oli kuin olikin minulle valtava elämys.

Heinäkuun alussa 1949 kävin ensimmäisen opintomatkan viimeisellä viulutunnilla, jossa kerrattiin kaikki, mitä kolmen kuukauden aikana oli käyty läpi. Saatoin todeta, etten ollut tuntenut matkallani vähäisintäkään koti-ikävää. Kotimatkalle sain onnekaasti seurakseni kirjailija Armas J. Pullan, joka osoittautui suunnattoman sivistyneeksi Pariisiin ja Ranskan tuntijaksi.

Paluu Pariisiin

Uusin kolmen kuukauden opintomatkan heti seuraavana vuonna. ”Kovat voimistelut on taas menossa”, kirjoitan ensimmäisessä kirjeessäni kotiin kertoessani ensimmäisistä tunteista Nauwinckin luona. Olin edellisenä vuonna saanut erinomaiset eväät harjoitteluun ja hyödyntänyt niitä kotimaassa pitkin vuotta, joten nyt viulutunneilla päästiin keskittymään jo enemmän teosten opiskeluun ja läpikäyntiin kuin pelkkiin tekniikkaharjoituksiin. Asustelin jälleen tutussa Hotel Centralissa. Minulla oli kiikarissa Tapani Valstalla ollut opiskelijaboksi, mutta koska vuokraemäntä oli matkoilla eikä tuntunut koskaan palaavan, luovuin pian oman lokaalin haaveilusta. Vaikutuksensa oli silläkin, että olin todella hyvässä huudossa hotellin omistajaperheen silmissä. Niinpä jäin kiltisti hotelliin kolmen kuukauden ajaksi.

Léon Nauwinckin
minulle lahjoittama
potretti.

Päivärytmini oli suunnilleen seuraava: herätys kello 9, kello 10 harjoittelua noin tunnin verran, minkä jälkeen postin haku ja siirtyminen puistonpenkille sitä tutkailemaan sekä lukemaan kirjoja. Puistonpenkiltä lounaalle, josta nopeasti taas viulun pariin. Iltapäivällä sitten vuoroin harjoittelua, juoksevien asioiden hoitamista ja lukemista. Noudatin kuuliaisesti Nauwinckin neuvoa olla harjoittelematta liikaa ja turhaa, niinpä yritin tiivistää harjoitteluni noin neljään tuntiin. Sunnuntaisin otin harjoittelun vielä kevyemmin ja perehdyin kuvataiteeseen Louvressa sekä muissa taidemuseoissa. Arki-iltoina kävin konserteissa, ja tältä vuoden 1950 kevätkeisäiseltä opintomatkalta onkin jäänyt mieleen aivan uskomattoman runsaita elämyksiä.

Jo ensimmäisessä kirjeessäni selostan kuulemaani Yehudi Menuhinin ja Louis Kentnerin resitaalia. Ohjelmassa olivat César Franckin ja William Waltonin sonaatit, mutta konsertin paras numero oli mielestäni erään Mozartin sonaatin hidas osa, jonka he soittivat ylimääräisenä. Viulunkäsittelyssä Menuhin oli toki edelleen fantastinen, mutta en voinut olla ihmettelemättä useita jousen räsähdyksiä hänen soittaessaan kannassa. Menuhin oli kokenut jonkinlaisen kriisin aikuistuttuaan eikä ikinä pystynyt täysin palaamaan lapsuutensa ja nuoruutensa soiton luonnollisuuteen. Amerikkalainen viulutaiteilija Joseph Gingold kertoi minulle myöhemmin, että oli ollut läsnä Menuhinin Amerikan debyytissä – Menuhin oli silloin ollut 12-vuotias ja soittanut Beethovenin konserton, mikä oli ollut kaikkien aikojen sensaatio. Gingoldin mielestä Menuhin ei enää koskaan tuon jälkeen soittanut niin hyvin. Aikuisiän kriisit kuuluivat myös Helsingin Sibelius-viikolla 1955. Syynä saattoi olla siinäkin, että Menuhinilla oli tiukka aikataulu eikä hän olisi oikeastaan ehtinyt harjoitella Sibeliuksen konserttoa. Hän ei kehdannut kieltäytyäkään, koska oli kyseessä Sibeliuksen 90-vuotisjuhlaviikko. Esityksessä hän ei todellakaan ollut parhaimmillaan.

Pariisissa järjestettiin usein komeita lentonäytöksiä. Ignatiuksen Joukon ja Valstan Eskon kanssa lähdimme vappuaaton aamuna Villacoublayn lentokentälle, jossa vallitsi mitä miellyttävintä kevätää. Niin hyviä taitolentoesityksiä kuin näimmekin, eivät ranskalaiset järjestelyissä erityisemmin koskaan kunnostautuneet: aina ohjelmat olivat liian pitkiä ja jotkut suunnattoman näyttäväksi kaavaillut esitykset, muiden muassa laskuvarjohyppy 3 500 metristä, eivät juuri edes näkyneet katsomoon.

Jokke ja minä olimme alkukesän auringon ansiosta päivän jälkeen ”punaisia kuin kravut” (kirje 3.5.1950). Tästä huolimatta riensimme välittömästi kaupunkiin palattuamme Konservatorion orkesterin konserttiin. Siellä meille esittäytyi nuorehko saksalainen kapellimestari, joka Ranskassa oli jo tavattoman suosittu: Herbert von Karajan. Maineesta kertoi toki sekin, että ohjelmassa ei ollut lainkaan solistia, vaan konsertti oli yksinomaan kapellimes-

tarille rakennettu. Ennen väliaikaa oli Mozartin *Haffner-sinfonia* ja Maurice Ravelin *Daphnis ja Chloë*, sarja nro 2, väliajan jälkeen Tšaikovskin viides sinfonia. Pidin konsertista todella paljon, ja orkesteri soitti tuolloin vielä tummatukkaisen kapellimestarin johdolla juuri niin loistavasti kuin parhaimmillaan osasi. Partituuria ei Karajanilla tietenkään ollut koko konsertin aikana edessään, eikä välttämättä ollut harjoituksissakaan ollut. Hän tietävästi osasi kaikkien Mozartin oopperoiden italiankieliset resitatiivitkin ulkoa. En kuitenkaan voi olla toteamatta, että myhemmin Karajan ei minua aina vakuuttanut ja olen sitä mieltä, että hänen runsaiden levytystensä joukossa on aivan kammottaviakin tekeleitä.

Menuhinia ja Karajania seurasi usean suuren pianistin resitaali. Ensimmäisenä oli vuorossa Arthur Rubinstein, joka ei jostain syystä nuorta minua lämmittänyt, vaikka tunnustinkin hänen soittonsa ”sataprosenttisuuden”. Pieniä Chopin-numeroja vilisevät konsertit olivat myös omiaan saamaan pariisilaisyleisön käyttäytymään tavalla, joka sai minut raivon partaalle: ensinnäkin tultiin myös hässä, etsittiin sitten paikkaa häiritsevästi supisten – ja kun sitten lopulta oli saatu asetuttua, yritettiin mylviä bravota jokaisessa mahdollisessa paussipaikassa. Suomalaista yleisä voi ehkä arvostella turhankin kohteliaaksi, mutta olen kyllä aina arvostanut meissä suomalaisissa sitä, että maltetaan elää kappaleen tunnelmassa eikä kenelläkään ole kiire osoittamaan omaa arvostustaan. Esityksen arvostus tulee hillitymmälläkin tavalla esiin, uskaltaisin väittää, että myös aidommin kuin Pariisissa. Erityisesti minua on aina harmittanut, miten vaikkapa baletissa aletaan huutaa suosiota heti tanssin loputtua, vaikka kaunista musiikkia olisi jäljellä. Näin kävi erityisesti Pariisissa näkemässäni *Joutsenlammessa*.

Rubinsteinia enemmän minua miellytti hieno taiteilija Edwin Fischer, joka oli jo sangen vanha ja jolla ei ollut lainkaan niin loistokasta tekniikkaa kuin Rubinsteinilla. Ennen Rubinsteinin toista konserttia ehdin Fischerin lisäksi kuulla Marcel Duprén urkuillan. Hän soitti hienon Bach-ohjelman, mutta käyttäytyi sangen diivamaisesti.

Mielenkiintoinen orkesterielämys oli Madridin sinfoniaorkesterin vierailu. Hienoisella nuoren miehen ylimielisyydellä kirjoitan kotiin, että ”lavalle tuli hyvässä järjestyksessä mustia viiksiniekoja, jotka edustivat aika lailla uljaampaa tyyppikokoelmaa kuin pariisilaisorkesterien pienet kyssät”. Madridilaisilla olikin ohjelmassa runsaasti espanjalaista, muiden muassa Manuel de Fallan *Kolmikolkkahattu*, jonka he soittivat äärimmäisen rytmikkäästi ja säihkyvästi sekä Joaquín Rodrigon *Aranjuez-kitarakonsertto*, solistina loistava Narciso Yepes. Kitarataiteilija teki minuun suuren vaikutuksen luonnollisella ja taitavalla soitollaan. Suomessa kitaristeista tunnettiin tuohon aikaan vain Andrés Segovia, mutta Yepes ei vaatimattomasta olemuksestaan huolimatta jäänyt lainkaan tunnetumman kollegansa varjoon, pikemminkin päinvastoin. Madridilaisten vaskipuhaltajatkin edustivat minulle parempaa kvaliteettia kuin pariisilaisorkesterien vastaavat. Kuinka loistokkaasti pariisilaiset soittivatkin, aina häiritsi esimerkiksi käyrätorvien väpättävä sointi, joka ei tuntunut sulautuvan oikein mihinkään. Espanjalaistunnelmista pääsin välillä ranskalaisiin, kun saksalainen pianotaiteilija Walter Gieseking soitti erittäin hienosti Claude Debussyn 24 preludia sekä Ravelin *Miroirs*-sarjan.

Pariisin radio-orkesteria en ollut ensimmäisellä matkallani kuulutkaan. Nyt siihen tarjotui oiva tilaisuus, kun mainiona Sibelius-tulkkinakin tunnettu Serge Koussevitzky saapui sitä johtamaan. Tämä vanha venäläissyntyinen kapellimestari ei tuntunut olevan erityisen detaljeihin paneutuva harjoittaja, mutta hän muotoili Sergei Prokofjevin viidennen sinfonian sekä Tšaikovskin neljännen sinfonian tavattoman linjakkaasti ja väkevästi. Viimemainitun sinfonian esityksestä jäi mieleen ensimmäisen osan pitkä nousu, jota en kenenkään ole koskaan kuullut tekevän tehokkaammin.

Sodan jälkeisessä musiikkielämässä olivat tyypillisiä konsertit, joita voisi kutsua vaikka ”orkesteriresitaaleiksi” – yksi solisti soitti orkesterin kanssa kolme konserttoa samana iltana. Colonne-orkesterin kanssa tällaisen konsertin piti amerikkalainen viulutaiteilija Mischa Elman. Bachin E-duuri, Beethoven ja väliajan jälkeen Tšaikovskin konsertto. Mestarillista oli Elmanin viulunkäsittely,

mutta en voinut sietää mauttomia rytmitempauksia ja yhtäkkisiä nyanssikeksintoja, varsinkin kun kaikki suoritettiin ”itsevarmoin elein ja suurin voimisteluliikkein” (kirje 20.5.1950).

Gieseckingin, Koussevitzkyn ja Elmanin konserttien aikoihin levisi hurja huhu, että Berliinin filharmonikot tulisivat esiintymään kahdessa konsertissa Wilhelm Furtwänglerin johdolla oopperatalossa. Riensin oopperalle, ja siellä todellakin, pienessä julisteessa kerrottiin tulevasta merkkitaipauksesta. Lipunmyynti oli huonosti organisoitu kaaos, ja jono oli aivan hirvittävä. Lippuja myytiin nimittäin muutamalta pieneltä lippuluukulta yhtäaikaan kahteen suureen speksaalkeliiniin, Wagnerin *Nibelungin sormukseen*, jossa lauloi Kirsten Flagstad, sekä berliiniläisten konsertteihin. Sankka ihmisjoukko kiersi koko oopperatalon. Monta tuntia jonotettuani aloin lopulta tajuta, että nyt taitaa käydä hullusti, sillä kassat ovat sulkeutuneissa. Yhtäkkiä huomasin toisen, huomattavasti lyhyemmän jonon. Sillä luukulla myytiin kalleimpia lippuja. Katsoin kelloa ja päätin ottaa härkää sarvista, maksoi mitä maksoi. Mukanani oli 2 500 frangia, ja se kaikki kului ostaessani lipun molempiin konsertteihin.

Kävelin tyytyväisenä hotellille, jonne oli juuri tullut kirje vanhemmiltani. Hupaisa yhteensattuma oli, että he ilmaisivat tuossa kirjeessä huolensa rahatilanteestani! Kieltämättä berliiniläisten vuoksi siinä pitkään niukkoja ateroita. Raha oli sitä paitsi ongelmallista tuohon aikaan lähinnä, koska valuuttaa sai olla ulkomailla hyvin rajoitetusti. Rahan lähettäminen oli myös hyvin mutkikasta, verkkopankeista saatikka mistään pikasiirroista ei kukaan osannut edes uneksia.

Berliinin filharmonikot heilauttivat budjettiani pahan kerran, mutta henkinen ravinto korvasi taloudellisen menetyksen. Kaikki, minkä olin tähän asti kuullut, jäi näiden kahden oopperassa pidetyn konsertin varjoon. Berliinin filharmonikkojen yhteissoitto oli aivan ylivoimainen, vaikkei orkesterin riveissä välttämättä ollutkaan mitään erityisiä virtuoosia. Wilhelm Furtwänglerin lyntiteknikka oli käsittämättömän outo, mutta hänen orkesterinsa poimi siitä kyllä kaiken olennaisen ja enemmänkin. Ensimmäisessä konser-

tissa olin erityisen innostunut ylimääräisenä kuullusta Wagnerin *Nornbergin mestarilaulajat* -alkusoitosta. Koko ohjelma jo sinänsä oli varsinainen herkkupala, Johannes Brahmsin *Haydn-variaatiot*, Richard Straussin *Till Eulenspiegel* sekä Franz Schubertin C-duurisinfonia, kaikki orkesterin ominta ohjelmistoa.

Usein jotain todella odotettuaan saattaa pettyä. Näin ei kuitenkaan käynyt toisessa illassa, joka koostui ainoastaan Beethovenin teoksista ja jota olin odottanut vielä kiivaammin kuin ensimmäistä. Kuultiin sinfoniat 1 ja 3 sekä *Leonore*-alkusoitto nro 2. Kolmannen, *Eroica*-sinfonian esitys on suurimpia elämyksiä, mitä koskaan olen konsertissa kokenut. Toista osaa, surumarssia kuuntelin kyyneleet silmissäni. Huonosti äänitetyllä levylläkin Furtwängler tekee suuren vaikutuksen, mutta kun esitys soi elävänä oopperan hyvässä akustiikassa ja Furtwängler orkestereineen eli hetkessä, oli se jotakin aivan käsittämättä. Johti hän tempossa kuin tempossa, musiikki eli aina. Erityisesti Beethovenia Furtwängler johtikin hyvin maltillisin tempoin, mutta vakuuttavasti.

Toisen opintomatkan aikana kesäkuussa irrottauduin ensimmäistä kertaa Pariisista ja matkustin Espanjan rajalle Pradesnimiseen pikkukaupunkiin. Sellotaiteilija Pablo Casals nimittäin piti siellä Bach-musiikkijuhlat. Casals, joka oli syntyjään katalaani, kieltäytyi astumasta jalallaan Espanjan rajojen sisäpuolelle, Espanjaahan hallitsi tuolloin sisällissodan voittaja Francisco Franco. Casals oli ollut tasavallan kannattaja, eikä Francon Espanjassa ollut myöskään tilaa Katalonian omalle kielelle ja kulttuurille. Kun kiusaksi Francolle Casals toi juhlangan muutaman kymmenen kilometrin päähän Espanjan rajasta. Prades sijaitsee lähellä Perpignanin kaupunkia. Ihan sen vieressä on suuri, lumipeitteinen vuorenhuippu, Canicule. Nauwinckin kautta tässäkin saamani apu oli aivan korvaamatonta. Kun kerroin hänelle suunnitelmastani osallistua musiikkijuhlille, hän oitis otti yhteyttä eräaseen juhlien orkesterissa soittavaan oppilaaseensa. En ainoastaan saanut apua majoituksen ja konserttilippujen hankinnassa, vaan olin tervetullut vieras juhlien harjoituksiin ja jopa konserttien jälkeisiin illanviettoihin.

Kirjeessäni 14.6.1950 kirjoitan:

Olen tullut aivan ihmeellisen hienoon satumaahan! Nousin eilen illalla junaan Pariisissa ja aamulla sain jo junan ikkunasta todeta maisemia, jonkalaisia kuvittelee olevan vain kirjoissa. Vähän ennen Perpignania näkyi hiukan Välimerä ja suuria suolakasoja, sekä vuoristonäkymiä ja sitten Perpignanista tänne jo valtavia sinertäviä vuoria, joiden huippuun on takertunut pilviä ja joissa ikuinen lumi kimaltelee. My skin saa täällä jo aavistuksen espanjalaisesta omituisen kellertävästä auringonpaisteesta ja kauniin sinisestä taivaasta, jotka jossain Murillon tai Riberan tauluissa on niin hienosti kuvattu.

Nauwinckin järjestämä yhteyshenkilö oli asemalla vastassa ja johdatti minut ensin erääseen kouluun, jossa paraikaa oli harjoitus. Pablo Casals johti pienehkää, mutta hyvää, jokseenkin kansainvälistä porukkaa. Hyvältä kuului! Kaupunki on aivan ihastuttava pieni kapeakatuinen noin 8 000 asukkaan suuruinen, jota joka puolella ympäröivät suuret vuoret ja kukkulat ja joka auringon paahteessa ja veden solistessa katuojissa viettää ikuista hiljaiseloa. Sy mässä käydessäni tutustuin useisiin orkesterilaisiin, joista suuri osa tuntuu olevan sveitsiläisiä ja jotka muodostavat kaikki toverillisen seurueen, suhtautuen varsin ystävällisesti tällaiseen ”ulkomaan elävään”.

J. S. Bachin musiikille pyhitettyjen juhlien solistikaarti oli korkeatasoinen: viulutaiteilijat Joseph Szigeti, Isaac Stern ja Aleksander Schneider sekä pianotaiteilija Mieczysław Horszowski, Casalsista puhumattakaan.

Minulla oli mukanaani viulu ja minulle järjestettyä asumusta emänni ystävällinen lihava rouva. Isäntä ei paljon kotonaan näyttänyt, mutta mennessäni yhteen kahvilaan näin hänet tiskin ääressä paikallisen miesjoukon keskellä. Hän halusi ehdottomasti tarjota minulle lasillisen. ”Mitä haluatte?” hän kysyi ja ehdotti samalla: ”Prenez un pernod, c’est très bon!” – mikä hänen suus-

saan kuulosti enemmän espanjalta kuin siltä ranskalta, johon olin Pariisissa tottunut, ärrät olivat niin teräviä.

Konsertit pidettiin kirkossa, eikä siellä aplodeerattu, yleisö vain nousi seisomaan esiintyjiä kiittääkseen. Minua käytäntö miellytti kovasti. Päät skonsertin viimeisen numeron jälkeen eturivissä istuva punakalottinen arkkipiispa nousi seisomaan ja alkoi taputtaa, ja muu yleisö yhtyi suosionosoituksiin, joista ei tahtonut tulla loppua. Juhlien kahdessa viimeisessä konsertissa kuulin viimein Casalsin soittavan. Hän esitti kaksi Bachin viimeistä soolosarjaa tavattoman elävästi, puhtaaseen ja yksinkertaiseen näkemykseen rakentuen. Sello soi ihmeellisen py reästi ja kauniisti. Onnistuin kiilaamaan itseni suurprefektuurin puutarhassa järjestettyyn päät skaronkkaan. Siellä sain samppanjaa ja leivoksia – sekä tavata Casalsin! Minua tasan 48 vuotta vanhempi maestro oli varsin väsynyt eikä varmasti muistanut tapaamistamme pitkään. Minä luonnollisesti en sitä koskaan unohda.

Palattuani Pariisiin kävin viimeisillä viulutunneillani ja sain vielä nauttia varsin monesta kulttuuritapahtumasta. Eräs hupaisa episodi Pariisissa oli, kun kävimme katsomassa Suomi-filmin, jossa miespääosaa esitti Eino Kaipainen. Yhdessä elokuvan kohtauksessa Kaipaisen esittämä roolihenkilö menee luhtiin tapaamaan tyttöä. Jäyhän suomalaismiehen kasvoilla helmeilivät hikikarpalot, ja yhtäkkiä häneltä menee sisu kaulaan ja hän poistuu paikalta. Ranskalaisyleisö raivostui ja kovaääniset ”Pourquoi”-huudot täyttivät ilman... Eiväthän he voineet käsittää, että joku mies voisi olla tytön suhteen niin estynyt.

Viimeisiä kokemuksia ennen kotimatkaa oli heinäkuun alun suuri kansanjuhla, johon osallistuin Lasse P ystin kanssa. Palais de Chaillot'n eteen oli rakennettu valtava lava, jossa vilahteli kansainvälisiä kuuluisuuksia. Itselleni jäi erityisesti mieleen Stan Laurelin ja Oliver Hardyn, Ohukaisen ja Paksukaisen esiintyminen. Paksukainen vastaili haastattelijan kysymyksiin, Ohukainen taas näytti kyllästyneeltä. Yhtäkkiä hän ty nsi kätensä Oliverin takintaskuun ja nappasi sieltä voileivän. Mutusteltuaan sitä hetki sen hän alkoi uudelleen koluta ystävänsä takin sivutaskuja. Sieltä

l ytyi lopulta maustepurkki, josta Ohukainen sirotteli leivälleen. Kaikki tämä esitettiin tavalla, jonka vain he osasivat.

Kotimatkaa odotellessani kolusin kalenterini ja totesin saaneeni 21 viulutuntia, kuulleen 42 konserttia, käyneeni oopperassa viisi kertaa, teatterissa kuudesti ja elokuvissa viisi kertaa, minkä lisäksi Louvressa, Rodin-museossa, impressionistien museossa, modernin taiteen museossa sekä muutamassa erikoisnäyttelyssä. Olin my s lukenut seitsemän näytelmää ranskaksi. Viulutunneilla olin opiskellut Felix Mendelssohnin viulukonserton, Bachin Chaconnen sekä monia pikkukappaleita, joten toinen opintokeväät oli huomattavasti musiikkipitoisempi kuin teknisiin ongelmiin keskittynyt ensimmäinen.

Viimeinen tuntini oli 28.6.1950, jolloin Nauwinck oli lähdsä maalle kalastusvehkeineen. En voinut aavistaa, että näin hänet tuolloin viimeistä kertaa. Suruviesti minulle niin tärkeän maestron poisnukkumisesta tavoitti minut seuraavan talven aikana. Aivan lähitulevaisuudessa väijyi kuitenkin suurempi tragedia.

Interludi: Isän viimeiset vuodet

Isäni Toivo Haapanen oli pyhittänyt elämänsä työlle, ja hän oli Suomen musiikkielämän kiistaton vaikuttaja. Hän oli profiloitunut vahvasti musiikkielämän puolestapuhujaksi ja kannustanut suomalaista modernia säveltaidetta niin kriittikkona kuin kapellimestarina. Yleisradion musiikkipäällikkönä hän oli aidon innostunut uuden teknologian mahdollisuuksista musiikkisivistyksen laajentamisessa. Musiikin tutkijana hän oli väitellyt tohtoriksi, mutta väitöskirja oli vain yksi välivaihe keskiaikaisten kirkkomusiikkifragmenttien tutkimuksessa, jota hän jatkoi elämänsä loppuun asti. Vuonna 1940 isä julkaisi ensimmäisen Suomen musiikin historiasta kertovan kirjan, *Suomen säveltaide*. Radiotyönsä ohella hän opetti yliopistossa dosenttina sekä vuodesta 1946 ylimääräisenä professorina.

Malti ja kärsivällisyys olivat tärkeitä hyveitä tutkimustyössä, ja näitä ominaisuuksia isä hyödynsi myös radion musiikkipäällikkönä työssään. Sekalaista ohjelmistoa esittäneestä salonkikokoonpanosta tuli säännöllisesti konsertoiva orkesteri. Soittajavakanssien lisääminen oli ollut kovaa taistelua, mutta isä ei pienistä takaiskuista lannistunut, vaan onnistui aina löytämään uusia väyliä ideoidensa läpimenoon. Profiloitujen radiokonserttien ohella Radio-orkesteri alkoi isän johdolla heti pitää myös julkisia konsertteja, ja suoma-

laiset nuoret säveltäjät saivat hänen avullaan radiosta erinomaisen väylän tuoda teoksiaan esille.

Itsenäinen Radio-orkesteri oli 1930-luvun alussa joidenkin mielestä tarpeeton. Kaupunginorkesterin ylikapellimestari Georg Schnéevoigt esitti suureen ääneen orkesterien yhdistämistä ja rai-vostui, kun isä rohkeni sanomalehdessä ideaa vastustaa. Tällaisissa sanomalehtimittel issä isä oli kyllä mestarillinen ja pysyi kärsivälli- sesti asiassa toisen osapuolen kiihtyessä ja sortuessa henkil kohtai- suuksiin. Taktiikka puri, ja isä sai lausua keskustelun viimeiset sa- nat. Samantapainen episodi kävi my hemmin, kun Heikki Klemetti haukkui saksalaisen baritonin, Gerhard H schin Kilpis-konsertin. Isä jaksoi olla provosoitumatta, ja lopulta Klemetinkin ammuksen loppuivat.

Radion musiikki-
päällikkö toimis-
tohenkilökuntansa
kanssa 1939.
(Lähde, luvalla:
Yleisradion ku-
va-arkisto, kuvaaja
tuntematon.)

Orkesterin johtaminen oli isälle varmasti kuitenkin kaikkein rakkainta ja tärkeintä. Vuoden 1920 debyyttikonsertistaan lähtien hän vieraili säännöllisesti myös Helsingin kaupunginorkesteria johtamassa. Modernin suomalaisen musiikin lisäksi hän johti paljon klassisromanttista perusohjelmistoa, ja helsinkiläiset saivat 1920-luvulla kuulla myös Gustav Mahlerin ensimmäisen sinfonian ja Claude Debussyn *La merin* isän johtamissa konserteissa.

Olen varma, että isä viihtyi hyvin Yleisradiossa, mutta kun kaupunginorkesterin ylikapellimestarin tehtävä tuli yhtäkkiä 1940-luvulla haettavaksi, isä ilmoittautui sitä tavoittelemaan. Välirauhan aikana vuonna 1940 kaupunginorkesterin ylikapellimestari Georg Schnéevoigt oli kirjaimellisesti kadonnut ulkomaille, ja koska hän ei antanut jatkoaikeistaan mitään merkkejä, hänet siirrettiin eläkkeelle. Viran tultua hakuun sitä hakeneista isää ja Tauno Hannikaista pidettiin pätevimpinä. Orkesterilaiset olivat Hannikaisen kannalla, ja täpärien äänestysten jälkeen hänet valittiin virkaan.

Jatkosota syttyi ja Tauno Hannikainen ei palannut Suomeen, vaan jäikin Amerikkaan johtamaan ”propagandakonsertteja Suomen hyväksi”. Kun hän ei sodan päätyttyäkään palannut Suomeen, hänen katsottiin eronneen tehtävästä ja virka tuli uudestaan hakuun. Taas oli isä vahvoilla, mutta varteenotettavana vastaehdokkaana – ja jälleen orkesterilaisten suosikkina – oli Martti Similä. Tämä vuoden 1945 vaali oli historiallinen sikäli, että musiikkilautakunta äänesti isän virkaan, mutta kaupunginhallitus muutti päätöksen Similän hyväksi. Muistan, että lopullisen päätöksen tapahtuttua olin kotona pianon ääressä. Isä tuli luokseni synkkänä ja pyysi, että lopettaisin, koska hän ei nyt oikein jaksaisi kuunnella. Valitettavasti en koskaan saanut tilaisuutta kunnolla keskustella isän kanssa tästäkään asiasta. Uskoisin, että isää on masentanut se, että muusikot eivät kannattaneet häntä. Olihan hän saanut muusikon koulutuksensa nimenomaan kaupunginorkesterin riveissä ennen Suomen itsenäistymistä ja oli johtanut orkesteria neljännesvuosisadan viitisenkymmentä kertaa saaden hyvää menestystä ja hyviä arvosteluja.

Vierailut kaupunginorkesterin edessä jatkuivat joka tapauksessa vuoteen 1948 saakka. Jatkosodan aikana hän johti esimerkiksi Uno Klamin *Kalevala-sarjan* kokonaisversion kantaesityksen. Vaikka sota toi Helsingin orkesterien miesvahvuuteen jatkuvan vajeen, yllättävän suurisuuntaisiakin ohjelmia on päästy esittämään. Radio-orkesterikin esitti Richard Straussin sävelrunon *Tod und Verklärung* säveltäjän 80-vuotisjuhlakonsertissa kesäkuussa 1944.

Sodan jälkeisen Suomen poliittinen ilmapiiri muuttui radikaalisti, ja yksi julkisyhteisö, jossa vaikutus selvästi näkyi, oli Yleisradio, eikä vähiten uuden pääjohtajansa Hella Wuolijoen ansiosta. Hänen suhtautumisensa Radio-orkesteriin ja klassiseen musiikkiin oli sinänsä kiitettävän positiivinen. Vuosina 1945–1947 orkesteriin perustettiin Wuolijoen myötävaikutuksella toistakymmentä uutta soittajan vakanssia, ja uusi pääjohtaja piti kansan sivistämistä klassisella musiikilla todella tärkeänä. Orkesteri alkoi myös pitää julkisia, niin

Isän kanssa nuorten arvoitusten äärellä 1949.

kutsuttuja tiistaikonsertteja, kerran viikossa. Wuolijoki oli, erityisesti liioittelematta, tulipunainen vasemmistolainen, joka oli sodan aikana saanut istua vankilassa ja oli jopa tuomittu kuolemaan. Isä puolestaan ei ollut poliittisesti lainkaan aktiivinen, mutta kaikille lienee ollut suhteellisen selvää, että hänen arvomaailmansa oli porvarillinen. Hän ei suostunut liittymään Suomi–Neuvostoliitto-Seuraan, kuten ei toisaalta ollut liittynyt mihinkään saksalaissuomalaisiin ystävyysseuroihinkaan ennen sotaa tai sodan aikana.

Oli asiassa poliittista väriä tai ei, Wuolijoki teki selväksi, että olisi halunnut Radio-orkesterin kapellimestarikorokkeelle muutosta. Hän ei ollut lainkaan tyytyväinen, että isä otti vuonna 1946 vastaan yliopiston ylimääräisen professuurin. Olisi ollut hauska tietää, olisiko isä ottanut sitä tehtävää, jos hänet olisi valittu kaupunginorkesterin johtajaksi. Mutta koska hän oli koko radiouransa ajan opettanut yliopistossa, ei tilanne sinänsä tuntunut muuttuneen paljon. Eiväthän ylikapellimestarit siihen aikaankaan aina olleet omaa orkesteriaan johtamassa, joten jos professuuri oli syy uusien kapellimestarien värväilyyn, tuntuu se hieman tekaistulta. Wuolijoki neuvotteli vanhan maestron, Georg Schnéevoigtin kanssa, ja tämä oli valmis aloittamaan orkesterin ”toisena ylikapellimestarina”. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut, koska 75-vuotias kapellimestarisuuruus kuoli marraskuussa 1947.

Isän ty taakkaa helpotti, että uudeksi musiikkipäällik ksi valittiin sodan jälkeen Jouko Tolonen, ja isä sai keskittyä ylikapellimestarin virkaan. Wuolijoki jatkoi kuitenkin Schnéevoigtin kuoleman jälkeen tarmokkaasti toisen ylikapellimestarin etsintää, ja uudeksi kandidaatiksi l ytyi Amerikasta kotiutunut Simon Parmet. Orkesterilaiset eivät olleet halukkaita antamaan Parmetille tällaista asemaa, vaan hänet kiinnitettiin ”ylimääräiseksi kapellimestariksi”. Vierailukapellimestarina Parmet sai paljon johdettavaa, ja hänellä oli kapellimestarille sinänsä arvokas ominaisuus, rajaton itseluottamus. Hyvin avoimesti hän pyrki isompaan asemaan, vähätteli orkesterin tasoa ja kirjoitti kirjelmiä, jotka loukkasivat isääni syvästi. Ty taakka ja ylimääräiset henkiset paineet radiossa alkoivat verottaa isän terveyttä. Tuohon aikaan ei my skään juuri varoiteltu

esimerkiksi tupakoinnin haitallisesta vaikutuksesta terveyteen eikä liikunnan tärkeydestä puhuttu sanaakaan. Kun isällä joskus oli vapaa-aikaa kotona, hän todennäköisemmin istui nojatuoliin polttamaan savukkeita kuin lähti ulos reippaalle kävelylenkille.

Jos oli arjessa vastoinikäymisiä, vähäiseen vapaa-aikaan tuli virkistävä muutos. Yli kymmenen vuoden ajan kesät oli vietetty, kuten kerrottua, Porvoossa meren rannalla. Vuonna 1945 professori Aarne Anttila, jolla oli kesäpaikka Asikkalassa Päijänteen rannalla, houkutteli meidän perhettämme sinne. Isä kaipasikin enemmän järvimaisemiin, ja lähellä Pulkkilanharjua olevalla Korpelan tilalla oli myynnissä palsta, jonka isä osti. Kesällä 1945 minä, veljeni Matti ja Eero sekä isä kuljetimme veneet Porvoon Gäddragista Päijänteen rannalle Asikkalaan. Ensin purjehdimme Hauenkougusta Loviisaan, josta vene nostettiin junaan. Loviisasta Lahteen kulki tuolloin kapearaiteinen junanrata. Lahdesta lähdettiin purjehtimaan Vesijärvelle ja sieltä Vääksyn kanavan kautta Päijänteelle. Hinauksessa oli soutuvene, jonka päälle oli sidottu kanootti. Purjehdusosuutemme oli rankka, sillä koko matkan vallitsi navakka vastatuuli. Jouduimme koko matkan luovimaan, ja kyydissä ollut kanootti meni aallokossa rikki.

Tämä veneenkuljetusmatka on jäänyt mieleen ainutlaatuisena muistona, ei ainoastaan siksi, että sää oli vaikea, vaan myös siksi, että oli niin harvinaista puuhata jotain yhdessä isän kanssa. Vaikeiden tuuliolojen vuoksi matka Lahdesta Vääksyyn kesti kauemmin kuin olimme arvioineet ja kun tulimme myöhään Vääksyn kanavalle, oli kanavaahti jo lähtenyt kotiin. Jouduimme siis yhä pyymään kanavalla. Mieleeni on jäänyt kuin valokuvana hetki, jolloin aurinko nousi ja isä nukkui kanavan penkillä istuen. Diplomi-insinööriksi myöhemmin valmistunut Matti-veljeni piti matkalla lokikirjaa, mutta se on suureksi harmiksi hävinnyt, toivottavasti vielä jostakin löytyisi.

Aamulla pääsimme kanavan porttien läpi Vesijärveltä Päijänteelle. Edelleen kovassa vastatuulella taistelimme Kalkkisiin, tontille nimeltä Suvela. Palstalla on varsin jyrkkä rinne, joka laskeutuu alas rantaan, ”pohjaan”. Perhetuttumme Linda Pylkkänen, suuri Italian ystävä ja runsasylevä persoonallisuus, keksi

palstalle nimen Kaikupohja, millä sitä sitten aina siitä eteenpäin on kutsuttu. Perille päästyämme emme jääneet laakereille lepäilemään, vaan kaadoimme omalta palstalta puita, jotka kuljetettiin sahattaviksi Lauttaniemen sahalle. Sahatuista laudoista ryhdyttiin rakentamaan rantaan saunaa sekä venevajaa. Rinteelle urakoitiin vielä vajarakennus, jossa oli asuinkomeroita.

Me kundit, Matti, Eero ja minä saavutimme aikamoista mainetta kylillä. Nostelimme paksuja tukkeja tuosta vain, ja hakiessamme läheiseltä Oksasen maatilalta perunoita ryhdyimme itse kaivamaan niitä maasta emmekä odottaneet maatalon väen kaivavan. Paikallisasukkaat olivat ihmeissään, kun kaupunkilaiset valkokaulukset tekevät fyysistä työtä.

Alkaessamme viettää kesä Kaikupohjassa siellä oli käytössä rannan sauna, jossa isä ja äiti asuivat. Aune ja me veljekset asustelimme ylhäällä vajassa. Rinteen huipulle alettiin vähän myöhemmin rakentaa varsinaista huvilarakennusta, jonka luonnollisesti suunnitteli isän lanko Elias Paalanen. Isä ei vain ehtinyt koskaan nähdä päärakennusta valmiina. Palatessani heinäkuussa 1950 Pariisista suorastaan pelästyin, kun näin minua vastassa olleen isän laivarannassa. Hän oli todella sairaan ja huonokuntoisen oloinen.

Isä nauttii maalaiselämästä Kaikupohjassa 1940-luvun loppupuolella.

Perjantaina 21.7.1950 oli yliopiston juhlasalissa Eliel Saarisen muistokonsertti. Radio-orkesteri soitti isän johdolla Beethovenin 7. sinfonian, Händelin Largon sekä Sibeliuksen Elegian Kuningas Kristian II -sarjasta. Johtaminen kävi isän voimille niin pahasti, että lääkäri määräsi hänet pitkälle sairauslomalle ja Yleisradion auto toi hänet samana iltana Kaikupohjaan. Seuraavana iltana istuin isän kanssa saunassa. Yhtäkkiä hän alkoi valittaa huonoa oloa, ja poistui kamarin puolelle. Tajusimme tilanteen olevan hyvin vakava, mutta emme kyenneet auttamaan isää muuten kuin antamalla hänelle nitroa. Sitäkään hän ei enää kyennyt nielemään. Ei mennyt pitkään, ja hän makasi sängyllä menehtyneenä. Aune nukkui, tai yritti nukkua seuraavan y n äidin vieressä. Äiti oli tärisnyt koko y n. Kaikista ennakkomerkeistä huolimatta isän äkillinen menetyminen oli suuri järkytys, olihan hän kuitenkin vasta 61-vuotias.

Veljeni Matti oli tuona kohtalokkaana iltana Aamulahdessa Tyyni-tädin ja serkkumme Maurin vieraana. Seuraavana aamuna hän oli havainnut jo kaukaa Tyyni-tädin saaneen järkyttävän viestin. Tyyni, Matti ja Mauri olivat lähteneet heti kynnelle kyettyään bussilla Porvoosta Asikkalaan. Kun he lopulta pääsivät perille, Kaikupohja oli jo tyhjä. Kotimme vieraskirjassa on 24.7.1950 sivu, joka huokuu surua ja hiljaisuutta. Sukulaiset ja ystävät ovat olleet suremassa ja äitiä lohduttamassa.

Isän hautajaiset Helsingin Vanhassa kirkossa olivat jo viisi päivää my hemmin, heinäkuun 27. päivänä. Niistä tuli suuri tapahtuma, johon Yleisradio osallistui erittäin vahvasti. Tilaisuus muun muassa radioitiin suorana, ja paikalla oli satoja ihmisiä. Musiikkiohjelmaa oli luonnollisesti runsaasti: Taneli Kuusisto soitti aluksi uruilla Bachin Adagion, Nils-Eric Fougstedtin johtama solistikuoro esitti Emil Genetzin *Rauhan maan*, Radio-orkesterin jousisto Erik Cronvallin johdolla Tauno Pylkkäsen *In Memoriam* -teoksen. Näiden jälkeen oli minun vuoroni. Soitin Händelin Largon, jonka isä oli vajaata viikkoa aikaisemmin johtanut Eliel Saarisen muistokonsertissa. Jälkikäteen on helppo sanoa, että olisi ollut viisasta antaa tämä tehtävä jollekin toiselle, niin kova paikka se oli.

Teologian tohtori Lauri Apajalahden ja Yrjö Kilpisen puheiden jälkeen arkulle laskettiin seppeleitä kaikilta mahdollisilta kulttuuritahoilta, niin Suomesta kuin ulkomailtakin. Eva Paloheimo ja Jussi Jalas laskivat arkulle Jean Sibeliuksen seppeleen. Taneli Kuusiston soittaessa Kilpisen surumarssia kantoivat Kilpinen, Cronvall, Oiva Soini, Otto Väisänen, Ernst Linko, Jussi Jalas ja Tauno Pyykkänen arkun ulkona odottavaan autoon. Arkku laskettiin Hietaniemen hautausmaalle.

Muusikon taipaleelle 1951–1969

Kiertueita ja orkesterikeikkoja

Tynteko on hyvä lääke elämän mustiin vaiheisiin. Tämä kävi osaltani toteen jo kaksi päivää isän hautajaisten jälkeen, sillä silloin alkoi Suomalaisen oopperan balletin kesäkiertue. Kuukauden esiintymismatka tarjosi oivan mahdollisuuden saada ajatukset pois surusta. Ohjelmassa oli Tšaikovskin *Joutsenlampi* (II näytöskestä alkaen), jonka Tapani Valsta oli sovittanut pianotriolle. Kun keväällä olin saanut tarjouksen lähteä kiertämään Suomea Valstan veljesten ja tanssijoiden kanssa Tšaikovskia soittaen, olin oitis vastannut kyllä.

Silloin olivat tanssijoiden palkat niin huonolla tolalla, että kuukauden kesäkiertue oli varsinainen sampo osallistujille. Kiertue ei oikeasti ollut mikään Suomalaisen oopperan virallinen toimintamuoto, vaan täysin Alfons Almin oma yritys. Skismaa aiheutti, ettei Almi ikinä paljastanut, paljonko lipputuloja esityksestä oli saatu. ”Minä hoidan tämän”, hän vain sanoi.

Esitimme *Joutsenlampea* kuukauden kiertueella 32 kertaa, lopuksi Helsinkiin palattua vielä Linnanmäellä. Jonakin päivänä oli kaksi esitystä. Paikasta toiseen kuljimme junalla ja asuimme koko seurue junanvaunussa, minä samassa hytissä Valstan veljesten kanssa. Vaunu oli sentään niin kutsuttu Olympiavaunu, Helsingin

vuoden 1940 olympialaisia varten teetetty ensimmäisen luokan vaunu. Tästä huolimatta vaunussa oli vain yksi wc, joka toimi kaikkien esiintyjien peseytymistilana! Koska oli kesä, pääsimme onneksi usein uimaan kiertuepaikkakunnilla.

Yleis ä oli joka esityksessä täysi salillinen, esiintymispaikat vaihtelivat kaupunkien teatteritaloista pikkupaikkakuntien seurain- ja ty väentaloihin. Näyttäm oli usein aivan minimaalinen, ja tanssijat saattoivat saada latioista tossunpohjat täyteen tikkuja. Aikamoisia kompromisseja oli tehtävä, kun näyttäm n syvyys saattoi olla vain muutama metri. Joutsenryhmän oli poljettava paikallaan sen sijaan, että se olisi tullut takaa eteen.

Prima ballerina oli Margaretha von Bahr. Häntä seurasivat ”baletin soreimmat joutsenneidot”, kuten *Helsingin Sanomat* uutisoi 30.7.1950. *Premier danseur* eli Siegfried oli Jaakko Lähti ja pahan von Rothbartin tanssi Alex Saxelin, joka oli myös koreografi. ”Soreiden joutsenneitojen” joukossa oli muuan Doris Laine, josta vain muutamaa vuotta my hemmin tuli Almin puoliso. Odettea ja Odilea esittänyt Margaretha oli tavattoman ilmeikäs ja elävä tanssija, mutta teknisesti hän ei edustanut aivan korkeinta tasoa. Yhdessä kohdassa, jossa olisi pitänyt olla 32 *fouetté*-py rähdystä, jouduimme lyhentämään musiikkia roimasti, kun ”Margot” ei jaksanut tehdä niitä kaikkia. Hän oli aina ihan hirveän väsynyt ja nukkui päivät pitkät. Sanoin hänelle, että eik sinun kannattaisi ulkoilla, liikkuu ja treenata, jotta jaksaisit. Siihen hän tuhahti, ettei nyt jokailtaisen tanssin päälle enää jaksa enempää.

Aikamoinen kiertue se oli. Kuljimme ristiin rastiin, Hyvinkäältä Kemijärvelle asti. Kemijärveä pääsin myös katsomaan ilmasta käsin, sillä siellä oli tarjolla yleis lennätyksiä vesitasolla. Kuinka ollakkaan, lennättäjänä oli vanha kurssikaverini Kauhavalta, Eino Estama. Osallistuin baletin kiertueelle vielä kerran, seuraavana kesänä. Nyt oli orkesterina trion sijaan kvartetti, jossa minun lisäksi soittivat pianisti Nisse Rinkama, sellisti Vili Pullinen sekä viulisti Pekka Kari. Ohjelmassa oli nyt Georges Bizet’n *Carmen* balettiversio. Koreografian oli tehnyt Elsa Sylvestersson, joka joutui myös hemmin talvella aikamoiseen tekijänoikeuspy ritykseen,

koreografia kun oli lainattu sen kummemmin lupia kyselemättä eräältä ranskalaiselta balettimestarilta.

Erkki Lingon johtamasta studiokonsertista lähtien olin avustanut säännöllisesti Radio-orkesterissa. Olisin varmasti voinut haakea vakituista paikkaa, mutta halusin edistyä viulistina pitemmälle ennen mahdollista sitoutumista. Jo vakituisena avustajana pääsin

kuitenkin seuraamaan kamppailua isän seuraajasta ylikapellimestariksi. Tehtävään valittiin lopulta Nils-Eric Fougstedt, joka oli monipuolinen muusikko ja taitava organisaattori. Hän oli myös orkesterin yksi suosikki kaikkien esiin nostettujen kandidaattien joukosta.

Toinen esillä ollut kandidaatti, Simon Parmet jatkoi edelleen säännöllisenä vierailukapellimestarina, ja olin hyvin useasti soittamassa hänen johtaessaan. Parmet oli voimakkaasti yleisön vetoava kapellimestari. Hänellä oli erittäin suggestiivinen ote, ja musikaalisuus huokui esityksistä. Liikkeet olivat plastilliset, niin plastilliset, että joku yleisössä sanoi hänen ”eläytyvän sormenpäitään myöten”.

Nisse Rinkama, minä, Pekka Kari ja Vili Pullinen lähdössä baletin kiertueelle halki Suomen kesällä 1951.

Nils-Eric Fougstedt. (Lähde, luvalla: Yleisradion kuva-arkisto, kuvaaja Aarne Pietinen, 1953.)

Parmet oli suunnattoman itsetietoinen, ja hänen ylhäältä alaspäin suuntautuva asenteensa oli sodan aikana johtanut koviin riitoihin kaupunginorkesterissa. Sama oli nyt tapahtumassa radiossa. Harjoituksissa Parmet pyrki osoittamaan, että hän osaa ja muusikot ei-

Simon Parmet.
(Lähde, luvalla: Yleisradion kuva-arkisto, kuvaaja Ruth Träskman, 1950.)

vät. Tällainen asetelma voisi jotenkin toimia, mikäli kapellimestari olisi suvereeni ammattilainen.

Mutta Parmetin harjoitusmenetelmät olivat usein aivan järjett miä, ja hän kulutti kerta toisensa jälkeen harjoitusaikaa aivan tyhjänpäiväisiin yksityiskohtiin. Esimerkkinä mainittakoon Gioacchino Rossinin *Varasteleva harakka* -alkusoitto. Nopean jakson neljää ensimmäistä tahtia harjoitettiin 45 minuuttia. Vaihdeltiin tempoja, ja välillä soitettiin niin hitaasti, että Parmet löi jok'ikisen trioliosan erikseen. Tavoitteena oli saada neljännen tahdin alussa olevan kahdeksasosan päälle kirjoitettu aksentti kuuluviin. Aikaa kului aivan kohtuuttomasti, eikä tavoitetta saavutettu, sillä kaikki kokivat tämän harjoittamisen silkaksi santsitukseksi. Varsinkin, kun kapellimestarilla oli aikamoisia puutteita rytminkäsittelyssä. Kun esimerkiksi tuo hitaasti soittaminen piti suorittaa ly n nin mukaan, niin Parmet l i itse epätahdissa.

Tyypillistä oli my s tarrautua yksityiskohtiin silloin, kun päämääränä oli teoksen läpikäynti. Ohjelmassa oli esimerkiksi Toivo Kuulan *Stabat Mater*. Kuten tuollaisissa kuoroteoksissa on tapana, osapuolet harjoittelevat ensin omilla tahoillaan ja vasta viimeisissä harjoituksissa täysi kokoonpano on paikalla. Parmet kiinnitti orkesteriin erityishuomiota nimenomaan kuoron ollessa paikalla.

Oli kyseessä kohta, jossa jouset soittavat 16-osakuviota. Kuorolaiset odottivat, kun jousistoa jynssättiin, nopeasti ja hitaasti... ”Hyvät herrat, tämä ei mene!” Kun sitten lopulta kuorokin pääsi laulamaan, meni Parmet kyseisessä kohdassa aivan pelkästään kuoron mukaan, meillä soittajilla ei ollut pienintäkään toivoa soittaa paikkaa tahdissa, vaan jouduimme hidastamaan ja nopeuttamaan kuviota täysin holtittomasti. Koko näytöksenomainen jynssäystuokio oli siis täysin tarpeeton ajanhukka.

Myös solistit joutuivat hankaluuksiin harjoituksissa. Kun Merete Söderhjelm soitti Beethovenin kolmannen pianokonserton, orkesterin alkusoittoa harjoitettiin noin puoli tuntia, ja kun alkoi tuntua, ettei tässä ikinä päästä eteenpäin, nousi Merete tuoiltaan ja kysyi: ”Maestro, voisimmeko jo mennä eteenpäin, koska aika rientää?” Parmet raivostui tästä aivan suunnattomasti, otti partituurin, paiskasi sen lattiaan ja poistui. Hetken ihmettelimme, mitä nyt tapahtuu, mutta kohta kapellimestari palasi. Muttei puhuttakaan, että hän olisi pyytänyt käyttäytymistään anteeksi!

Lukija saattaa ajatella minun kritisoivan Parmetia, koska hän käyttäytyi isääni kohtaan häijyisti. Historia osoittaa, että siitä ei ole kysymys. Tyytymättömyys oli kollektiivista, ja monissa muissakin orkestereissa oli koettu vastaavaa. Parmetin suhde orkesteriin huononi huononemistaan, ja harjoitusten lomassa alkoi esiintyä aivan poskettomia riitoja. Yksi näistä riidoista toi Parmetista sentään esiin ripauksen huumoria. Taukuhuoneessa orkesteripianistina toiminut Väinö Kuutti ja Parmet alkoivat riidellä, ja pian he jo huusivat toisilleen kilpaa hirvittäviä häväistyksiä. Lopulta muusikko huusi: ”Tehän olette aivan hullu mies!” Tähän Parmet vastasi: ”Jaa, se on kyllä mahdollista. Mutta te olette vielä hullumpi!”

Parmetin alentuva suhtautuminen orkesteriin, hänen ammatilliset ongelmansa ja tehottomat harjoituksensa sekä jatkuva riitely johtivat lopulta hänen ja orkesterin täydelliseen välirikoon. Parmet oli muistikuvani mukaan vastaavassa tilanteessa jo muutamaan otteeseen jättänyt eronpyynnön. Johtokunta oli aina saanut hänet kuitenkin pyörittämään päätöksensä. Kun sitten johtokunta lopulta hyväksyi eronpyynnön, Parmet loukkaantui siitä syvästi.

Paris encore

Opintomatkat Pariisiin jatkuivat, vaikka Léon Nauwinck ei enää ollut keskuudessamme. Vuonna 1951 lähdin, kuten aikaisemminkin, matkaan huhtikuussa. Tällä kertaa vain ensimmäinen numero Pariisiin saavuttua oli uuden opettajan etsintä. Kiikarissa oli korsikalaisyyntyinen Pariisin konservatorion professori René Benedetti. Hänen oppilaitaan oli muun muassa ranskalaisten suuri suosikki Christian Ferras, ja myöhemmistä oppilaista mainittakoon Jean-Jacques Kantorow, joka meillä Suomessa on tullut tutuksi niin viulistina kuin kapellimestarina. Olin kuullut Benedettiä hänen B.B.N.-pianotrionsa (nimi jäsentensä nimien mukaan: Benedetti, Benvenuti ja Navarra) konsertissa. Pianisti Joseph Benvenuti ja sellisti André Navarran kanssa soittanut Benedetti oli taiteilijana ehkä hiukan väritön ja objektiivinen, mutta soiton kvaliteetti oli erittäin korkeatasoista. Tiesin myös hänen soittaneen joskus saman viikon aikana konserteissaan sekä Bachin soolosonaatit että kaikki Paganinin kapriisit. Ajattelin, että moiseen suoritukseen kykenevällä henkilöllä täytyy olla paljon annettavaa oppilaille, joka haluaa kehittää tekniikkaansa.

Pariisiin saavuttuani kirjoitin Benedettille, joka onneksi oli heti valmis ottamaan minut oppilaakseen. Hän, aivan kuten Nauwinck, opetti kotonaan. Ulko-ovesta tultiin suoraan opetushuoneeseen, joka oli vain verholla jaettu odotus- ja opetustilaksi. Tunnit olivat sangen aikaisin aamulla ja maestro oli usein hyvin uninen opetuksen alkaessa. Henkilönä hän oli hyvin miellyttävä, ja soittajana tosiaan täysiverinen virtuoosi. Eräällä aamuisella tunnilla soitin Kreislerin kadenssia *I palpiti* -muunnelmiin. Kun valitin hänelle ”vekselioktaavien” hirmuisten skaalojen vaikeutta, hän tarttui viuluunsa ja soitti ne tuosta vain malliksi, aivan häkellyttävällä tarkkuudella. Jos hänellä oli silmissään unihiekkaa, sormissa sitä ei ollut! Viulunkäsittelytaito ja virtuositeetti olivat korkeinta huip-puluokkaa, mutta hänellä oli onneksi myös erittäin hyvä musiikillinen maku. Benedetti oli julkaissut myös omia editioita esimerkiksi Bachin Sooloista – siihen aikaan eivät olleet urtext-laitokset muo-

dissa – ja hänellä oli sormituksissa omia erikoisuuksia, joita olen hyödyntänyt sekä soitossa että opetuksessa.

Ensimmäisenä keväänäni Benedettin opissa keskityin taituri-kirjallisuuteen, ja kävimme kovassa tahdissa läpi Paganinin kappiiseja ja muuta vastaavaa. Keskustelimme tunneilla myös varsin paljon, esimerkiksi esiintymisjännityksestä. Hänellä oli sen torjuntaan ”helppo” resepti: ”Täytyy esiintyä tykseen. Aamulla ajetaan parta, illalla pidetään konsertti!” Hänellä oli tapana oppilaan soittaessa säestää tätä omalla viulullaan. Hyvin nokkelasti hän löysi oikeat soinnut, mutta Sibeliuksen konsertossa hän ei kuitenkaan ihan aina osunut oikeaan.

Suomalaisia Pariisissa oli aina, ja vuonna 1951 oma ranskankielen taitoni oli kehittynyt jo niin hyväksi, että maanmiehet pyysivät minua tulkiksi tunneilleen. Erityisesti puhaltajat olivat tulkin tarpeessa, sillä he olivat lähes poikkeuksetta armeijan soittokoulun käyneitä kansakoulupoikia, joiden kieliopinnot lähtökohtaisesti olivat rajoittuneet italialaisiin tempomerkkeihin.

Erik Tawaststjerna, johon olin tutustunut pari vuotta aikaisemmin nimenomaan Pariisissa, oli jälleen Seinen rannalla. Hän ei tulkkia tarvinnut, vaan puhui ranskaa, kuten muitakin kieliä, täydellisesti. Ystävytyeni Erikin kanssa oli pysynyt tiiviinä kotimaassakin. Hän kutsui minua usein käymään kotiinsa Katajanokalle, jossa olin tutustunut myös hänen vaimoonsa Carmeniin sekä heidän esikoispoikaansa Ilmariin. Vierailuni venyivät usein pikkutunneille asti. Erikillä oli tapana myös soitella minulle, kuten monelle muullekin, pitkiä puheluja iltaisin. En ollut pienestä valvomisesta pahoillani, sillä saimme aina henkeviä keskusteluja aikaiseksi. Ollessamme nyt jälleen Pariisissa, saimme sinne ilouutisen, että Carmen oli synnyttänyt toisen pojan. Tuohon aikaan miehet pysyivät niin visusti synnytyssalien ulkopuolella, ettei isän ulkomaanmatkaa tällaisella hetkellä kukaan paheksunut. Tuore kahden pojan isä Erik kertoi hänen ja Carmenin toivovan minua syntyneen pojan, tulevan Sibelius-Akatemian pianonsoiton professorin Erik T. Tawaststjernan, kummiksi.

Isä-Erik oli 1950-luvun alkupuolella ennen kaikkea pianotaiteilija, ja hän myös opetti soittoa. Jos Erik avarsi keskusteluissamme minun yleissivistystäni, minä uskoakseni olin hänelle hyväksi avuksi käytännön muusikkoudessa. Vuosikymmenen puolivälissä Erik aikoi toteuttaa kunnianhimoisen kolmen konserton illan. Harjoittelin hänen kanssaan usein soittaen orkesteriosuuksia toisella pianolla. Ohjelman keskimmäisen numeron, Ravelin vasemman käden konserton esitimmekin Sibelius-Akatemian pikkusalissa kahdella pianolla.

Varsinaista konserttia varten koottiin orkesteri, jota johti Erik Cronvall, ja jossa minä olin konserttimestarina. Tästä kolmen konserton illasta tuli lopulta Erikin taiteilijauran päätepiste. Mozartin konsertto nro 20 sekä mainittu Ravel onnistuivat erittäin hyvin, ja hänen voimakkaasti eläytyvä musikaalisuutensa tuli vakuuttavasti esiin. Väliajan jälkeen oli kuitenkin ohjelmassa Tšaikovskin b-molli-konsertto. Väsymys ja hermostuminen saivat solistin kadottamaan rytmisen kontrollin, ja niinpä hyvin alkanut ilta sai epäonnistuneen lopun. Erik oli esityksen jälkeen hyvin pettynyt. Hän teki asiasta omat johtopäätöksensä ja lähti suuntautumaan toiselle uralle, musiikin tutkimukseen ja kirjalliseen työhön. Sibeliuksen

Erik Tawaststjerna
pianon ääressä
kotonaan vuonna
1953.

pianomusiikista alkoi tutkimusty , joka ensin avasi ovet yliopiston musiikkitieteen professuuriin ja huipentui lopulta viisiosaiseen Sibeliuksen elämäkertaan. Erik oli myös erittäin kiinnostunut venäläisestä musiikista, ja hän oli suunnitellut aloittavansa Sibeliuksesta päästyään laajan Šostakovitš-tutkimuksen. Tämä jäi lopulta pelkäksi suunnitelmaksi.

Erik oli kiistatta hyvin epäkäytännöllinen henkilö ja hänellä oli ominaisuuksia, jotka antoivat aihetta hyväntahtoiseen hymyilyyn. Hän oli äärimmäisen vakuuttunut, että pienikin kylmän tunne ja veto tekisivät hänet sairaaksi. Siksi hän pukeutui turkkeihin ja kaulaliinoihin, muiden käyskennellessä jo paitahihassaan. Yliopiston opiskelijat laativat professorinsa mukaan asteikon osoittamaan vedon määrää: ”1–5 Erikiä”. Jokainen aste määriteltiin, ”1 Erik” esimerkiksi oli yhtä kuin ”kaksi hyttysen siiveniskua”. Minua kuitenkin suututtavat sellaiset liioitellut tarinat, joita Erikin epäkäytännöllisyydestä usein leviteltiin. Yksi suoranainen valhe on, että Erik olisi onkireissulla pelästynyt kohon vajottua veden alle. Erik oli etevä luonnon tuntija, joka piti kalastamisesta. Olin yhdessä hänen kanssaan kalastamassa, enkä havainnut hänen taidoissaan mitään erityisiä puutteita. Hän oppi myös käyttämään perämoottoria, sitten kun sellainen oli kesäpaikkaan Joutsenon Tyasaareen hankittu.

Jätän mainitsematta, että minulla oli ilo johdattaa sekä Ilmari että Erik T., perheen kesken ”Vini ja Mosse”, perämoottorin salaisuuksiin. Myös Erik hydynsikin sittemmin näitä oppeja menestyksellisesti. Vaikka monet käytännön asiat olivatkin Erikille vieraita, olivat monet anekdootit tuulesta temmattuja. Muutettuaamme Turkuun yhteytemme ei katkennut. Illan tai miltei koko yön puhelinmaratonit jatkuivat. Erik myös kävi usein Sibeliuksen museossa tutkimassa Sibeliuksen arkistoja. Talvella 1965 esikoisemme Janne oli vasta oppinut ryömimään, kun Erik saapui kotiimme vierailulle. Aloimme yhtäkkiä ihmetellä, mihin Janne oli kadonnut. Hän oli ryöminyt kenkätelineelle, jossa onnellisena nuoli Erikin isoa kalossia!

Erikin Sibeliuksen elämäkerran viidennen osan valmistuminen oli kestänyt hyvin kauan. Työtä vaikeuttivat osaltaan muutamat uudet

kirjel yd t 1980-luvun alussa. Ne toivat aivan uutta tietoa säveltäjän uran alkuvaiheista, ja Larin Paraskeen vaikutuksesta siihen. Vuonna 1982 ja 1986 Erik oli puheenjohtajana Turun sellokilpailun lautakunnassa, jossa minäkin olin tuomarina. Asuimme Turussa hotelli Marina Palacessa, ja Erik kutsui minut useana iltana huoneeseensa, jossa hän kertoi Sibelius-ty h n liittyvistä vaikeuksistaan. Hän olisi oikeastaan halunnut aloittaa koko elämäkerran alusta uudestaan, mutta miten aika riittäisi, kun muutakin oli suunnitteilla. Sibelius-elämäkerta valmistui lopullisesti vuonna 1988 ja palkittiin oitis Tieto-Finlandialla, mutta Erikin mieli jäi edelleen py rimään säveltäjän uran alkuvaiheisiin ja Larin Paraskeen runosävelmiin..

Vuonna 1979 pidettiin Helsingissä ESTAn, Euroopan jousisoitinopettajien yhdistyksen, kansainvälinen kongressi. Yliopiston juhlasalissa Erik esitelm i Sibeliuksen viulukonsertton ensiversiosta. Yoshiko Arai oli paikalla esittämässä musiikkiesimerkkejä. Vielä täysissä voimissa oleva Erik esitelm i ilman ainuttakaan paperia puhuen vuoroin täydellistä englantia, vuoroin täydellistä saksaa, vuoroin täydellistä ranskaa. My s hänen musiikkiarvostelunsa olivat sellaisia, joita lukiessa vain huokailee ihmetellen, mihin on nykyään kadonnut syvälinen, oikeasti esteettinen musiikkijournalismi? Hän oli aidosti kiinnostunut jokaisesta tapaamastaan henkil stä, olipa tämä maailmankuulu taiteilija, helsinkiläinen taksin kuljettaja tai joutsenolainen kalastaja. Kun Pariisissa keväällä 1949 olin livistämässä omiin oloihini konsertin jälkeen ja Erik pysäytti minut, kohtasin hänen katseessaan tuon aidon kiinnostuksen. Olen onnellinen, että sain olla yksi osanen hänen laajassa ystäväpiirisään.

Opintomatkat Pariisiin jatkuivat aina 1970-luvun alkuun asti, mutta en suinkaan tehnyt niitä joka vuosi. Yhdellä matkalla, jolloin olin Benedettin oppilaana, minulla oli Pariisissa mukana polkupy rä. Ajoin viulutunnille py rällä läpi kaupungin, viulukotelo selässä Pariisin liikenteessä. Aikamoista seikkailua se oli. Py rässäni oleva matkamittari kertoi, että kun viulutuntien lisäksi ajelin my s konsertteihin tai ostamaan konserttilippuja ynnä muuta, minulle kertyi noin 20 kilometriä päivässä. Hengissä kuitenkin selvisin.

Pariisissa opiskelevista suomalaisista nuorempaa polvea edustivat pianisti Arja Sohlberg (kuuluisan ranskan kielen lehtori Anna-Liisa Sohlbergin tytär), sellisti Eeva-Liisa Hirvonen ja laulaja Pirkko Siirilä. Vuonna 1954 esiinnyimme itsenäisyyspäivänä Brysselissä. Suurlähettiläs Olavi Voionmaan isännöimässä tilaisuudessa esitin näiden taitavien muusikoiden kanssa suomalaista kamarimusiikkia.

Brysselin Suomi-viikolla 1954. Vasemmalla suurlähettiläs Voionmaa, paavin nuntius monsignore Asta, Arja Sohlberg, Eeva-Liisa Hirvonen, Pirkko Siirilä ja minä.

Arjan kanssa yhteistyö jatkui koko 1950-luvun. Soitimme useita konsertteja ja teimme nauhoituksia radioon. Aarre Merikanto on kirjoittanut päiväkirjaansa 18.3.1956: ”Radiossa soittivat Tuomas Haapanen ja Arja Sohlberg Debussyn viulusonaatin. Hyvin soitettu ja teoskin mielenkiintoinen.” (Seppo Heikinheimo, Aarre Merikanto – Säveltäjänkohtalo itsenäisessä Suomessa, WSOY 1985, s. 506.) Arja oli erittäin musikaalinen pianisti, jonka Chopin-esitykset olivat

huikean hienoja. Yhteissoitto hänen kanssaan sujui kuin luonnostaan, ei tarvinnut paljonkaan puhua. Niin paljon olimme tekemisissä, että monet kuvittelivat meidän olevan my s pariskunta, mutta Arjan avioliitto Kari Kairamon, Nokian tulevan pääjohtajan kanssa katkaisi huhuilta siivet.

Kariin ja Arjaan liittyy seuraava hassu muisto. Käytyäni kesken opintomatkan Sibelius-viikolla Helsingissä esiintymässä lensin Karin kanssa samalla koneella Pariisiin, ja kun saavuimme perille, oli Arja lentokentällä vastassa. Nuoripari tervehti toisiaan asianmukaisen hellästi, mutta sitten Arja heläytti: ”Voi Tuomas, mulla on ollu sua hirveen ikävä!” Huomasin Karin kulmakarvojen hieman kohoavan.

Vaikka soitin säännöllisesti radio-orkesterissa, en kokenut heti olevani valmis vakinaiseen soittajan toimeen. Vuonna 1953 minut valittiin koesoitosta Radion sinfoniaorkesterin ensimmäiseen viuluun. Samana vuonna orkesterin toiseen viuluun tuli orkesterin ensimmäinen naismuusikko, vasta 19-vuotias Ailla Vitikka, joka oli hetken aikaa my s orkesterin nuorin soittaja. Aillan olin tuntenut jo kauan, sillä hänet tiedettiin jo 1940-luvulla lahjakkaana viuluoppilaana Sibelius-Akatemian alkeisosastolla. Hän esiintyi orkesteriuransa ohella usein solistinakin, ja on tehnyt radioon hyviä nauhoituksia. Orkesteritöiden lomassa ystäväystyyn Aillan kanssa. Pikkuhiljaa ajauduimme parisuhteeseen ja aloimme suunnitella avioliittoa. Päätimme pitää häät Pariisissa, mikä tuntui jotenkin hienolta. Itse tilaisuus oli varsin koruton siviilivihkiminen toukokuussa 1955 Pariisin Suomen suurlähetystössä, jossa suurlähettiläs Johan Helo, tunnettu kommunisti, vihki minut ja itseäni kymmenen vuotta nuoremman Aillan. Täällä kotimaassa avioliitto johti sellaiseen ihmeeseen, että muutin Helsingissä pois Etu-Töistä, tarkemmin sanottuna Herttoniemeen Kettutielle.

Ailla oli hyvin viehättävä nuori nainen. RSO vieraili Ainolassa vuonna 1956, ja 90-vuotias Sibelius tervehti jokaista soittajaa henkilökohtaisesti. Vanha säveltäjämestari näytti hieman väsyneeltä, mutta Aillan nähdessään hän virkistyi. ”Mutta kukas tämä on”, kysyi Sibelius, silmät tuikkien. Ailla, Herttoniemi ja Kettutie jäivät

lopulta lyhyeksi periodiksi elämässäni. Olimme nuoria ja naiiveja purjehtiessamme avioliiton satamaan emmekä olleet riittävän varmalla pohjalla, sen saimme pian huomata. Muutin pois Aillan luota takaisin Tölnen jo 1950-luvun loppupuolella. Noin kolmen vuoden ajan olimme vielä virallisesti aviopari, mutta käytännössä vain ty tovereita.

Orkesterisoittoa, kamarimusiikkia,
solistiesiintymisiä

Uusi Radio-orkesterin ylikapellimestari Nils-Erik Fougstedt oli hyvin joustava ja nokkela kapellimestari, orkesterinjohdon tekniseltä kannalta hänellä oli hyviä periaatteita. Hän pyrki kyllä todella huolehtimaan siitä, että orkesteri kehittyi. Siihen aikaan oli vielä mukana vanhan polven muusikoita, jotka eivät aina olleet aivan tehtäviensä tasalla. Fuga yritti siirtää tällaisia soittajia pois vastuullisimmista tehtävistä. Helppoa se ei silloinkaan ollut. Yksi kiitettävä periaate hänellä oli: jos vieruskaverille sattuu esityksessä jotain omituista, siihen ei reagoida, orkesterissa jokainen huolehtii vain omasta soitostaan. Usein on havaittu orkesterin ilmapiirin myrkyttyneen, kun joku muusikko väijyy muiden tekemisiä.

Säestäjänä Fuga oli myös aivan erinomainen, solisteilla oli hänen kanssaan helppoa. Esimerkiksi Henryk Szeryng soitti radioon Aleksandr Glazunovin konserton. Konsertto käytiin kerran läpi, puhumatta mitään, sitten nauhoitettiin – ja asia oli sillä selvä. Sinfoniset teokset jäivät valitettavasti Fougstedtin johdolla aika pintapuolisiksi. Hänen temponsa olivat usein tarpeettoman nopeita, minkä seurauksena jonkin aiheen karaktääri ohitettiin, vain ajamalla se nopeasti läpi. Minä sain henkilökohtaisesti myös useaan otteeseen todistaa Fugan upeaa säestystä skentelyä. Marraskuussa 1955 esiinnyimme Madridissa, jossa järjestettiin Sibeliuksen 90-vuotispäivän kunniaksi ”Semana Sibelius”. Orquesta Sinfónica de Madridin konsertissa soitin Sibeliuksen konserton ja Fuga johti Sibeliuksen orkesteriteoksia. Muutamaa päivää ennen orkesterikonserttia oli Suomen Madridin konsulaatissa ”suomalai-

sen musiikin ilta”, jossa pidimme resitaalin, mukana myös Aarre Merikannon ja Fugan omia sävellyksiä. Fuga oli kaiken muun lisäksi taitava pianisti.

Madridiin matkustin Pariisin kautta, tulin sieltä yöjunalla perille. Matka kulki yli Pyreneitten vuorten. Matkustin tavallisessa päivävaunussa, ja ulkona oli hirvittävän kylmä. Vaunussa ei juuri ollut muita matkustajia, mutta en pystynyt yhtään nukkumaan, koska palelin aivan silmittömästi. Lopulta koitti aamu ja juna saapui Madridiin. Kimmoin kohmeessa asemalaiturille, jossa oletin jonkun olevan vastassa, mutta ketään ei näkynyt. Kävelin aseman eteen, jossa koikkelehti eräs herra, tehtävänäään avata ovi jokaiselle taksiin menijälle. Hän tietysti heti tarjosi auliisti palveluksiaan minullekin. Elehdin hänelle, että odotan jotakuta ja jätin hänet hoitamaan tehtävänsä. Kun ketään ei edelleenkään näkynyt ja kuulunut, vinkkasin lopulta miehen luokseni ja ilmoitin ottavani tarjouksen vastaan. Hän sitten hyvin teatraalisesti johdatti minut autoon ja avasi juhlallisesti oven. Taksi kuljetti minut Suomen lähetystöön, josta minut ohjat-

Minä ja Fuga esiintymässä Madridin Suomen suurlähetystössä 1955.

tiin suoraa päätä orkesteriharjoitukseen. Tullessani paikalle Fuga harjoitti siellä Sibeliuksen *Satua*. Oltiin c-molli-teemassa, ja Fuga sai todella harjoittaa saadakseen puolinuotteja seuraavat kahdeksasosat ”suomalaisen jäyhiksi”.

Madridissa en juurikaan ehtinyt kierrellä katsomassa nähtävyyksiä. Francon ilmapiiriin tulin varsinkin erikoisella tavalla, nimittäin suomalainen upseeri, eversti Carl von Haartman, joka asui Madridissa ja oli ollut Espanjan sisällisodassa Francon joukoissa, kutsui meidät kotiinsa lounalle. Hän oli tavannut aikanaan suomalaisen lentäjän, joka oli nimeltään Seppo Haapanen, ja Haartman oli tietysti innostunut, josko olisin tälle Haapaselle jotain sukua, mitä en ollut. Konserttiohjelman hupaisa yksityiskohta oli, että solistiksi mainittiin ”Toumas” Haapanen ja ohjelmassa oli myös Sibeliuksen ”El cisne de Toudela”.

Solistikunnostani pidin jatkuvasti huolta esiintymällä omin konsertein, kamarimuusikkona ja orkestereiden solistina niin Helsingissä kuin muuallakin Suomessa. Tahti oli aika hurja. Normaaliarjessa oli orkesterin tiistaikonsertti joka viikko, ja silloin kun sooloesiintymisiä oli, ne usein kasautuivat ryppäiksi. Esimerkkinä mainittakoon vuoden 1954 syyskuu: Lokakuun 29. päivänä Tampereella Brahmsin konsertto Eero Kososen johtaman kaupunginorkesterin kanssa. Kaksi päivää myöhemmin soitin Turussa Helsingin kamariorkesterin konsertissa. Marraskuun 23. päivänä olin Radion sinfoniaorkesterin solistina esittäen Fugan johtamassa konsertissa Paul Hindemithin viulukonserton. Noin viikkoa myöhemmin, joulukuun 1. päivänä Helsingissä oli kamarimusiikkikonsertti. Juho Alvaksen ja Erik Karman kanssa soitin Taneli Kuusiston trion huilulle, viululle ja alttoviululle, jonka lisäksi Sulho Rannan *Sonata Capricciosa*, pianistina Sohlbergin Arja. Itsenäisyyspäiväksi matkustin Brysseliin, jossa taas esitimme Arjan kanssa Sulho Rannan sonaatin, jonka lisäksi Kokkosen pianotrion Arjan sekä Eeva-Liisa Hirvosen kanssa. Tämä konsertti oli osa Brysselin Suomi-viikkoa. Konservatorion salissa pidetyssä konsertissa edellä mainittujen teosten lisäksi säestin pianolla Pirkko Siirilää Sibeliuksen yksinlauluissa.

Vaikka esiintyminen ei tuonut minulle aina niin suurta nautintoa kuin toivoin, kävin kyllä, kuten sanotaan, rohkeasti tulta päin, enkä todellakaan pyrkinyt väistelemään tilaisuuksia. Erittäin mielelläni otin myös ohjelmistooni uutta musiikkia, kuten Prokofjevin f-molli-sonaatin, jonka soitin ensimmäisen kerran Tapani Valstan kanssa, myöhemmin myös Timo Mikkilän ja Tarmo Huovisen kanssa. Osan Prokofjevin f-molli-sonaatista soitin myös Tapanin kanssa ”Kansanjuhlassa Suomalais-Neuvostoliittolaisen yhteistyön kunniaksi” vuonna 1956 Messuhallissa. Esiintymiseni, jonka ohjelmassa oli myös Sibeliuksen pikkukappaleita edelsi Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemiehistön jäsenen Nikita Hrushtshovin puhetta. Saavuimme lavalle, mutta kun Tapani yritti aukaista flyygelin kantta, se oli lukossa. Vahtimestarikin oli livahtanut juuri ulos tupakkaa polttelemaan, joten kesti hetken aikaa, että pääsimme esiintymään. Muistaakseni arvovieraat suhtautuivat asiaan rauhoittavalla hilpeydellä.

Keväällä 1956, levottoman yleislakon kynnyksellä, järjesti Yleisradio ”Wieniläisillan”, jossa esiintyi itävaltalainen pianisti Alexander Kaul ja hänen kanssaan minä sekä klarinetisti Eero Linnala. Ohjelma koostui suomalaisille vielä silloin varsin tuntemattomien säveltäjien, Arnold Schönbergin, Alban Bergin ja Anton Webernin sekä Pierre Boulezin ja Luciano Berion teoksista. Minä soitin Webernin *Neljä kappaletta viululle ja pianolle*. Soitin sen vielä kaksi kertaa, sillä yleisölle haluttiin antaa tilaisuus syventää näkemystään uuden musiikin mysteereistä, ja niinpä Schönbergin pianosonaatti, Bergin *Neljä kappaletta klarinetille ja pianolle* sekä soittamani Webern olivat toistamiseen ohjelmassa väliajan jälkeen! Kaikki eivät näistä sävelistä vakuuttuneet edes kahdella kuulemalalla, esimerkiksi Ernst Linko tuli taiteilijahuoneeseen ja julisti tekevänsä tuosta vain tusinan verran tällaisia. Itse en jättänyt Webernin kappaleiden esittämistä kahteenkaan kertaan, vaan soitin sen myöhemmin Tapanin kanssa omassa konsertissani. Seuraavan vuosikymmenen alussa radion kamarimusiikin päivillä pidettiin kokonainen Webernille omistettu konsertti. Siellä soitin *Neljä kappaletta*

Jorma Panulan kanssa, minkä lisäksi Pekka Karin, Aarno Salmelan ja Esko Valstan kanssa täysdodekafonisen jousikvartetton.

Mainitsemani Hindemithin viulukonsertto oli ohjelmassani vain kerran. Olisin mielelläni sitä soittanut enemmänkin, mutta koskaan sitä ei minulta enää pyydetty, ehkä säveltäjän maine on hieman kuivakka. Toisinhan on sitten Šostakovitšin laita. Hänen ensimmäinen viulukonserttonsa tuli ohjelmaani jo kaksi vuotta maailmankantaesityksen jälkeen, keväällä 1958. Jälleen olin RSO:n solistina, jälleen Fougstedt johti. Teos puhutteli minua suuresti heti ensikosketuksesta lähtien, ja siitä tulikin yksi eniten esittämistäni konsertoista. Jo pari viikkoa Helsingin esityksen jälkeen soitin sen Tampereella (Eero Kosonen), 1960-luvulla kahdesti RSO:n solistina, kapellimestareina Dean Dixon sekä Erik Cronvall. Seuraavalla vuosikymmenellä oli vielä neljä esitystä, Turussa ja Tampereella Pertti Pekkasen kanssa, Helsingin kaupunginorkesterin solistina Arvid Jansonsin kanssa sekä viimeisen kerran Oulussa 1978.

Lehdistöltä sain esiintymisistäni enimmäkseen kiittävää palautetta, mutta myös asiallista kritiikkiä. Moderneja teoksia tervehdittiin yleensä ilolla, johtuen varmasti siitäkin, että arvostelijoiden joukossa oli säveltäjiä kuten Joonas Kokkonen, Einar Englund, Uno Klami ja Heikki Aaltoila. Maakunnissakin jokaisesta soittamastani konsertista yleensä ilmestyi useita arvosteluja. Jopa Pieksämäellä Arjan kanssa soittamastani resitaalista ilmestyi kaksi arvostelua. Konsertti innoitti Savo-lehden nimimerkki A. H:n 10.10.1961 varsin lennokkaisesti sanakäänteisiin:

Virtuoosi, taitaja, on Haapanen instrumenttinsa käsittelyssä... Mestari on kuin liimautunut jousensa avulla soittimeen, josta hän vetää ilmoille ihania säveliään. Händelin sonaatin kuulat duurisävelet kaikuivat puhtaina yli salin, vaikka se oli aivan täysi. Mendelssohnin viulukonsertto saatiin kuulla kokonaan. Monastihan – esim. radioesityksissä – kuullaan vain ensi osa. ... Puoli tuntia kestävään kappaleen kuuntelee kokonaankin mielellään. ... Väliajan jälkeen kuultiin Paganinin sonaatti no.12. Siinä tekniikka

oli vaihtelevaa, linjakasta, jouhevaa rinnakkaiskielillä soinnuttelua ja monisorminäppäilyä.

Hugo Huttunen oli ollut Radio-orkesterissa toisena konserttimestarina isäni kapellimestarikauden alusta alkaen. Hänen vieressään konserttimestarina oli istunut vuoteen 1953 asti Erik Cronvall, ja siitä lähtien orkesterin pitkäaikainen jäsen Sulo Aro, Krunan siirryttyä orkesterin toiseksi kapellimestariksi. Huttunen menehtyi yllättäen vuonna 1958, ja näin tuli toisen konserttimestarin paikka haettavaksi. Aluksi soitettiin perinteiset koesoittotehtävät, joiden perusteella parhaiksi valikoidut toimivat vuorollaan konserttimestarina. Loppusuoralla olivat minun lisäksi ainakin Jouko Ignatius ja Paavo Pohjola. Tässä vaiheessa soitimme luonnollisesti myös orkesteriviulusooloja, esimerkiksi Rimski-Korsakovin *Šeherezaden*. Koesoittojen perusteella toiseksi konserttimestariksi valittiin minut. Sulo Aron vapaavuorojen aikana toimin tietenkin konserttimestarina ja silloin tällöin sain näinä viikkoina isoja sooloja soitettavakseni, muun muassa *Joutsenlammen* toisen näytöksen uskomattoman hienon pas de deux -kohtauksen, joka oli minulle jo kesäkiertueilta hyvin muistissa.

Vierailijoita kapellimestarin korokkeella

Monenlaisia kapellimestareita vieraili, niin hyviä kuin huonojakin. Minulle kaikkein hienoin muisto on ranskalainen kapellimestari Albert Wolff. Hän oli todellinen kapellimestari, jonka musiikillinen osaaminen oli aivan laatuista. Hän johti kaikki harjoituksetkin ilman partituuria ja muisti kaikki harjoitusnumerot suoraan. Jos oli kysymys vaikkapa toisen fagotin stemmasta Ravelin *La Valsessa*, hän solfasi sen käden käänteessä. Pienillä eleillä hän sai orkesterin täydellisesti hallintaansa ja teki musiikkia hienosti, ilman mitään itsetehostusta. Silloisessa orkesterissa oli vielä rytmisiä puutteita. Mendelssohnin italialaisen sinfonian hitaassa osassa josten unisono-pizzicato ei millään tahtonut pysyä aisoissa, vaan oli lähdössä kiiruhtamaan. Wolff harjoitti kärsivällisesti, sortumatta ilkeyteen.

Kun puhaltajat eivät samassa osassa saaneet soitettua sointua niin hiljaa kuin kapellimestari toivoi, Wolff sanaa sanomatta katkaisi tahtipuikkonsa ja näytti sisääntulon puikon tyngällä – ja siinä oli pianissimo!

Itäsaksalainen Kurt Masur jäi myös mieleen erittäin positiivisena tapauksena. Hän kävi muutamia kertoja, ja hänestä pidettiin yleisesti. Hän oli 1950-luvulla vielä aivan nuori mies, joka johti ainakin Šostakovitšin ensimmäisen sinfonian. Myös myhemmin suureen maineeseen kohonnut Carlo Maria Giulini vieraili ja oli minun mielestäni oikein hyvä, mutta jostain kumman syystä hän sai lehdistöltä surkeat arvostelut. Varsin mielenkiintoinen kokemus oli Igor Stravinskyn johtama konsertti vuonna 1961. Vanha säveltäjämestari johti meitä vasta kenraaliharjoituksessa, pohjatyön teki apulaiskapellimestari Robert Craft. Ohjelmassa oli Suomessa melko tuntematonta Stravinskyn tuotantoa, päänumerona *Orpheus*-balettimusiikki. Meitä jännitti hieman, koska Stravinskyn tiedettiin olevan kiivasti sitä mieltä, että säveltäjän merkkejä on noudatettava täsmällisesti. Jännitys katosi aika nopeasti siksin, että näimme hyväntuulisen säveltäjämestarin kiskaisevan pienen ryyppyn ennen korokkeelle nousua. Eikä hän kovinkaan kirjaimellisesti omia merkintöjään noudattanut! Vaikeat tahtilajit olivat hänelle itselleenkin ilmiselvästi hankalia.

Orpheuksessa tärkeimmäksi ongelmalliseksi merkintäkseen: puoliruotteja, joiden päälle oli kirjoitettu viiva ja piste. Kaverit koputtelivat selkään ja pyysivät kysymään, että mitä ihmettä tuo oikein tarkoittaa, kuinka pitkiksi äänet pitää oikein soittaa. Kysyin ja vastaus oli: ”Ne ovat pitkiä.” ”Entä tämä merkki [piste ja viiva nuottien päällä]?” minä jatkoin. ”Se tarkoittaa kevyttä aksenttia”, vastasi Stravinsky. Se niistä tarkoista merkinnistä! Joka tapauksessa konsertti jäi mieleeni hienona kokemuksena. Seisoihan korokkeella yksi 1900-luvun musiikkielämän suurnimistä, josta orkesterinjohtolisista puutteista huolimatta huokui suuri musiikillinen ymmärrys.

Fugalla tuntui virtaa riittävän, mutta yhtäkkiä hän sairastui vakavasti. Hänen sijaisenaan kaudella 1960–1961 toimi Paavo Berglund. Hänethän olin tuntenut koulupojasta asti ja olimme pi-

täneet niistä ajoista lähtien varsin tiivistä ystävyyttä. Aika lailla Paavon aloitteesta oli 1950-luvun alussa perustettu Helsingin kamariorkesteri, jossa olin alusta saakka ollut konserttimestarina. Ensimmäinen konsertti pidettiin huhtikuussa 1953, ja ohjelmassa oli päänumerona Tšaikovskin *Serenadi jousille*, jota itsekin myhemmin paljon johdin. Soitimme talkoohengellä noin yhden konsertin kaudessa, mutta teimme myös esiintymismatkoja, esimerkiksi 1950-luvulla perustettuun Jyväskylän kesään.

Varsin pian Paavo eteni jo Radion sinfoniaorkesterin toiseksi kapellimestariksi. Orkesterin harjoittajana hän parhaimmillaan oli aivan suurenmoinen. Vaikkei hän koskaan johtanut ulkoa mitään, hän tunsi johtamiensa teosten partituurit viimeistä ääntä myten. Hän harjoitti usein varsin pienissä pätkissä ja saattoi mennä niitä soitinryhmä kerrallaan. Jotkut kapellimestarit tekevät niin opetellakseen itse partituuria tai tappaakseen aikaa, mutta Paavo tiesi

79-vuotias Stravinsky RSO:n edessä syyskuussa 1961. Minun vieressäni oikealla Heikki Louhivuori.

kyllä aivan täsmälleen, mitä halusi eikä kuluttanut yhtään turhaa sekuntia harjoituksissa. Hänen johtamisissaan konserteissa orkesteri soi aina todella hienosti, koska kaikki oli balansoitu tarkasti harjoituksissa. Joskus hänen fanaattisuutensa johti liialliseen ja jopa piinalliseen yksityiskohtaisuuteen. Jotain pienen pientä yksityiskohtaa saatettiin harjoitella kohtuuttoman kauan. Lopputulos tästä oli, ettei konsertissa kukaan uskaltanut soittaa ja harjoiteltu yksityiskohta saattoi epäonnistua, kun kaikki olivat kipsissä.

Vakava sairastuminen koitui Nils-Eric Fougstedtin kohtaloksi ja hän kuoli huhtikuussa 1961. Taas oli edessä uuden ylikapellimestarin valinta. Ehdokkaina olivat Tauno Hannikainen ja Paavo Berglund, joista orkesterilaiset äänestivät. Minä äänestin Paavo, mutta Hannikainen sai orkesterin huomattavan äänenemmistön. Varsinaisen valintakomitean asiantuntijajäsenet pitivät kuitenkin lähes yksimielisesti Berglundia parempana ehdokkaana, ja niinpä saatiin kokea sellainen ihme, että nuori mies ja orkesterin entinen jäsen valittiin ylikapellimestariksi.

Paavo kutsui meitä muusikoita usein kotiinsa soittamaan kamarimusiikkia. Viulua hän ei koskaan heittänyt nurkkaan vaikkei juuri viulistina esiintynytkään. Paljon, paljon myhemmin, ollessani jo Sibelius-Akatemian professori minut kutsuttiin Norssin vuosijuhlaan johtamaan koulun orkesteria. Oli kuin olisi siirrytty ajassa vuosikymmeniä taaksepäin, sillä viulupultissa istui Paavo! Hän otti ilon irti mahdollisuudesta päästä soittamaan viulua eikä millään tavalla tehnyt oloani epämukavaksi kapellimestarin korokkeella. Pieneen ongelmaan Beethovenin *Egmont*-alkusoitossa sain häneltä kohteliaan avun. Orkesterissa fagotistina oli *Helsingin Sanomien* legendaarinen pilapiirtäjä Kari Suomalainen, joka ei tajunnut yhtä rytmiä ja tuli aina neljäsoosan liian aikaisin sisään. Yritin kovasti keksiä keinon, jolla saisin hänet ymmärtämään, ja silloin Paavo antoi pultista minulle pienen lyöntitekniikan neuvon. Vinkki toimi heti ja Kari saatiin ruotuun.

Kun Paavo 1961 aloitti uutena ylikapellimestarina, minusta alkoi kuitenkin tuntua, että hänen ja minun musiikilliset ajatukset etäännyivät toisistaan jatkuvasti. Paavo halusi tuohon aikaan esimerkiksi

kaikesta musiikista mahdollisimman sileätä, marcatoa ei saanut esiintyä juuri missään, ja nuotteja piti noudattaa kirjaimellisesti. Kaikesta tästä en ollut aina samaa mieltä. Oli miten oli, teimme runsaasti yhteistyä tä ja hän oli usein kapellimestarina esiintyessäni solistina. Yhteiset esiintymisemme sujuivat aina ongelmitta.

Nuori Paavo Berglund harjoittaa Helsingin kamariorkesteria kohti ensimmäistä konserttiaan keväällä 1953.

Uusia tuulia 1962

Helsingistä Turkuun – ja välillä Jyväskylään
sekä Orivedelle

Elämäni kulki vahvasti viulunsoiton tahdissa. Radion sinfoniaorkesteri konsertoi viikoittain. Aina välillä olin sieltä vapaalla ja esiinnyin jossakin, solistina tai kamari-muusikkona. Orkesterissa tuntui, että jouduin jatkuvasti soittamaan hieman toisin kuin oma sydän sanoi ja motivaationi oli heikkenemässä. En tiennyt, että eräässä perinteikkäässä musiikkikaupungissa oli luotu suunnitelmia, jotka vaikuttivat ratkaisevasti elämääni. Eikä turkulainen varatuomari Veikko Hankomäki tiennyt, kuinka otollisella hetkellä otti minuun yhteyttä keväällä 1962. Hän oli kahden vuoden ajan uurastanut korjatakseen maamme vanhimman kaupungin pienen häpeätahran, musiikkioppilaitoksen puutteen. Keväällä 1962 oltiin jo niin pitkällä, että Turun musiikkiopiston toiminta oli alkamassa ja johtajaksi oli neuvoteltu arvovaltainen nimi, Tauno Hannikainen.

Hankomäki soitti minulle ja toivoi, että tulisin English Tea Roomiin Unioninkadulle keskustelemaan mielenkiintoisesta tarjouksesta. Marssin sovittuna aikana teehuoneelle, jossa Hankomäki sekä Tauno Hannikainen minua odottivat. He kertoivat tarkemmin Turun tilanteesta ja kysyivät sitten aivan suoraan, haluaisinko ottaa perustettavasta opistosta vastaan viulunsoiton opettajan toimen. Kuunnellessani heitä ajattelin, että mikäpä minua estäisi. Avioliittoni oli eittämättä ohi, orkesterisoitto kyllästytti ja vaihtelu

voisi virkistää. Opettamisesta olin sitä paitsi pitänyt aina siitä asti, kun 18-vuotiaana sotamiehenä olin Karhulassa saanut sitä lyhyen aikaa tehdä. Sittemmin orkesterityön ohella olin opettanut jatkuvasti, myös Kotkassa viikonloppuisin; lisäksi 1950-luvulla olin ollut Sibelius-Akatemiassa Leena Siukonen-Penttilän sijaisena hänen ollessaan opintomatalla. Tuolloin yksi oppilaista oli muuten aivan äärettömän innostunut pikkupoika, joka aina tunnin aluksi hyppäsi pianotuolille ja alkoi soittaa jotain kuulemaansa sinfoniaa. Hänen intonsa musiikkia kohtaan oli todella käsinkosketeltava, eikä musiikin ymmärtämisessä tuntunut olevan mitään rajoituksia. Sävellaji kuin sävellaji ja hän pisteli menemään vaikeudetta. Pikkupojan nimi oli Leif Segerstam.

Jo English Tea Roomissa annoin Hannikaiselle ja Hankomäelle heidän toivomansa vastauksen. He poistuivat paikalta tyytyväisinä, viulunsoiton pääopettaja oli värvätty! Kerrottuani ratkaisustani julkisesti, sain kuulla paljon varoitteluja ”sisäänpäinlämpiävästä Turusta” ja kuinka vaikeaa siellä on päästä ”piireihin”. Päätökseni olin kuitenkin tehnyt. Toukokuussa käsiteltiin Aillan ja minun avioero Helsingin raastuvanoikeudessa, sen jälkeen olivat ohjelmassa viimeiset työt orkesterissa.

Kesäkuun alussa Helsingin Sibelius-viikolla solistina vieraili amerikkalainen pianisti Van Cliburn, joka neljä vuotta aikaisemmin oli sensaatiomaisesti voittanut Moskovan Tšaikovski-kilpailun. Hän oli aivan loistava pianisti ja taiteilija, mutta hänen uransa jottenkin pysähtyi 1960-luvulla. Tiedä häntä, olisiko julkinen homoseksuaalisuus 1960-luvun Amerikassa vaikuttanut heikentävästi urakehitykseen. Helsingin Sibelius-viikolla hän soitti Beethovenin viidennen pianokonsertton ja esitys jäi mieleen hyvin vaikuttavana.

Beethovenia oli ohjelmassa myös, kun vihoviimeisen kerran soitin RSO:n riveissä: Kävimme kesäkuun puolivälissä esittämässä Paavon johdolla yhdeksännen sinfonian – Turun musiikkijuhlilla! Orkesteri kuvainnollisesti pudotti minut Turkuun. Tuon konsertin jälkeen en enää soittanut RSO:n pultissa, solistina kyllä muutaman kerran. Helsinkiin myös hemmin palattuani kävin myös vuosikym-

Ensimmäisen
Tšaikovski-kilpailun
voittaja Van Cliburn
RSO:n solistina
Sibelius-viikolla
1962. Ensiviulun kol-
mannessa pultissa
Ailla Vitikka.

menien ajan säännöllisesti kuuntelemassa orkesterin keskiviikko-
konsertit.

Viimeisen orkesterisoittoni jälkeen lähdin melkein välittömästi Oriveden kesäkurssille opettamaan. Elämäni oli kovasti uuden kynnyksellä, mutta alkava kesäkurssi toi siihen vielä yhden ison muutoksen lisää.

Tässä vaiheessa on syytä palata vielä hetkeksi edelliselle vuosikymmenelle ja Jyväskylään, jossa Seppo Nummen ja Joonas Kokkosen aloitteesta oli syntynyt kesäfestivaali 1956, Jyväskylän kesä. Osallistuin tähän kesäiseen musiikkijuhlaan alusta alkaen, Helsingin kamariorkesterin riveissä sekä omin konsertein. Vuonna 1958 minulla oli siellä konsertti Arja Sohlbergin kanssa. Jyväskylä oli täynnä tuttuja sekä hyviä konsertteja, ja taiteilijat viipyivät kaupungissa toistensa seurassa. Eräänä iltana ajelimme Erkki Pohjolan kanssa kaupungilla Morris Oxfordillani. Yhtäkkiä Erkki kehotti

minua pysähtymään, sillä kadulla käveli kaksi hänelle Klemettiopistosta tuttua tyttöä. Noudatin neuvoa ja Erkki nousi kadulle tuttujaan tervehtimään. Erkki houkutteli tytöt ajelulle, ja niin kyytiini nousivat jyväskyläläiset koululaiset Helena Nieminen ja Marja Lassila. Kysyin, minne ajetaan, ja Helena ehdotti Muuramen suuntaa. Silloin ei vielä ollut nykyistä tietä numero 9, vaan maantie kokonaisuudessaan meni läpi Säynätsalon upeiden maisemien. Ne Helena halusi meille näyttää, samalla kävimme myös katsomassa Alvar Aallon suunnitteleman Muuramen kirkon. Se kirkko on muuten oma suosikkini Alvar Aallon taidon joukossa, todellinen mestariteos.

Muuramen kirkolta palasimme Jyväskylään, ja siinä se. Vähän ehdimme kierroksellamme tyttöjen kanssa jutella, ja sain tietää Helenan suunnittelevan viulunsoiton opiskelua Helsingissä. Mainitsin opettavani jonkin verran ja että Helena voisi vaikka tarvittaessa tulla oppilaakseni. Puolitoista vuotta myöhemmin olin Oulussa solistina. Yllätyksekseni tapasin siellä Helenan, sillä hän oli orkesterissa soittamassa.

Helena Haapanen, o.s. Nieminen kertoo

Erkki Pohjola oli minulle ja Marjalle ihana tuttu Klemetti-opistosta. Jyväskylän musiikkiopiston kamariorkesteri oli nimittäin värvätty kurssin kamariorkesterin rungoksi. Oli meille molemmille mukava yllätys, kun "Pale" yhtäkkiä pomppasi autosta ulos meitä tervehtimään. Koska kävin ahkerasti Jyväskylän kesän konserteissa, tiesin myös hyvin, kuka auton ratissa istui. Lähdimme mielellämme Marjan kanssa ajelulle. Vanhempani olivat ostaneet muutama vuosi aikaisemmin kesäasunnon Muuramesta, ja rakastin sitä maisemaa, joka avautui matkalla Säynätsalossa. Siksi ehdotin, että ajaisimme sinne. Ihailimme maisemaa porukalla ja juttelimme niitä näitä. Aika luonnollisesti tuli puhetta myös viulunsoitosta. En ollut tuohon aikaan vielä lainkaan varma, haluanko opiskella sitä ihan tosissani, mutta oli hauska kuulla, että Tuomas voisi vaikka ottaa minut oppilaakseen, mikäli sattuisin suunnistamaan Helsinkiin koulun jälkeen.

Seuraavana keväänä kirjoitin ylioppilaaksi, mutta en edelleenkään osannut päättää, mitä haluaisin tehdä. Perheeni oli muuttamassa Jyväskylästä Ouluun, sillä isäni, joka työskenteli Lassila & Tikanojalla myyntiedustajana, sai siirron firman Oulun konttoriin. Sattumalta myös Paavo Rautio, Jyväskylän musiikkielämän dynamo ja viulunsoiton opettajani, oli muuttamassa Ouluun. Päätin siis minäkin lähteä sinne miettimään tulevaisuuttani ja opiskelemaan viulunsoittoa edelleen Paavon oppilaana. Koska olin aika pitkällä viulunsoitossa ja soitin myös alttoviulua, pääsin heti soittamaan Oulun kaupunginorkesteriin, jonka kapellimestariksi Paavo Rautio oli valittu. Tammikuussa 1960 solistiksi tuli Tuomas Haapanen, joka soitti Felix Mendelssohnin konserton. Muistan, että oli hurjan kova pakkanen ja Tuomaksella oli minun mielestäni hassu lippalakki, jossa oli korvaläpät. Tapasimme harjoitusten lomassa, ja Tuomas edelleen toivotti minua tervetulleeksi oppilaakseen, jos Helsinkiin tulisin.

Oulun vuoden jälkeen, syksyllä 1960 todellakin muutin Helsinkiin. Soitin Tuomakselle toiveikkaana, mutta olin hämmentynyt, kun hän ei tuntunut ollenkaan muistavan minua! Sanoi vain olevansa hyvin kiireinen, eikä hänelle mahdu uusia oppilaita. Aika pian tämän jälkeen sain Pohjolan Erkin välityksellä Tuomakselta viestin, jossa hän pahoitteli kovasti, kun ei ollut tajunnut, kuka oli puhelimessa.

Viulunsoiton opiskelun tielle tuli toinenkin este. Asuin erään rouvan alivuokralaisen ja asunnossa oli ohuet seinät. Naapurissa asui hermoheikko nainen. Jos vaan viritinkin viuluni, tämä nainen alkoi kuunnella musiikkia todella lujalla. Onneksi hänellä sentään oli hyvä musiikkimaku, hän kuunteli Sibeliusta. Mutta harjoittelusta ei tullut mitään. Naapurin rouvalla oli oikein mukava aviomies. Hän näki minut kerran kantamassa viulukoteloja ja hymyillen totesi minun soittavan viulua. Sanoin hänelle, että kyllä vain ja ”olisi todella tärkeää saada harjoitella!” Mies hymyili ymmärtäväisesti, mutta epäilen ettei hän tiennyt mitään vaimonsa käytöksestä, sillä hän luultavasti matkusti työksensä paljon. Kotonani en siis voinut soittaa, mutta Mannerheimintien ja Aleksin kulmassa oli Ylioppilaiden kristillisen yhdistyksen tila, jossa sain varsin vapaasti harjoitella.

Helsingissä kirjoittauduin yliopistoon opiskelemaan musiikkitiedettä, taidehistoriaa ja latinaa. Musiikkitieteen professorina oli Erik Tawaststjerna, jonka lennokkaita luentoja pääsin seuraamaan. Vaikka soitonopiskelu kohtasi aluksi pieniä vastoinkäymisiä, en jäänyt musisoinnista paitsi. Liityin Ilkka Kuusiston johtamaan Meilahden motettikuoroon, jossa tutustuin myös kuorossa laulavaan Aune Boreniukseen, Tuomaan isosiskoon.

Ystäväni Jyväskylästä, Leena Korhonen soitti Helsingin tuomiokirkkoseurakunnan orkesterissa, ja kun siellä oli alttoviulistipula, oli Leena kertonut tuntevansa erään Helenan, joka on viulisti, mutta soittaa myös alttoviulua. Näin minusta tuli kamariorkesterinkin jäsen. Tämä orkesteri muuttui vähän myös hemmin Sibeliuksen Akatemian kamariorkesteriksi, jossa sain jatkaa, vaikken Akatemiassa ollutkaan. Orkesteria johti Jorma Panula, joka jo tuolloin saattoi ilmaisussaan olla hitusen suurpiirteinen. Saatettiin joskus tulla harjoituksiin, joita ei ollutkaan. Joskus taas Matti Piipponen, myös hemmin ennen kaikkea laulajana tunnettu, sai pitää harjoitukset ex tempore. Mutta keikkoja Panula meille järjesti, olimme mukana esimerkiksi Dipolin avajaisissa. Seuraavissa harjoituksissa Panulalla oli mukana muovikassi, josta hän jakeli palkkioita meille.

Kun taas tuli syksy Tuomaan lupaus piti ja pääsin hänen oppilaakseen. Tunnit pidettiin hänen äitinsä kotona Museokatu 24:ssä, jossa Tuomas tuolloin asui. Tuomas kertoi sen olevan myös hänen synnyinkotinsa. Tuomaan äiti Arma Haapanen oli seitsemissäkymmenissä, mutta piti edelleen hammaslääkärin vastaanottoa huoneiston yhteydessä. Joskus tullessani viulutunnille Arma-äiti avasi oven. Nähtyään oppilaan tulevan viulukotelo kantaen hän huudahti: ”Tuomaaas!” En osannut vielä aavistaa, kuinka tutuksi tuo kutsuhuuto minulle tulisi seuraavien vuosien aikana!

Pidin Tuomaksesta kovasti, mutten voinut kuvitella, että hän voisi oikeasti olla minusta kiinnostunut. Olin tuolloin paljon tekemisissä Marketta Valveen kanssa ja puhuimme keskenämme paljon myös pojista ja miehistä. Hänelle sanoin kerran, puoliksi leikilläni, että jos Tuomas Haapanen kosisi minua, suostuisin heti! Jo oppilaana opin tuntemaan Tuomaan suunnattoman avuliaisuuden, saatoin usein saada häneltä

tunnin jälkeen esimerkiksi kyydin Lauttasaareen. Omaa äitiäänkin hän kuskaili autollaan jatkuvasti ympäriinsä. Sitten yhtäkkiä yhdellä keväisellä tunnilla Tuomas kertoi olevansa muuttamassa Turkuun ja aloittavansa siellä musiikkiopiston viulunsoiton opettajana. Silloin kävelin tunnilta Lauttasaareen – ja itkin koko matkan.

Kesäkuun puolivälissä alkoi Klemetti-opiston kesäkurssi, jossa Tuomas opetti. Hän oli sanonut, että voisi kyllä Turusta käsin edelleen käydä minua opettamassa, mutta olin varautunut siihen, että Oriveden kurssi olisi viimeinen kerta hänen oppilaanaan. Kurssilla oli tuolloin muuten kova miehitys. Kurssiorkesteria johti itse Paavo Berglund, viuluoppilaita olivat mm. Leif Segerstam, Ulf Hästbacka ja Hannele Angervo.

Yhteisissä illanvietoissa oli paljon kaikenlaista hauskaa ohjelmaa. Yksi huippuhetkestä oli, kun Tuomas ja Leif soittivat Sibeliuksen viulukonserttoa niin, että he vaihtelivat lennosta keskenään viulu- ja piano-osuuksia. Yhtenä iltana lähdimme Tampereelle illalliselle Leifin ja Hannelen kanssa. Tuomas oli ostanut uuden auton, mutta toimitusvaikeuksien takia ei ollut saanut sitä. Tuomas lainasi Paavo Berglundin Volvoa, mutta jouduimme palaamaan Tampereelta tyhjin vatsoin, koska Leif ja Hannele olivat alaikäisiä emmekä päässeet ravintolaan sisään. Olimme vain menossa sy mään. Silloin oltiin vielä paljon jäykempiä kuin nyky-Suomessa.

Kurssin perinteisiin kuuluivat valoisien kesäiltojen kävelyretket. Usein mentiin isommassakin porukassa, mutta jotenkin vain Tuomas ja minä aina ly ttäydymme yhteen ja kävelimme kahdestaankin pitkästi. Tuomas puhui käyvänsä edelleen Pariisissa opintomatkoilla. Kun minä sanoin siihen, etten ole ollut Pariisissa sen enempä kuin missään muuallakaan ulkomailla, Tuomas ehdotti, että mehän voisimme lähteä joskus yhdessä. Vastaus löi minut ällikällä.

Oriveden kurssi meni juhannuksen yli ja Klemetti-opistossa kesikesän juhla otettiin vastaan hyvin juhlavasti. Tuona y nä kävelimme jälleen tuulimyllylle, jonne moni muukin suuntasi.

Siellä me molemmat tiesimme, mitä me toinen toisillemme merkitsemme.

Onnellisen nuoren parin onneksi yhteinen ohjelmamme ei loppunut kurssin päättyessä. Sibeliuksen Akatemian kamariorkesteri konsertoi Jyväskylän kesässä, Matti Piipponen johti ja Tuomas soitti Hannele Angervon kanssa Bachin kaksoiskonsertton solistina. Konserttia seuraavana päivänä, perjantaina 13. päivänä heinäkuuta 1962 menimme kihloihin. Kutsuimme Muuramessa kesää viettävät vanhempani, Olavi ja Anja Niemisen Jyväskylään Tuomasta tapaamaan. Tapasimme jossakin kahvilassa. Äitini oli aika kauhuissaan. ”Hänhän on niin vanhakin jo, onkohan se ollenkaan tosissaan se mies?”

Tuoreena kihlaparina vietimme jonkin aikaa Muuramessa perheeni kesäasunnolla. Vanhempieni epäluulot karisivat. Nuorin veljeni Risto oli tuolloin vasta 10-vuotias ja lahjakas yleisurheilija. Risto järjesti aktiivisesti kaikenlaisia ”huvilaolympialaisia”, joihin Tuomas oli helppo houkutella mukaan. Isäni, joka oli erityisen innokas urheilumies, oli kovin mielissään, kun vävyllekin se näytti merkitsevän paljon. Isäni ja

Jamit Klemetti-opistossa kesällä 1962. Kontrabasossa Jarmo Vainio, rummuissa Pentti Jylhä, viulussa Ulf Hästbacka ja Tuomas, pianon ääressä Leif Segerstam.

Tuomas kävivätkin sitten vuosien varrella katsomassa yhdessä monia, monia yleisurheilukilpailuja.

My s musiikista isä oli kiinnostunut. Hän oli itseoppinut viulisti, joka oli varhaisessa nuoruudessaan soittanut elokuvasäestyksiä ja oli pitkän aikaa Vaasan orkesterissa soittajana. Varsinaiselta ammatiltaan hän oli Lassila & Tikanojan myyntiedustaja, joka kierteli paljon Suomea. Tuomaan kuullen hän ei koskaan viulua soittanut, mutta minun lapsuudestani muistan, kuinka hän otti aina sukutapaamisiin viulun mukaan ja säesti yhteislaulua, jota siellä kovasti harrastettiin.

Kesäasunnollamme Muuratjärven rannalla kauniilla nurmitontilla oli päärakennus, jossa oli tupa, keittiö ja kolme makuuhuonetta. Toisella puolen nurmikenttää oli sitten vielä ”pikkum lki”, jossa majoitettiin vieraita. Tuomas nukkui siellä, koska tuohon aikaan ei kihlaparin sopinut nukkua samassa huoneessa. Kun aamulla ilmoitin meneväni herättämään Tuomasta, äiti sanoi, että ei tule kuuloonkaan, isä saa mennä! Seuraavalla vuosikymmenellä, kun minua 12 vuotta nuorempi Risto muutti omilleen, hänen ei enää tarvinnut vanhemmilta lupaa pyydellä, voiko hän ottaa tytt ystävänsä luokseen asumaan.

Tuomas muutti Turkuun loppukesällä 1962 ja vuokrasi asunnon Yliopistonkadun ja Multavierunkadun kulmasta. Minä jatkoin opintojani Helsingissä. Tuomas kävi joskus viikonloppuisin siellä ja vastavuoroisesti minä Turussa. Tuomas soitti Brahmsin konserton heti syksyllä menestyksekkäästi Turussa, ja sitä olin kuuntelemassa. Viulutuntejakin jatkoimme edelleen. Katselimme kalenteria ja löysimme hänille sopivan ajankohdan joulukuun alusta. Perheeni halusi järjestää ja kustantaa häät, joten ne pidettiin Oulussa. Juhlista tuli pienet, vieraina olivat minun perheeni, veljieni Jaakon ja Riston sekä sisareni Oilin lisäksi vain Tuomaan äiti, Aune-sisar ja miehensä Heikki sekä Tuomaan nuorin veli Eero, joka ty skenteli tuolloin Lapissa. My s Tuomaan serkun Olli Sarantolan perhe Kajaanista oli paikalla.

Tuomaan perheeseen minulla oli alusta lähtien lämpimät suhteet, vaikka olinkin aika paljon muita nuorempi. Kun vierailimme Kaikupohjassa ensimmäisen kerran, siellä asui my s Tuomaan veljen, Matin perhe. Arma-äiti kysyi Matin pikkutyttöä Outilta, onkos hän jo tavannut Helena-tädin? Outi vastasi: ”Helena-tyt n”.

Joulukuussa 1962 muutin tietenkin my s Turkuun. Olin ajatellut jatkaa opintoja Turun yliopistossa, mutta kuten Oulussa, Turussakin minut värvättiin heti orkesteriin, ja koska sain soittaa siellä lähes jokaisen konsertin, opinnot jäivät.

Turussa soitin my s musiikkiopiston kamariorkesterissa. Vuosikymmenen puolivälissä orkesterisoittoon tuli suhteellisen pitkä tauko, kun pojat Janne ja Lauri syntyivät vuoden ja yhdeksän kuukauden välein. Multavierunkadun kaksiosista muutimme jo 1960-luvun puolivälissä Paaskunnankadulle Yliopiston professori Paavo Voipion perheen omakotitaloon. Paavon vaimo Meri oli kanslistina musiikkiopistossa, ja Voipiot tarjosivat meille mahdollisuutta pitää taloa pystyssä, koska he olivat muuttamassa vuosiksi Amerikkaan. Saimme talon varsin edullisella vuokralla. Meillä asui yläkerrassa myös alivuokralaisina opiskelijoita, joista saimme ajoittain lapsenvahteja.

Paaskunnankadulla olimme lopulta viisi vuotta ja sieltä muutimme Rauhankadulle, Mikaelin kirkon viereen kerrostaloasuntoon. Samana

Onnellinen aviopari vierailulla Raumalla 1963. Kuvan on ottanut Matti Haapanen.

vuonna, eli 1971 sain vakinaisen paikan kaupunginorkesterin ensiivuilusta. Saman koesoittoryppään mukana tuli orkesteriin uusi klarinetin äänenjohtaja, Osmo Vänskä, ja orkesterin intendenttinä aloitti Kalevi Kuosa. Perhe-elämämme sai oikein mainion alun Turussa.

Turku 1962–1978

Turun musiikkiopiston henkilökuntaa ja
alkuvaiheita

Perustetussa, kannatusyhdistyksen ylläpitämässä Turun musiikkiopistossa oli syksyllä 1962 lisäksi neljä vakinaista opettajaa, laulunopettajat Lea Piltti ja Heimo Heimola sekä pianonsoiton opettajat Tarmo Huovinen ja Sanna Mattinen-Snellman. Vakinaisten opettajien lisäksi opistossa opetti ensimmäisenä lukuvuonna 21 tuntiopettajaa. Tauno Hannikainen oli edelleen Helsingin kaupunginorkesterin ylikapellimestari, ja siksi aluksi virkavapaalla. Varajohtajaksi valittu Heimo Heimola johti opiston arkea ensimmäisen lukuvuoden alussa.

Kaikki Turussa eivät valitettavasti iloinneet opiston perustamisesta. Monella muusikolla oli ollut runsas määrä yksityisoppilaita, joita nyt menetettiin musiikkiopistolle. Jotkut loukkaantuivat, kun heitä ei tarvittu opistoon opettajiksi, ja jotkut joita tarvittiin loukkaantuivat, kun eivät saaneet odottamaansa isoa tuntimäärää.

Tauno Hannikainen ja Veikko Hankomäki olivat jo keväisessä tapaamisessamme English Tea Roomissa toivoneet minulta apua myös opettajavoiman etsimisessä. Tarmo Huoviseen olin tutustunut Erik Tawaststjernan luona tämän oltua Erikin oppilas, ja olin saanut hänen soittotaidoistaan erittäin hyvän käsityksen. Niinpä otin yhteyttä Lahdessa vaikuttaneeseen Tarmoon, joka oli heti kovin innokas lähtemään Turkuun.

Uuden musiikkiopiston juhlavat avajaiset pidettiin Turun konserttitalossa syyskuun alussa. Tähän vuonna 1952 valmistuneeseen maamme ensimmäiseen konserttitaloon oli alun alkaen suunniteltu tilat musiikkiopistolle, mutta kun kaikki yritykset oppilaitoksen perustamiseksi 1950-luvulla oli kaadettu kaupungin instansseissa, oli musiikkiopistolle suunnitellut tilat annettu Ty väenopistolle. Niinpä emme päässeet Konserttitaloon, vaan tilat osoitettiin joen rannasta, "Anderssonin talosta", nykyisen Apteekkimuseon naapurista. Andersson eli professori Otto Andersson oli toki ollut Turussa erittäin merkittävä musiikkimies, joten siinä mielessä tämä seitsemän huoneen talo sopi musiikkiopistolle hyvin.

Anderssonin talossa musiikkiopisto toimi puolentoista vuoden ajan. Talo oli puulämmitteinen, ja *Turun Sanomat* uutisoi kauden aloitusta 14.9.1962 seuraavasti:

Vaikka tiivis ty tahti varmasti pitää ainakin mielen lämpimänä, ei talven mittaan se yksin auta. Ja kukapa muu vastatuodut puut ajaisi liiteriin ellei opiston johto itse. Avajaispäivän kunniaksi musiikkiopiston opettajakunta järjestikin eilen reippaat puutalkoot pihamaalla. Siinä paiskivat klappia johtaja itse [Heimo Heimola] sekä kannatusyhdistyksen puheenjohtaja, tuomari Veikko Hankomäki, viulutaiteilija Tuomas Haapanen, pianotaiteilija Tarmo Huovinen ja pianonsoiton opettaja Hannu Kerkola. [Hannu oli aluksi pianonsoiton opettaja, mutta parhaiten hänet muistetaan pitkäaikaisena laulunopettajana.]

Konserttitalosta saimme alun perin musiikkiopistolle suunnitellut tilat kokonaisuudessaan käyttömme keväällä 1964. Kolmen vuoden kuluttua kaupunki kuitenkin ilmoitti tilojen siirtyvän Yleisradion käyttöön ja opistolle tarjottiin vanhaa korkkitehtaan rakennusta Linnankadulta. Sinne asetuiimme taloksi syksyllä 1967, ja siellä konservatorioksi muuttunut oppilaitos toimi aina 1990-luvun alkuun saakka.

Osoitteessa Linnankatu 43 saimme käyttömme kolmikerroksisen talon kaksi ylintä kerrosta; ensimmäisessä oli kaupungin muuta

toimintaa. Aluksi mahduimme hyvin, ja uuteen toimitilaan saimme vihdoin flyygeleit^ä pianonsoiton opetukseen. Toimintamme jatkuvasti laajentuessa alkoi olla vaikeaa mahtua vain kahteen ylimpään kerrokseen. Taistelu kaupungin kanssa ensimmäisen kerroksen saamisesta musiikkiopiston käytt^än oli kuitenkin koko urani turhauttavimpia taisteluita. Seuraajani ei siinä my^skään onnistunut, vaan konservatorio joutui 80-luvulla hajaantumaan molemmille puolille jokea, kunnes 1990-luvun puolivälissä vanha k^äysitehdas vihdoin tarjosi yhtenäisen toimitilan.

Syksyllä 1963 minut valittiin opiston varajohtajaksi. Vaikka Tauno Hannikainen jätti Helsingin kaupunginorkesterin ylikapellimestarin tehtävän, hän oli musiikkiopiston johtajana enemmän keulakuva kuin toimistossa päivittäin istuva operatiivinen johtaja. Kansainvälisen maineensa ja arvovaltansa turvin hän kuitenkin pystyi vaikuttamaan myⁿteisesti kaupungin päättäjiin. Varajohtajana roolini opettajien värväämisessä korostui. Sanna Mattinen-Snellman lähti heti ensimmäisen vuoden jälkeen, mutta tapasin kesällä Pariisissa Liisa Pohjolan ja sain hänet houkuteltua Sannan tilalle. Kun samalla matkalla tavattiin my^s Pariisissa opiskellut Helenan hyvä ystävä Marketta Valve, oli saatu taloon henkilö, joka kykeni opettamaan pianon lisäksi cembalon soittoa. Liisa oli Turussa vain muutaman vuoden, mutta Marketta teki pitkän ja merkittävän uran ja ehti kokea niin musiikkiopiston muuttumisen konservatorioksi kuin vielä ammattikorkeakoulunkin synnyn.

Teoriaopettajaksi l^ytyi samana vuonna nuori säveltäjä Paavo Heininen. Paavo oli yksi tinkimätt^ä mimmistä persoonista, jonka olen tuntenut. Säveltäjänä hän ei juuri lipsunut ankarasta dodekafoniasta, ja opettajana hänen vaatimustasonsa oli tiukka. En muista Paavon kuitenkaan koskaan hy^känneen erilaisia näkemyksiä vastaan. Hän kuunteli mielellään vaikkapa Benjamin Brittenin musiikkia, jota Korvat auki -sukupolvi sittemmin tuntui kovasti halveksivan. Muistan my^s, kuinka olimme kerran kuulleet jossakin tilaisuudessa aarian Camille Saint-Saënsin oopperasta *Samson ja Delila*. Hän totesi, että ”tuollaista kaunista musiikkia ei voi oikein kyynelehtimättä kuunnella”.

Nuorena musiikkiopiston teoriaopettajana hän aiheutti vaativuudellaan harmaita hiuksia ainakin lauluoppilaalle nimeltä Matti Salminen. Paavon tyylistä tulee mieleen seuraava tositapaus teoriatentistä:

Paavo: ”Luetelkaa harmonisen e-mollin sävelet!”

Oppilas: ”E, fis, g, a, h..., cis..., d..., e?”

Paavo. ”Väärin. Mikä asteikko tämä oli?”

Paavo pyysi minua kymmenen vuotta myhemmin soittamaan viulsonaattinsa konserttiansi Helsingissä. Pianistina tässä kantaesityksessä oli Tapani Valsta. Erik Tawaststjerna kirjoitti *Helsingin Sanomissa* 22.2.1973:

Tuomas Haapanen ja Tapani Valsta olivat tarkoin paneutuneet partituurin vaikeuksiin ja soittivat uuden sonaatin täysin vapautuneesti. Saapuessaan konserttiin Heininen virkkoi: - En tiedä, miksi tunnen oloni aivan rauhalliseksi ennen tätä kantaesitystä. Hän tiesi sen kyllä - tarkkaan.

Paavo oli Turussa hyvin aktiivinen järjestämään opettajien konsertteja. Hänen ehdotuksestaan soitimme paljon sellaista, mikä ei muuten olisi mieleen pälkähtänytkään. Esimerkiksi Anton Brucknerin musiikkiin minulla ei ollut erityistä suhdetta, mutta Paavon yllätyksestä esitimme säveltäjän ainoan kamarimusiikkiteoksen, jousikvinteton. Opettajien palkkaus oli tuolloin mitä oli, toisaalta elinkustannukset olivat pienemmät ja vapaa-aikaan ei yksinkertaisesti kulunut lainkaan niin paljon kuin nykypäivänä, kun valinnan mahdollisuuksiakin oli paljon vähemmän. Palkkiona opettajien kamarimusiikkikonserteista oli soittamisen riemu, ja kamarimusiikkikonsertteja pidimme runsaasti.

Uuden teoriaopettajan jouduimme etsimään jo vuonna 1966, Paavon lähtiessä Sibelius-Akatemian lehtoriksi. Kiikarissa oli toinen säveltäjä, Usko Meriläinen, jonka kamarikonserton solistina olin esiintynyt muutamaa vuotta aikaisemmin. Häntä emme saa-

neet, mutta l ytyi mielenkiintoinen elämäntaiteilija, merimiehenä siihen saakka ty skennellyt Timo Tolonen, Jouko Tolosen poika.

Ilmapiiri musiikkiopistossa oli alusta lähtien hyvin kotoisa ja mukava, yhteishenki oli vahva. Järjestettiin todella mukavia pikkujouluja ynnä muuta.

Tauno Hannikainen täytti 70 vuotta keväällä 1966 ja ilmoitti jättävänsä musiikkiopiston johtajan tehtävän. Koska minä olin jo kolmen vuoden käytänn ssä tehtäviä hoitanut, minut valittiin uudeksi johtajaksi. Tehtävä oli 1960-luvun puolivälissä vielä hallinnollisesti hyvin kevyt. En juurikaan joutunut rajoittamaan opetusty täni enkä my skään vähentämään omia esiintymisiäni. Vaikken ollutkaan talousammattilainen, oli johtokunnassa riittävästi asiantuntemusta, ja kaikki sujui joustavasti. Ihan pelkkää ruusuilla tanssimista ei Turun musiikkiopistonkaan johtaminen ollut, ja kerran opettajat nousivat barrikadeille kertomaan, että muissa opistoissa maksetaan parempaa palkkaa kuin meillä. Asiasta nousi aikamoinen kärhämä, mutta lopulta selvisi, että kyse oli väärinkäsityksestä. Vertailussa musiikkiopiston opettajille maksettiin palkka vain pidettyjen tuntien mukaan yhdeksältä kuukaudelta, kun taas meillä

Musiikkiopiston pikkujouluissa 1964 Liisa Steinby, Paavo Heininen, Anja Heininen, rva Hankomäki, Tauno Hannikainen ja minä.

Oppilaskunnan
joululahjat otettiin
heti käyttöön, va-
semmallalla myhäilee
Veikko Hankomäki.

saman palkan maksaminen oli tasoitettu 12 kuukaudelle. Tokihan palkka sinänsä oli liian alhainen.

Vuonna, jolloin aloitin johtajana, musiikkiopisto sai my s ensimmäisen todellisen kansallisen kannustimensa, joka samalla oli vakuuttava näytt Tarmo Huovisen opetustaidoista: Eero Heinonen voitti Maj Lind -kilpailun. Tarmon menestystarina jatkui hänellä musiikkiopiston perustamisesta lähtien oppilaana olleen Folke Gräsbeckin voittaessa vuoden 1973 Maj Lind -kilpailussa. Toisen palkinnon saanut Matti Raekallio oli my s ollut Tarmon oppilas viitisen vuotta.

Matti käy esimerkkinä siitä, kuinka pääsykokeissa on mahdollisuus erehtyä

raskaasti. Hän oli 13-vuotias tullessaan pääsykokeeseen ja soitti kappaleensa alusta loppuun pedaali pohjassa rytmiä holtittomasti käsitellen. Jokainen lautakunnan jäsen merkitsi hänelle miinuksen. Kun tuli loppukesustelun aika, yksi ja toinen alkoi ajatella, olisiko pojassa kuitenkin jotain lahjakkuutta. Kaikki olimme lopulta asiasta ihan samaa mieltä ja päätimme ottaa pojan oppilaaksi. Kun sitten seuraavina vuosina seurasimme Matin hämmästyttävää edistymistä, saatoimme vain huokailla, kuinka lähellä oli ollut lautakunnan jättimäinen virhearvio.

Vuoden 1976 Maj Lind-kilpailussa korkeimmalle korokkeelle saatiin jälleen turkulainen Juhani Lagerspetzin jakaessa voiton Risto Kyr n kanssa. Juhani ei kuitenkaan ollut Tarmon, vaan vuodesta 1965 Turussa opettaneen, my hemmin Joensuuhun siirtyneen Matti Haapasalon oppilas.

Samaisena vuonna 1965 Turkuun oli tullut sello-opettajaksi Arto Noras, joka oli matkalla kohti huippu-uraa. Artoon olin varsinaisesti tutustunut Pariisissa, jossa hän oli opiskellut Paul Tortelierin johdolla. Tortelieria taas olin kuullut jo Pradesin Casals-juhlilla vuonna

1950. Artolla oli yhteys Turkuun isänsä kautta. Erkki Noras, alkuperäiseltä nimeltään Nikander, oli ollut nuorena miehenä Turun kaupunginorkesterin fagotisti, mutta siirtynyt Helsingin kaupunginorkesterin riveihin jatkosodan aikana. Arto ja vaimonsa Marja olivat Helenankin tuttuja, sillä he olivat molemmat olleet sellisteinä Sibelius-Akatemian kamariorkesterissa. Vuosikymmenen alkupuolella olimme nuorena parina viettäneet Noraksen nuoren parin kanssa oikein mukavan kesäpäivän Muuramessa, Helenan perheen kesäm killä.

Jo Pariisissa oli Arton kanssa herännyt idea Brahmsin kaksoiskonsertton esittämisestä. Esitimme sen juuri ennen joulua 1965 Helsingissä ja heti joulun jälkeen tammikuussa 1966 Turussa. Helsingissä kaupunginorkesteria johti Howard Mitchell, Turussa orkesterin oma kapellimestari Paavo Rautio. Herätimme aika lailla huomiota soittamalla teoksen ulkoa, vaikka en ole koskaan ymmärtänyt, miksi siinä olisi ollut mitään erikoista. Arvostelut olivat kaikkienensa positiiviset. *Helsingin Sanomien* Olavi Kauko kirjoitti sängen osuvasti 19.12.1965: ”Tuomas Haapanen ja Arto Noras soittivat Brahmsin kaksoiskonsertton soolo-osuudet erinomaisessa yhteisty ssä ja paikoitellen todella suuren esittävän taiteen tunnelmaa luoden. Violistin hieman askeettista, ankaraa fraseerausta vasten piirtyi sellistin osuus ikäänkuin elävämpänä, lennokkaampana, toisaalta hetkittäin tarpeettomankin tunnelmoivana ja pienimuotoisena.”

Pariisiin ja Artoon liittyy sellainen hauska muisto, että ollessani opintomatalla Pariisissa Artolla oli konsertti Brysselissä. Eero Haahti, Arton läheinen ystävä, soitti minulle ja sanoi, että he aikovat tulla Brysselistä konsertin jälkeen Pariisiin sy mään hyvin. Minä sain hotellin portieerin sukulaisen kautta kontaktin ravintolaan Chez Albert ja varasin sieltä p ydän. Arto ajoi Eeron kanssa konsertin jälkeen Brysselistä 400 kilometrin matkan suoraan ravintolaan, jossa sy tiinkin erittäin hyvin!

Jos oli Paavo Heininen ollut tinkimät n teoriaopettaja, sai musiikkiopisto Artosta nyt vähintään yhtä tinkimättömän sellonsoiton opettajan. Musiikkiopiston maineelle ei my skään tehnyt pahaa, et-

tä sen opettaja sai kansainvälisessä Tšaikovski-sellokilpailussa 1966 toisen palkinnon! Musiikkiopiston opetustyön kannalta tilanne alkoi kuitenkin muodostua pikkuhiljaa mahdottomaksi. Arton esiintymismatkat kotimaassa ja ulkomailla tekivät hänestä periodiopettajan, eikä sellainen oikein sopinut musiikkiopistoon, jossa oppilaat ovat suurelta osin koululaisia. Keskustelin tästä Arton kanssa vakavasti, ja mielestäni hyvässä yhteisymmärryksessä hän jätti opetustyön Turussa. Valitettavasti ystävyteemme tuli tästä pieniä kupruja, jotka kuitenkin seuraavalla vuosikymmenellä sovittiin, mistä osoituksena on erinomainen yhteistyö mme Paulon sellokilpailun ja Naantalin musiikkijuhlien yhteydessä. Arton lähtö oli tietysti isku sellonsoiton opetukselle, mutta hänen tilalleen saatiin oitis nuori ja innokas Seppo Kimanen, jonka mukana tuli viulunsoiton opettajaksi Yoshiko Arai-Kimanen.

Opettajakunta musiikkiopistossa oli jatkuvasti korkeatasoinen. Moni haki opettajakokemusta Turusta ja lähti sitten eteenpäin, ja useat heistä päätyivät Sibelius-Akatemiaan merkittävälle pedagogiuralle. Jo mainittujen Liisa Pohjolan, Paavo Heinisen sekä Kimasten lisäksi Turussa opettivat muutaman vuoden myös esimerkiksi Lajos Garam ja Tapio Jalas. Kaikkien lähtijöiden tilalle saatiin aina uusia hyviä tekijöitä. Kimasten lähdön jälkeen esimerkiksi viuluopettajaksi saatiin Pertti Sutinen ja sellonsoiton opettajaksi Timo Hanhinen. Musiikkiopiston alkuaikoina aloitettu kamarimusiikkiperinne jatkui vielä 1970-luvulla. Turun kaupungin-orkesterin klarinetin äänenjohtajana toimi muuan Osmo Vänskä, joka myös opetti musiikkiopistossa. Häntä ei ollut vaikea houkutella mukaan esittämään Mozartin ja Brahmsin klarinettikvintettoja Sibelius-museossa.

Oppilaita ja kamariorkesteria

Musiikkiopiston ensimmäisissä pääsykokeissa taloon pyrki jo monia lupaavia ja lahjakkaita oppilaita. Monet oppilaista olivat nuoria aikuisia ja opiskelleet soittoa yksityisesti. Tästä kertoo, että 207:stä oppilaasta konservatorio-osastolla oli 78 ja nuoriso-osastolla 129.

Ensimmäisten oppilaideni joukossa näitä nuoria aikuisia olivat ainakin Lennart Helling, Juhani Numminen, Veikko Kosonen sekä Teuvo Aalto. Lennart oli ottanut viulutunteja Arno Granrothilta ja edusti tuohon aikaan korkeata virtuositeettia, hän soitti jo pääsykokeessa Paganinin kapriisin. Hellingistä tulikin sittemmin Turun konservatorion lehtori, mitä ennen hän toimi Turun kaupunginorkesterin toisena konserttimestarina.

Juhani Numminen oli jo viulistina Turun kaupunginorkesterissa. Hän opiskeli myhemmin orkesterinjohtoa ja johti pitkään Porin kaupunginorkesteria. Veikko Kosonen ja Teuvo Aalto olivat alttoviulisteja, mutten kokenut alttoviulun opettamista minkäänlaiseksi ongelmaksi, soitinhan on oikeastaan sama, hieman erilaisilla ominaisuuksilla. Veikon tulevaa hienoa muusikon uraa alttoviulistina ainakaan pahasti onnistunut pilaamaan. Teuvo Aalto oli ammattiltaan röntgenlääkäri, mutta myös erittäin lahjakas alttoviulisti, joka halusi täydentää soitto-opintojaan.

Minä, Pertti Sutinen, Osmo Vänskä, Timo Hanhinen sekä Veikko Kosonen Mozartin ja Brahmsin klarinetikvintettojen harjoitustauolla.

Nuoriso-osastolaisia oppilaita olivat Manfred Gräsbeck sekä hieman myöhemmin Ilkka Viljanen. Ilkka oli mainio tapaus. Kerran selitin hänelle jotakin ja hän näytti kuuntelevan hartaasti. Hetken kuluttua hän sanoi: ”Kultahampaat vaan välkkyä.” Musiikillisesti Ilkka oli jo pikkupoikana hyvin nokkela. Tunnilla tutkimme erästä kappaletta. Sanoin Ilkalle, että tähän laitetaan kaari ja piirsin sen nuottiin. Ilkka osoitti saman tien toista vastaavaa kohtaa ja sanoi: ”Tonne kans’!”

Ilkan pikkuväli Lassi aloitti sellonsoiton niin pienenä, ettei löytynyt riittävän pientä selloa. Näin ollen hän soitti alttoviulua, jonka pohjaan oli kiinnitetty piikki. Tauno Hannikainen oli mukana pääsykokeessa ja oli suunnattoman huvittunut pikkupojasta, joka soitti pienen Bachin menuetin pätkän ”sellollaan”. Tauno kysyi pojalta: ”Tunnetkos sinä jo nuotit?” Poika vastasi: ”Kyl määhän tunnen.” ”Osaatkos sinä virittää tuon viulun?” ”Ei tää mikään viulu ol’, tää on sello.”

Ilkka kehittyi nopeasti ja soitti isoja tehtäviä jo varhaisteini-ikässä. Vuonna 1971 hänet valittiin Suomesta Göteborgin ”Ruotsi-Suomi-kulttuurimaaotteluun”. Hän sai siellä toisen palkinnon. Turun musiikkiopistosta mukana oli myös Matti Raekallio, ja muut Suomen joukkueen jäsenet olivat huilisti, myöhemmin lastenpsykiatriina tunnettu Jari Sinkkonen sekä viulisti Jouko Heikkilä, joka voitti ensimmäisen palkinnon.

En ole koskaan pitänyt oppilaistani kiinni kynsin hampain. Koska Ilkka oli ollut oppilaanani jo pitkään, oli suorastaan välttämätöntä saada hänelle vaihtelua, ja niinpä hän siirtyi Pertti Sutisen oppilaaksi. Pertti oli Turussa koko 1970-luvun, jonka jälkeen siirtyi Lahteen. Ilkasta tuli puolestaan armoitettu orkesterimuusikko, joka 1980-luvun puoliväliin asti oli Turun kaupunginorkesterin toinen konserttimestari, siirtyen sitten Helsinkiin, jossa työskenteli jokaisessa sen kolmesta orkesterista.

Teini-ikäni saavuttaneet oppilaani, erityisesti Hannele Saarilahti sekä Tuija Vikman auttoivat minua ja Helenaa usein lapsenvahteinä. Kerran tässä tehtävässä vierailivat myös veljekset Ilkka ja Lassi Viljanen, muistaakseni 14- ja 13-vuotiaina. Olimme jossakin kyläs-

sä ja tulimme kotiin hyvin my hään. Tarkoitus oli tilata pojille saman tien taksi ja lähettää heidät kotiinsa nukkumaan. Mutta Ilkka ja Lassi olivat nukahtaneet olohuoneen tuoleille, emmekä saaneet heitä millään konstilla hereille! Ei auttanut muu kuin antaa poikien nukkua ja viedä heidät kotiin vasta aamulla.

Tuija Vikman ja hänen kaksoisveljensä Juha-Pekka olivat olleet Lajos Garamin oppilaina ja tulivat minun oppilaikseni Lajosin lähdettyä Turusta. Juha-Pekan ja Tuijan isä Olavi toimi Turun kaupunginorkesterin käyrätorven äänenjohtajana, josta hänellä oli kokemusta aina Ole Edgrenin ajoista lähtien. ”Olli” my s opetti musiikkiopistossa.

Vikmanin sisarukset lähtivät my s, kuten Viljasen Ilkkakin, hyvin nuorena orkesteriin keikkailemaan ja Tuija sai jo varhain paikan RSO:sta, jossa teki reilun neljäkymmenen vuoden hienon uran. Juha-Pekalla oli Tuijaan ja Ilkkaan verrattuna enemmän my s solistista kunnianhimoa, ja hän valmentautui, kuten Manfred Gräsbeck, Kuopion viulukilpailuun 1977. Eikä turhaan, sillä he jakoivat kolmannen palkinnon. Kyseisessä kilpailussa ei ensimmäistä palkintoa jaettu, vaan voittajaksi toisella palkinnolla valittiin Erkki Palola.

Ilkka Viljanen
viulutunnilla.

Tuija Vikman, Juha-Pekka Vikman, sekä Hannele ja Timo Saarilahti kvartetitunnilla.

Kun musiikkiopisto oli toiminut pari vuotta, l ytyi jo riittävästi oppilaita kamariorkesterin perustamiseksi. Minä aloin sitä johtaa, ja esiintymisemme herättivät alusta lähtien mynteistä huomiota. Pääsimme esiintymään Turun musiikkijuhlillekin, jotka pidettiin tuohon aikaan jo touko-kesäkuun vaihteessa. Kamariorkesteriamme kehuttiin jopa kaupunginorkesteria paremmaksi. Tämän lausui Jorma Panula Turun sanomille toukokuussa 1965 ollessaan jättämässä kaupunginorkesterin ylikapellimestarin tehtävän.

Vierailin kamariorkesterin kolmen eri sukupolven kokoonpanon kanssa Helsingissä 1967, 1972 sekä 1977. Välillä 1970-luvun puolivälissä orkesteria johti hetken Osmo Vänskä, joka ehkäpä sai tästä tehtävästä ensikosketuksensa orkesterin johtamiseen. Osmon lähtiessä Turusta 1976 minä otin jälleen tahtipuikon. Tässä 1970-luvun puolivälin jälkeisessä kokoonpanossa oli aikamoinen liuta tulevia muusikoita: Vikmanit, Viljasen Ilkka, Jaana Haanterä, Tommi Aalto, Heikki Vehmanen, Martti Rousi, Janne Aalto sekä Eero

Munter, muutamia mainitakseni. Tällä kokoonpanolla osallistuimme Hämeenlinnan orkesterikilpailuun vuonna 1977 ja voitimme. Onnellista my s oli, että suunnilleen sama porukka pysyi kasassa vielä muutaman vuoden. Konserttimme Temppeliaukion kirkossa marraskuussa 1977 oli menestys. Avausnumerona oli Bachin orkesterisarja nro 3 D-duuri, sitten oppilaani Jaana Haanterä ja Sirpa Rautio soittivat Bachin kaksoiskonserton, ja väliajan jälkeen päänumerona oli Tšaikovskin jousiserenadi. Toiminta jatkui aina kesään 1979 saakka. Viimeinen esiintyminen oli ESTAn kansainvälisessä kongressissa Helsingissä, jossa soitimme menestyksellä Tšaikovskin serenadin.

Ystäviä ja tuttavია

Kuulemani varoitukset ”turkulaisiin piireihin” pääsemisestä osoittautuivat perätt miksi. Helenan kanssa olimme alusta asti mukana Turun soitannollisen seuran toiminnassa. Nykyään yli 230-vuotias seura on edelleen ensisijaisesti ruotsinkielinen, mutta enemmän perinnesyistä. Vielä 1960-luvun alussa valtakieli aktiivijäsenist n keskuudessa oli ruotsi. Hauskoissa vuosijuhlissa Upseerikerhon ikkunat vain helisivät, kun vanhat rouvat ja herrat lauloivat ruotsalaisia juomalauluja toinen toisensa perään.

Soitannollisen Seuran puheenjohtaja oli Åbo Akademin professori John Rosas. Hän oli Turun musiikkielämässä hyvin ansiokas henkilö, joka ei potanut pienintäkään nurkkapatriottisuutta, vaan oli aina innolla ajamassa uudistuksia, kuten musiikkiopiston perustamista.

Seurassa toimi aktiivisesti lääkärikvartetti, amat rikvartetiksi hyvin taidokas. Minua pyydettiin sitä valmentamaan. Viulua siinä soittivat Christer Sourander ja Jussi Harri, alttoviulua oppilaani Teuvo Aalto sekä selloa Erkki Sysimetsä. Teuvosta ja hänen vaimostaan Millasta tuli minun ja Helenan lähimpiä ystäviä Turussa. Teuvo my s hyvin auliisti tarjosi lääkärin asiantuntemustaan perheemme avuksi. Olimme paljon tekemisissä lääkärikvartetin kanssa. Silloin täll in juhlittiin aika paljon, ja kun Aalloilla oli vene

nimeltään Jumbo, saimme kyytejä erinäisten ystävien saaristohuviloille. Siellä pidettiin hauskaa aamuun asti, ja paluumatkat seilattiin, pakko tunnustaa, enemmän hyvällä onnella kuin tarkalla merimiestaidolla.

Turussa asui myös useita henkilöitä, joihin olin tutustunut jo opiskeluaikoina. Yksi heistä oli Päivö Saarilahti, joka alkuvuosina oli musiikkiopistossakin pianonsoiton tuntiohjaajana. Hänen varsinainen leipätyönsä oli yliopiston opettajien valmistuslaitoksen musiikinopettaja, mutta laajimmin hänet tunnettiin *Turun Sanomien* musiikkiarvostelijana. Hänellä oli voimakkaat mielipiteet, joita hän ei piilottellut sen enempää kirjoituksissaan kuin muussakaan kanssakäymisessä. Hän soitteli usein meille pitkiä puheluja, joissa pauhasi erinäisistä musiikkielämän epäkohdista. Kerran hän soitti, kun Helena oli laittamassa ruokaa, ja kattila paloi levyille, sillä Helena ei mitenkään päässyt irrottautumaan puhelusta. Toisella kerralla puolestaan erittäin pitkän puhelun jälkeen puhelin soi uudestaan. Päivö oli siellä taas ja pyysi anteeksi, ettei hänen ”pitänyt tänne enää soittaa”. Päivön ja hänen vaimonsa Kaijan kanssa olimme paljon tekemisissä. Heidän tyttärensä Hannele oli oppilaani ja poikansa Timo soitti selloa Arto Noraksen oppilaana. Sekä Hannele että Timo tekivät sittemmin merkittävät pedagogiurat Helsingissä.

Eero Haahti, joka myöhemmin 1980-luvulla sai värikästä mainetta Vihreän liiton valtuutettuna Espoossa, asui 1960-luvulla perheineen Turussa. Eero oli erittäin ansioitunut kliinisen kemian erikoislääkäri ja innokas musiikin harrastaja. Haahden tyttäret Katri ja Riikka tulivat viuluoppilaikseni heti musiikkiopiston ensimmäisessä aallossa, ja sitä kautta ystäväystyimme. Pojista vanhin, Poku (oikealta nimeltään myös Eero), josta sittemmin tuli maineikas viulunrakentaja, oli pikkupoikana hyvä piirtäjä. Olimme saaneet Kauko Lehtiseltä hienon abstraktin taulun ”Mustaa ja valkoista”, joka on kulkenut asunnosta toiseen olohuoneen seinältä toiselle, myös näytelyissä ympäri maailmaa. Eero kysyi tyttäiltään, että eikös tuo ole ihan kuin Pokun piirtämä? Tyttäret vastasivat kuin yhdestä suusta: ”Ei Poku enää tommosta piirrä!”

Turussa asuvaan Kauko Lehtiseen olin tutustunut Pariisissa. Kauko oli Turun piirustuskoulun merkittävimpiä kasvatteja, joka oli kolmissakymmenissään pystynyt irrottautumaan hammasteknikon uralta taidemaalarin työhön. Kaukon poika Kari oli erinomainen valokuvaaja, joka otti meistä ansiokkaat perhekuvat 60-luvun loppupuolella.

Toimiston elämää ja lakiuudistuksia

Musiikkiopiston kansliaa hallinnoi rouva Judith Terä, joka oli ollut aikaisemmin Hankomäen sihteerinä. Hän hoiti tehtävänsä hyvin tiukasti, vähän liikaakin muodollisuuksiin takertuen ja melkein kaikkiin opiston asioihin puuttuen. Toisena kanslistina työskenteli Meri Voipio, joka lähti perheineen Amerikkaan, ja jonka perheen omakotitalossa asuimme vuokralla seuraavat viisi vuotta.

Hakijoita Merin paikalle oli useita, ja haastatteluapuna minulla oli johtokunnan jäsen, pankinjohtaja Heikki Toikka, jolla oli paljon kokemusta rekrytoinneista. Monilla hakijoista olikin suosituksia

Helena,
Lauri, Janne
ja minä
joulukuussa
1968.

sieltä sekä täältä, ja he yrittivät antaa itsestään mahdollisimman tehokkaan vaikutelman. Minuun teki kuitenkin parhaimman vaikutuksen eräs hiljainen ja vaatimattoman oloinen hakija, joka ei esittänyt yhtään mitään, vastaili vain rauhallisesti esitettyihin kysymyksiin. Pelkäsin Heikin olevan jonkun tehopakkauksen kannalla, mutta hän onneksi oli kanssani täsmälleen samaa mieltä! Näin saimme musiikkiopistoon Marja Kulmalan, joka oli kerta kaikkiaan esimerkillinen musiikkiopiston toimistotyöntekijä. Itsestään numeroa tekemättä hän hoiti asiat tehokkaasti ja asiallisesti. Judith Terän jäätyä eläkkeelle Marjasta tuli taloudenhoitaja, myöhemmin konservatorion aikana talouspäällikkö, jossa tehtävässä palveli aina viime vuosikymmenelle saakka.

Heikki Toikka seurasi vaimonsa, arkkitehti Elli os. Meurmanin kanssa Turun musiikkielämää hyvin aktiivisesti. Myöhemmin Heikistä tuli konservatorion kannatusyhdistyksen johtokunnan pitkäaikainen puheenjohtaja, ja hänen roolinsa toimitilojen saamiseksi vanhan kirkon tiloihin 1990-luvulla oli merkittävä. Heikki oli tunnettu pettämättömästä huumorintajustaan. Syksyllä 1973 olin ollut Prahassa nuorten musiikkikilpailun, Concertino Pragan, lautakunnassa, mutta palatessani kotiin olin pulassa, sillä lompakkoni rahoineen oli jäänyt Tšekkoslovakiaan auton takapenkille. Arvelin, että Seutulassa sentään olisi jonkinlainen Yhdyspankin konttori, mutta sitä ei löytynyt. Lentokenttää kierrellessä tuli yhtäkkiä vastaan seurue, jossa Heikki Toikka oli mukana. Pienen epätoivon vallassa kysyin häneltä, miten on mahdollista, ettei täällä lentokentällä ole SYP:n konttoria? Heikki vastasi: ”No katso, Yhdyspankkihan lähettää hätätilanteessa johtajan paikalle. Paljonko tarvitset?”

Vuonna 1969 musiikkiopistojen asema maassa parantui, kun säädettiin laki musiikkioppilaitosten valtionavustuksesta. Laki oli sinänsä erittäin tervetullut. Se kiistatta nosti musiikkioppilaitokset ”oikeiden koulujen” joukkoon maassamme. Vaikka opistojen taloudellinen tilanne koheni, oltiin silti huomattavasti jäljessä vaikkapa kansalais- ja työväenopistojen rahoituksesta. Niille oli tarjolla 70

prosentin valtionrahoitus, musiikkioppilaitoksille vain 20–60 prosenttia.

Koska meillä Turussa oli konservatorio-osasto, pääsimme heti nauttimaan suurehkosta valtionosuudesta. Lakia valmistellut komitea toimi kuitenkin hyvin kaavamaisesti ja suhtautui piittämättömästi asiantuntijoiden antamiin lausuntoihin, joissa yritettiin korostaa musiikin erikoisluonnetta – kuinka ammattiopintoihin on mahdotonta päästä ilman kunnollista, jo koululaisena tai ennen sitä aloitettua pohjakoulutusta. Laki varmisti pätevimmän opettaja-aineksen hakeutumisen korkeammalle asteelle, mutta uhkasi jättää ruohonjuuritason oman onnensa nojaan. Malli haettiin muusta koulutuksesta, jossa ammattiopintoihin lähdetään puhtaasti koulusivistyksen pohjalta. Joka tapauksessa lain voimaantulo laajensi musiikkiopistokenttää Suomessa. Oppilaitoksia syntyi lain vanavedessä kuin sieninä sateella, Turun lähialueille sellaiset perustettiin ainakin Raumalle, Forssaan, Saloon ja Lohjalle.

Uuden lain myötä taloustilanne musiikkiopistossa parani, mutta eihän rahaa koskaan ollut tarpeeksi. Musiikkiopistoon oli valtavasti tulijoita 1970-luvulla, mutta vain 30–40 prosenttia hakijoista voitiin ottaa. Pätevää opettajavoimaa ei myöskään ollut tarpeeksi. Täyttäessäni 50 vuotta kiinnitin syntymäpäivähaastatteluissani edelleen huomiota siihen, ettei pätevää opettajavoimaa saada vain rupeamalla antamaan pedagogista opetusta useammassa pisteissä, vaan saamalla lahjakkuusreservit ajoissa ammattitaitoisen opetuksen piiriin jo kouluikäisinä.

Taiteilijan vapaudesta hallinnon kiristymiseen

Musiikkiopiston johtamisen ja opetustyön ohella konsertoin säännöllisesti. Kun 1970-luvun puolivälissä onnistuin saamaan useilta rahastoilta apurahaa, saatoin jättäytyä puoleksitoista vuodeksi vapaalle rehtorin toimesta ja keskittyä esiintymiseen ja opettamiseen. Tarmo Huovisen kanssa kiersimme ympäri Suomea, päänumeroina konserteissamme olivat César Franckin ja Claude Debussyn viulusonaatit. Kyseinen duo-kiertue oli kerrankin sellai-

nen, johon olin vilpittömästi itse tyytyväinen. Rutiini auttoi keskittymään olennaiseen, eikä esiintymisjännitys vaivannut.

Tasavallan presidentti myönsi minulle professorin arvonimen ansioistani viulutaiteilijana ja musiikkikasvattajana vuonna 1976. Taiteilijauralla olin tuolloin ollut jo lähes 30 vuoden ajan, ja neljän-toista Turun vuoden aikana olin kieltämättä onnistunut monella tasolla. Rekrytointini olivat pääsääntöisesti onnistuneet ja opiston oppilaat olivat menestyneet. Toimintakertomuksen 1976–1977 rehtorin tervehdyksessä kirjoitin iloitsevani siitä, että ”ammattitaitoiseen tuntiopettajajoukkoomme on saatu jo monia opistomme kasvatteja”.

Palattuani rehtorin tehtävihin sain valitettavasti huomata, että Suomen musiikkiopistojen liitossa oli lähdetty innokkaan kehittämisen tielle tavalla, joka soti pahasti omia näkemyksiäni ja Turun musiikkiopiston vapaamielistä henkeä vastaan. *Primus motor* tässä kehityksessä oli Lahden musiikkiopiston rehtori Aarre Hemming. Hän sai innokkaaksi aisaparikseen Helsingin Konservatorion rehtori Jukka Kuhan, joka oli aikaisemmin ollut Joensuun musiikkiopiston johtaja, minkä jälkeen vielä kouluhallituksen ylitarkastaja. Mainitut herrat olivat vakuuttuneita mahdollisimman suuren järjestelmällisyyden hyvästä vaikutuksesta Suomen musiikkikoulutukselle. Päätäjiin ”hienot laatikot” tuntuvat aina tehoavan, niinpä Hemmingin ja Kuhan suunnitelman pohjalta syntyi asetus musiikkioppilaitosten valtionavustuksesta 486/1977. En vastustanut Turun musiikkiopiston muuttumista konservatorioksi, mutta vastustin sitä muodollisuutta ja kaavamaisuutta, jotka asetus Suomen musiikkioppilaitoksiin toi pitkäksi ajaksi. Olin silloin ja olen edelleen sitä mieltä, että tärkeintä muusikon opiskelutaipaleella on mahdollisuus harjoitella riittävästi pääinstrumenttiaan ja saavuttaa siinä mahdollisimman korkea taso, ei niinkään se, että kaikkea mahdollista opiskellaan mahdollisimman paljon. Uusi järjestelmä palveli ensisijaisesti musiikkioppilaitosjärjestelmää, ei musiikin opiskelijaa, ei millään asteella.

Konservatorio jaettiin asetuksessa kolmeen osastoon, musiikkikouluun, musiikkiopistoon ja konservatorioon. Oppilaiden oli käytävä soittotunneilla, sen lisäksi teorialunneilla, sillä soittotutkintoa

ei voinut suorittaa ennen kuin oli suorittanut teoria-aineessa vastaavan tutkinnon. Musiikkikoulun teoriapakettiin lisättiin kolmen teoriaperuskurssitutkinnon jatkeeksi vielä musiikkitieto, puolitoista tuntia viikossa. Kolmen pääaineen peruskurssitutkinnon, kolmen teoriaperuskurssitutkinnon ja musiikkitiedon jälkeen oppilas sai musiikkikoulun päättötodistuksen. Sen jälkeen oli mahdollista jatkaa musiikkiopisto-osastolla, jossa odotti soitossa vain yksi tutkinto, I-kurssi, mutta sen lisäksi oli suoritettava säveltapailu I, teoria I, kenraalibasso sekä musiikkitieto I, jokaista ainetta puolitoista tuntia viikossa. Konservatorio-osastolle lisättiin huomattava määrä yleispedagogiikkaa, didaktiikkaa sekä suunnaton määrä teoria-aineita. Tuli ”käytännöllisen valmiuden tutkinnot” – oppilaan oli todistettava ennen kurssitutkinnon suorittamista, että ohjelmistoluettelo on oikeasti käyty läpi, eikä vain kirjoitettu paperille.

Olin yksi valmisteluvaiheen kriittisistä äänistä, mutten suinkaan ainoa. Ainakin Kuopion musiikkiopiston Pentti Karjalainen oli kanssani samoilla linjoilla ja hänen kanssaan purnasimme esimerkiksi laulajien II-kontrapunktia vastaan, mutta purnaus oli turhaa: ”kaikille sama taival, ei poikkeuksia”. Olimme Pentin kanssa samaa mieltä tietyn yhteismitallisuuden tärkeydestä opinnoissa. Sen sijaan olimme huolissamme siitä, kuinka koululaiset selviävät musiikkiopiston painolastista. Turussakin oli musiikkikoulussa ja -opistossa oppilaita esimerkiksi Salosta ja Raumalta. Kuinka he ikinä pystyisivät suoriutumaan opinnoista, kun pitäisi käydä Turussa useita kertoja viikossa. Ja ennen kaikkea, missä välissä he ehtisivät harjoitella, kun kouluakin oli käytävä?

Ei ollut suuri ihme, että maaseudun lahjakkuudet kiinnostuivat Sibelius-Akatemian nuoriso-osastosta, jossa opiskelu oli huomattavasti musiikkiopistoja vapaampaa. Nuoriso-osasto olikin Hemmingille ja Kuhalle kuin punainen vaate, ja herrojen kuningasajatus vuoden 1977 asetuksen voimaantulon jälkeen oli, että Sibelius-Akatemiaan voisi pyrkiä vasta, kun on käynyt koko taipaleen läpi musiikkikoulusta konservatorioon ja suorittanut konservatorion loppututkinnon! Mainituilla herroilla oli vaikutusvaltaisia ystäviä opetusministerissä ja ehdotus päättyi jopa eduskunnan käsitte-

lyyn. Onneksi tuolloin kutsuttiin asiantuntijoiksi Ellen Urho, Erik Tawaststjerna sekä Joonas Kokkonen. Heidän ansiostaan tämä mielestäni kaikkein hulluin ehdotus sentään kaatui.

Turun konservatorion 20-vuotis juhlatunnelmissa vuonna 1982 taloudenhoitaja Marja Kulmala, musiikkiopiston perustamisen primus motor Veikko Hankomäki, minä sekä pianonsoiton yliopettaja Tarmo Huovinen.

Skoolaan Heikki Toikan kanssa Konservatorion 30-vuotisjuhlassa 1992.

Kohti viulunsoiton professuuria 1978

Turun musiikkiopistosta oli uuden asetuksen myötä vuoden 1978 alusta tulossa Turun konservatorio. Nimenmuutos itsessään oli muodollisuus, mutta lisäihän se toki oppilaitoksen statusta. Asetuksen velvoitteet muuttivat aika lailla opistomme toimintakulttuuria, olimmehan eläneet varsin vapaamuotoisesti ensimmäiset 15 kautta. Nyt ei muutoseikkoihin voinut suhtautua enää kevyesti, ja rehtorin hallinnollinen työ lisääntyi huomattavasti. Taiteellinen ty ni jatkui silti muuttumattomana, ja kamariorkesterilla oli vilkas esiintymisten syksy, kruununa konsertti Temppeleaukion kirkossa Helsingissä. Kaudesta 1977–1978 tuli odottamattoman raskas, mihin vaikuttivat väistämättä myös muut elämäntilanteet.

Äitini oli 86-vuotias. Hän oli elänyt synnyinkodissani Museokadulla leskenä 27 vuotta ja pitänyt hammaslääkäripraktiikkaa pitkälle 1960-luvun loppupuolelle saakka. Kesät hän oli viettänyt rakkaassa Kaikupohjassaan, jossa hänen ilonaan olivat sukulaiset, lapsenlapset, puutarhanhoito sekä monet säännölliset kesävieraat. Yhteys jo 1940-luvulta asti tuttujen kesänaapurien kanssa oli myös pysynyt tiiviinä, eikä äiti jättänyt menemättä vaikkapa Anttiloiden ja Katajaisten perinteisille kesäkutsuille ilman todella hyvää syytä. Äiti oli kärsinyt sydänvaivoista jo sangen pitkään. Tammikuun lopussa lauantai-iltana 28.1.1978 hän yhtäkkiä menehtyi ollessaan katselemassa televisiota Aunen ja Heikin kanssa. 86-vuotias elämä päättyi onneksi rauhallisesti ja vaivatta.

Syksyllä 1977 myös oli Helsingistä alkanut kantautua huhuja, että Anja Ignatius olisi jättämässä Sibelius-Akatemian viulunsoiton professuurin. Kyseessä olisi suomalaisen viulopedagogiikan kärkipaikka, ja koska opetus sekä taiteellinen työ tuntuivat minulle hallintoa tärkeämmiltä, aloin valmistautua tavoittelemaan virkaa. Rohkenin arvella, että minulla olisi taiteellisten ja pedagogisten ansioitteni vuoksi hyvät mahdollisuudet professuurin saamiseen. Sain pian huomata, että eräillä musiikkielämän merkittävillä tahoilla näytti olevan sama käsitys. Marraskuussa 1977 saimme sitten Helenan kanssa kutsun eräisiin illatsuihin Helsingissä. Illan ollessa vauh-

dissa isäntä erään hyvän ystävänsä kanssa pyysi minua lähtemään pienelle kävelyille. Sinne päästyämme puhe kääntyi hyvin pian Anja Ignatiuksen todennäköiseen eläkkeelle jäämiseen sekä viran avautumiseen. Kävelyseurani otaksui minun olevan virasta kiinnostunut, ja samaan hengenvetoon minulle esitettiin suora pyyntö, että jättäisin hakematta. Pyyntö oli pienoinen järkytys ja tietenkin tuntui myrskyä loukkaavalta. Tästä tapahtumasta käynnistyi varsin ikävä prosessi, jonka johdosta muutamiin ystävyys-suhteisiin syntyi säröjä. Suurimmaksi osaksi ne onneksi saatiin myrskymuonin paikattua.

Joulukuussa Ignatius jätti eronpyynnön ja professorin haku käynnistyi. En noudattanut minulle esitettyä toivomusta, vaan jätin hakemuksen määrääjässä. Professuuria haki kuusi odotettua nimeä, minun lisäksi Jouko Ignatius, Erkki Kantola, Pekka Kari, Leena Siukonen-Penttilä sekä Seppo Tukiainen. Näkymät kullisen takaa paljasti tammikuun lopussa varsin odotetusti *Helsingin Sanomien* Seppo Heikinheimo. Hän oli jo tuolloin tehnyt pitkän uran kirjoittajana. Vuoden 1963 Turun musiikkijuhlien avajaiskonsertissa olin soittanut Bachin d-molli-partitan. Tuolloin *Uudessa Suomessa* nuori Seppo Heikinheimo kirjoitti:

... Haapanen, joka jo entuudestaan Helsingissä pitämänsä konsertin perusteella on muistissa juuri Tuomas-kanttorin musiikin rehtinä ja miehekkäänä tulkitsijana, on orkesterityöstä vapauduttuaan saavuttanut entistä kypsemmän taiteellisen tason. ... Erityisesti partitan Chaconne rakentui eräistä helteen aiheuttamista häiriöistä huolimatta monumentaaliksi ja vaikuttavaksi kokonaisuudeksi. Kaikkiaan Haapasen suoritus oli tasoa, joka kelpaisi mille mannermaiselle konserttilavalle tahansa.

Totuus on tarua ihmeellisempää, sillä tämä kirjoittajan myrskyn teinen suhtautuminen minuun katosi kuin salamaniskusta, yhdellä puhelinsoitolla. Heikinheimo oli arvostellut cembalisti Marketta Valveen radioesiintymisen maan rakoon, ja koska kirjoituksessa oli muun muassa mielestäni hyvin kohtuuton vertailu Svjatoslav Richteriin, olin soittanut Heikinheimolle ja kertonut mielipiteeni.

Tämän jälkeen olin Sepon kirjoissa *persona non grata*. Joka tapauksessa vuoden 1978 tammikuisen sunnuntaihesarin kulttuurisivulla (HS 29.1.1978) oli palsta nimeltään ”Kuiskauksia ja huutoja”. Palstan mukaan

... epävirallisessa pistep rrsissä pidetään Seppo Tukiasta tietävästi selvästi vahvimpana ehdokkaana, mikäli vain viulistiset ja pedagogiset ansiot otetaan lukuun. Asioita mutkistaa kuitenkin se, että laitoksen rehtori Veikko Helasvuo siirtyy eläkkeelle parin vuoden kuluttua ja että nyt ollaan mahdollisesti hankkimassa hänen seuraajakseen ennen kaikkea Turun musiikkiopiston rehtorina ansioitunutta Tuomas Haapasta, joka sitten voisi... siirtyä sopivasti rehtoriksi.

Näin kätevästi oli suurelle yleis lle parilla lauseella aikaansaatu vaikutelma, että minun mahdollinen valintani olisi pelkkää musiikkipolitiikkaa. Heikinheimo kertoi myös jutussaan, kuinka tällaista ajatusta – siis että minä saisin professuurin kautta astinlaudan rehtoriksi – paheksutaan Sibelius-Akatemialla voimallisesti. Syytänkin olisi ollut, mutta moinen suuri suunnitelma oli kyllä yksinomaan Heikinheimon luomus.

My hemmin keväällä, heti pääsiäisen jälkeen, oli ohjelmassa opetusnäyte sekä muiden ansioiden esittely. Kandidaatit saivat tuoda mukanaan oman oppilaan, minkä lisäksi kaikki opettivat sibeliusakatemiaista oppilasta, joka oli Jaana Ahonen. Minä toin Turusta mukanaani Juha-Pekka Vikmanin, jolle opetin Bachin g-molli-soolosonaattia sekä Paganinin kapriisia nro 24. Opetusnäytteen lisäksi pidin esitelmän aiheesta ”Moniäänisyyden ongelmista Bachin sooloviuluteoksissa”.

Vajaa kuukausi näyttöiden jälkeen Sibelius-Akatemian johtokunta esitti minun valintaani. Lopullisen valinnan tekevän Sibelius-Akatemian valtuuskunnan kokousta odotellessa sekä Seppo Tukiainen että Leena Siukonen-Penttilä valittivat johtokunnan päät ksestä. Sain valitukset luettavakseni, mutta vasta vajaa viikko ennen valtuuskunnan kokousta, toukokuun lopulla kesken

Turun konservatorion kiihkeintä kevätkiirettä. Siukonen-Penttilän valitukseen minulla ei ollut juuri huomauttamista, sillä saatoin olla hänen kanssaan samaa mieltä ”junttauksenomaisista piirteistä”, joita valintaprosessissa oli ilmennyt alusta alkaen, jopa lehtien sivuilla. Muuten Siukonen-Penttilä korosti pedagogisten ansioidensa huomattavuutta, ja Tukiainen puolestaan nosti ratkaisevaksi valintakriteeriksi ”erinomaiset taiteelliset ansiot”. Kaiken kaikkiaan hänen vastineensa oli kohdistettu minun ensimmäistä sijaani kohtaan.

Sain toimitettua oman vastineeni valtuuskunnan jäsenille vain kaksi päivää ennen kokousta. Koska Tukiainen oli esittänyt valituksessaan vähätteleviä lausuntoja minun esiintyjänurastani, toin esiin oman taiteilijan urani laajuuden liittämällä mukaan monisivuisen luettelon tärkeimmistä esiintymisistä sekä soittamistani vanhoista ja uusista teoksista, kotimaassa ja ulkomailla. Väitteen ”kilpailumenestykseni puutteesta Tukiaiseen verrattuna” saatoin kuitata sillä, että minun nuoruudessani ei Kuopion ja Sibeliuksen kilpailun kaltaisia kilpailuja vielä ollut olemassakaan. Omien oppilaideni menestyksen kansallisissa kilpailuissa toin luonnollisesti myös esiin. Valtuuskunta kokoontui toukokuun 29. päivänä 1978 eikä muuttanut johtokunnan esitystä. Raskas prosessi oli ohi, mutta aikamoisella kiireellä oli hyödyttävä isojen käytännön asioiden kimppeun.

Kiire tuli myös Turun konservatoriolle, joka vasta tässä vaiheessa pääsi käynnistämään uuden rehtorin valinnan. Suomen musiikkiopistojen liiton kevätpäivillä Kankaanpäässä olin kyllä saanut epävirallisia vihjeitä, ja olin itse päässyt hieman kartoittamaan mahdollisia seuraajaehdokkaita. Varteenotettavia hakijoita ei kasvanut joka oksalla. Kouvolassa musiikkiopiston johtajana toiminut Matti Soini tuntui olevan kaikista kiinnostuneista turvallisista vaihtoehdoista. Hänet valittiin, ja hän aloitti tehtävässä lokakuussa 1978, uuden lukukauden käynnistämisen jäädessä vararehtori Martti Parkkarille. Joitakin sitoumuksia jäi minulla Turkuun, esimerkiksi kamariorkesterille oli sovittu esiintymisiä jopa kesälle 1979. Niinpä jatkoin edelleen orkesterin johtamista käyden säännöllisesti Turussa ja samalla opettaen vielä muutamia vanhoja oppilaitani konservatorion tuntiopettajana.

Paluu Helsinkiin 1978–1986

Oppilaita, sanomalehtikirjoittelua ja
kilpailumenestystä

Sibeliuksen Akatemian lukuvuoden 1978–1979 avajaisten ohjelma oli sangen koruton. Rehtori Veikko Helasvuon puheen ja opiskelija Anitta Rannan esittämien Sibeliuksen yksinlaulujen lisäksi kuultiin uuden viulunsoiton professorin esittämänä Bachin Chaconne. Kevään kiivaan taistelun jälkeen tämä esiintyminen tuntui etukäteen erityisen vaikealta. Onnistuin kuitenkin keskittymään esityksessä täysipainoisesti musiikkiin ja saavutin kertakaikkisen flow-tilan. Täysi salillinen yleisö tervehti esitystä pitkin aplodein. Esityksen jälkeen minua tuli muiden muassa kiittämään johtokunnan ja valtuuskunnan jäsen, arvostettu matemaatikko Rolf Nevanlinna. Hän oli äänestänyt keväällä minua vastaan, mutta nyt hän sanoi: ”Pyydän anteeksi, minua on johdettu harhaan!” Seppo Tukiaisen kanssa yhteistyö sujui alusta lähtien niin hyvin kuin kollegojen yhteistyö vain voi sujua. Seppo tuntui lopulta ottaneen kevään polemiikin raskaammin kuin tappionsa.

Muutto Helsinkiin oli vanhalle stadin kundille mieluinen. Ongelmiakin toki tuli: Turussa olimme asuneet koko 16 vuoden ajan vuokralla, joten meillä ei käytännössä ollut lainkaan omaisuutta. Lisäksi Helenalla oli ollut vakinainen paikka Turun kaupunginor-

kesterissa, josta hän joutui irtisanoutumaan. Poikien koulunkäynti oli sujunut mukavasti Puolalan koulun musiikkiluokilla, eikä Helsingissä ollut näk piirissä aivan vastaavia. Professorit olivat 1970-luvun lopulla aikamoisessa palkkakuopassa, ja Helsingissä asuminen maksoi, eikä vuokra-asuntoja ollut samoin saatavilla kuin Turussa oli ollut. Äitini asunto oli tyhjillään, joten saatoimme ensi-avuksi muuttaa asumaan siihen. Asuntohan oli hieno, ja viihdyimme siinä, mutta se olisi pitänyt remontoida perusteellisesti. Keittiö esimerkiksi oli suorastaan antiikkinen. Kun sitten seuraavana keväänä tuli puheeksi asunnon realisointi, hinta arvioitiin niin kovaksi, ettei meillä ollut siihen varaa. Lisäksi pankkilaina-ajat olivat lyhyitä ja korot hurjalla tasolla.

L ysimme onneksi kukkarollemme paremmin sopivan ja tilavan asunnon puolen kilometrin päästä, Runeberginkadulta. Siinä asuin Helenan kanssa lopulta 35 vuotta, mutta kalliin putkiremontin häämm ttäessä ja poikien oltua pitkään omillaan katsoimme, ettemme tarvitse enää niin paljon tilaa. Muutimme viihtyisään kolmioon, neljänneskilometrin päähän edellisestä asunnosta. Voin siis luonnehtia itseäni pesunkestäväksi etut l läiseksi!

Professorin opetusvelvollisuuteen syksyllä 1978 kuului kuusi oppilasta, mutta heti alkajaisiksi tämä muodollinen tuntimäärä osoittautui aivan teoreettiseksi. Jo Turussa olin saanut oppilaakseni monia lahjakkaita oppilaita, joista muutama siirtyikin sitten mukanani Sibelius-Akatemiaan. Siellä sain vuosien varrella luonnollisesti lisää poikkeuksellisen lahjakkaita oppilaita, joista monet, kuten Pyry Mikkola, Jaakko ja Pekka Kuusisto, Réka Szilvay, Elina Vähälä, Laura Vikman ja Petteri Iivonen ovat sittemmin menestyneet myös solistisissa tehtävissä. Yhtä lailla olen arvostanut monien orkesterisoittajien ja konserttimestareiden menestyksekkästä ty tä, jota niin usein aliarvioidaan, puhumattakaan menestyksekkäistä opettajista, josta esimerkiksi Janne Malmivaara on antanut vakuuttavia näyttöjä.

Pyry Mikkola oli Kuopion viulukilpailussa 1977, 15-vuotiaana, saanut erikoispalkinnon. Hän oli Ari Angervon tähtioppilas ja ilmi-selvä huippulahjakuus, vähän sellainen hiomaton timantti, jossa

yhdistyi synnynnäinen virtuositeetti ja vallaton poikamaisuus. Kun hän esimerkiksi mainitussa Kuopion kilpailussa tuli esiintymään, hän tuli lavalle sukkasillaan otti vauhtia ja liukui paikalleen pianon ääreen.

Heti kun minut oli professoriksi valittu, Pyry tuli oppilaakseksi silloisen opettajansa Ari Angervon myötävaikutuksella. Utta opettajasuhdetta pohjustettiin jo kesällä, kun Pyry tuli vanhempien Kaikupohjaan tutustumiskäynnille. Perheemme lisäksi Kaikupohjassa oli tuolloin myös sisareni Aune. Pyryn äiti Arna oli jotenkin kiusaantuneen ja epätietoisin oloinen. Kävi sitten pian ilmi hänen saaneen jostain käsityksen, että minulla olisi tytär. Hän tuntui mittailevan asiaa mielessään, ja lopulta istuessamme ruokapöydässä hän rohkaistui selvittämään asiaa ja kysyi Helenalta: ”Oletteko te siis professori Haapasen tytär?” Ennen kuin Helena ehti sanoa mitään, Aune sanoi: ”Ei ole, mutta minä olen!” Mikä piti paikkansa, Aune tosiaan oli professori Haapasen, mutta professori Toivo Haapasen tytär. Arna oli vastauksen jälkeen entistä hämmästyneempi, mutta hyvässä hengessä totuus lopulta selvitettiin.

Yhteydet Turkuun sisälsivät myös muutamia solistiesiintymiä. Marraskuussa soitin Bachin E-duuri-konserton ensin kahdesti Turussa nuoren Daniel Nazarethin johtamissa konserteissa. Vain parin viikon päästä soitin saman konserton Finlandia-talossa Turun orkesterin vieraillessa oman kapellimestarinsa Pertti Pekkasen johdolla Helsingin kaupunginorkesterin konserttisarjassa. Pekkanen on muuten yksi esimerkki täysin perusteettomasta aliarvostuksesta, joka joitakin taiteilijoita aina tuntuu musiikkielämässä kohtaavan. Koska hän oli armeijan soittokoulun kasvatti, häntä ei ikään kuin voinut ottaa kapellimestarina vakavasti. Säestäjänä Pertti oli ensiluokkainen, ja olen kuullut hänen johtamanaan useita erittäin hienoja tulkintoja, erityisesti Tšaikovskin ja Šostakovitšin sinfoniaista.

Marraskuun lopun vierailukonsertti otettiin pääkaupunkiseudun lehdistössä vastaan kaksijakoisesti. Minun tiedossani on neljä arviota, joista kolme suhtautui myönteisesti, yksi ei. Konsertin ohjelma oli kieltämättä hieman sillisalaattimainen: avausnumerona Jaromir

Weinbergerin *Polkka ja fuuga*, sitten Bachin E-duuri-konsertto sekä väliajan jälkeen päänumerona Šostakovitšin 15. sinfonia.

”Edustava näytt ”, kirjoitti *Uuden Suomen* Tuula Kotilainen, ”Innostava konserttavierailu” oli Rainer Palaksen otsikkona Espoon *Länsiväylä*-lehdessä. *Hufvustadsbladetin* Folke Forsman puolestaan otsikoi kirjoituksensa ”Tragiikkaa ja elämänviisautta”. Nämä kolme kirjoittajaa olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä kuulemaansa ja pitivät erinomaisena, ettei orkesterikulttuuri Suomessa ole pelkästään Helsingin orkesterien varassa. Minun solistiesiintymistäni luonnehdittiin muun muassa:

Haapasen Bach on läpikotaisin tutkittu, otetta leimaa voimakas ilmaisullinen pyrkimys eikä aistikauniilla ulkokohtaisuudella ole sijaa viulun äänissä eikä näkemyksessä... (Palas).

Haapanen soitti auktoriteetilla, rauhallisesti ja saavutti läpiajattelulla dynamiikalla sekä loogisella fraseerauksella nautittavan tuloksen (Forsman).

... hän suhtautui... teokseen hienostuneen kamarimusiikillisesti: viulun ääni soi hopeisen heleänä ja herkkänä... (Kotilainen)

Helsingin Sanomissa 25.11. julkaistun kirjoituksen otsikkona oli puolestaan ”Turun orkesteri merta edempänä”, ja tuntui kuin sen kirjoittaja, Seppo Heikinheimo, olisi noussut väärällä jalalla ylös päiväuniltaan. Kaikki oli pielessä:

... ohjelma oli kaikkea muuta kuin kiinnostava...Vaikka Bachin konsertot ovatkin hengeltään suurta musiikkia, niihin liittyy se valitettava lisäpiirre, että ne tavallisimmin esiintyvät ohjelmissa oppilaskonserteissa sekä ns. konserttimestarikonserttoina... Jo solistitehtävän valinta oli näin ollen – miten sanoisi – kunniallinen, mutta kovasti vaatimattoman puoleinen. Väliajan jälkeen kuultiin pitkästyttävää Šostakovitšia.

Bachin E-duuri-konserton nimeäminen vaatimattomaksi solistitehtäväksi näytti tarjoavan Heikinheimolle erinomaisen mahdollisuuden päästä vielä kerran kertomaan, että valintani professoriksi oli perustunut aivan muihin tekijäihin kuin taiteellisiin tai pedagogisiin ansioihin. Heikinheimo valisti lukijoita seuraavasti:

Tuomas Haapasen valinta Sibelius-Akatemian viulunsoiton professoriksi aiheutti viime keväänä poikkeuksellisen voimakkaan ristiaallokon, ja hänen hyväkseen tapahtunut ratkaisu syntyi vastakovan juntuuksen ja täpärän äänestyksen jälkeen. Vaikka opettaminen ja oma soitto ovatkin hieman eri asia, ei päässyt mihinkään siitä, että Haapaselta tässä tuoreessa tilanteessa odotettiin näyttävää, joka olisi osoittanut vastapuolen väitteet aiheettomiksi ja ratkaisun oikeaan osuneeksi... Tuomas Haapanen ei viulistiina täytenä niitä mittoja, jotka Sibelius-Akatemian professoreille on sellaisten kollegojen kuin Arto Noraksen, Liisa Pohjolan, Matti Lehtisen, Tauno Äikään ja Tapani Valstan toimesta totuttu asettamaan. Täytyy siis toivoa, että hän osoittautuu pedagogina kaksin verroin etevämmäksi kyvyksi, kuten jotkut Turun musiikkiopiston toimintaa paremmin tuntevat väittävät tietävänsä.

Joonas Kokkonen, joka oli ollut lopullisen valinnan tehneen valtuuskunnan puheenjohtaja, vastasi Heikinheimolle samassa lehdessä 29.11.1978. Hän kertoi professorin virkaan liittyvistä keväällä saamistaan puhelinsoitoista, ”jotka pahalla tahdolla voisi tulkita ’juntuukseksi’. Yksikään niistä ei ollut Tuomas Haapasen puolesta”. Kokkonen myös muistutti Heikinheimoa, kuka mahtoikaan olla henkilö, joka ensimmäisenä toi ”Kuiskauksissa ja huudoissa” julkisuuteen ”ennakkosuosikin” nimen. Lopulta Kokkonen puuttui mainittuihin ”täpäriin äänestyksiin”: Johtokunnassa numerot olivat olleet 5–2, valtuuskunnassa 12–4.

Marraskuisen osin harmaan lehtikirjoittelun vanavedessä aloin pikkuhiljaa valmentaa liutaa oppilaitani myös lähestyvään Kuopion viulukilpailuun. Mainitut henkilöt olisivat varmasti tähänneet kilpailuun, olisivat olleet kenen oppilaita hyvänsä, sillä kilpailu tarjo-

si jälleen erinomaisen mahdollisuuden harjoitella laaja ohjelmisto huolella. Emme valmentautuneet, jotta voisin näyttää Seppo Heikinheimolle, mutta kieltämättä onnistuin sangen kelvollisesti vastaamaan hänen arvostelussaan esittämään hieman pilkallisen oloiseen toivomukseen pedagogin taidoistani. Tammikuun 1980 Kuopion viulukilpailun kuudesta finalistista neljä oli minun oppilaitani. Pyry Mikkola jakoi ensimmäisen palkinnon, Juha-Pekka Vikman ja Manfred Gräsbeck jakoivat, kuten 1977, kolmannen palkinnon ja myös Janne Marttila oli finaalissa. Muita kuin minun oppilaitani finaalissa olivat ensipalkinnon Pyryn kanssa jakanut Kaija Saarikettu sekä Leena Siukosen tähtioppilas Eeva Koskinen.

Pyry saavutti muutamassa vuodessa paljon. Kuopion voiton jälkeen alkoi valmistautuminen Sibelius-kilpailuun, jossa hän pääsi finaaliin ja sai viidennen palkinnon. Pyry oli esiintymässä Euroopan musiikkikorkeakoulujen symposiumissa Rovinjissa Jugoslaviassa lokakuussa 1981. Matkanjohtajana oli Sibelius-Akatemian vararehtori Lassi Rajamaa. Minä osallistuin myös viralliseen ohjelmaan ja säästin Pyryä hänen sooloesiintymisissään, jotka menivät kaiken kaikkiaan loistavasti. Tuolloin Rovinj oli ”rannikkokaupunki Jugoslaviassa”, emmekä me suomalaiset kauheasti uhranneet ajatuksia siihen, että olimme kroatialaisten keskuudessa. Jos joku olisi kertonut sisällissodan uhkasta, emme varmaankaan olisi uskoneet.

Paluumatka meni ensin junalla Wieniin, josta lensimme kotiin. Junamatka oli ikimuistoinen. Pikajunan liukuessa laiturille havaitsimme sen suorastaan pullistelevan ihmisiä. Odotimme, että ihmisiä olisi jäänyt sankoin joukoin pois, mutta näin ei tapahtunut. Siis oli tunkeuduttava junaan, jossa silmämääräisesti ei näyttänyt olevan ainuttakaan vapaata paikkaa. Sopu sijaa antaa, ja pääsimme kuin pääsimme tavaroinemme vaunusillalle. Siihen oli myös jäätävä, koska liikkumatilaa ei ollut kovin monta millimetriä. Siitä huolimatta vaunusillalla oli myös wc, johon jatkuvasti kulki edestakainen trafikki. Eikä tässä vielä kaikki: tuon ajan Jugoslaviassa ei savuttomuus ollut oikein vielä löytänyt läpi yhteiskunnassa. Tupakkaa sai polttaa milloin ja missä vain. Yhdessä vaiheessa matkaa laskin vaunusillalla olevan 20 ihmistä, ja 17 heistä tuprutti. Kun olimme

päässeet kimpsuinemme ja kampsuinemme päätepisteeseen, Lassi huokasi: ”Luojan lykky, että matkaseurana olitte te, eivätkä Liisa Linko-Malmio ja Karita Mattila!”

Perheemme taloustilanne pysyi pitkään tiukkana. Helena ei saanut heti vakituista paikkaa, mutta oli kolmen ensimmäisen vuoden ajan jatkuvasti avustajana Helsingin kaupunginorkesterissa. Vuonna 1981 tärppäsi koesoitossa, ja hän sai vakituisen paikan Kansallisoopperan orkesterista. Selvitäksemme asuntolainan lyhennyksistä ja huimalla tasolla olevista koroista teimme Helenan kanssa paljon ylimääräistä opetustyä. Kesäisin opetimme molemmat lukuisilla kesäkursseilla Kälviällä, Savonlinnassa, Lapualla, Sotkamossa sekä Suolahdessa.

Kansallisooppera teki 1980-luvun alussa isoja kiertueita. Esiintymiset Leningradissa, Moskovassa sekä vuotta myhemmin New Yorkin Metropolitanissa ja Berliinin Staasoperissa eivät onnistuneet orkesterin perusmiehistöllä, vaan isoihin orkesterimonttuihin tarvittiin myös isompi jousisto. Niinpä pääsin minäkin mukaan avustajaksi. Kiertueiden päänumeroina olivat silloisen suomalaisen

Kesän 1981 musiikkileireillä ahkeroinut tyttök-vartetti teki kordin, johon on taltioitunut opetuksessa paljon käyttämäni sanastoa.

oopperataiteen huipputeokset *Viimeiset kiusaukset* sekä *Punainen viiva*.

Vielä tuohon aikaan suomalaiset orkesterit eivät oikein osanneet matkustaa ulkomailla ilman sähläämistä alkoholin kanssa. Oopperan pääjohtaja oli Juhani ”Jussi” Raiskinen, aikamoinen persoonallisuus: jämerä, mutta joustava johtaja, tarvittaessa hienostunut, tarvittaessa ”jätkä”. Neuvostoliiton puoli-ilmainen vodka oli virrannut esityksen jälkeen, ja siitä oli seurannut yhtä ja toista. Jussi kutsui aamulla kaikki koolle ja piti lyhyen, mutta ytimekkään puheen: ”Se sikailu loppuu NYT!” My hemmin, kun minut oli valittu Sibelius-Akatemian rehtoriksi, tapasin Jussin vanhan oopperatalon yleisissä jonkun esityksen yhteydessä. Hän kailotti kovaan ääneen yleisön keskellä: ”No, Tuomas, onneksi olkoon! Montako kertaa päivässä sua v-tuttaa?”

Amerikka ja New York oli 1980-luvun suomalaiselle vielä aikamoinen kokemus. Kaupunki, jossa kukin tekee mitä tekee ihan missä vain, oli meidän silloiseen aikaan sulkeutuneeseen ilmapiiriimme verrattuna suorastaan hämmäntävää.

Lenkkeily oli päharrastukseni, ja joka paikassa tutustuin reitteihin ja pidin harjoitusohjelmastani kiinni. Euroopan kaupungeissa tunsin usein juostessani olevani kummajainen, mutta New Yorkissa erotuin lähinnä pukeutumalla lämpimästi. Kaikki alkuasukkaat juokisivat lyhythihaisessa paidassa ja lyhyissä shortseissa, vaikka lämpötila oli vain hitusen plussan puolella. Matkalla myös avustamassa ollut Paavo Pohjola vitsaili New Yorkin olevan täysin minulle suunniteltu, koska joka liikennevalossa luki ”Don’t walk!”

Kamariorkesteri

Orkesteritoiminta Sibelius-Akatemiassa oli periaatteessa järjestelmällistä, mutta toisaalta orkestereita syntyi pitkälti itse kunkin oma-aloitteisuuden johdosta. Aloin 1980-luvun alussa johtaa kamariorkesteria, jonka rungon muodostivat oppilaani. Selloryhmä oli varsin vahvasti turkulaistaustainen, kantavina voimina vanhat tutut Turun musiikkiopiston kamariorkesterista, Martti Rousi ja

Janne Aalto. Orkesteri toimi periodiluonteisesti ja sen toiminnassa oli otettava huomioon oppilaitoksen kaikille pakollisten sinfoniaorkesteriperiodien aikataulut.

Johtamani kamariorkesterin avauskonsertti oli vuonna 1981. Seuraavana syksynä esiinnyimme saksalaisen oppilasvaihtojärjestön DAADin juhlassa. Menestyksekkäs esiintyminen johti kutsuun esiintymismatkalle Länsi-Saksaan keväällä 1983. Viisi konserttia ja kymmenisen päivää kestäneellä kiertueella saavutimme merkittävää menestystä. Hampurissa pääsimme seuraamaan myös Filharmonisen orkesterin harjoitusta. Kapellimestarina oli Mstislav Rostropovitš ja solistina Anne-Sophie Mutter. Rostropovitšin johtamistaidoista voi olla monta mieltä, mutta ilmapiirin luojana hän oli aivan erinomainen. Harjoituksen leppoisasta tunnelmasta kertoo kapellimestarikorokkeen vierellä rauhallisesti nukkunut koira.

Muutamaa vuotta myöhemmin, tarkemmin sanoen syksyllä 1986, kamariorkesteri osallistui Belgradissa kansainväliseen kilpailuun *Jeunesses musicales*. Ohjelmassamme oli Griegin *Holberg-sarja* ja Šostakovitšin *Kamarisinfonia*. Erikoismaininnan hienoista sooloista ansaitsevat konserttimestarit Tero Latvala ja Liisi Nuora sekä sellisti Kirsti Väyrynen. Saimme kilpailussa toisen palkinnon Lontoolaisen ammattilaisorkesterin voitettua ensimmäisen.

Vanhoissa Itä-Euroopan maissa oli aina omat väistämättömät hankaluutensa. Palkintorahat maksettiin paikallisessa valuutassa, Jugoslavian dinaareissa. Ja niitä ei saanut viedä maasta pois. Niinpä ei auttanut kuin mennä porukalla Belgradin hienoimpaan ravintolaan ja tuhlata rahat siellä. Tehtävä ei ollut erityisen helppo, koska hinnat olivat niin alhaiset.

Kamariorkesteri toimi säännöllisesti, useita opiskelijoita ehti istua sen pultissa niiden kymmenen vuoden aikana, jolloin sitä johdin. Viimeisen johtamani kokoonpanon kanssa vierailimme silloin viimeisiä aikojaan elävässä Neuvostoliitossa. Päätepiste kamariorkesteriprojektille oli 1990-luvun alussa Järvenpää-talossa äänitetty levy, jossa on Bartokin *Divertimento*, Joonas Kokkosen *...durch einen Spiegel...* sekä Jyrki Linjaman *Elegia jousille*.

Pedagogista keskustelua ja oppilasvaihtoa

Orkesterisoitto kuuluu ilman muuta korkeakouluopintoihin, mutta 1980-luvulla Sibelius-Akatemian orkesterikoulutusta hankaloitti muun muassa se, että nuorilla opiskelijoilla oli ruhtinaalliset mahdollisuudet tehdä keikkoja maakuntaorkestereissa. Keikkojen tarvetta taas aiheutti maotamme pitkään vaivannut soittajapula. Niinpä Sibelius-Akatemian sinfoniaorkesteriin oli aika ajoin vaikea löytää soittajia. Koska viulisteja tarvitaan orkestereissa kahteen ryhmään, ja molempiin ryhmiin enemmän kuin mitään muuta soitinta yhteensä, soittajapula korostui viulistien kohdalla. Tilanteesta vedettiin sitten johtopäätös, että viulisteja koulutetaan vain solisteiksi.

Yksi henkilö, joka aika ajoin kärkevästi leiskautteli tämän suuntaisia syytöksiä oli orkesterinjohdon professori Jorma Panula. Jorma oli jo 1960-luvulla orkestereita koettelevan soittajapulan vaivatessa esittänyt idean ”orkesterikouluista”, joissa opeteltaisiin orkesterisoittoa ja harjoiteltaisiin orkesteristemmoja soolo-ohjelmiston sijaan.

Panula on ehdottomasti ollut yksi musikaalisimmista tuntemistani kapellimestareista. Hän johti ohjelmistoa kuin ohjelmistoa tyylikkäästi eikä tulkinnoissaan sortunut minkäänlaiseen halpaan tehon tavoitteluun. Hän oli aina teoksiin luontevan tempon ja oli säestäjänä ensiluokkainen. Pedagogisissa kysymyksissä olin kuitenkin hänen kanssaan usein hieman napit vastakkain. En vastustanut tutustumista orkesterikirjallisuuteen, mutten nähnyt kovasti mieltä periodeissa, joissa ”opeteltiin” sinfonioita soittamalla niitä läpi prima vista. Moinen työskentely ei mielestäni johda korkeaan kvaliteettiin, koska nykypäivän orkesterityö ei enää rakenna prima vistan varaan.

Viulistien ”ongelma” on, että niin monet suuret säveltäjät ovat säveltäneet viululle paljon todella mielenkiintoista soolo-ohjelmistoa. Pitäisikö opiskelijoiden jättää kaikki mielenkiintoinen ohjelmisto soittamatta ja palata siihen vasta, jos pääsee soolouralle? Olen aina ollut ja olen edelleen sitä mieltä, että kaikki opiskelu, joka on

parantanut harjoittelukykyä ja musiikillista osaamista, auttaa myös orkesterityössä. Vaativissa koesoitoissa ei menestymisestä voi edes haaveilla ilman perusteellista solistista osaamista. Viulutunneilla opetin oppilailteni soolo-ohjelmistoa ja valmensin kilpailuihin. Tästä huolimatta valtaosa oppilaistani on päätenyt orkesterimuusikoksi.

Jousikollegion toiminta sujui Sibelius-Akatemiassa jouhevasti. En juuri törmännyt oppilaskateuteen, ja moni lahjakkuus siirtyi oppilaakseni vailla ongelmia. Omatkin oppilaani ovat aina saaneet ongelmitta vaihtaa opettajaa, mikäli sitä halusivat. Ari Angervon kaartista tulivat Pyry Mikkolan lisäksi sisarukset Katinka ja Sonja Korkeala. Mahtaako kukaan muistaa, että he osallistuivat vuoden 1984 Concertino Pragaan ja voittivat viuluduo-kilpailun? Tytöt olivat varsinaisia tehopakkauksia, jotka vapaa-ajalla juoksivat maratoneja ja poimivat kesäisin satoja litroja marjoja, vain nämä mainitakseni. Aina heillä oli myös hymy huulilla eikä näkynyt merkkejä siitä, että he olisivat kuluttaneet itseään loppuun.

Géza Szilvay tuli tutuksi Helsinkiin muutettuani, sillä hän johti Sibelius-Akatemian nuoriso-orkesteria, jossa poikani Janne soitti. Itä-Helsingin musiikkiopistossa Gézalla oli oppilainaan huomattavia lahjakkuuksia, joita hän varsin varhaisessa vaiheessa lähetti eteenpäin. Réka, Gézan tytär, tuli oppilaakseni 13-vuotiaana. Isä oli ensimmäisen tunnin jälkeen kysynyt tyttäreltään, millainen Tuomas oli, ja Réka oli kuulemma vastannut: ”S p !” Réka oli tunnollisimpia oppilaitani, jonka luontainen musikaalisuus ja tyylijätju lämmittivät mieltä. Hänellä on ollut urallaan ikäviä loukkantumisia, mutta hän on varsinainen taistelija, jolla on positiivista energiaa ja ilmi-mäinen kyky kääntää vaikeudet voitoksi. Kun olen jonkun tehtävän jättänyt taakseni, en ole siihen enää mitenkään puuttunut, mutta tuntuu silti hyvältä, että Sibelius-Akatemian viulunsoiton professori on nykyään Rékan luotettavissa käsissä.

Gézan ”tallista” sain myös veljekset, joiden lahjakkuudella ei tuntunut rajoja olevan, Jaakko ja Pekka Kuusiston. Veljekset olivat Kuusistojen kolmatta polvea; heidän isoisänsä Taneli vaimonsa Kyllikin kanssa kuuluivat vanhempieni läheisimpään ystäväpiiriin. Poikien isä Ilkka oli yksi maamme musiikkielämän monitoimimie-

histä, jonka ammattitaito ulottui vakavasta kevyeen, säveltämisestä korkeatasoiseen musiikin esittämiseen. Muistan, kuinka hän esiintyi kerran televisiossa Tamara Lundin kanssa, kuin kala vedessä, soittaen operettiaarian toisensa jälkeen ulkoa.

Jaakko ja Pekka olivat ihan pikkupoikina jo kohauttaneet yleisää soittamalla muun muassa eräässä television jouluhjelmassa tangon *Kissa vieköön*. Isoveli Jaakko oli vakavampi, mikä ei tarkoittanut, että hänellä ei olisi ollut huumorintajua. Pekka vain ei koskaan jättänyt tilaisuutta huumorin viljelyyn käyttämättä. Poikien äiti Maisa kulki poikien soittotunneilla mukana, istui hiljaa huoneen nurkassa ja kirjoitteli muistiinpanoja. Tutustuin pienen Pekan kanssa yhteen Henry Schradiekin etydiin ja annoin sen hänelle läksyksi evästäen: ”Harjoittelet tätä sitten joka päivä!” Pekka kuiskasi äidilleen: ”Tuota et kirjoita!” Toinen tapaus sattui Rautatienkadulla luokassa, jonka ikkunasta näkyi Arkadiankatu ja Postitalo. Kävimme läpi jotakin jousiharjoitusta, jota Pekka soitti hieman turhan laiskasti. Sanoin hänelle, että ”Käytäpä nyt joustasi niin tehokkaasti, että soitto kuuluu tuonne Postitalolle asti”. Pekka käveli ikkunan ääreen, katsoi ulos ja sanoi: ”Hyvä juttu, tuulee sinne päin!”

Ilkka Kuusisto kertoo omissa muistelmissaan hämmästyneensä, kun aloin puhua hänelle Jaakon osallistumisesta Kuopion viulukilpailuun, vaikka tämä oli vasta 15-vuotias. Jaakon ja Pekan kanssa ei vain tullut mieleenkään, etteikö heiltä olisi voinut jo heti ruvetta vaatimaan varsin aikuismaista opiskelua. Ja niinhän siinä kävi, että Jaakko sai vuoden 1989 Kuopion kilpailussa vain 15-vuotiaana ensimmäisen palkinnon, jonka jakoi Pekka Kauppisen kanssa. Sitä seurasi finaali paikka Sibelius-kilpailussa 1990. Jaakko oli myös huomattava säveltäjä. Brysselin Kuningatar Elisabet -kilpailun palkintojenjaossa koettiin sykähdyttävä hetki 1990-luvulla, kun kaikki finalistit yhtäkkiä yhdessä esittivät Jaakon heille kilpailun aikana säveltämän teoksen.

Jaakon sairaus ja ennenaikainen poistuminen keskuudestamme oli suuri järkytys. Suomen musiikkielämä menetti todella monipuolisen ja hienon taiteilijan.

Solistiuran päätepiste

Opettaminen ja professorin työn lisääntyneet ulkomusiikilliset tehtävät alkoivat verottaa mahdollisuuksia täysipainoiseen konserttoivan taiteilijan elämään. Moninaiset luottamustehtävät merkitsivät usein mittavia ulkomaanmatkoja ja henkilökohtaisten harjoitusmahdollisuuksien vähenemistä. Tämä asetti selvät rajat solistisille esiintymisille. Varsinaisen taiteilijaurani päätepisteeksi muodostui Bachin kaikkien soolosarjojen ja -sonaattien esittäminen kahdessa konsertissa Helsingissä. Kun olin esittänyt kolme soolosarjaa Sibelius-Akatemian 100-vuotisjuhlakevään professorikonsertissa, Erik Tawaststjerna kirjoitti Helsingin Sanomissa: (HS 6.3.1982) ”Bach on elämäntehtävä ja päämäärä. Hänen musiikilleen on omistauduttava jatkuvasti, ja sen on Tuomas Haapanen tehnyt. Soolosonaattien ja partitojen esitykset ovat olleet hänen uransa merkkipylväitä. Hänen tämänkertainen Bach-iltansa osoitti, että hän on edennyt pitkän matkan taipaleellaan”

Tämän konsertin jälkeen esiinnyin vielä kesäisillä musiikkikursseilla, joissa minulla oli yleensä oiva tilaisuus esittää vaikkapa yksi Bachin sarja tai sonaatti sekä soittaa kamarimusiikkia. Sotkamo Soi -juhlilla 1980-luvulla mieleen jäi erityisesti Tšaikovskin pianotrion esitys Naoko Shibayaman sekä Tapani Heikinheimon kanssa. Pari vuotta myöhemmin samassa kesätapahtumassa soitettiin Ravelin trio, sellistinä jälleen Tapani, pianistina nyt Juhani Lagerspetz.

Sibelius-Akatemian rehtoriksi 1987–1990

Veikko Helasvuo oli kuljettanut Sibelius-Akatemian valtion hoiviin ja saattoi jäädä hyvillä mielin eläkkeelle. Hänen seuraajansa Ellen Urho luotsasi oppilaitosta ansiokkaasti läpi tutkinnonuudistuksen karikoiden vuodesta 1981 lähtien. Ellen oli erinomainen rehtori, jonka johdolla saimme hyviä uudistuksia käyntiin ja esimerkiksi valinnaisuutta lisättyä niin, että opiskelijat saattoivat kokea opiskelun mielekkäämpänä.

Professorina olin luonnollisesti ollut mukana Sibelius-Akatemian hallinnossa. Harmissani olin saanut seurata, kuinka valtiollistamisen yhteydessä toteutetun tutkinnonuudistuksen malli oli otettu suoraan muusta yliopistomaailmasta, lainkaan ottamatta huomioon musiikkikoulutuksen erityispiirteitä. Musiikin kandidaatin tutkinnon saadakseen oli esittävien taiteiden opiskelijoiden suoritettava huomattava määrä yleisiä opintoja, jotka taas kerran tuntuivat vievän aikaa ja energiaa siitä kaikkein tärkeimmästä, pääinstrumentin hallinnasta. Pääaineen tutkinnoista sai naurettavan vähän opintoviikkoja, ja vain harvat solistisen koulutusohjelman opiskelijat tuntuivat suhtautuvan kovin vakavasti muuhun kuin pääaineensa opiskeluun.

Ellenin uudistustyö oli jäämässä kesken, sillä kaikesta tarmostaan huolimatta hän oli reilusti eläkeikäinen. Lukuvuoden 1986–

1987 alkaessa oli jo selvää, että rehtori vaihtuu seuraavan luku-
vuoden aluksi. Sibelius-Akatemiasta annetun asetuksen mukaan
vaalikollegio valitsi rehtorin ja vararehtorin kolmivuotiskaudeksi.
Vaalikollegion jäseniä olivat hallituksen, opetus- ja tutkimusneu-
voston sekä aineneuvostojen jäsenet, professorit ja hallintojohtaja.
Rehtorin ja vararehtorin tuli olla korkeakouluhallintoon ja opetus-
toimintaan perehtyneitä sekä korkeakoulun professorin tai lehtorin
viran tai ylimääräisen toimen haltijoita. Koska täytin viran vaati-
mukset ja minulla oli kokemusta sekä vähän mainettakin rehtorin
tehtävien hoidosta Turun konservatoriosta, tuntui aika moni odot-
tavan minun ryhtyvän rehtoriksi Ellenin paikalle.

Pohjimmiltaan ajatus korkeakoulun rehtorin tehtävästä ei ollut
minulle erityisen mieluinen, olihan yksi motivaattori professorin
viran hakuun ollut pääsy eroon rehtorin hallinnollisista tehtävistä.
Kevään 1987 professorikunnassa olin kuitenkin ainoa, jolla oli koke-
musta oppilaitoksen johtamisesta. Akatemian hallituksen jäsenenä
olin my s hyvin perillä niistä uhkista, joita musiikkikorkeakoulun
yllä leijui, ja siksi tunsin suorastaan velvollisuudekseni ilmoittaa
olevani käytettävissä. Muitakin ehdokkaita ilmaantui vaalikolle-
gion keskusteluissa esiin. Viran täyt stä äänestettiin virallisessa
vaalikokouksessa maaliskuun viimeisenä päivänä 1987. Tulos oli
kiistaton: ääniä annettiin 61, ja minä sain niistä 53.

Ensimmäisessä avajaispuheessani elokuun viimeisenä päivänä
1987 saatoin tyytyväisenä todeta, että

... nyt kun [tutkinnonuudistuksen] ensimmäiset sopeutusvai-
keudet on voitettu, on mieluisaa todeta, että työ on ollut my s tu-
loksellista. Monia konkreettisia parannuksia on saatu aikaan sekä
asetuksissa että opetussuunnitelmissa ja vaikka paljon on vielä
tehtävää, alkaa musiikkikorkeakoulun oma profiili yhä selvemmin
hahmottua.

Hallinnon toimivuutta oli arvosteltu vuosien ajan. Siihen oli syynä
yksinkertaisesti henkil stön vähyys. Korjaavana toimenpiteenä oli
esitetty ”hallinnon hajauttamista”, eli käytänn ssä sen valumista

koulutusohjelmien sisälle, professorien, lehtoreiden ja opettajien käsiin. Tätä kehitystä pyrin jarruttamaan, koska osasin aavistaa moisten tehtävien aiheuttavan turhautumista mittavaan opetustyöhön ja taiteelliseen toimintaan keskittyvien opettajien keskuudessa.

Puheessani nostin esiin myös oppilaitoksen jatkuvan tilanahauden sekä opiskelijoiden ajautumisen ammattimaisen muusikontyöhön ja taiteelliseen toimintaan keskittyvien opintojen. Toivoin myös, että Sibelius-Akatemian kiistatta laadukkaat saavutukset musiikkia tuottavana oppilaitoksena voisivat saada nykyistä myönteisempää julkisuutta ilman, että oppilaitoksen täytyisi ruveta tehtailemaan niitä enemmän ja enemmän. Julkisuus ei 1980-luvulla enää seurannut kaikkea musiikin tekemistä, vaan keskittyi enemmän ja enemmän erilaisiin juhliin ja kilpailuihin.

Tilaongelmia ja kamppailua professuurista

Vanhan ”purkin” eli Rautatiekadun kiinteistönsä lisäksi oli jo muutama vuosi toimitettu Töölönkadulla vanhassa ammattienedistämislaitoksen talossa, jossa olivat talon hallinto ja kirjasto. Kaksi rakennusta ei kuitenkaan riittänyt, vaan Ainonkadulta, Rautatiekadun naapurista oli vuokrattu Eduskunnan tilaa. Tilannetta vaikeutti erityisesti se, että vanhassa päärakennuksessa oli alkamassa restaurointi- ja laajennustyö. Lähestyvän remontin vuoksi oli keväällä 1987 vuokrattu saksalaisen koulun vierestä Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen talo osoitteesta Fredrikinkatu 42. Vuokrausprosessi oli ollut varsin värikäs, koska talon vuokrausta oli havitellut myös Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, joka olisi järjestänyt taloon asuntoja työssäkäyville asunnottomille. Talo ehdittiin muutamaa otteeseen vallatakin, ja opetusministeri Gustav Björkstrand jarrutteli vuokrauspäätöstä, kunnes lopulta päätti tilojen tulevan Sibelius-Akatemian käyttökseen.

Ihan ensimmäisinä työpäivinäni rehtorina olisin jo voinut saada mehukkaan jutun iltapäivälehtiin. Eräs taideteollisen korkeakoulun professori oli suunnitellut kaiuttoman huoneen, ja huoneelle oli löytynyt sijoituspaikka Fredrikinkadun isosta kirkkosalista. Lukukausi

oli alkamassa, ja professori tuli paikalle purkamaan huonetta. Hän ei kuitenkaan päässyt taloon sisään millään konstilla. Hän oli soittanut vararehtori Lassi Rajamaalle, joka soitti minullekin. Molemmat rehtorit menimme ovelle, ja olimme yhtä pulassa kuin professori. Mikään hallussamme olevista avaimista ei käynyt oveen. Keksin, että kyllähän se varmaan ruuvimeisselillä saadaan auki saranoiden puolelta. Ryhdyttiin tuumasta toimeen, mutta kieltämättä pieni kylmä hiki otsalla – olisipa ollut aikamoinen startti rehtoriuralleni, jos yksi ensimmäisistä virkatehtävistä olisi tuonut paikalle poliisin yhyttämään uuden rehtorin murtopuuhiesta!

Fredalle ei tämän jälkeen enää tarvinnut murtautua, toiminta alkoi siellä täydellä teholla heti syyskuussa. Kaikki olisi siltä osin ollut valmista Rautatienkadun peruskorjaukselle, jonka oli määrä alkaa maaliskuussa 1988 ja olla valmis syksyllä 1989. Elokuussa 1987 Helsingin kaupunginvaltuusto hyväksyi asemakaavamuutoksen, jonka turvin saatettiin jatkaa uuden kamarimusiikkisalalin rakentamisen suunnittelua päärakennuksen sisäpihalle. Samoin oli tarkoitus parantaa konserttisalia ja korottaa vanha pikkusali urkusaliksi.

Avajaispuheessa kaipaamaani julkisuutta Sibelius-Akatemia sai heti ensimmäisenä rehtorivuotenani – on sitten eri asia, oliko julkisuus mynteistä. Vanha opiskelutoverini, arvostettu pedagogi ja huippuammattilainen, Matti Lehtinen jäi eläkkeelle laulun professorin virasta kesällä 1987. Lehtiseltä vapautuneeseen professorinvirkaan oli otettu virkaatekeväksi talossa ansioituneesti vuosia opettanut Matti Tuloisela. Professuuri tuli hakuun heti syksyllä 1987, ja Tuloisela haki virkaa yhtenä kuudesta. Sain pian havaita, että laulun aineneuvostossa virkaa tekevällä professorilla oli voimakas ja äänekkäs vastustajaryhmä.

Opetus- ja esitysnäytteeseen kutsuttiin Walton Grönroos, Tuloisela, Taru Valjakka sekä Mikko Pasanen. *Ilta-Sanomat* uutisoi tilanteesta 1.12.1987 otsikolla ”Lauluprofessorista tulossa kipakka kiista”. Jutussa kerrottiin laulun aineneuvoston hyväksyneen kaikkien opetusnäytteet, mutta hylänneen Tuloiselan ja Pasasen esitysnäytteet. Lehti valisti lukijoita edelleen, että Tuloisela oli ilmoittanut olleensa sairas ja toimittaneensa lääkärintodistuksen,

jota aineuvoston puheenjohtaja ei kuitenkaan kertomansa mukaan ollut nähnyt. Samassa jutussa vihjailtiin Tuloiselan ja hallintojohtaja Seppo Suihkon hyvistä väleistä tavalla, joka pakotti Tuloiselan vastaamaan ja kumoamaan esitettyjä väitteitä. Mikko Pasanen jätti leikin kesken jo tässä vaiheessa. Aineuvoston lopullinen järjestys opetus- ja esitysnäytteiden jälkeen oli 1. Grönroos, 2. Tuloisela, 3. Valjakka. Tämän pienen prologin jälkeen asian voisi sanoa jääneen joulutauolle.

Keväällä tunnelma alkoi jälleen tiivistyä, kun asiantuntijat antoivat lausuntonsa. Asiantuntijat eivät olleet ihan keitä hyvänsä, sillä kvartetin muodostivat seuraavat henkilöt: Birgit Nilsson, Kim Borg, Dorothy Irving ja Aulikki Rautawaara. Kukin asiantuntijoista kirjoitti seikkaperäiset analyysit mainituista kolmesta hakijasta, eivätkä lausunnot olleet kenenkään hakijan kohdalla hymistelyä, vaan sellaista tiukkaa arviointia, jota oman arvonsa tuntevilta taiteilijoilta voi odottaa. Asiantuntija-arviot käänisivät asetelman ja nostivat Tuloiselan ykköseksi, minkä jälkeen Walton Grönroos ilmoitti, että hänen monet tehtävänsä joka tapauksessa estäisivät professuurin hoitamisen ja veti pois hakemuksensa. Tässä vaiheessa alkoivat spekulaatiot, joita ensimmäisenä ehätti käsittelemään *Uuden Suomen* toimittaja Auli Räsänen. *Uudessa Suomessa* 9.2.1988 Räsänen toi esiin Grönroosin vetäytymisen ”epävirallisen syy” – että Grönroos olisi vetäytynyt loukkaannuttuaan asiantuntija-arvioista.

Pari päivää myöhemmin heitti bensiiniä liekkeihin *Helsingin Sanomien* Seppo Heikinheimo. Kirjoituksessaan ”Pelkääk Sibelius-Akatemia lahjakkuuksia” (HS 11.2.1988), hän ei tyytynyt spekuloidaan, vaan julisti ”yleisesti tiedettävän”, että Grönroosin vetäytymisen todellinen syy oli tapa, millä viran täyttö oli Sibelius-Akatemiassa hoidettu. Sanomansa tueksi hän siteerasi asiantuntijoiden lausuntoja poimien niistä Tuloiselan saamia negatiivisimpia ja Grönroosin saamia positiivisimpia kommentteja. Heikinheimo myös kertoi asiantuntijoita johdetun harhaan, koska Tuloiselan ansioksi oli nostettu hallinnolliset ansiot, vaikka moisia meriittejä ei suoraan professorin kelpoisuusasetuksissa mainittu.

Vastasin Heikinheimolle (HS 17.2.1988) seuraavasti:

Asiantuntijoiden lausunnot ovat aina kokonaisuuksia, jotka perustuvat syvälliseen perehtymiseen hakijoiden ansioihin ja ominaisuuksiin. Ne sisältävät luonnollisesti monipuolista luonnehdintaa hakijoista kaikkine positiivisine ja negatiivisine havaintoineen. Jos siis jollakin hakijoista katsotaan olevan hallinnollista kykyä, se my s lausunnossa todetaan. Näitä kohtia erikseen siteeraamalla Seppo Heikinheimo väittää, että lausunnot painottuvat epäasiallisesti yksinomaan hallinnollisiin asioihin. Tarkoittaako hän tällä, että nämä korkean tason ekspertit eivät lainkaan ymmärtäisi, mistä laulun professorin ty ssä on kysymys? ... Puuttumatta enempää yksityiskohtiin voin vakuuttaa Seppo Heikinheimolle, että Sibelius-Akatemia ei pelkää lahjakkuuksia vaan pyrkii säädetyllä valintamenettelyllä kiinnittämään parhaat voimat professoreikseen. Seppo Heikinheimon journalistista kykyä ei tässä prosessissa voida käyttää hyväksi.

Heikinheimo vastasi heti kirjoitukseni perään jatkamalla nakerTELUA professorin kelpoisuusehdoista ja ihmettelemällä hallinnollisen pätevyyden merkittävyyttä sekä hallintojohtaja Seppo Suihkun roolia virantäyt ssä. Omasta mielestäni olin sanottavani sanonut enkä katsonut aiheelliseksi paisuttaa asiaa enempää. Noin viikko minun vastaukseni jälkeen julkaistiin vielä hallintojohtaja Seppo Suihkun kirjoitus, jossa hän valotti ansiokkaasti Sibelius-Akatemian nykyisten professorien ty kenttää. Tuntui, että koku oli laantunut.

Opetus- ja tutkimusneuvosto kokoontui maaliskuun alussa päättämään asiasta. Äänin 11–6 professoriksi esitettiin Matti Tuloiselaa. Heti seuraavana päivänä Taru Valjakka ilmoitti valittavansa neuvoston päät ksestä. Siinäähän ei ollut mitään ihmeellistä, vaan aivan normaalia ja odotettua korkeakoulujen virantäytt n kuuluvaa. Varsinainen soppa kuitenkin syntyi, kun ”kohutenori” Jyrki Niskanen jätti opetusministeri n kansliapäällikk Jaakko Nummiselle Tuloiselan ehdokkuudesta kantelun, jonka sisält julkkaistiin otsikolla ”Tuloisela vai Tuhoisela?” *Helsingin Sanomien* kulttuurisivulla 5.3.1988. Tämän ainutlaatuisen voimakkaan hy kkyksen seurauksena professuuri ry psähti iltapäivälehtien sivuil-

le: ”Lauluprofessorikiistasta paisuu täysi kulttuurisota!”, ”Matti Tuloisela väitetään kyvyttömäksi professuurikiistassa”, ”Osa musiikkipiireistä pitää Tuloiselan taakse syntynyttä liittoa vapaamuurariveljen auttamisena”, ”Opetusministeriö tutkii asiaa”, ”Grönroos saattaa palata mukaan kisaan” kirkui *Ilta-Sanomat* heti maanantaina 7.3.1988.

Tiistain *Helsingin Sanomissa* Tuloisela vastasi Niskaselle, mielestäni pari pykälää liian loukkaantuneesti, ryhmä Tuloiselan oppilaita vastasi Niskaselle ja Niskanen vastasi vielä molemmille. ”Sota” jatkui. Matti Tuloisela kertoo kirjassaan *Lauludemagogin muistelmat*, ettei edes hänen vaimonsa säästynyt nimeltä kirjoiltä. Lehdistössä spekulointi jatkui, Hesarin Hannu-Ilari Lampila esitti kolumnissaan 19.4.1988, että riidan ratkaisuksi professoriksi kutsuttaisiin Martti Talvela! Lampila epäili, ettei Talvela nyt toki mitään hakupapereita ala kyhätä, vaan häneltä pitäisi kauniisti kysyä. *Ilta-Sanomat* kävi muutaman viikon kuluttua tiedustelemassa Talvelalta, onko tätä kysytty. Inkilänhovista tavoitettu Talvela vastaili lampaidenhoidon ohesta, ettei ollut edes tullut ajatelleeksi asiaa eikä ottanut asiaan pienintäkään kantaa.

Syksyllä 1988 valtioneuvosto käsitteli Valjakan valituksen, hylkäsi sen, ja vihdoin, vielä saman vuoden marraskuussa presidentti Koivisto allekirjoitti Matti Tuloiselan valinnan Sibelius-Akatemian laulutaiteen professoriksi. Täysin tarpeeton, mutta tyypillinen myrsky vesilasin ympärillä laantui. Seppo Heikinheimo kaivoi salakustaan vielä yhden piikin prosessia kohtaan seuraavana keväänä, kun Martti Talvela oli valittu Kansallisopperan uudeksi pääjohtajaksi. ”[Talvelan] ei ole tarvinnut paikan saadakseen turvautua vapaamuurareihin tai politikointiin...” (HS 23.5.1989).

Laulumaailman kalistellessa professuurikalpaa Akatemian tilakysymykset etenivät ainoastaan hankalampaan suuntaan. Kävi selväksi, ettei Rautatiekadun talon remontti pääse alkamaan suunnitellussa aikataulussa. Tölkönkadun toimitilassakin alettiin kärsiä ahtaudesta, minkä johdosta hallintosiivelle etsittiin uusia tiloja, jotka löytyivät lähikorttelista, osoitteesta Döbelninkatu 2. Tilanne aiheutti huomattavan ylimääräisen kuormituksen korkea-

koulun vuokramenoihin. Tämän vuoksi anoimme vararehtori Lassi Rajamaan kanssa audienssin yhdeltä valtiovarainministeriön virkamieheltä. Valiokuntasihteerin Teemu Hiltusen luokse menimme päivänä, jolloin Suomen jääkiekkomaajoukkue oli avannut urakkansa Calgaryn talviolympialaisissa 1–2 tappiolla Sveitsille. Jääkiekkomies Hiltunen oli ehkä tästäkin syystä jo valmiiksi pahalla tuulella. En muista, tarjottiinko meille teetä tai kahvia, sympatiaa ainakaan ei. Hän ei todellakaan näyttänyt haluavan auttaa Sibelius-Akatemiaa tilanteessa, joka perustellusta syystä oli vaikea. Lähinnä hän naputti meille siitä, kun ”teillä on siellä se musiikkiopisto”, tarkoittaen nuorisokoulutusta. Jäljet johtivat tässä syyteyhteälle, sillä Hiltunen oli lahtelainen ja Aarre Hemmingin hyvä ystävä. Lähdimme Lassin kanssa tapaamisesta tyhjin käsin.

Kun jossain sakkaa, on yritettävä toista reittiä. Kirjoitin samaisen valtiovarainministerin silloiselle ministerille Ulla Puolanteelle kirjeen, jonka toimitin henkilökohdaisesti perille. Vuokramurheisiimme vastattiin lopulta, ja saimme lisärahoituksen.

Mutta kun yhdestä ongelmasta päästiin, oli edessä toinen: Pohjoisen Rautatiekadun remontista tehdyt urakkatarjoukset syksyllä 1988 ylittivät reilusti osoitetut määrärahat, ja rakennushallitus jäädytti prosessin. Vuotta myhemmin, lokakuussa 1989 kirjoitin eduskunnan valtionvarainministerin sivistysvaliokunnan jäsenille seuraavasti:

[Rautatiekadun] korjaushanke näyttää jatkuvasti olevan vastatulessa. Hanketta on nyt lykätty jo kaksi vuotta, urakkaa on karsittu ja mikä on tulos: Pohjoisen Rautatiekadun talo on kohta kolmatta vuotta tyhjänä, peruskorjauksen ajaksi vuokrattujen korvaavien tilojen vuokra on jo ylittänyt urakassa mahdollisesti aiheutuvan säästön, ja hanke olisi viime syksynä voitu toteuttaa ilman karsimista halvemmalla kuin nyt. Viivästyminen ei ole ainakaan säästänyt valtion varoja.

Lopulta, keväällä 1990, korjaustyöt vihdoinkin alkoivat, mutta millä tavalla: talossa tapahtui iso putkihalkeama. Lassin kanssa saavui-

me paikalle katsomaan h yryvää vettä ja sen päällä uiskentelevia parkettilaattakasoja. Saatoimme olla onnellisia vain siitä, että flyygelit oli edellisenä päivänä viety talosta pois.

Aloittaessani rehtorina oli Sibelius-Akatemia ollut valtion hoivissa seitsemän vuotta. Syksyllä 1986 saattoi Ellen Urho viimeisessä avajaispuheessaan tyytyväisenä kertoa valinnaisuuden suuresta lisääntymisestä ja opiskelun muuttumisesta mielekkäämpään suuntaan. Sisäisesti olimme hyvällä tiellä, mutta ulospäin oli vielä paljon tehtävää oman toimintamme erityislaadun puolustamiseksi.

Vuoden 1987 alusta voimaan tullut laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä oli laadittu tiedeyliopistojen terminologialla, ja sen perusteella voimavarojen lisäys kohdennettaisiin erityisesti tutkimuksen ja tutkijankoulutuksen edellytysten parantamiseen. Tutkimus oli toki rantautunut Sibelius-Akatemiaankin, eikä sitä siellä väheksytty. Kolmen rehtorivuoteni pääasiaksi nousi saarnata, ettei tutkimus kuitenkaan ole taidekorkeakoulun päätehtävä, vaan taiteellisen toiminnan tuloksia tulisi seurata samoin painotuksin kuin tiedekorkeakouluissa tieteellistä toimintaa. Halusin muistuttaa, kuinka musiikin ammattiopintoihin ei voi kukaan lähteä pelkän koulunkäynnin ja ylioppilastutkinnon turvin, vaan lähes jokaisen ammattiin hakeutuvan on pitänyt aloittaa opintonsa jo lapsena. Pitipä taistella yksittäisopetuksen tärkeyden puolestakin. Monelle päättäjälle tuntui olevan suuri yllätys, ettei musiikkia opeteta ryhmissä, vaan mestari–kisälli-asetelmalla, opettajan ja oppilaan kahdenkeskisellä pitkäkestoisella yhteisty llä.

Veikko Helasvuo, joka sai kunnian avata uuden valtiollistetun Sibelius-Akatemian syksyllä 1980, lausui noissa avajaisissa puheensa lopuksi: ”Ajetahan pojaat kyyrillä, kyllä valtio kyyrin maksaa!” Vuosikymmenen lopulla alkoi olla ilmiselvää, että ”kyyrin maksamisen” vastineeksi valtio halusi tuloksia. Rehtorina ollessani käytimme paljon aikaa muiden taidekorkeakoulujen kanssa suunnitteleamalla meille sopivia tulosten indikaattoreita. Ongelmana oli vain, että kaikilla taideoppilaitoksilla oli omat yksil lliiset ominaispiirteensä. Ylemmällä taholla kuitenkin kaikki taidekorkeakoulut olivat sulloutumassa samaan muottiin.

Kirjoitin *Korkeakoulutieto*-lehden numeroon 1/1990 tutkinnoista ja opintojen keskeyttämisestä seuraavasti:

Monissa tapauksissa tutkinnon suorittaminen voi perustellustikin jäädä toisarvoiseen asemaan. Usein intensiivinen keskittyminen pääaineen opintoihin valtaa niin suuren osan opiskelukapasiteetista, että muita tutkintoon kuuluvia aineita jää tekemättä ja todistus saamatta. Tästä huolimatta opinnot saattavat johtaa menestykselliseen sijoittumiseen musiikkielämämme tärkeisiin tehtäviin joko maineikkaana huippuluokan solistina, jolle perustai jatkotutkinnon suorittamisella ei ole enää merkitystä, tai sitten ammattitaitoisena orkesterimuusikkona, joka valitaan tehtäväänsä yksinomaan koesoitossa osoitetun taidon perusteella. Nämä tapaukset voidaan nähdä musiikkielämämme kannalta hedelmällisinä rinnakkaisväylinä, jotka johtavat korkeatasoiisiin saavutuksiin ja joissa opiskelijan valinnanmahdollisuuksille on annettu elintilaa. Luonnollisesti Sibelius-Akatemiassa pyritään siihen, että tutkinnot voitaisiin kokea mielekkäiksi ja niitä my s suoritettaisiin. Kehitys on tässä suhteessa kulkemassa yhä parempaan suuntaan ja musiikin kandidaattien (silloinen ylin tutkinto) luettelosta l ytyy monia huippuluokan muusikoita. On lisäksi todettava, että musiikkialalla opintojen keskeytyminen vain harvoin merkitsee siirtymistä muille aloille. Tuntuisi kuitenkin kohtuuttomalta, jos Sibelius-Akatemiassa koulutettuja musiikkielämässä näkyvästi vaikuttavia taiteilijoita jouduttaisiin merkitsemään pelkkinä miinuksina keskeyttäneiden joukkoon.

Kaikki tässä mainitsemani tavoitteet eivät toteutuneet, mutta nykyopiskelijoiden valmistumisaste on korkeampi kuin silloin. Opintojen rakennekin on muuttunut mielekkäämpään suuntaan.

Rahaa oli 1980-luvulla käytettävissä tavalla, jota kenenkään nykypäivänä hallinnossa ty skentelevän on vaikea uskoa. Sibelius-Akatemian tuntiopetusmäärärahat esimerkiksi tuntuivat joka vuosi loppuvan kesken, mutta täll in tehtiin hallinnossa vain rutiininomainen anomuskirje lisämäärärahasta, ja ongelma oli tiessään.

Sibelius-Akatemiaan oli tämän seurauksena pestattu tuntiopettajiksi valtava määrä ansioituneita taiteilijoita. Koska valtion raha-arkku tuntui aukeavan vuotuisilla rutiinitoimenpiteillä, tuntiopettajat pääsivät aika lailla itse päättämään, missä laajuudessa he halusivat opettaa.

Valtionhallinnossa alettiin vuosikymmenen lopulla ilmeisesti jo huomata, ettei ylikuumentunut markkinatilanne tule kestäämään. Niinpä syksyllä 1989 lisämääräraha-anomus tulikin bumerangina takaisin, ja monen vuoden yltäkylläisyyden jälkeen oli yhtäkkiä alettava väläytellä aivan toista ääripäätä, tuntiopettajien lomautamista loppuvuodeksi. Asiasta luonnollisesti nousi aikamoinen kuhina. Loka-marraskuun vaihteessa sain istua korvat punaisina Rautatiekadun salissa kuulemassa kiihkeätä opiskelijatilaisuutta. Kiihkeys oli hyvin ymmärrettävää, uhkasihan useita opiskeilijoita tuntien keskeytyminen mahdollisen lomautuksen vuoksi. Tyytymätt myyttä aiheutti tietenkin myös tilakysymys. Istuimme salissa, joka oli ainoa toimiva osa taloa, jonka remontin oli pitänyt alkaa puolitoista vuotta aikaisemmin, ja opetus oli turhaan pitänyt siirtää muualle, osin epätyytyttäviin tiloihin.

Minun kannaltani ikävän sivujuonteen tilaisuuteen toi myös, että John Storgårds oli hiljattain ruotsinkielisessä musiikkilehti *Resonansissa* kirjoittanut tyypillisen ”vihaisen nuoren miehen” kirjoituksen viulunsoiton opetuksen häpeällisestä tilasta Sibelius-Akatemiassa. Niinpä, kuin puun takaa, nousi keskustelutilaisuudessa esiin myös viulunsoitonopetuksen taso. En valitettavasti pystynyt olemaan täysin provosoitumatta, mikä seuraavana kesänä johti minut viimeiseen sanaharkkaan Seppo Heikinheimon kanssa. Kun tuntiopetuskysymys ratkesi onnellisesti jo marraskuun alussa opetusministerin myöntettyä 600 000 markan lisärahoituksen, tämä mynteinen uutinen oli lehdissä huomattavasti pienemmin otsikoin kuin aikaisemmasta pahasta tilanteesta kertoneet!

Elokuun alussa 1990 pääsin virallisesti eläkkeelle. Jos summaisin rehtorikauttani, voin todeta, että taistelin mielestäni oikeiden asioiden puolesta, ja Erkki Raution oli sen puolesta hyvä jatkaa minun jälkeeni. Ajanjakso oli kyllä rankka, ja hallinnollisen työn

määrä sitä luokkaa, että opetusty lle ei oikeastaan olisi ollut aikaa. Oppilaat olivat joka tapauksessa kaiken myllerryksen keskellä henkinen voimavara, joka auttoi jaksamaan. Vuoden 1989 Kuopion viulukilpailussa oppilaani Jaakko Kuusisto sai Pekka Kauppisen kanssa jaetun ensimmäisen ja Liisi Nuora toisen palkinnon.

Ty huoneeni oli oikeastaan ainoa taiteellinen tila D belninkadun hallintokiinteist ssä, koska opetin siellä ja sieltä kuului viulunsoittoa. Sihteerini Pirkko Bister kertoi huvittuneena, että eräässä puhelussa oli langan toisesta päästä ihmetelty, miten sihteerin ty huoneeseen voi soitto kuulua niin voimakkaasti. Sitten oli ehdotettu, että Pirkon kannattaisi keskustella rehtorin kanssa, voisiko ongelmalle tehdä jotain.

Opetusty ni oli mahdollista, koska Sibelius-Akatemiassa oli vararehtori Lassi Rajamaa. Hän tuki minua kaikissa käänteissä ja piti huolen, että ryhdyin kaikkiin tarvittaviin hallinnollisiin toimiin silloin, kun niiden aika oli. Vararehtorilla oli Sibelius-Akatemiassa my s varsin paljon valtaa, esimerkiksi opetus- ja tutkimusneuvoston puheenjohtajan tehtävä. Näin ollen vaikkapa myrskyisän lauluprofessuurivaalin nuiji Sibelius-Akatemian osalta loppuun nimenomaan Lassi. En havainnut Lassissa sen paremmin marttyyrihenkeä kuin pyrkimystä sooloiluun tai rehtorin ohittamiseen. Lähtiessäni luotamustehtävieni vuoksi ulkomaille saatoin olla aina rauhallinen ja varma siitä, ettei Lassi sijaiseni ole tehnyt päät ksiä, joilla ei olisi minun hyväksyntääni.

Lassi jatkoi vielä Erkki Raution vararehtorina, minkä jälkeen lopulta itsekin nousi rehtorin paikalle. Hän oli, kuten minäkin, innokas lenkkeilijä. Vuosia my hemmin, hänenkin jo eläkkeellä ollessaan kohtasimme juoksulenkillä autiossa Hietaniemessä. Yhteistuumin totesimme, että on joulupäivä – eikä ketään muuta liikkeellä kuin kaksi Sibelius-Akatemian rehtoria.

Viimeiset sivallukset

Kesäkuussa 1990 amerikkalainen viulutaiteilija Miriam Fried vieraili Naantalin musiikkijuhlilla. Seppo Heikinheimo kirjoitti Friedin

Rehtorikauden iloisia hetkiä. Jordanian kuningatar Noor ja rouva Tellervo Koivisto vierailevat Sibelius-Akatemiassa kuningas Husseinin ja Mauno Koiviston neuvotellessa Lähi-idän tilanteesta toisaalla. ((Evy Nickstrom/ Hufvudstadsbladet.a.)

ja Eero Heinosen resitaalista erinomaisen arvostelun. Toisella palstalla oli yhtäkkiä minun nimeni oikein lihavoituna, Heikinheimon kirjoittaessa: ”Erityisen hieno piirre Friedissä on se, että hän on ollut valmis uhraamaan kallista aikaansa suomalaisten oppilaidensa hyväksi ja **Tuomas Haapasen** mieliharmiksi pitämällä Naantalissa mestari-

kurssin. (HS 14.6.1990). Kyseinen sivallus nostatti verenpainetta sen verran, että tartuin oitis kynään ja sain jo 16.6. *Helsingin Sanomiin* julkaistuksi kysymyksen, mistä Heikinheimo on saanut aiheen tällaiseen ”pahansuopaan sekoiluun, joka on yksinomaan kirjoittajan oma aivoitus”. Seppo vastasi heti kysymykseni perään, ettei kyse ole hänen omasta ajatuksestaan, vaan ”Tuomas Haapasen viime talvena erässä kokouksessa esittämä lausuma, jossa hän kiihtyneenä halusi kertakaikkiaan kumota sen legendan, ettei meillä osata opettaa yhtä hyvin viulua kuin jossain ulkomailla”. Lisäksi Seppo väitti minun yrittäneen kampaata Igor Bezrodnyin viulunsoiton va. professuurin hakijoiden joukosta, joka olisi hänen mukaansa ollut ”oppilaitoksessa suurta huomiota herättänyt operaatio, joka sitten onneksi kuivui kokoon lähinnä oppilaiden painostuksesta”.

Sain onneksi vielä mahdollisuuden vastineeseen. Kirjoitin (HS 19.6.1990):

Olen kyllä puolustanut suomalaista viulunsoittoa ja teen sen vastakin silloin, kun sitä kohtuuttomasti parjataan. Eihän tämä nyt kuitenkaan tarkoita sitä, että harmistuisin tai asettuisin suorastaan vastustamaan, kun Friedin ja Bezrodnyin kaltaiset mestarit tulevat Suomeen opettamaan... Kun Sibelius-Akatemian viulunsoiton professuurin varsinainen haku ehtii käynnistyä vasta ensi syksynä, pantiin vuoden viranhoito hakuun huhtikuussa. Tieto tästä välitet-

tiin myös Igor Bezrodnyille, joka jättikin hakemuksensa hyvissä ajoin ja valittiin rehtorin päätöksellä hoitamaan virkaa. Kuvitelmat ”suurta huomiota herättäneestä operaatiosta Bezrodnyin kampaamiseksi” ovat perättömiä, eikä tässä päätöksessä ollut häivääkään opiskelijoiden painostusta.

Rehtori musisoi kamariorkesterineen Freda 42:n harjoitusluokassa. (Sibelius-Akatemian arkisto. Kuvaaja Heikki Tuuli.)

Olisin vastineessani voinut kertoa senkin, että välitin itse henkilökohtaisesti tiedon Bezrodnyille, jolla tuohon aikaan jo oli asunto Helsingissä. Vuoden 1990 kesäkuun 19. päivän kirjoitukseni lopetti tämän kiistan, enkä tämän jälkeen enää ajautunut julkisiin sanaharkkoihin kuuluisan journalistimme viimeisten vuosien aikana. Konserteissa toki häntä usein näin. Kerran kiivettyäni Finlandia-talon portaat yleisölämpimän tapasin ensimmäisenä kauppaneuvos Roger Lindbergin, jonka huomasin käyvän keskustelua Sepon kanssa. Tervehdin molempia kädestä pitäen. Tähän Seppo sanoi: ”Me olemme usein olleet eri mieltä asioista, mutta olette aina käyttäytyneet kuin herrasmies. Arvostan sitä suuresti.”

Rehtorin virasta tuntiopettajaksi

Jäin virallisesti eläkkeelle syksyllä 1990, mutta työnteko ei suinkaan loppunut. Vielä viidentoista vuoden ajan toimin Sibelius-Akatemiassa tuntiopettajana saaden opettaa useita lahjakkuuksia. Minua pyydettiin myös kilpailulautakuntiin ympäri maailmaa, ja niiden yhteydessä pidin myös mestarikursseja muun muassa USA:ssa ja Japanissa.

Sibelius-kilpailuun ja Kuopion viulukilpailuun osallistuin enää toimikunnan jäsenenä. Kilpailut kuuntelin kuitenkin ensimmäisestä alkueräsoitosta viimeiseen finaalikonsertton ääneen asti. Kun lautakunnan puheenjohtaja Aulis Sallinen vuoden 1995 Sibelius-kilpailun päätteeksi julisti voittajaksi Pekka Kuusiston, räjähti Finlandia-talon yleisö suureen pauhuun. Yleisön osoittaessa villisti suosiotaan ensimmäiselle suomalaiselle voittajalle, minun sisälläni loisti ennen kaikkea riemu siitä, että nyt vihdoinkin viimein voimme unohtaa alemmuuskompleksimme suomalaisen viulunsoiton tasosta. Tämä voitto osoitti lopullisesti, ettei suomalainen viulunsoitto ole kuin ”pöydälle

Minä ja oppilaani
Töölönkadun
pihalla 1991.
Vasemmalta: Janne
Malmivaara, Ville
Supponen, Réka
Szilvay, Tuuli Talvi-
tie, Pekka Kuusisto,
Jaakko Kuusisto,
Elina Kimanen, vie-
ressäni vasemmalla
Emma Vähälä.

sulamaan nostettu pakas-
tekala” kuten Heikinheimo
oli eräässä aiemmassa kir-
joituksessaan maininnut.

Salla Talvitie viulutun-
nilla 1990-luvun lopulla.
(Sibelius-Akatemian
arkisto. Kuvaaja Pekka
Elomaa.)

Serkukset Emma ja Elina Vä-
hä ovat tulleet tervehtimään
minua 80-vuotispäivänäni.

Kuopion viulukilpailun jälki-
tunnelmissa Petteri Iivosen
voitettua ensimmäisen
palkinnon 2005.

Jannen ja Laurin muistoja

Janne

Itse en tätä tietenkään voi muistaa, mutta minulle on kerrottu, että jo pikkuvauvana reagoin musiikkiin vahvasti. Jos joku olisi kysynyt, ”pidätkö Brahmsista?”, olisin osatessani vastannut kyllä. Isä näet harjoitteli loppuvuonna 1965 Brahmsin kaksoiskonserttoa ja olin osallistunut harjoitteluun voimakkaasti ääntelemällä. Lempikohtani oli ollut konsertton finaalin alussa. Ennen ensimmäistä orkesterituttia on solisteilla hurjat kaksoisäänisekstit. Aina niiden lähestyessä olin ry minyt lähelle, hihkunut onnesta ja elehtinyt voimakkaasti, kerran jopa niin voimakkaasti, että isän nuottiteline kaatui.

Jo lapsena olin joskus kuuntelemassa isän esiintymisiä tai kaupunginorkesterin konsertteja. Kotona meillä oli jonkin verran äänilevyjä ja äiti kuunteli aina keväisin Brahmsin B-duuri-pianokonserttoa Emil Gilelsin soittamana, koska oli saanut levyn isältä syntymäpäivälahjaksi nuoren parin ensimmäisenä yhteisenä keväänä Turussa. Muutettuaamme vuonna 1971 Rauhankadulle Mikaelinkirkon viereen innostuin minäkin kuuntelemaan musiikkia levyiltä, tarkemmin sanoen Tšaikovskin b-molli-pianokonserttoa. Kuuntelin sitä useita kertoja päivässä, levy kului puhki ja ainakin äiti kyllästyi kyseiseen konserttoon pahan kerran.

Vaikka isä ja äiti olivat viulisteja, minä olin jostakin oikusta jo ihan pienenä rakastunut selloon. Jo ennen kouluun menoa yritin aloittaa soittamisen Seppo Kimasen oppilaana, mutta en ollut sen enempää tunneilla kuin kotonakaan suostunut tekemään oikein mitään, joten yritys jäi lyhyeksi. Pari vuotta kävin pianotunneilla, ja 9-vuotiaana palasin lopullisesti sellon pariin. Turun musiikkiopistoon tuli sellonsoiton opettajaksi Timo Hanhinen, jolla oli hyvin omalaatuinen huumorintaju, mutta hän onnistui lopulta innostamaan minut harjoittelemaan.

Olin kuitenkin kiinnostuneempi musiikin kuuntelusta kuin soittamisesta. Isän kanssa kävin uskoakseni melkein kaikissa Turun kaupunginorkesterin torstaikonserteissa. Useat kapellimestarit ja solistit olivat isän tuttuja, ja olin ”polleata poikaa”, kun pääsin konsertin jälkeen tapaamaan taiteilijoita. Oli myös hurjan hienoa, kun isä itse joskus esiintyi solistina tai kamarimuusikkona. Erityisesti ovat jääneet mieleen Šostakovitšin ensimmäisen viulukonserton esitykset Turussa ja Helsingissä sekä Sibeliuksen museossa ranskalainen sonaatti-ilta Tarmo Huovisen kanssa ja Mozartin sekä Brahmsin klarinettikvintettojen esitykset.

Isä oli innostunut urheilusta ja otti meidät mielellään mukaan katsomaan yleisurheilukilpailuja. Hän kävi melkein joka päivä lenkillä, ja juokseminen maistui sekä Laurille että minulle. Aloimme osallistua Turun urheiluliiton junioriryhmiin. Muistikuvieni mukaan isä oli aina mukana, kun meillä oli harjoitukset Urheilupuistossa tai Kupittaan urheiluhallissa. Tuskinpa hän kuitenkaan ihan joka kerta paikalle ehti. Laurilta sujuivat tasaisesti kaikki lajit, minä olin ainoastaan 1 000 metrin juoksussa vähän aikaa häntä edellä. Olin 10-vuotias, kun rikoin siinä neljän minuutin rajan, seuraavana vuonna ennätys parani 16 sekunnilla.

Kupittaan hallissa oli keväällä 1977 jotkut juniorien piirikisat. Minulla oli ihan realistiset mahdollisuudet tehdä taas uusi ennätys ja juosta lähemmäs kolmen ja puolen minuutin aikaa. Jostain kumman syystä laitoin piikkarit jalkaan liian myöhään ja tuli kiire starttipaikalle. Viime tingassa sain vielä päähäni, etten voi mennä riviin edestä, vaan minun on kierrettävä takaa – ja myöhästyin läh-

d stä! Isä oli niin harmissaan, että vei minut saman tien Ruissaloon. Siellä juoksimme yhdessä kovaa, sillä isä halusi vakuuttaa minulle, että olisin rikkonut ennätökseni, jos en olisi my hästynyt lähd stä. Häntä kuulemma harmittaa vieläkin, ettei silloin hoputtanut minua aikaisemmin piikkarien pukemiseen!

Vietimme kesälomat melkein alusta loppuun Haapasten kesähuvilalla Kaikupohjassa. Sielläkin juhlahetkiä olivat aina käynnit urheilukentällä Vääkysssä. Autokyytiin tuli ensin naapurihuvilasta pikkuserkkumme Timo Kalanti, sitten Pulkkilanharjulta joukkoon nousivat raumalaiset serkkumme Jaakko ja Mikko Haapanen. Kentällä juostiin lyhyitä ja pitempiä matkoja, hypättiin pituutta sekä korkeutta, isä otti aikaa ja mittasi tuloksia. Kun oli reippailtu riittävästi, mentiin kylän keskustaan ja ostettiin jäätel t. Tuntuu, että isä ei koskaan ollut vastahankainen viemään meitä urheilukentälle. Hän my s todella mielellään teki meille jousipyssyjä, opetti uimista tai vei meidät veneellä johonkin lähisaareen.

Kärsivällisyys ei välttämättä ollut minun ja Laurin paras hyve. Isällä kyllä oli ihan ”lehmän hermot” meidän kanssamme, hän aina vain rauhallisesti muistutti harjoittelun merkityksestä asioiden oppimisessa. Kerran, kun Laurille ja minulle tuli jotain ihan älyt ntä pikkupoikien nahinaa, hän potkaisu jalkapalloa niin äkäisesti, että hänen kenkensä irtosi jalasta ja lensi pallon perässä! Se on oikeastaan ainoa muisto hänen suuttumisestaan.

Kaikupohjassa vietimme koko kesän isän äidin eli isoäidin seurassa. Hän oli kesähuvilan ehtoisa emäntä, äitiä lähes 50 vuotta vanhempi. Hän edusti vanhaa sukupolvea, joka oli Suomen itsenäistyessä ollut aikuinen, jo lähes valmis hammaslääkäri. Isoäiti oli valoisa ja optimistinen ihminen, eikä ole epäilystä, ettemmek minä ja Lauri olisi merkinneet hänelle paljon. Hän eli kuitenkin aina aikuisten maailmassa, eikä hänen kanssaan koskaan leikitty tai l rp telty samalla tavalla kuin vaikkapa äitini äidin, mummin kanssa. Mummi olikin isoäitiä 24 vuotta nuorempi, selvästi jo seuraavaa sukupolvea.

Isä oli suhtautunut erittäin myötämielisesti musiikkiluokkien syntyyn Turussa, ja sekä minä että Lauri pyrimme ja pääsimme

näille Puolalan silloisessa kansakoulussa toimiville erikoisluokille. Silloin musiikkiluokat alkoivat, toisin kuin nykyään, jo toiselta luokalta.

En muista, että olisin Turussa koskaan suorittanut tutkintoa tai esiintynyt ilman, että isä olisi säestänyt minua pianolla. Joskus esiinnyin koulussa, ja isä tuli sinnekin pianon ääreen. Ja jos olimme menossa vaikkapa jonkun keskustan ulkopuolella asuvan kaverin luokse, saimme ilman muuta autokyydin. Tästä avuliaisuudesta saimme toki olla kiitollisia, mutta omalla kohdallani se johti jopa pienoiseen omatoimisuuden puutteeseen kouluaikoinani.

Eräänä vuonna istuessamme kotona yhteisillä aterioilla puheet alkoivat kovasti kosketella Sibeliuksen Akatemian professuuria ja mahdollista muuttoa Helsinkiin. Mitään kovin tarkkoja detaljeja ei ole jäänyt mieleeni, mitä nyt sain tietää joidenkin vastustavan isän valintaa, ja se tuntui ilkeältä. Lauri ja minä viihdyimme erinomaisesti Turussa, mutta ajatus mahdollisesta muutosta Helsinkiin kiehtoi. Kaupunkihan oli meille vähän tuttu, koska olimme vierailleet siellä säännöllisesti, mummin ja ukin luona Törmön laidalla sekä isoäidin luona isän synnyinkodissa Museokadulla. En muista yhtään jännittäneeni mahdollista muuttoa ja suurta elämänmuutosta. Olin ala-asteen viimeisellä luokalla ja valmistauduin ihan normaalisti luokkatoverieni kanssa yläasteelle siirtymiseen Turussa. Elin hyvää pikkupojan elämää tässä hetkessä. Tavoittelemisen arvoista!

Kun päätettiin isän valinnasta lopulta tehtiin, oli kouluvuosi jo aivan loppuillaan. Lähdimme, kuten aina ennenkin, kesäksi Kaikupohjaan. Isän ja äidin hoitaessa muuton olimme Laurin kanssa mummin ja ukin luona Muuramessa. Kesän loputtua sitten vain emme menneetkään enää Turkuun, vaan koti oli siirtynyt Museokadulle Helsinkiin.

Minä pääsin Sibeliuksen Akatemian nuoriso-osastolle. Lauantai-aamuisin Géza ja Csaba Szilvay johtivat Sibeliuksen Akatemian konserttialissa nuoriso-orkesteria, joka kuhisi nykyisiä ammattimuusikoita. Poimittakoon sieltä konserttimestari Sakari Oramo ja hänen vieressään istunut Petri Aarnio sekä selloryhmän pieni virtuoosi-ilopilleri nimeltään Marko Ylänen. Pääsin sattumalta ko-

keilemaan myös orkesterinjohtoa, josta kovasti haaveilin. Kokeilusta seurasi minun ja Sakari Oramon esiintyminen Gézan *Viuluviikarit-*ohjelman jaksossa ”Kapellimestari”.

Finlandia-talo ja kaksi isoa sinfoniaorkesteria olivat minulle unelmien täyttymys. Isä peri isoäidin kausikortit RSO:n keskiviikkokonsertteihin, ja kävin niissä isän kanssa melkein jokaisessa. HKO:n konsertteihin sain lippuja orkesterissa säännöllisesti avustaneen äidin välityksellä.

Heti ylioppilaaksi tultuani pääsin opiskelemaan Sibelius-Akatemian orkesterinjohdon koulutusohjelmaan. Isä valmensi minut erittäin perusteellisesti pääsykokeeseen, sillä hän tiesi kyllä muusikon kokemuksellaan aivan täsmälleen, mitkä paikat Beethovenin Egmont-alkusoitossa ovat kapellimestarille erityisen vaikeita. Kaikki ne paikat sainkin pääsykokeessa johtaa, ja perusteellisen harjoittelun pohjalta osasin ne varmasti. Tein A-tutkinnon sekä orkesterinjohdossa että sellonsoitossa, mutta musiikin maisteriksi valmistuin vasta monta vuotta näiden tutkintojen jälkeen. Se oli 1990-luvulla vielä mahdollista. Loppututkinnon suorittuani olen seurannut isän ja isoisan jalanjälkiä hakeutumalla musiikin hallintotehtäviin, ja toiminut musiikkioppilaitoksen rehtorina ja apulaisrehtorina Raumalla, Joensuussa sekä Lohjalla.

Janne ja Lauri
kodissamme Turun
Rauhankadulla
todennäköisesti
vuonna 1976.

Isä on kaikessa musiikkiin liittyvässä ollut vahva mentori, mutta kaikki valintani olen saanut aina tehdä täysin vapaasti.

Lauri

Lapsuusmuistot palautuvat minun kohdallani mieleen hyvin pitkälle isän filmaamien kaitafilmiä kautta. Tietysti muistan jo ennen kouluajoja tapahtuneet

kesäiset hauskuudet m kiltä, mutta kaitafilmiä kautta ne ovat säilyneet vahvoina. Onkin todella hienoa, että isä jaksoi harrastaa kuvaamista. Filmit on kaiken lisäksi editoitu taitavasti. Omienkin lasteni ”kohellukset” on tallennettu vauvasta lähtien.

Ensimmäinen yhteinen muisto on matka m kiltä Helsinkiin katsomaan yleis-

urheilun maailmankisoja vuonna 1973. Muistan selvästi, kuinka Kenian Ben Jipcho juoksi 3 000 metrin esteiden uuden maailmannäytöksen ja Hannu Siitonen heitti keihästä yli 93 metriä. Tämä reissu sai minussa aikaan valtavan innostuksen yleisurheiluun. Kaikenlainen urheilu oli meillä kyllä läsnä pienestä pitäen, faija kun oli intohimoinen lenkkeilijä ja penkkiurheilija. Aloinkin harrastaa yleisurheilua, jossa isä oli innokkaasti mukana.

Kun molemmat vanhemmat ovat muusikoita, on varmasti harvinaista, etteivät lapset haluaisi aloittaa soittamista. Itse halusin aloittaa viulunsoiton 5-vuotiaana; tosin itselläni ei ole tästä muistikuvaa. Lapsuuden viulunsoitosta on jäänyt mieleen vain, että inhosin sitä. Kukaan koulun tai pihan kundeista ei soittanut, ja minua harrastus hävetti. Minulla oli usein viulutunti suoraan koulun jälkeen, ja yleensä isä vei viulun valmiiksi opistolle. Kerran pahin skenaario kuitenkin toteutui, eli faija oli poissa ja minun olisi pitänyt viedä viulu mukaan kouluun! Mietin kuumeisesti, miten voisin välttyä tältä ”häpeältä”. Silloin oli runsasluminen talvi ja koulun vieressä oli iso rakentamaton tontti, joka toimi varmaan lumenkaatopaikkana. Sinne lumikasaan sitten hautasin viulun ja kaivoin sen koulupäivän päätteeksi esiin ja marssin tunnille. Opettajani oli ihmeissään, kun viulu oli jääkylmä ja huomattavan epävireessä. Tästä episodista en tietenkään hiiskunut vanhemmille, saattavat lukea sen tästä ensimmäistä kertaa.

Yhteismusisointia 1980-luvun alkupuolella, sellossa Janne. TH kotialbumi, kuvaaja Kari Lehtinen.

Isälle ja äidille varmasti valkeni nopeasti, etten ollut lainkaan kiinnostunut viulunsoitosta. Ammattimuusikkoina he onneksi ymmärsivät, että patistamalla ei soittoinnostusta synny. En myöskään koskaan kokenut pettymyksen tunteita heidän suunnaltaan siitä, ettei minua soittoharrastus kiinnostanut. Niinpä lopetin viulunsoiton. Siirryin hetkeksi pianonsoittoon, mutta into siihen oli vielä vähäisempi. Lapsena en oikein ymmärtänyt, mikä on viulunsoittajan ammatti. Kenenkään kaverin vanhemmat eivät soittaneet, vaan he kävivät ”oikeissa” tanssissa. Minua jollain tavalla hävetti kertoa, että äiti ja isä soittavat viulua. Kerran luokassa kiersi esite kaupunginorkesterin konsertista, jossa isä soitti solistina. Esitteessä oli tietysti isän kuva ja nimi, joten kaverit rupesivat kyselemään, onko tämä Haapanen jotain sukua. Vastasin että ei ole! Muistan opettajan hämmästyneen katseen.

Siirtyminen Helsingissä Taivallahden koulun musiikkiluokalle muutti kuitenkin kaiken. Luokan opettajana toimi Seppo Hovi, ja hän oli organisoinut luokalle myös pienen kamariorkesterin. Luokan kavereista suurin osa soitti viulua, osa konservatoriossa ja joku Sibelius-Akatemian nuoriso-osastolla. Huomasin, että heistä soittaminen oli kivaa. Muistan kuinka Runeberginkadun kotimme, ”Runskin” eteisessä kysyin isältä, olisiko mahdollista ruveta uudestaan soittamaan viulua. Isä näytti melkein hämmästyneeltä, mutta sanoi ”sehän on helposti järjestettävissä”.

Aluksi oli selvää, että olisin isän oppilas. Yhteistyö sujui oikeastaan hämmästyttävän hyvin, vaikka hermot olivat välillä kireällä. Huomasin kuitenkin, että isällä oli kyky selittää ja näyttää asiat tavalla, joka oli helppo ymmärtää. Tietysti olin jo 13-vuotias, joten teknisiä asioita korjatessa pystyi itsekin huomaamaan, mikä on oikeanlaista tekniikkaa. Oli viulusta jäänyt jotain muistiinkin, vaikka en soittoon ennen lopettamista ollut panostanut. Faija osasi vetää oikeista naruista, ja kesällä menin musiikkileirille Kälviälle. Siellä soitin ensimmäisen kerran jousiorkesterissa, samassa pultissa tulevan kollegan, Petri Tulosen kanssa. Vuoden lopulla oli vielä Sibelius-kilpailut, joissa isä oli tuomarina. Isä kirjoitti auliisti pois-
saolotodistuksia kouluun, jotta sain kuunnella kilpailut kokonaan.

Seuraavana kesänä Isä, Teuvo Aalto ja Arne Rousi keksivät pistää pystyyn pikkupoikien kvartetin! Tuomas Rousi, minä, Jussi Aalto ja Janne Kuosa menimme Kuhmon leirille Erkki Palolan kvartet-tioppilaiksi.

Kesällä 1982 mentiin taas Kälviän leirille. Siellä oli orkesterin ohjelmassa Brahmsin ensimmäinen sinfonia. Isällä oli hyvä pelisilmä, ja vaikka stemma oli minulle varmasti vielä liian vaikea, hän katsoi, että minun kannattaa olla siinä mukana. Koska en opiskellut missään oppilaitoksessa, orkesterisoitto oli minulle musiikkileirin juttu. Kysyin sitten isältä, miten voi Brahmsin alussa tietää, milloin ääntä vaihdetaan. Isä sanoi ensin, että katso kapellimestaria. Mutta enhän minä oikein tiennyt mitä kapellimestari tekee, tai mitä siitä pitäisi nähdä. Isä huomasi sen, ja käski kuunnella patarumpua, sieltä kuulee kahdeksasosia. Muutenkin hyvinä neuvoina tulivat muiden kuuntelu. Jollain on aina melodia, jollain säestys. Muusikon täytyy pystyä reagoimaan molempiin, pelata yhteispeliä.

Yhteissoiton merkitys kävi hyvin selville viulutunneilla, kun fajia sujautti pianon ääreen säestämään. Rytmin ja tempon merkitys kävi hyvin selväksi. ”Hoi, äläpäs hätäile” oli tuttu kommentti pianon takaa.

Lukiota kävin, kuten Jannekin Kruununhaassa Sibelius-lukiassa. Siellä oli ihan hyvän kokoinen orkesteri. En ollut itse lainkaan varma, että olisin koulun jälkeen hakenut Sibelius-Akatemiaan, mutta isä siihen kovasti kannusti. Moni kaverikin oli pyrkimässä, ja jonkinlainen päämäärä siitä tuli minullekin. Ylioppilaskirjoituksiin en kovin paljoa panostanut, mutta viulunsoittoa tuli harjoiteltua. Isä preppasi kärsivällisesti, ja kävi niin hyvin, että pääsin Akatemiaan. Jälkeenpäin moni on sanonut olleen selvää, että minustakin tulisi viulisti, mutta jos en olisi päässyt Akatemiaan, näin ei välttämättä olisi käynyt.

Akatemiassa opettajinani toimivat Nachum Erlich ja Erkki Kantola. Isällä oli kuitenkin edelleen valtava osuus oppimisessa. Aina saattoi kysyä neuvoa ja monia asioita ”nakerrettiin”. Koska minulla oli ollut pitkä tauko soitossa, oli jäänyt paljon normaaleja kehitysvaiheita väliin. Ohjelmistoa minulla oli todella vähän. Orkesteri

Opetustuokio Runeberginkadun kotimme olohuoneessa, viulussa Lauri.

ja kamarimusiikki oli minulle musiikkileirejä lukuun ottamatta tunteimatonta. Isä oli kuitenkin hyvin kannustava ja jaksoi toistaa, ettei oppimisessa ole aikarajoja.

Kun päätin vuonna 1988 hakea HKO:n ensimmäisen viulun paikkaa, isä oli heti sitä mieltä, että se on vähintään arvokasta oppia. Olin silloin Erkki Kantolan oppilas, joten valmistauduin koesoittoon kahden opettajan voimin. Pruuvi meni paremmin kuin olin odottanut, ja sain ty paikan. Soitin pruuvin jälkeen isälle ja kerroin uutisen. ”No peijakas, arvasin” oli isän kommentti.

Ensimmäisenä ty päivänä HKO:ssa silloinen konserttimestari Pekka Kari toivotti minut tervetulleeksi. Kyselin, mihinkä minun olisi tarkoitus mennä istumaan, ja hän vei minut lavalle katsomaan. Kahdeksannessa pultissa oli keikkamiehenä RSO-viulisti Pertti Kiri. Pekka tervehti häntä, ja totesi ”tässä on meidän uusi viulistimme, Lauri Haapanen, siis Tuomaksen poika”. Pekka ohjeisti minut seitsemänteen pulttiin, ja istuimme hetkeksi juttelemaan. Sitten takaa kuuluikin Kirin ääni ”tämähän on kuin RSO:ssa 50-luvulla, Haapanen ja Kari istuvat minun edessäni”. Isä ja Pekka Kari olivat ystäviä jo vuosien takaa. Pekka kertoi minulle tavanneensa kerran isän, ja koska oli kuullut minun aloittaneen uudestaan soittamisen, kysyi, miten käs Laurin soitto on lähtenyt käyntiin. Isä oli tuuhah-

tanut: ”Polttaa paperossia pentele.” Tupakointiharrastukseni oli alkanut nuorena, tosin ei niin nuorena kuin isällä. Muistan hänen kertoneen olleensa jo pikkupoikana ensimmäisen kerran tupakkalakossa!

Vuonna 1989 teimme isän kanssa yhdessä matkan Pariisiin. Sibelius-Akatemian Stradivarius oli Etienne Vatelot’lla huollettavana, ja se piti noutaa takaisin Suomeen. Olin itse ensimmäistä kertaa Pariisissa. Asuimme Montparnassella hotelli Centralissa, samassa hotellissa, johon isä muutti vuonna 1949 tullessaan Pariisiin. Hotellin pomona toimi silloisen johtajan poika, joka muisti isän hyvin. Itse hotelli oli kokenut muodonmuutoksen ja kohonnut kolmen tähden hotelliksi. Kuulimme Wienin filharmonikoiden konsertin ja kiertelimme kaupunkia. Faija näytti paikkoja, joissa oli itse aikoinaan viettänyt aikaa. Pääsimme myös todistamaan Eiffel-tornin 100-vuotisjuhlaa, jossa näimme huikean puolentoista tunnin iltu-lituksen. Matka oli hieno kokemus, todellisen Pariisi-asiantuntijan kanssa.

Orkesteriuran myötä opiskeluni Akatemiassa jäi kesken, enkä koskaan sieltä valmistunut. En tiedä, oliko isä siihen pettynyt, mutta minä pääsin ammattiin, johon olin Akatemian alusta saakka halunnut. Orkesteriin tuli vuosien varrella isän oppilaita, ja olin mukana säestämässä Pekka Kuusiston Sibelius-kilpailun voittoa 1995. Vuonna 2000 olin siirtynyt Turun kaupunginorkesteriin, mutta tein puoli vuotta tätä HKO:ssa. Silloinen Sibelius-kilpailu oli isän viimeinen kilpailutoimikunnan puheenjohtajana. Kun palkintojenjaon aluksi isä piti puheen ja kertoi olevansa tehtävässä viimeisen kerran, yleisö puhkesi spontaanisti valtaviin ja pitkiin aplodeihin! Se oli vaikuttava hetki, ja ajattelin että on se varmaankin aika merkittävä äijä suomalaisen viulunsoiton parissa.

Musiikkikilpailujen hurmaa

Urheilukilpailujen tulokset ovat kiistattomia: jos teet vastustajaasi enemmän maaleja tai ylität maaliviivan ensimmäisenä, voitat. Taiteellisten suoritusten arviointia ja paremmuusjärjestykseen asettamista taas on pidetty epävarmana ja miltei mahdottomana tehtävänä. Tämän vuoksi musiikkikilpailujen mielekkyys on usein asetettu kyseenalaiseksi. Vaikka musiikkikilpailuissa yleensä parhaimmat ja huonoimmat kilpailijat erottuvat toisistaan objektiivisestikin arvioiden selvästi, on kiistatonta, että sellaista menetelmää, jolla kaikkien kilpailijoiden paremmuusjärjestys saataisiin tarkasti ja oikeudenmukaisesti selville, ei ole olemassakaan. Mikäli kilpailuissa olisi kysymys pelkästään kilpailijoiden keskinäisestä paremmuudesta, olisi niiden järjestäminen tarpeetonta.

Musiikkikilpailuilla on kuitenkin paljon laajempi merkitys. Ne on nähtävä nykyaikaiseen konserttielämään kuuluvina musiikkitapahtumina, jotka motivoivat nuoria taiteilijoita ankaraan harjoitteluun ja itsensä kehittämiseen, antavat heille mahdollisuuden esiintyä kiitolliselle yleisölle suuren julkisuuden saattelemana sekä tarjoavat palkituille voimakkaan sysäyksen eteenpäin taiteilijan uralla. Lisäksi nuorten lahjakkuuksien mielenkiintoiset esitykset tarjoavat yleisölle antoisia musiikkihetkiä, joiden lisämausteena on kilpailutilanteen aiheuttama jännitys. Kuka sitten kulloinkin voittaa

tai sijoittuu palkinnoille, jää asiantuntevan arvostelulautakunnan ratkaistavaksi.

Lienen urallani profiloitunut kilpailujen puolustajana, koska viiden vuosikymmenen ajan osallistuin niin kilpailujen suunnitteluun kuin tuomariston työhönkin, kotimaassa ja ulkomailla, monien soittimien ja kamarimusiikin parissa. Oppilaani ovat myös laajalti osallistuneet ja myös menestyneet.

Sodan jälkeen kilpailutoiminta Helsingissä oli hyvin aktiivista, mutta kilpailut olivat tyystin erilaisia kuin nykyiset. Ylioppilaiden kulttuuriviikot olivat jokakeväinen tapahtuma, ja osallistuin akateemiseen viulukilpailuun kolmesti menestyen joka kerta edellistä paremmin: keväällä 1945 voiton vei Leena Siukonen (joka voitti samana vuonna myös ensimmäisen Maj Lind -pianokilpailun!), toiseksi tuli Jouko Ignatius ja kolmanneksi Paavo Rautio, jolle minä hävisin yhdellä pisteellä. Kevään 1946 kilpailussa voiton vei ylivoimaisesti Jouko Ignatius, ja minä tulin toiseksi. Kolmas kerta toden sanoi, ja keväällä 1947 minusta tuli ”viulunsoiton akateeminen mestari”. Ainoastaan pianokilpailuissa oli kaksi kierrosta. Orkesterisoittimien kilvoitteluissa arvioinnit kohdistuivat vain yhteen kilpailusuoritukseen, jonka perusteella palkinnot jaettiin, ja niiden lautakunta oli kaikissa sama, esimerkiksi vuoden 1946 kilpailussa viulistit Hugo Huttunen ja Fritz Kilanto sekä musiikkimajuri A. Huttunen. ”Akateeminen mestari” ei voinut enää myös hemmin kilpailuun osallistua.

Vuonna 1946 osallistuin myös pianonsoittokilpailuun, jossa menestyin mainiosti tullen toiseksi ja häviten voittaja Joonas Kokkoselle vain puolella pisteellä! Pianokilpailussa oli vaativa ohjelma, pakollisena tehtävän Schubertin B-duuri-impromptu, Teema ja muunnelmat, ja vapaavalintaisena soitin bravuurinumeroni Griegin pianokonsertin ensimmäisen osan. Minua säesti Tapani Valsta, sillä hän ei voinut osallistua kilpailuun, koska ei ollut ylioppilas. Tapani kyllä voitti sen vuoden Maj Lind -kilpailun. Tässä akateemisessa pianokilpailussa sain, urheilutermein ilmaistuna ”arvokkaita päänahkoja”, sillä taakseni jäivät niin Nisse Rinkama kuin Pentti Karjalainenkin.

Pianisteilla oli heti vuodesta 1945 lähtien Maj Lind -kilpailu, mutta sen osallistujamäärät olivat vähäiset nykykilpailuihin verrattuna eikä kilpailussa ollut useita eriä, puhumattakaan konserttojen soittamisesta orkesterin säestyksellä.

Kuopiossa tehtiin 1960-luvulla merkittävä päätös perustaa ensimmäinen Helsingin ulkopuolinen soittokilpailu. Idean äiti oli Kuopion musiikinystävään yhdistyksen sihteerinä toiminut tarmonpesä Anna-Maija Poussa. Varsin pian tekemänsä aloitteen jälkeen Anna-Maija perusti Suomen sinfoniaorkesterit ry:n, ja uudessa yhdistyksessään hän toimisi orkesterikenttää vaivaavaan viulistipuolaan. Niinpä kilpailun soittimeksi valikoitui viulu, ja Kuopiossa pantiin hihat heilumaan. Kuopion valtakunnallisen viulunsoittokilpailun toimikuntaa alkoi johtaa vanha ystäväni, Kuopion musiikkiopiston johtaja Pentti Karjalainen. Sihteerinä toimi tässäkin Anna-Maija Poussa, ja muina paikallisjäseninä Eino Selin sekä Matti Tuloisela. Varsinaista viulunsoiton asiantuntemusta järjestelytoimikuntaan toivat Pekka Kari, Aarno Salmela, Leena Siukonen-Penttilä sekä minä.

Ensimmäinen kilpailu valmisteltiin huolella, ja ajatus oli alusta pitäen, että kilpailu tullaan järjestämään säännöllisesti. Alusta lähtien kilpailu oli kolmieräinen, ensimmäisessä erässä soitettiin Bachin sooloteoksia sekä Paganinin kapriiseja, toisessa erässä vapaavalintaista sonaattiohjelmistoa sekä finaalisissa konsertto. Pääpiirteiltään ohjelmisto on noudatellut tätä kaavaa jokaisessa 13:ssa kilpailussa, mutta kolmessa ensimmäisessä kilpailussa finaalikin soitettiin pianon säestyksellä.

Ensimmäisillä kerroilla 1967, 1970 sekä 1973 olin toimikuntajäsenyyden lisäksi myös arvostelulautakunnan puheenjohtajana. Tämän jälkeen jättäydyin pelkkään toimikuntaan, koska omia oppilaitani alkoi olla mukana niin paljon. Kilpailijamäärien kehitys kertoo selvää kieltä yleisestä tason noususta: vuonna 1967 osallistujia oli 11, 2000-luvulla on pitänyt aluksi järjestää esikarsinta, koska aikataulu sallii varsinaiseen kilpailuun maksimissaan ”vain” 36 soittajaa. Lopetettuani laajamittaisen opettamisen saatoin jälleen vuonna 2010 osallistua lautakunnan toimintaan.

Vaikka ensimmäisen kilpailun osanottajamäärä oli vähäinen, aiheutti se Kuopiossa suunnattoman innostuksen, jonka kerrotaan johtaneen pikkuviulujen loppumiseen kaupungin musiikkiliikkeistä! Ensimmäinen voittaja oli Hannele Angervo, mutta itselleni jäivät kilpailusta erityisesti mieleen Jorma Rahkosen esitykset, erityisesti aivan loistava Ravelin *Tzigane*. Rahkoselle tapahtui finaalissa paha unohdus, mitä kilpailussa ei voi jättää huomiotta.

Ensimmäisissä kilpailuissa vielä yleistaso oli kovin vaihteleva, mutta tämä tosiasia ei mitenkään vähennä voittajien, vuonna 1970 Seppo Tukiaisen ja 1973 Mikko-Ville Luolajan-Mikkolan sekä Jouko Heikkilän ansioita. Tammikuun 1977 kilpailussa saatiin vihdoinkin finaaliin orkesterisäestys, ja vuodesta 1980 lähtien Kuopion viulukilpailu on pyritty järjestämään samalla syklillä kuin Sibelius-kilpailu, eli viiden vuoden välein.

Musiikkikeskuksen valmistuminen vuonna 1985 paransi kilpailuolosuhteita ratkaisevasti, niin tiivis tunnelma kuin kaupungintalon juhlasalissa vallitsikin. Kuopion kilpailu on ollut kyllä yksi keskeinen osa uraani ensi hetkistään lähtien, ja olen kuullut sen jok'ikisen kilpailusuorituksen paikan päällä. Tero Latvalalta olen kuullut, että useissa kilpailuissa säestäjänä toiminut erinomainen pianisti Timo Koskinen oli kertonut edellisen kilpailun jälkeen jättävänsä säestystehtävät, mutta lisännyt, että ”jos Tuomas Haapanen vielä soittaa ja pyytää häntä, hän jatkaa”. Valitan Timo, soittoa ei taida enää tulla!

Sibelius-kilpailu järjestettiin ensimmäisen kerran Sibeliuksen satavuotisjuhlan kunniaksi vuonna 1965. Silloin olin vain kuuntelijana Turusta käsin, mutta tuohon aikaan radiostakin kuuli kaiken. Nykyäänhän tyyli tuntuu olevan, että soittoa kuunnellaan kaksi minuuttia, ja sitten viisaat kommentaattorit kertovat seitsemän minuutin ajan, millaista soitto oli. Ensimmäisessä kilpailussa Oleg Kaganin voitto oli selvä tapaus radiostakin kuunneltuna.

Lautakuntaan minut kutsuttiin ensimmäisen kerran vuonna 1970, voiton jakoivat silloin fantastinen Liana Isakadze sekä nuori Pavel Kogan. Vuoden 1975 saatiin ensimmäinen voittaja Neuvostoliiton ulkopuolelta, kun ensimmäinen palkinto myönnet-

tiin israelilaiselle Yuval Yaronille. Neuvostoliittolainen Ilja Grubert sai toisen palkinnon, ja kolmas palkinto jaettiin romanialaiselle Eugen Sârbulle, joka kyllä omassa ansioluettelossaan väitti saaneensa toisen palkinnon. Hän onnistui kilpailun jälkeen myös saamaan Suomessa suuren pedagogin maineen. Niin suuren, että kesken kevään 1978 viuluprofessorin valinnan Huutoja ja kuiskauksia-palstalla (HS 19.2.1978) kerrottiin, että ”Sarbu mahdollisesti kutsuttaisiin virkaan kolmeksi vuodeksi”. Tämä idea taisi elää tämän yhden helmikuisen sunnuntain ajan ja Sârbun Suomen vierailut tyrehtyivät lopulta tykkäänään.

Vuoden 1980 Sibelius-kilpailussa suurta huomiota herätti kiinalaisten viulistien osallistuminen suurella joukolla. Maon kulttuurivallankumous oli vaikuttanut pitkään ja sulkenut Kiinan länsimailta täysin. Tässä kilpailuissa heistä parhaiten menestyi neljännellä palkinnollaan Hu Kun, joka on sittemmin tehnyt huomattavan uran sekä solistina että pedagogina. Viktoria Mullova valittiin tämän kilpailun voittajaksi. Verrattuna aikaisempiin neuvostovoittajiin Kaganiin, Isakadzeen tai Koganiin, Mullova edusti teknisesti yliverstaista, mutta musiikillisesti hieman viileää ja sulkeutunutta soittajatyyppeä. Vain kaksi ja puoli vuotta myhemminhän Mullova loikkasi Suomen kautta länteen.

Vuoden 1985 Sibelius-kilpailussa olin juryn puheenjohtajana. Heti kilpailun alettua ruvettiin kaikissa medioissa julistamaan tämän olevan heikkotasoinen kilpailu koskaan. En oikein ole ymmärtänyt, mihin tämä väite perustui. Joka tapauksessa voittajakaksikko, ensimmäisen palkinnon jakaneet Leonidas Kavakos ja Ilja Kaler edustivat kumpikin aivan huikeata tasoa ja erottuivat muista omaan luokkaansa niin, että lautakunta katsoi molemmat mainitut soittajat ensimmäisen palkinnon arvoiseksi. Palkintojenjaon lähesytyessä ryhdyimme kovasti miettimään, millä konstilla saisimme jaettua heille molemmille arvoisensa palkintosummat. Apuun tuli kauppaneuvos Roger Lindberg, joka lahjoitti toisellekin voittajalle puuttuvan palkintosumman!

Benita Nordellin finaali paikka aiheutti kohua, epäilemättä koska hän oli oppilaani, ja ehkä senkin vuoksi, ettei Kuopion kilpailun

aiemmin syksyllä voittanut Jari Valo päässyt finaaliin. Ihan mielenkiinnosta selvitin myhemmin, miten kyseisessä kilpailussa pisteitä annettiin. Selvisi, että kaikki ulkomaiset tuomarit olivat pisteidensä perusteella katsoneet Benitan finaalin arvoiseksi, yksikään suomalainen ei! Minä en tietenkään saanut häntä edes arvioida.

Sibelius-kilpailussa lautakunnan puheenjohtajana ennen minua ainakin kolmesti oli toiminut Joonas Kokkonen. Hänestä tulikin sitten 1970-luvulla kutakuinkin kaikkien suomalaisten kilpailujen puheenjohtaja, sillä minun jättäytyttyäni Kuopion lautakunnasta pois hän oli vuosien 1977 ja 1980 kilpailuissa puheenjohtaja, minkä lisäksi Turun sellokilpailussa ja Maj Lind -pianokilpailussa. Vuoden 1975 Sibelius-kilpailussa Joonaksella oli ikävä velvollisuus havaita belgialaisen André Gertlerin pelaavan kovaa tuomaripeliä erään finaaliin päätyneen oppilaansa hyväksi. Tuomariston puheenjohtajalla oli silloin oikeus tarkkailla tuomareiden antamia pisteitä ja Joonas piti ankaran puheen tuomariston kokouksessa, mutta se ei Gertleriä hillinnyt.

Akateemikko Joonaksen soinnikas bassoääni sekä jyhkeä olemus tekivät hänestä hyvin uskottavan lautakunnan puheenjohtajan. Elina Karjalainen kertoi usein hauskoja juttuja savolaisten pienistä ”viärinkäsityksistä” terminologian suhteen. Eräskin rouva oli häneltä kysynyt, että ”tullooko puhheenjohtajaksi taas se akakoomikko?” Akateemikon huumorintaju loppui kuitenkin vuoden 1980 Kuopion kilpailussa. Erään kilpailijan sukulainen lähetti Joonakselle niin ilkeää palautetta, että hän ilmoitti tuoreeltaan jättävänsä puheenjohtajan tehtävät kilpailuissa. Loppuvuoden 1980 Sibelius-kilpailu jäi hänen viimeisekseen.

Oma urani kansainvälisten kilpailujen lautakunnissa alkoi lisääntyä sen jälkeen, kun olin ollut ensimmäisen ja viimeisen kerran Sibelius-kilpailun juryn puheenjohtajana. Olin pitkään Kansainvälisten musiikkikilpailujen liiton FMCIM:n jäsen, ja vajaan parinkymmenen vuoden ajan istuin useita kertoja muun muassa Hannoverissa, Indianapoliksessa, Odensen Nielsen-kilpailussa – kilpailu pidettiin kerran myös New Yorkissa – ja Genovan Paganini-kilpailussa. Yhtenä huomattavimmista luottamuksenosoituksista

voinen pitää viittä kutsua Kuningatar Elisabethin viulukilpailun lautakuntaan 1989–2005.

Belgian kuningatar Elisabeth (1876–1965) oli suuri musiikinharastaja ja taitava viulisti, joka oli opiskellut Eugène Ysa en johdolla. Elisabeth oli perustanut musiikkisäätiön, ja vuonna 1937 järjestettiin Ysa en muistolle omistettu viulukilpailu, jonka voittajaksi kruunattiin David Oistrach ja toisen palkinnon sai Arthur Grumiaux. Heti seuraavana vuonna pidettiin pianokilpailu, jonka puolestaan voitti Emil Gilels. Alku oli siis poikkeuksellisen komea, mutta sota ja sen jälkeiset levottomat ajat katkaisivat lupaavasti alkaneen kilpailutoiminnan. Vuodesta 1951 alkaen on kuningatar Elisabethin nimeä kantava musiikkikilpailu toiminut säännöllisesti, vuoroin viulu-, piano- tai sävellyskilpailuna ja vuodesta 1988 myös laulukilpailuna.

Brysselin kilpailut on arvostettu ammattipiireissä hyvin korkealle, kiitos kilpailujen moitteettoman organisoinnin, erittäin laajan ja vaativan ohjelmiston sekä kunnollisten palkintojen. Huomattavan palkintosumman lisäksi voittajalle annetaan määrääjäksi käyttäen japanilaisen mesenaatin luovuttama Stradivarius. Kilpailussa menestyneille on myös ollut kautta aikain tarjolla esiintymistarjouksia sekä tehokasta tiedottamista uralla etenemisen auttamiseksi. Viulukilpailun osalta sellaiset voittajanimet kuin Oistrach, Mihail Vaiman, Bert Senofsky, Julian Sitkovetsky, Jaime Laredo, Joseph Silverstein, Philippe Hirschhorn, Gidon Kremer, Miriam Fried, Ana Chumachenko ja Yuzuko Horigome kertovat paljon korkeasta tasosta. Ollessani vuonna 1989 ensimmäistä kertaa lautakunnassa sain olla todistamassa Vadim Repinin voittoa. Hän erottui myös minun listallani voittajaksi ihan alusta alkaen.

Kuningatar Elisabeth -kilpailu oli kaikilta mittasuhteiltaan varsin toista kuin kilpailut yleensä. Kokonaisuudessaan se kesti yli kuukauden, ja sen esikarsintakin suoritettiin aluksi paikan päällä, eikä nauhalta kuunnellen, sillä pelättiin vilpin mahdollisuutta nauhoituksissa. Ennen finaalia kilpailussa oli vielä viikon mittainen valmistautumistauko, sillä finaaliin valitut soittajat saivat vapaavälitaisen konsertin lisäksi opeteltavakseen upouuden orkesterisäestyksellisen teoksen. Viikon tauon aikana me lautakunnan jäsenet

annoimme opetusta finaalista karsiutuneille sekä muille halukkailla suurenmoisessa La Hulpen linnassa.

Brysselin kilpailu oli kuuluisa erittäin perusteellisesti laaditusta arvostelulautakunnan ohjesäännöstä, jonka tarkoituksena oli taata mahdollisimman oikeudenmukainen ja tasapuolinen asioiden käsittely. Yhtenä tärkeänä periaatteena oli, että juryn jäsenet antoivat arvosanansa täysin itsenäisesti, ja kaikkinaisen keskustelu kilpailijoiden suorituksista oli kielletty. Näin oli menetelty kyllä suomalaisissakin kilpailuissa, vaikkei sitä ollut missään kovin tiukasti sääntöihin kirjattu. Brysselissä juryn jäsenet eivät myöskään saaneet olla minkäänlaisessa yhteydessä kilpailijoihin.

Kilpailun raskaimmat vaiheet tuomarille olivat esikarsinta sekä ensimmäinen erä. Esikarsinnasta vapautettiin vain ne, jotka olivat saaneet vähintään kolmannen palkinnon jossakin Kansainvälisten musiikkikilpailujen liiton alaisessa kilpailussa. Vuoden 1993 kilpailussa esimerkiksi karsittiin 14 soittajaa ja ensimmäiseen erään tuli 63 toivorikasta soittajaa. Karsintakierros oli tuomaristolle äärimmäisen raskas. Onneksi tekniikan kehittyessä saattoi tehdä esityksen videokarsintaan siirtymisestä, ja niin puuduttava karsintakierros myöhemmin erotettiin varsinaisesta kilpailusta.

Kilpailun avauserän ohjelmassa oli kokonainen Bachin soolonaatti tai -sarja, kolme Paganinin kapriisia sekä yksi, sanoisinko ”välisarjan konsertto” pianon säestyksellä, kuten Bruch, Lalo tai Vieuxtemps. Esimerkiksi tässä vuoden 1993 kilpailussa aikataulu ei sallinut likimainkaan koko ohjelman soittamista; niinpä lautakunta päätti, että Bacheista soitetaan kaksi ensimmäistä osaa, konsertosta ensimmäinen osa ja kapriiseista yksi, jonka lautakunta valitsi ja ilmoitti kilpailijoille 24 tuntia ennen esityshetkeä. Kuusi päivää ja yli 30 tuntia intensiivistä kuuntelua, muistiinpanoja, sekä jokailtainen pisteiden luovutus oli kieltämättä uuvuttava kokemus. Kun konsertoistakin valittiin kaikille yksi ja sama, sai sen kuulla 63 kertaa! Onneksi silloin täällä ilmestyi lavalle mieltä virkistäviä fantastisia lahjakkuuksia, mutta eipä myöskään voinut olla toteamatta, että esikarsinta olisi voinut olla ankarampikin.

Vuoden 1993 kilpailu painui erityisesti mieleen Jaakko Kuusiston vuoksi. Hän onnistui alusta alkaen erittäin hyvin, ja yleisö piti hänestä. Välierään pääsi 24 soittajaa, ja nyt kilpailu muuttui kuulijoiden kannalta huomattavasti mielenkiintoisemmaksi. Jaakko sai soittaa vihoviimeisenä, ja hänen ohjelmansa välierässä oli Mozartin A-duuri-konsertton ensimmäinen osa, Ysa en soolosonaatti nro 4, Sallisen *Cadenze*, Tšaikovskin *Valssi-scherzo* alkuperäisversiona sekä Paganinin *La Campanella*. Jaakko onnistui jälleen mainiosti ja sai poistua lavalta bravo-huutojen saattelemana. Tuntui hyvin todennäköiseltä, että hän pääsisi finaaliin.

Kun pisteet sitten välierän jälkeen oli suljettujen ovien takana laskettu, kävi ilmi, ettei Jaakko ollutkaan kahdentoista finalistin joukossa. Juryn ollessa juuri astumassa lavalle tuloksen julistamista varten puheenjohtaja Eugène Traey kuiskasi huolestuneena korvaani: ”Ihmettelen, mitä he tulevat tästä sanomaan!” Kauaa ei tarvinnut ihmetellä, sillä heti kun puheenjohtaja oli lukenut finalistien nimet ja yleisö tajusi Jaakon nimen puuttuvan luettelosta, nousi hurja mylläkki. Yleisö osoitti voimakkaasti mieltään ja nousi seisomaan antaen pitkäilliset suosionosoitukset sivuaitiossa istuvalle Jaakolle. Lehdistö reagoi myös hyvin voimakkaasti tapaukseen, ja Jaakon nimi nousi näyttävästi otsikoihin. Loppujen lopuksi hän taisi niittää enemmän mainetta kuin finalistit aivan kärkisijoja lukuun ottamatta. Esiintymistarjouksiakin ilmaantui, ja lisäksi tuliaisina oli salkullinen hienoja arvosteluleikkeitä. Hyvä esimerkki sijoitusten merkityksestä. Kärkisijat saavuttaneet Yayoi Toda sekä Liviu Prunaru ansaitsivat kyllä ilman muuta palkintonsa.

Kuningatar Elisabethin kilpailussa jokainen erä arvioitiin ihan omanaan, niin että aikaisemmat suoritukset eivät enää välierässä ja loppukilpailussa vaikuttaneet. Tämä käytäntö johtui siitä, että lautakunta kasvoi matkan varrella. Esimerkiksi tässä vuoden 1993 kilpailussa esikarsinnasta lähtien kanssani kuuntelemassa istuivat Lola Bobesco, Ida Handel, Yuzuko Horigome, Herman Krebbers, Victor Liberman, Georges Octors, Clemens Quatacker ja Berl Senofsky. Ensimmäisessä erässä tulivat mukaan Philippe Hirschhorn ja Igor Oistrach, toisessa erässä Pierre Amoyal ja

Alberto Lysy, ja finaaliin saapuivat vielä Dorothy Delay, Toshiya Eto, Yehudi Menuhin ja Shlomo Mintz. Näin nimekästä kaartia olisi tuskin voinut kokonaisuudessaan millään saada paikalle viideksi viikoksi.

Brysselin kilpailussa jokainen erä arvioitiin pistein 0–100. Alin ja ylin arvosana pudotettiin pois, ja tuomareiden antamien pisteiden summa määräsi tuloksen. Kun edellisten erien suorituksia ei enää otettu huomioon arvioinnissa, lopulliset palkintosijat määräytyivät yksinomaan finaalien perusteella. Mikäli juryn jäsenellä oli oma oppilas kilpailussa, ei hän luonnollisestikaan arvostellut tätä. Muiden tuomarien antamien pisteiden keskiarvo sijoitettiin asianomaisen kohdalle, jotta summa ei jäisi vajaaksi. Laskutoimitukset suoritettiin kilpailun lakimiehen valvonnassa suljettujen ovien takana, ja pisteet jäivät salaisiksi. Juryn jäsenille kerrottiin vain ne tiedot, jotka yleis llekin ilmoitettiin.

Aloittaessani urani kilpailulautakunnissa pistelasku tuntui itsestään selvältä arvostelumenetelmältä. Kokemusten karttuessa tunsin, että joku parempi järjestelmä olisi syytä kehittää. Pistelasku pahimmillaan antaa erinomaiset mahdollisuudet tuomaripeliin. On kuultu huhuja tuomareista, jotka ovat antaneet voittajasuosikilleen täydet pisteet ja kaikille muille nollan varmistaakseen suosikkinsa voiton. Tällainen räikeä toiminta voidaan toki kitkeä pois jättämällä ylin ja alin pistemäärä pois laskuista. Pistekeskiarvon suurin ongelma mielestäni oli kuitenkin se, että tuomariston enemmistön kanta ei välttämättä toteutunut. Esimerkiksi Budapestin Szigeti-kilpailussa voittaja oli saanut parhaan keskiarvon, mutta kävi ilmi, että vain kaksi yhdeksästä tuomarista oli sijoittanut hänet ensimmäiselle sijalle! Tämä oli mahdollista, koska kullakin tuomarilla oli oma yksilöllinen arvosteluskaalansa.

Arvostelumenetelmiin vihkiytymisessä minua auttoi jäsenyys Kansainvälisten musiikkikilpailujen liitossa 1980-luvun alkupuolelta lähtien. FMCIM piti kokouksiaan ympäri maailmaa. Euroopan keskuksien lisäksi ainakin Santanderissa, Pretoriassa, Melbournessa, Sydneyssä, Tokiossa ja Fort Worthissa. Huippuhetkeni oli

Pretoriassa vuonna 2000, jolloin toimin puheenjohtajana FCMI:n arvostelumenetelmiä käsittelevässä seminaarissa.

Kylmään aritmetiikkaan perustuvan pistelaskun sijaan olin ollut innostunut joissain kilpailuissa käytössä olleesta äänestysmenetelmästä. Lähdin kehittämään siitä systeemiä, joka onkin saanut hyvän suosion Suomessa järjestetyissä kansallisissa ja kansainvälisissä kilpailuissa. Alkukilpailujen jälkeen tuomarit kirjoittavat paperille oman listansa jatkoon menijistä. Kilpailusihteeri yksin tarkistaa, kuka on montakin ääntä saanut. Jos rajalle jää kilpailijoita, jotka ovat samalla äänimäärällä, ratkaistaan heidän kohtalonsa erikseen äänestämällä. Finaalissa jokainen tuomari nimeää kolme parasta ehdokasta, ja sitten äänestämällä selvitetään lopulliset sijoitukset ja päätetään, millaiset palkinnot annetaan. Huonolla ohjeistuksella voidaan toki tämäkin systeemi kyllä tuhota, mutta hyvin toteutettuna tämä varmistaa tuomariston enemmistön kannan, eikä kukaan pysty ajamaan omaa suosikkiaan väkisin voittajaksi.

Carl Nielsen -kilpailun 1992 lautakunnan jäsenet aveceineen vierailivat Fynin saarella Egeskovin linnassa. Kuvassa vasemmalta oikealle minä, Norbert Brainin, linnan isäntäpariskunta, Helena ja Yfrah Neaman.

Brysselin Kuningatar Elisabet -kilpailun tuomaristoa kahvitaulla vuonna 2001. Seurassani Igor Oistrah ja Ruggiero Ricci.

Keskustelu kilpailusuorituksista johtaa helposti tuhoon. Olin muutamia kertoja Pariisin kamarimusiikkikilpailun lautakunnassa, ja siellä koettiin kerran tästä malliesimerkki. Kilpailu oli lopussa, ja lautakunta oli antanut pisteensä, joiden perusteella voittaja oli italialainen kamarimusiikkipari ja toiseksi tuli ranskalainen duo. Sitten avattiin keskustelu. Ensimmäisenä nousi yllä ranskalainen tuomariston jäsen, joka pitkässä puheenvuorossaan alkoi ylistää ranskalaista duoa ja seikkaperäisesti selostaa sen paremmuutta italialaiseen nähden. Tämän voimakkaan manipulaation jälkeen koko pistelasku suoritettiin uudestaan ja lopputulos muuttui!

Jos lautakunta on laaja, rehellinen ja osaava, pystyvät huippuasiantuntijat kuitenkin hyvin luotettavasti sijoittamaan kilpailijat oikeudenmukaiseen järjestykseen. Tärkeimpänä kaikkien osallistujien kannalta olen aina pitänyt nimenomaan laajan ohjelmiston harjoittelemista ja sen esittämistä suurelle yleisölle. Voitto on tietenkin aina voitto, mutta historia on osoittanut, ettei se yksin takaa kenellekään suurta karriääriä.

Urheilusta

Olen monesti ihmetellyt, miksi urheilu alkoi jo pienestä pitäen merkitä minulle niin paljon. Vanhempani eivät olleet erityisen urheilullisia, enkä muista, että kotona olisi esimerkiksi kuunneltu radiosta olympiakisoja tai muita suomalaisille merkityksellisiä urheilukilpailuja. Minä aloin kuitenkin jo pikkupoikana käydä Eläintarhan kentällä urheilemassa ja katsomassa kilpailuja. Jo varhain havaitsin, että edellytykseni eivät riittä varsinaiseen kilpailu-uraan, mikä ei kuitenkaan rajoittanut innostustani. Mutta oli hauskaa katsoa kilpailuja. En ollut niinkään kiinnostunut siitä, kuka siellä urheili, vaikka näin koviakin suorituksia. Englantilainen Holmes juoksi 100 metriä 10,0, käsiajalla toki, mihin on lisättävä pari kymmenystä. Joka tapauksessa se oli huippuaika hiilimurskalla.

Kun ”Eltsuun” vain pääsi, kävin siellä itse juoksemassa, heittäessä keihästä ja hyppäämässä korkeutta. Urheilun ansiosta saatoin myös vähän laiminlyödyä viulunsoiton harjoittelua. Kerran hyppäsin korkeutta vanhanaikaisella sisäjalan tyylillä ja tulin alas siten, että vasen käsi jäi alle pystyyn ja murtui nivelestä taaksepäin. Kynärvarsi sojotti ihan väärään suuntaan, ja ojensin sen väkisin paikalleen. Olin tullut kentälle polkupyörällä, ja minulla oli mukana oma korkeushyppyrima sekä keihäs. Lähdin kuitenkin ajamaan pitäen tangosta yhdellä kädellä. En oikein ymmärrä, miten onnistuin kuljettamaan riman ja keihäänkin mukana! Kotiin päästyäni menin heti punaiseen ristiin, jossa käsi pantiin siteeseen. Aikamoinen ruh-

joutuma siellä oli, mutta leikkausta ei sentään tullut. Ruhjoutumaan kasvoi rusto, joka siellä vieläkin on. Se ei kuitenkaan ole estänyt kättä toimimasta aivan normaalisti.

Py räily oli tuolloinkin kätevä tapa liikkua kaupungissa. Opettelin luonnollisesti kaikenlaisia temppuja, kuten ajamaan kädet irti ohjaustangosta – niin ajoin kerran koko matkan kouluun, Museokatu 40:stä Ratakadulle. Jos ei autoja tuohon aikaan ollut lähimainkaan yhtä paljon kuin nykyään, ei ollut mitään py räiteitäkään. Ja oli muita vaaroja: yhdellä koulumatkalla ajoin kolarin hevosen kanssa Annankadun ja Kansakoulukadun kulmassa. Hevonen tuli ajurin ohjastamana hurjaa laukkaa oikealta. T rmäyksen seurauksena vain yksi pieni py rän haarukkarauta vääntyi, muttei estänyt ajamista, joten saatoin vielä polkea kouluun. Lähdin pelokkaana vähin äänin paikalta, koska kuvittelin olevani pahemminkin syyppää. Sen ajan ajurien kanssa ei muutenkaan uskaltanut alkaa väitellä, vaikka olisin voinut naputtaa vauhdista, jolla hevosen oli annettu laukata.

Norssi oli urheilun ystävälle hyvä koulu. Koulussa oli kaksi maineikasta voimistelunopettajaa, Väinö Lahtinen ja Yrj Nykänen. He olivat molemmat kunnostautuneet telinevoimistelussa, ja sitä tunteilla sitten olikin perin paljon. Minä innostuin siitä todella, mutten kuitenkaan lähtenyt aktiivisesti mukaan legendaarisen voimisteluklubi Norssin Turnarien toimintaan. My s veljeni Matti ja Eero saivat Norssissa voimistelukipinän, ja harrastimme sitä my hemmin yhdessä. Matti oli meistä veljeksistä kaikkien ansioitunein. Hän oppi jopa tekemään flick-flackin, puolivoltin taaksepäin: ensin arabialainen ja siitä puolivoltti taaksepäin. Hän esiintyi jossain koulun voimistelutilaisuudessa nojapuuliikkeillä. Minun bravuurinumerokseni tuli punnerrus käsinseisontaan, jonka tein esimerkiksi saunan verannan kaiteella. Kaikupohjan venevajassa oli renkaat, joilla treenailimme ahkerasti. Paras saavutukseni oli opiskelijoiden voimistelukisojen b-sarjassa, jossa tulin yllättäen sarjassani toiseksi, vaikka olin valmistautunut kilpailuun varsin puutteellisesti.

Norssissa oli muutamia aivan superlahjakkaita urheilijoita. Hannes Syrjälä oli niin 10-ottelija kuin telinevoimistelijakin, jonka

muistan kerran heittäneen taaksepäin voltin yhdeltä jalalta koulun pihalla, päällystakki niskassaan. Syrjälä lienee lopulta ollut liian pitkä telinevoimistelijaksi päästäkseen ihan varsinaiselle huipulle, mutta hän kyllä kilpaili ihan aktiivisesti myhemmin niin voimistelussa kuin yleisurheilussa.

Huomattavia pikajuoksulahjakkuuksia olivat luokkatoverini Erkki Vainio sekä Jorma Lindell. Viimemainitusta tuli sittemmin 200 metrin Suomen mestari, ja Erkistä olisi taatusti voinut tulla vähintään mestaruustason mies, ellei olisi kaatunut sodassa. Erkki oli keväällä 1943 Karhulassa samassa alokaskomppaniassa kuin minä. Joutuessamme kerran kunnon santsituksen kohteeksi meidän piti keskellä ytä juosta talon ympäri kaksi kertaa niin kovaa kuin pystyimme. Juostessani kuulin yhtäkkiä takaani vauhdikkaita askelia. Erkki siinä otti minut kierroksella kiinni ja paineli hurjaa vauhtia ohi!

Kesäisin Hauenkoudussa harrastimme kaikkea mahdollista urheilua. Niitylle, jota luumuniityksi kutsuttiin, rakennettiin ”yleisurheiluaireena”. Minä kiistatta olin rakennustiden primus motor. Meren äärellä kun oltiin, harrastettiin myös paljon vesiurheilua – uimisen lisäksi melottiin, soudettiin, purjehdittiin, ja isälläni oli moottorivene, jonka nimi oli Ares. Vene otettiin armeijan käyttöön sodan aikana, mutta onnistuimme saamaan sen myhemmin takaisin, pahasti vaurioituneena kylläkin.

Uimista harrastin kaupungissakin, ja kävin ahkerasti Humallahdessa, jossa järjestettiin erilaisia uimakouluja. Tein lopulta uimamaisterin kokeen, jonka vaatimukset olivat silloin jo sangen samanlaiset kuin nykyään. Haettiin esineitä merenpohjasta, hypättiin 10 metristä ja uitiin pitkiä matkoja. Maisterikoettani vaikeutti, että suorituspäivänä vesi oli vain 12-asteista. Pituusuintimatkaa lyhennettiin tästä syystä, mutta vielä kotiin tullessa kädet tärisivät kylmästä, enkä ruokaydässä ollut saada perunoita kuorittua.

Kävin usein uimahallissa, ja siellä innostuin uimahypyistä. Katselin osaajien hyppimistä ja yritin tehdä perässä, useimmiten kyllä täysin virheellisesti. Olisin tarvinnut kunnon opetusta. Kun kerran onnistuin tekemään onnistuneen voltin taaksepäin kolmesta

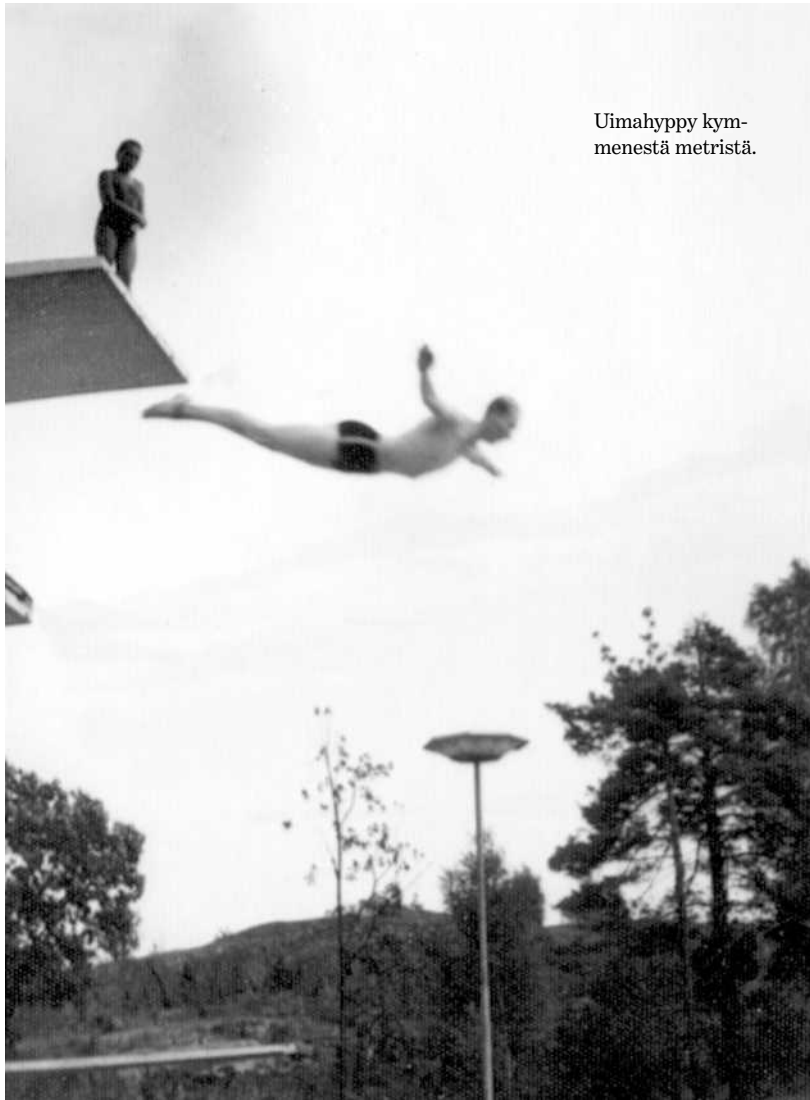

Takavaaka
Kaikupohjan
saunalla.

metristä oikein kauniisti, sainkin heti kimppuuni yhden valmentajan, joka houkutteli minua mukaan valmennukseen. Olisin mielelläni mennytkin, mutta juuri niihin aikoihin sain yhtäkkiä jotain outoja sydämen rytmihäiriitä. Uimahyppykoulutus sai jäädä, koska – ajan tavan mukaan – lääkäri kielsi harrastamasta minkäänlaista liikuntaa! Piti jättäytyä pois koulun liikuntatunneiltakin ja kulkea koulumatkat raitiovaunulla.

Taitolentoa, jota armeijassa olin harjoittanut, voisi myös kutsua urheiluksi. Lentonäytksiä kävin mielelläni katsomassa, erityisesti Pariisissa, jossa ne olivat massiivisia tapahtumia. Lentolupakirjan uusin sodan jälkeen, ja se oli voimassa aina 1960-luvun alkuun saakka. Silloin täällä kävin huvikseni lentämässä. Yleensä mukaan lähtyi joku halukas lennätettävä, mistä oli sekin hyöty, että saatiin jaettua maksu.

Moottoriurheilusta en katsojana ole ollut kiinnostunut, mutta moottoreista ja niiden tarjoamista mahdollisuuksista kyllä. Vuonna

Uimahyppy kymmenestä metristä.

1950 Pariisissa veljeni Eeron ystävä Ossi Raivio tuli kaupunkiin moottoripyörällä ja kuljetti minua sen selässä kaupungin vilkkaassa ja vauhdikkaassa liikenteessä. Kirjoitin kotiin, että ”voimakkaat moottoriajoneuvot panevat vanhan urheilijaveren vielä kiertämään kiivaasti suonissa”.

Autoilun makuun pääsin vasta 1950-luvun lopulla. Ostin Morris Oxfordin, jonka ensimmäinen ajomatka oli Helsingistä Heinolaan. Minulla oli siellä konsertti Meri Louhoksen kanssa, mutta autoa

ajoi veljeni Eero, sillä olin ostanut auton jo ennen kuin minulla oli ajokortti. Ajo-olosuhteet olivat 1950-luvun Suomessa vielä sangen heppoiset, tiet olivat kapeita, valaistusta ei ollut ja ajovalotkin autoissa nykyiseen nähden heiveriset. Silloin ei vielä tunnettu talvirenkaitakaan, minkä ansiosta opin kyllä luottamaan siihen, että auto pysyy tiellä, jos ei kuljettaja mene tekemään mitään typerää. Ajokokemusta karttui muutamasta todella hankalasta matkasta, joilla kohtasin kesärenkain kaikki talviautoilun ”kauhut”, sankan lumisateen, sohjon ja peilijään.

Morris Oxford oli oikein miellyttävä menopeli, jonka vaihdoin my hemmin, 1960-luvun alussa toiseen Morrikseen, Mini Morrikseen. Pienen ja hauskan näköisen auton kruunasi sen rekisterinumero AÖ-600! Opintomatkat Pariisiin jatkuivat edelleen ja keväällä 1961 matkustin sinne Minillä. Ensin autolautalla Kopenhaminaan, loppumatka ajaen, Hampurin ja Brysselin kautta määränpähän.

Oltuani Pariisissa hyvän tovin tapasin siellä Arno Granrothin, joka yhtäkkiä sanoi minulle: ”Tuomas, minä olen suunnitellut matkaa Bretagneen. Jos sinä sattumalta olisit ajamassa autoa sinne päin, niin tulisin mukaan!” Ehdotus osui hyvään hetkeen ja päätin lähteä ajamaan autoa sinne päin. Hakiessani Arnon hänen hotelliltaan hänellä oli kädessään viulukotelo. Olin ihmeissäni, mutta Arno sanoi: ”Älä pelästy, siellä on vain pyjama ja hammasharja!” Kun olimme ajaneet Minilläni viitisenkymmentä kilometriä Pariisista ja päässeet maaseudun peltoaukeille, sanoin Arnolle, että tämä Ranskan maaseutu on aika kaunista. Tähän Arno: ”Jaa, minä en oikein mynnä olevani maaseudulla, ennen kuin näen lehmän.”

Olimme liikkeellä kesäkuun puolivälissä, jolloin ei ollut vielä mikään turistisesonki. Pysähdyimme mukavalta näyttävään hotelliin ja menimme kysymään, löytyisikö huonetta. Isäntä loi merkittävän katseen avaintelineeseen, joka oli aivan täynnä avaimia ja sanoi, että eiköhän täältä saata löytyä. Vietimme Arnon kanssa muutaman leppoisan päivän ihailien korkeita mereen laskeutuvia kalliojyrkänteitä. Jyrkänteiden päällä olevilla laajoilla nurmikentillä kävelimme ja loikoilimme puhuen kaikesta maan ja taivaan välil-

lä, alkukesän lämmistä nauttien. Kesästä huolimatta siellä ei ollut lainkaan hynteisiä, ei muurahaisia eikä hämähäkkejä, mikä teki loikoilusta erityisen miellyttävää.

Moni kyydissäni istunut ehkä on havainnut, etten liikenteessä hirveästi pitänyt kuhnimisesta, mutta en kuitenkaan ole koskaan nauttinut silmittömästä hurjastelusta. Yli kuudenkymmenen vuoden ajohistoriaani mahtui muutamia onnettomuuksia, joista onneksi aina selvittiin peltivaurioiden, isommin ja pienemmin. Voin rehellisesti sanoa, etten itse ollut kohtaamiani onnettomuuksia aiheuttamassa, vaan jouduin esimerkiksi väistämään räntäsateessa vastaantulevaa valotonta ohittajaa ojaan, tai törmäsin mopoilijaan, joka yhtäkkiä kääntyi vasemmalle eteeni. Ollessani 95-vuotias minulle myönnettiin ajokortti vielä viideksi vuodeksi, mutta luovuin autoilusta vapaaehtoisesti vuonna 2021.

Lempieurheilua minulle niin tekijänä kuin kokijana on läpi elämäni ollut yleisurheilu. Helsingin olympialaisiin 1952 halusin ilman muuta mennä sitä katsomaan. Paikkani oli Olympiastadionin kaarteessa, maaliviivan lähellä ja paikan päällä näin kaikki kisojen yleisurheilun loppukilpailut. Emil Zátopek oli omassa suvereenissa ylivoimaisuudessaan kisojen varsinainen kruunu, voittaen kultaa

Ensimmäinen autoni pesussa Kai-kupohjan pihassa.

10 000 metrin ja 5 000 metrin juoksuissa sekä vielä maratonilla. Maratonilla Zátopek oli nykäissyt itsensä muista eroon, ja hänen mukanaan roikkui ainoastaan englantilainen Jim Peters. Näin myhemmin Jim Petersin haastattelun eräässä yleisurheilun historiaa käsittelevässä tv-ohjelmassa. Peters kertoi, että siinä heidän kahdestaan juostessaan Zátopek oli kysynyt häneltä, ”Mahdammeko mennä liian lujaa?” Haastattelussa Peters sanoi, että ”Koska olen kotoisin seudulta, jossa ei hevillä anneta periksi, vastasin hänelle: ei ollenkaan!” Peters joutui valitettavasti pian toteamaan, että vaikka hänen mielensä ei halunnut antaa periksi, hänen fysiikkansa antoi. Hän menetti nimittäin tajuntansa ja joutui keskeyttämään, Zátopekin jatkaessa tyynesti kohti kultamitalia!

Yksi mieliinpainuvimmista tapahtumista oli miesten 4x400 metrin viestin loppukilpailu, erityisesti jamaikalaisen Arthur Wintin herrasmiesmäisyyden vuoksi. Paikkani katsomossa oli niin lähellä läht paikkaa, että näin tapahtumat selvästi. Miehet olivat jo asetumassa läht telineisiin, kun saksalainen Steines alkoi viittil idä: hänen housujensa kuminauha oli pettänyt. Katsomon aidan taakse ilmaantui iso joukko saksalaisia, tuotiin uudet housut ja pyyhe, jonka suojassa saattoi vaihtaa housut. Lähettäjä oli kuitenkin armottomana ja komensi miehet telineisiin, ja alkoi näyttää siltä, ettei Saksa ehdi kilpailuun mukaan. Wint oli huomannut hässäkän ja otti varaslähd n, vain saadakseen kaikki kilpakumppanit mukaan. Saksa sai lopulta pronssia kilpailussa Jamaikan viedessä kultaa ja USA:n hopeaa.

Olympialaiset eivät olleet ainoa suur tapahtuma, jota olin katsomassa. Helenan isä sekä veljet Jaakko ja Risto olivat 1960-luvulta alkaen useissa kilpailussa seurassani katsomossa, samoin Jaakon vaimo Seija, myhemmin my s Janne ja Lauri. Appiukkoni Olavi Nieminen oli ollut itse nuorena varsin lahjakas urheilija, ja hänellä oli paljon järkevää näkemystä esimerkiksi keihäänheiton tekniikasta. Risto, Helenan nuorempi veli, oli lahjakas pikajuoksija ja HKV:n riveissä osallistui muutamiin koviin kilpailuihin 1970-luvun alussa. Kilpailussa, jossa Raimo Vilén juoksi 100 metrin Suomen ennätys-

seksi 10,0 (käsiäika), oli Risto mukana, juosten ajan 10,5. Ristosta tuli myöhemmin Olympiakomitean puheenjohtaja.

Vuoden 1971 Euroopan-mestaruuskilpailut Helsingissä olivat mieliinpainuvat, erityisesti Juha Väätäisen ansiosta. Suomi oli ollut kestävyysjuoksun kuningasmaa 1930-luvulle asti, mutta sen jälkeen ei menestystä ollut tullut. Siksi Väätäisen voittaessa 10 000 metrin kultamitalin aivan käsittämättä mällä viimeisen kierroksen kirillä yleisö sekosi täydellisesti. Myös minulta meni ääni. Ja jos se vähän ehti palautua, meni se uudestaan muutaman päivän kuluttua Julma-Juhan voittaessa myös 5 000 metrin juoksun!

Kun historian ensimmäiset MM-kilpailut pidettiin Helsingissä 1983, olin Jannen ja Laurin kanssa paikalla ja meillä oli liput jok'iki-seen tapahtumaan viikon ajan. Historiallisissa kilpailuissa jäivät erityisesti mieleen sellaiset ilmi-mäiset urheilijat kuin Carl Lewis sekä Sergei Bubka. Ukrainalainen, silloin tietenkin Neuvostoliittoa edustanut Bubka aloitti viiden perättäisen maailmanmestaruuden sarjansa. Lewis puolestaan oli pikamatkan valtias, minkä lisäksi hänellä oli tapana aina hypätä pituutta yli 850 cm. Keskiviikkona 10.8. järjesti Lewis uskomattoman näytöksen. Samana iltana olivat sekä pituushypyn finaali että 4x100 metrin viestijuoksun välierät ja finaali. Lewisin oli käytävä hyppäämässä pituushypyn avauskierroksen hyppynsä keskittyessään viestin välierän ankkuriosuudelle. Hän hyppäsi tuloksen 855 cm, jolla meni heti ylivoimaiseen johon. Hyppypaikalta hän palasi välittömästi juoksuradalle ja johdatti USA:n välierävoittoon. Sitten hän hyppäsi toisen kierroksen hypyn, 842, joka sekin olisi riittänyt kultamitaliin. Tämän jälkeen hän ei enää hypännyt pituutta, vaan keskittyi viestifinaaliin. Siinä hän kiisi ankkuriosuuden huippuvauhtia ja toi joukkueensa maaliin ylivoimaisena voittajana, maailmanennätysajalla! Uskomaton suoritus, jota oli edeltänyt jo 100 metrin ylivoimainen mestaruus pari päivää aikaisemmin.

Oma yleisurheiluharrastukseni aktivoitui 1950-luvulla. Pohjolan veljesten, Enstin, Erkin ja Paavon sekä Leo Laitosen kanssa kävimme usein "Eltussa" ja järjestimme leikkimielisiä 10-otteluja. Lajit olivat samat kuin oikeassa ottelussa, mutta pisteet laskimme vain

kunkin lajin sijoituksen mukaan, eli vähiten pisteitä saanut voitti. Voittaja oli useimmiten Erkki minun tullessa yleensä toiseksi.

Turkuun muutettuani alettiin Suomessa kohista Amerikassa suursuosioon nousseesta kuntojuoksusta. Kokeilin lenkkeilyä, pidin siitä heti aivan valtavasti ja jäin koukkuun. Turussa oli erinomaisia juoksumaastoja, kuten Ruissalo, Nunnavuori ja Hirvensalo. Siellä luonnon keskellä l nk tellessäni tunsin virkistävänä ja saavani mukavan irtioton t istä, jossa enimmäkseen vain olin paikallani. Pikkuhiljaa juoksusta kehkeytyi lähes päivittäinen elämäntapa. Mitä enemmän kilometrejä kertyi, sitä kovemmaksi alkoi vauhtikin kiihtyä, mikä my s lisäsi nautintoani. Innostuin my s osallistumaan erilaisiin juoksutapahtumiin, joita Turun seudulla järjestettiin varsin runsaasti. Maraton tuntui luontevalta tavoitteelta, ja kun Ruissalon maraton ensi kerran järjestettiin 1970-luvulla, ilmoittauduin mukaan.

Tuolta ensimmäiseltä maratonilta jäi mieleen hupaisa muisto: Vikmanin Juha-Pekan ja Tuijan veli Jukka osallistui my s, ja juoksimme pitkään yhtä matkaa. Ruissalossa juostiin silloin muutaman kilometrin pituinen lenkki useita kertoja. Kun ammattilaiset ohittivat meidät ensimmäisen kerran kierroksella, Jukka totesi, että eiväthän ne nyt niin kamalan kovaa mene. Kokeilimme aivan pienen hetken pysyä heidän perässään ja totesimme, että kyllä ne menevät kovaa ja vieläpä aivan kamalan kovaa!

Maratonilla minulle nousi useimmiten ongelmaksi nesteytys. Sitä matkaa ei kerta kaikkiaan pysty juoksemaan ilman nesteen nauttimista, mutta juominen melkein aina sekoitti vatsani. Korsossa syksyllä 1977 onnistuin selvittämään koko matkan ilman pahempia vaikeuksia ja rikoin kolmen tunnin rajan.

Melkein alusta asti ryhdyin pitämään kirjaa juoksuistani. Minulle oli hyvin tärkeätä, että tiesin täsmälleen juoksemieni matkojen pituudet. En voinut sallia sitä, että sanoisin juosseeni viisitoista kilometriä, jos oikeasti olisinkin juossut vaikka vain pari sataa metriä vaille. Jossain vaiheessa minulla oli käyt ssäni jopa satelliittiin kytketty matkamittauslaite. Se toimi kuitenkin varsin ailahtelevasti – jos sää oli huono, laite meni sekaisin. Polkupy rän

Alkumatkassa, vielä hymyssä suin Helsinki City Marathonilla vuonna 1985.

matkamittarilla uskon saaneeni myös varsin tarkat lukemat.

Pieni vaivannäkö juoksuun ohessa oli mieluisaa. Tällöin lähdin usein juoksemaan heti kotitaloni ulko-ovelta. Koska kaikissa lähiristeyksissä oli liikennevalot, tutkin tarkasti niiden ajoituksen. Huomasin, että Museokadun ja Runeberginkadun risteyksissä oli jalankulkijoille juuri riittävän pitkä samanaikainen vihreä sekä Museo- että Runeberginkadun yli. Kun tulin ulko-ovelle, odotin tietyn hetken valojen vaihtumisessa, laitoin sekundaattorin käyntiin ja täsmälleen oikealla sekunnilla lähtiessäni pääsin vihreätä linjaa Runeberginkadun toiselle puolelle.

Lenkkipäiväkirjojeni mukaan olen 1960-luvulta 2010-luvun alkuun juossut vähän yli 60 000 kilometriä. Ulkomailla vieraillessani tutkin aina kaupungin kartat tarkasti ja etsin sopivat lenkkimaastot. Isoissa kaupungeissa oli aina laajoja puistoalueita, joissa oli hyvä juosta. Urheilukentän radat kelpasivat minulle myös aina hyvin. Hupaisin urheilukenttämuisto osuu Italian Goriziaan, jossa olin viulukilpailulautakunnan jäsenenä. Aamulla ennen soittojen alkua etsin ja löysin urheilukentän, joka oli aivan tyhjä. Portti oli auki, ja niinpä siirryin radalle ja aloin lenkötellä. Ollessani lopettelemassa tuli kentälle kovin tärkeän oloinen miekkonen, joka huusi minulle vihaisena: ”È chiuso!” Kenttä oli siis suljettu, vaikka sinne pääsi täysin vapaasti!

Erinäisillä työmatkoilla sain kollegoista juoksuseuraa. Oopperan kiertueilla orkesterin viulisti Erkki ”Eko” Hiltunen juoksi kanssani niin Moskovassa, Leningradissa kuin New Yorkissakin. Juostuani hänen kanssaan ensi kertaa palasin hotellihuoneeseen ja valittelin

Helenalle, kuinka nuoremman miehen kanssa joutuu sitten juoksemaan kovaa vauhtia. Kun Helena oli tavannut Ekon seuraavan kerran, tämä oli huokaillut, että ”olipa hurjaa, miten kovaa vauhtia Tuomaan kanssa piti juosta!”

Kaikissa juoksutapahtumissa edustin aina Turun urheiluliittoa. Maantie- ja maastajuoksuissa kaikki lähtivät yhtäaikaa sarjasta riippumatta, joten niissä lähinnä kilpaili itsensä kanssa ja sai sitten myhemmin tietää, kuinka oli sarjassaan sijoittunut. Varsinaiseen kilpailun makuun pääsi ratakilpailuissa, ja 50–60-vuotiaiden sarjoissa saavutin muutamia mitalejakin. Parhaimmat tulokseni saavutin 1970-luvun lopulla 50-vuotiaiden sarjassa. Otaniemen SM-kisoissa 1978 sain pronssia 10 000 metrillä ajalla 36,48 ja tarkoitus oli seuraavana päivänä juosta 5 000 metriä. Olin kuitenkin jotenkin katsonut aikataulun huolimattomasti, ja tullessani paikalle 5 000 oli juostu jo. No, ilmoittaudivin 800 metrille ja sain siinäkin pronssia!

Turussa pidettiin myös veteraanien MM-kisat vuonna 1991. Silloin olin jo 70-vuotiaiden sarjassa, ja kansainvälinen taso oli toki jotain aivan muuta kuin kansallinen. Sijoituin sentään 30 parhaan joukkoon 10 000 metrin juoksussa. SM-kisat tai MM-kisat, meinkie ei ollut haudanvakavaa, mutta kyllä siinä täysillä yritettiin. Palkintojakin aina sain, hydyllisiä ja vähemmän hydyllisiä, kuten jääkairan eräästä Aulanko-juoksusta, jossa tulin toiseksi. Voittaja samaisessa juoksussa oli muuten Erkki Puolakka, joka oli osallistunut vuoden 1952 olympialaisten maratonille.

Vanhetessaan joutui huomaamaan vauhdin hidastuvan aivan silmissä. Mikä aikanaan oli ollut kevyttä lunkittelyä, olisi vaatinut hurjaa yritystä hampaat irvessä. Pikkuhiljaa juoksu jäi ainoastaan kuntoa ylläpitäväksi ajanvietteeksi, josta joudivin lopulta kokonaan luopumaan, koska polveni ei enää sallinut sitä.

Mietteitä musiikkielämän kehityksestä ja ilmiöistä

Ensimmäiset musiikilliset muistoni ovat 1930-luvulta. Vaikka musiikki oli kodissamme jatkuvasti isän myrskynä, kesti aika kauan ennen kuin se minulle todella alkoi jotain merkitä. Suorastaan häpeän tunnustaa, että minulla olisi ollut vuonna 1936 mahdollisuus mennä Messuhalliin kuuntelemaan Fritz Kreislerin konserttia, mutten mennyt, koska ”ei huvittanut”. Käänteentekevä elämys oli Brahmsin kolmannen sinfonian kuuleminen eräässä Helsingin kaupunginorkesterin konsertissa. Muistikuvani mukaan konsertti pidettiin Konservatorion salissa, joksi Sibelius-Akatemian konserttisalia silloin kutsuttiin, mutta niin tai näin, sinfonia teki minuun vaikutuksen, jota en ollut uskoa todeksi. En ollut aikaisemmin tajunnut, että musiikin voisi tuntea niin voimakkaasti.

Musiikin esittämisen taso on noussut noista päivistä räjähdysmäisesti. En lähtisi kuitenkaan mitään imään kaikkea mennyttä nykyisen korkean tason huumassa. Siitä lähtien, kun orkesteritoimintaa on Suomessa harjoitettu, ovat ihmiset kuulleet konsertte-

ja ja saaneet niissä suuria musiikillisia elämyksiä, kuten omatkin esimerkkini 1930-luvulta kertovat. Sitä paitsi, jos vaikkapa orkestereitamme ajatellaan, kärkipaikkojen haltijat ovat Suomessa olleet kautta aikain erittäin korkeatasoisia. Otan jälleen esimerkiksi isäni johtaman Rimski-Korsakovin *Šherazaden* vuodelta 1939. Tahtiviivojen ylitykset eivät koko orkesterilla tapahdu niin täsmällisesti kuin tänä päivänä, mutta jo aikaisemmin mainitsemani erinomaisen Erik Cronvallin viulusoolon lisäksi voi ihailia monien puhallinsolistien, kuten vaikkapa klarinetisti Matti Rajulan ja oboistien Asser Sipilän ja Eero Viikin soittoa.

Kuitenkin vasta sodan jälkeen Suomessa alettiin todella tajuta, kuinka omaan soittimeen on erikoistuttava, ja että opinnot on aloitettava riittävän varhain lapsuudessa. Oma isäni oli hyvä esimerkki 1900-luvun alkupuolen musiikkimiehen ihanteesta: monipuolisesti sivistynyt, mielellään sekä taiteilija että tiedemies.

Vielä 1950- ja 1960-luvulla orkesterimuusikon ty perustui pitkälti rutiiniin. Klassisromanttista perusohjelmistoa soitettiin usein, ja kappaleet tulivat esittämällä tutuiksi. Nuotteja ei juuri kotiin harjoiteltavaksi viety, vaan ne avattiin vasta harjoituksen alkaessa ensimmäistä kertaa. Nykyään on itsestään selvää, että soittajat ovat valmistautuneet huolellisesti jo ensimmäiseen harjoitukseen ja yhteistyö kapellimestarin kanssa käynnistyy välittömästi yhteissoiton sekä musiikillisten ajatusten jalostamiseen. Kun vielä ottaa huomioon, että vaikkapa Helsingin orkesterien soittajista monet ovat ansioituneet myös solistisissa tehtävissä, ei ole ihme, että yhteissoitto nykyisin kuulostaa todella korkeatasoiselta. Olen sitä mieltä, että nykyaikainen sinfoniaorkesteri edustaa tänä päivänä musiikin esittämisen huipputasoa. Julkisessa sanassa ei mielestäni tätä ammattitaitoa osata vielä riittävästi arvostaa. Kunnian keräävät yleensä kapellimestarit, jotka ”loihdivat ilmoille satumaisia sointikylpyjä”. Jos konsertti on rutiininomainen, syy taas vieritetään helposti orkesterin niskoille. Kuitenkin maamme sinfoniaorkesterit ovat olleet jo pitkään korkealla kansainvälisellä tasolla, mutta tätä ei oikein millään haluta tunnustaa. Kiertueet ulkomailla ovat poikkeuksetta suuria menestyksiä, ja niistä kirjoitetaan ylistäviä

arvosteluja. Jo 1980-luvulta lähtien matkoillani ympäri maailmaa olen saanut kuulla ulkomaisten kollegojen suitsuttavan suomalaista musiikkikulttuuria. Mutta yhä edelleen, kun Suomessa on kuultu joku erityisen hieno konsertti, arvostelija todennäköisesti huomauttaa ”epäpuhtaista soinnuista ja pienistä epätarkkuuksista, jotka *vielä erottavat meidät* kansainvälisestä tasosta”. Olen kyllästynyt tähän meidän perusteettomaan ja tarpeettomaan alemmuuskompleksiimme.

Yksi ilmentymä tästä alemmuuskompleksista nousi muutama vuosi sitten esiin, kun Helsingin orkesterit alkoivat kansainvälistyä ja suomalaiset muusikot eivät voittaneet jokaista koesoittoa. Eikö heti välittömästi alettu puhua ”musiikkikoulutuksen kriisistä”, aivan kuin kotimaisen soittajan valitsemattomuus merkitsisi ”huonoa tasoa”. Koesoitossa voi olla useita erinomaisia suomalaisia ehdokkaita, mutta vain yksi voidaan valita. Kertoisivatko korkeatasoiset kansainväliset hakijat selvää kieltä myös orkesteriemme tasosta, kun niihin halutaan hakea?

Edellä mainitun kaltaisiin yksisilmäisiin johtopäätöksiin ja kaikenlaiseen hurmahenkisyyteen olen aina suhtautunut kriittisesti. Pedagogiikan alalla hurmahenkisyyttä on esiintynyt verraten paljon esimerkiksi kaikenlaisten opetusmetodien parissa. Menetelmät nousevat tärkeämmiksi kuin oppilas, ja lopulta se kaunis ajatus, joka auttoi oppilaan loistavasti alkuun, estää hänen kehityksensä.

Suorastaan uskonnollista hurmosta on havaittavissa myös viime vuosisadalla suureen kukoistukseen nousseen vanhan musiikin historiallisen esityskäytännön parissa. Vanhaa musiikkia tutkivien musikologien autenttisuutta korostanut liike lähti itsensä toden teolla läpi viime vuosisadan lopulla musiikkipiireissä. Barokkimusiikki irtautui ikään kuin omaksi saarekkeekseen musiikin maailmassa, ja sinne päästäkseen on nykyään syytä olla ”vanhan musiikin specialisti”. Tämä kehitys on askarruttanut mieltäni alusta lähtien.

Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö uudistuksille olisi ollut tarvetta. Romantiikan aikana yleistyneet soittotavat eivät kaikilta osin sovi lainkaan barokkimusiikin esittämiseen. On kuitenkin todettava, että käsitykset vanhan musiikin niin kutsutusta autenttisesta

esittämisestä pohjautuivat viime vuosituhannen lopussa lähinnä 1900-luvun kirjallisuudessa esitettyihin teeseihin, ottamatta huomioon eriäviä mielipiteitä. Olen jo vuosikymmenien ajan tutkinut äärimmäisen huolellisesti vanhoja merkittäviä oppikirjoja, joista mainittakoon ensisijaisesti aikansa auktoriteettien C. P. E. Bachin, Joachim Quantzin ja Leopold Mozartin teokset. En ole näiden kirjojen perusteella löytänyt vakuuttavaa näyttöä siitä, että kovinkaan suuri osa joidenkin tutkijoiden ja muusikko-pedagogien vielä osin nykyisinkin totuutena pidettävistä ajatuksista pitäisi paikkaansa. Viime vuosisadalla on kirjoitettu sivukaupalla tutkimuksia, joiden päämääränä tuntuu olevan todistaa, että 1600- ja 1700-luvulla musiikissa oli sääntöjä, joita ”kaikki noudattivat”. Mitä enemmän olen tutkinut, sitä vahvemmin olen päätenyt tulokseen, että edellä mainitun kaltaiseen johtopäätökseen voi päästä ainoastaan irrottamalla kirjojen ajatuksia asiayhteyksistään, niputtamalla niitä sopivasti yhteen ja rakentamalla sitä kautta ”totuuksia”. Jo 1700-luvulta lähtien asioista on tehty virheellisiä johtopäätöksiä, joita vaikkapa C. P. E. Bach kärkkäästi arvostelee. Silti näitä virheellisiä väittämiä on kritiikittä käytetty 1900-luvun tutkimusten lähteinä. Askaroin jatkuvasti tämän aihepiirin ongelmassa ja olen kirjoittanut muutamia ja edelleen kirjoittamassa aiheesta kriittistä artikkelia, joissa pyrin yksityiskohtaiseen ja seikkaperäiseen käsitysteni perusteluun sekä taiteilijan ilmaisuvapauden puolustamiseen.

Minua nimittäin huolestuttaa, että musiikin esittäjien ammattitaito on jätetty huomiotta, ja vanhaan musiikkiin ”spesialisoidutaan” lähinnä 1900-luvun loppupuolen teoreetikkojen luomien opinkappaleiden perusteella. Onneksi nykyisin asenteet ja ymmärrys esityskäytännöissä ovat monipuolistuneet, ja vanhan musiikin niin kutsuttu *Historically Informed Performance* -liike (HIP) on avartunut monimuotoisemmaksi jättäen vain jäykimmät tuntijat vanhoihin poteroihinsa.

Huolta herättää nykyään myös yleinen taidemusiikin painuminen marginaaliin. Sanalla ”musiikki” tunnutaan keskusteluissa tarkoittavan ainoastaan populaarimusiikkia, ja mediassa palstatilaa saavat sivukaupalla erinäiset itseoppineet artistit, jotka vähän

karrikoiden ”suunnittelevat levyn tekoa”. Lapsesta asti elämänsä taidemusiikille pyhittäneiden korkeatasoisten huipputaiteilijoiden saavutukset sen sijaan noteerataan usein vain, mikäli ulkomailla on saatu aikaan jotain kohua. Onneksi kuitenkin klassisen musiikin tapahtumat keräävät jatkuvasti suuria yleis määriä ympäri maailman, ja alalle pyrkii jatkuvasti vain lahjakkaampia ja lahjakkaampia oppilaita. Musiikki on kuin kuudes aisti, ja joillakin se on niin luontainen, ettei sitä voi kuin henkeään haukkoen ihailla.

Olen saanut elää pitkän elämän, ja onnekseni aivokoppani toimii edelleen kohtuullisen hyvin. Yleisesti ottaen ihmiset kai pitivät minua vielä suhteellisen täysjärkisenä, mitä nyt koko ajan unohtelen asioita ja sählään. Olen miettinyt, olisivatko lapsuuden kovat sairaudet voineet luoda minulle hyvän vastustuskyvyn. Keuhkopussintulehdus ja tulirokko 1930-luvun alussa ennen anti-biootin keksimistä eivät olleet mikään leikin asia. Sodan jälkeen en kuitenkaan koskaan ole kärsinyt muusta kuin varsin normaaleista flunssanpoikasista. En ole joutunut perumaan esiintymisiä tai joutunut jättämään mitään uran kannalta tärkeää tilaisuutta väliin sairastelun vuoksi. En tiedä, voisinko l yttää mitään lääketieteellistä näytt ä tuolle vastustuskykyteorialleni, mutta monipuolisen liikunnan hy dystä terveydelleni olen aivan vakuuttunut.

Vanhenemisesta ja sen tuomasta toimintakyvyn heikkenemisestä en kyllä yhtään pidä, ja korona-aika vaikutti vireyteen paljon enemmän kuin sen alkaessa osasin kuvitella. Yhtäkkiä oltiin eristyksissä kotona, ja ainoat kontaktit muihin ihmisiin syntyivät lyhyillä kauppareissuilla. Tuttuja ja läheisiä ei tavannut moneen kuukauteen. Se oli lopulta henkisesti varsin raskasta. Oli toki onnekasta, että säilyin tartunnatta pandemian alkuvaiheessa. Helena sairastui tämän vuoden alussa, enkä minä sitten my skään siltä välttynyt. Kova tauti se oli, ja rokotuksista huolimatta jouduin sairaalahoitoon hengitysvaikeuksien vuoksi. Paranin onneksi ja tässä sitä vielä porskutetaan. On mukavaa, että ystävät ja oppilaat voivat taas vapaasti vierailta luonani. Konserteissa en juuri enää pääse käymään, mutta nykyään on onneksi mahdollista nähdä ja kuulla orkesterien konsertteja ja musiikkikilpailuja nettilähetystenä.

Nykyajan tekninen kehitys on tässä suhteessa ollut todella mahdollista. Kaikkialle ulottuva digitaalisuus koettelee kuitenkin myös välillä hermoja. Joka asiaan tarvittavat sovellukset ja niiden vaatimat salasana, ja yksinkertaisten hankintojen katkeaminen johonkin odottamattomaan ongelmaan laukaisevat minussa aika ajoin isoisältäni Jaakolta perityn pohjalaisen kiivauden.

Kaikissa asioissa ei ihmiskunta valitettavasti juuri tunnu kehittyvän. Lähes sadan vuoden elämäni jälkeen olen aina vain valmiimpi allekirjoittamaan seuraavan väittämän, jonka näin Fort Worthissa Texasissa turistikaupan seinällä: ”Neroudella ja tyhmyydellä on vain yksi ero: neroudella on rajansa.”

Postludi

Minä ja Helena
Turussa Rauhan-
kadun asunnos-
samme 1970-luvun
puolivälissä.

Istun kotisohvallani ja mietiskelen elettyä elämääni. Koskaan en ole vakavissani ajatellut muuta kuin elämäni pyhittämistä musiikille. Sen parissa olen todella päässyt aitiopaikoille näkemään ja kokemaan niin itse taidetta kuin kulttuuripoliitiikkaakin. Tätä kirjaa tehdessä, syyskuussa 2023, olen suorastaan yllättynyt, miten monessa olenkaan ehtinyt olla mukana. Ja jotain olen ehkä saanut aikaankin.

Oppilaita on yli kuudenkymmenen vuoden uralla ollut niin paljon, että kaikkia en millään ole voinut tässä kirjassa mainita. Kaikki eivät ole menestyneet kilpailuissa, mutta jok'ikisen oppilaan jokainen oppimisen oivallus on aina tuottanut minulle vähintään yhtä ison ilon kuin suurelle yleis lle näkyvä kilpailuvoittokin. Siksi viihdyin opetusty ssä pitkään, enkä vieläkään ole sitä täysin lopettanut.

Perhepiirissäni asiat ovat koko elämäni ajan sujuneet sopuisasti, tiiviit sukulaissuhteetkin ovat olleet iso voimavara. Kun joulukuussa 1962 avioiduimme Helenan kanssa Oulussa, olisimme varmaan nauraneet, jos joku olisi kertonut yhteisen taipaleemme tulevan kestäämään yli kuusikymmentä vuotta! Tässä me kuitenkin vain sitä jatkamme.

Yhteisten vuosikymmentemme aikana olemme saaneet nähdä poikiemme Jannen ja Laurin koulu-, opiskelu- ja ammatilliset tiet, ja molempien poikien häitä vietimme jo 1990-luvulla. Jannen ja Riitan

Haapasen sisarukset Kaikupohjassa pikkuveljemme Eeron täyttäessä 80 vuotta. Minä, Aune Borenius, Matti ja Eero.

sekä Laurin ja Leilan kodeista ovat lapset jo ehtineet lähteä omia siipiään kokeilemaan. Lapsenlapset Eveliina sekä Ilkka ja Iiris ovat tuoneet meille isovanhemmille useita onnellisia hetkiä ja ilahduttavasti näyttävät l ytäneen tai olevan l ytämässä oman kutsumuksensa. Olisinko mahtanut selvitä kaikesta, jollei perhe-elämäni olisi kaikkiaan sujunut onnellisten tähtien alla?

Poikani Janne sanoo minun olevan parantumaton optimisti. Ehkäpä niin. Optimisti vaiko fatalisti, voi kysyä. Olen uskonut asioiden menevän niin kuin niiden pitäisi mennä.

Olen kiitollinen näistä rikkaista vuosista ja tapahtumista, jotka olen saanut kokea.

Henkil akemisto

A

Aalto, Alvar 135
Aalto, Janne 154, 175
Aalto, Jussi 203
Aalto, Milla 155
Aalto, Teuvo 151, 155, 203
Aalto, Tommi 154
Aaltoila, Heikki 126
Aarnio, Petri 199
Ahlström (rouva) 55
Ahonen, Jaana 165
Albore, Lilia d' 52
Alfvén, Hugo 73
Almi, Alfons 110, 111
Alvas, Juho 124
Amoyal, Pierre 214
Andersson, Otto 144
Angervo, Ari 168, 169, 177
Angervo, Hannele 138, 139, 209
Anttila, Aarne 106
Apajalahti, Lauri 109
Arai, Yoshiko 119, 150
Aro, Sulo 127
Asta (monsignore) 120
Auer, Leopold 87

B

Bach, C.P.E. 233
Bach, J.S. 76, 87, 94, 95, 97, 98, 99,
100, 108, 115, 139, 152, 155, 164,
165, 167, 169, 170, 171, 179, 208,
213
Bahr, Margaretha von 89, 111
Bartók, Béla 175
Bay, Emanuel 88
Beethoven, Ludwig van 53, 89, 93,
95, 97, 108, 114, 130, 133, 200
Benedetti, René 115, 116, 119
Benvenuti, Joseph 115
Berg, Alban 72, 125
Berglund, Hjalmar 75
Berglund, Paavo 75, 76, 128, 129,
130, 131, 138
Berio, Luciano 125
Berlioz, Hector 15
Bezrodnyi, Igor 192, 193
Bigot, Eugen 88
Bister, Eero 76

Bister, Pirkko 76, 191
Bizet, Georges 111
Björkstrand, Gustav 182
Bobesco, Lola 214
Boehm, Tuomas von 84, 89
Borenius, Aune (os. Haapanen)
23, 28, 29, 35, 37, 41, 43, 46, 49,
72, 107, 108, 137, 140, 163, 169,
237
Borenius, Heikki 140, 163
Borg, Kim 184
Boulez, Pierre 125
Brahms, Johannes 53, 73, 88, 97,
124, 140, 149, 150, 151, 196, 197,
203, 230
Brainin, Norbert 216
Britten, Benjamin 145
Bruch, Max 213
Bruckner, Anton 146
Bubka, Sergei 226
Burmester, Willy 14

C

Candolin, Carolus 58
Casals, Pablo 97, 98, 99, 148
Cassadó, Gaspar 78
Chopin, Frédéric 20, 62, 66, 94,
120
Chumachenko, Ana 212
Cliburn, Van 133, 134
Cortot, Alfred 78
Craft, Robert 128
Cronvall, Eero 46, 69
Cronvall, Eevi (os. Voipio) 45, 46,
68
Cronvall, Erik "Kruna" 26, 44, 45,
46, 48, 68, 69, 70, 73, 74, 76, 82,
108, 109, 117, 126, 127, 231
Cronvall, Tuulikki "Tuttu" 19, 26,
33, 39, 68

D

Debussy, Claude 88, 95, 103, 120,
159
Delay, Dorothy 215
Dixon, Dean 126
Dupré, Marcel 94
Dvořák, Antonín 38

E

Edelfelt, Albert 89
 Edgren, Ole 153
 Ehrström, Otto 77
 Eira, Maaria 89
 Elisabeth (kuningatar) 212
 Elman, Mischa 95, 96
 Englund, Einar 71, 72, 126
 Enqvist, Sven 70, 73, 89, 90
 Erlich, Nachum 203
 Estama, Eino 111
 Eto, Toshiya 215

F

Falla, Manuel de 95
 Ferras, Christian 89, 115
 Fischer, Edwin 94
 Flagstad, Kirsten 90, 96
 Forsman, Folke 170
 Fougstedt, Nils-Eric 108, 112, 122,
 123, 124, 126, 128, 130
 Franck, César 93, 159
 Franco, Francisco 97, 124
 Fried, Miriam 191, 192, 212
 Fried, Oskar 15
 Frietsch, W. 14
 Funtek, Leo 76
 Furtwängler, Wilhelm 96, 97

G

Gallen-Kallela, Akseli 67
 Garam, Lajos 150, 153
 Genetz, Emil 108
 Gertler, André 211
 Giesecking, Walter 95, 96
 Gilels, Emil 196, 212
 Gingold, Joseph 93
 Giuliani, Carlo Maria 128
 Glazunov, Aleksandr 122
 Granfelt, Hanna 29
 Granit-Ilmoniemi, Eeli 13
 Granroth, Arno 79, 81, 82, 90, 151,
 223
 Grieg, Edvard 55, 62, 175, 207
 Grubert, Ilja 210
 Grumiaux, Arthur 212
 Gräsbeck, Folke 148
 Gräsbeck, Manfred 152, 153, 172
 Grönroos (vääpeli) 58

Grönroos, Walton 58, 183, 184, 186
 Gustafsson, Johanna (os. En-
 gblom) 19, 25, 26
 Gustafsson, Karl 19, 25, 26, 27

H

Haahti, Eero 149, 156
 Haahti, Katri 156
 Haahti, Poku (Eero) 156
 Haahti, Riikka 156
 Haanterä, Jaana 154, 155
 Haapanen, Arma (os. Gustafsson)
 5, 13, 16, 17, 18, 23, 32, 37, 137,
 140
 Haapanen, Eero 28, 29, 35, 37, 43,
 46, 50, 106, 107, 140, 219, 222,
 223, 237
 Haapanen, Eveliina 238
 Haapanen, Helena (os. Nieminen)
 135, 140, 149, 152, 155, 156, 157,
 163, 167, 168, 169, 173, 216, 225,
 229, 234, 236, 237
 Haapanen, Hilma 19, 23
 Haapanen, Iiris 238
 Haapanen, Ilkka 238
 Haapanen, Jaakko 21, 22, 23, 40,
 198, 235
 Haapanen, Janne 118, 141, 157, 177,
 196, 200, 201, 203, 225, 226, 237,
 238
 Haapanen, Lauri 141, 157, 196, 197,
 198, 199, 200, 204, 225, 226, 237,
 238
 Haapanen, Matti 28, 29, 37, 42, 43,
 46, 106, 107, 108, 140, 141, 219,
 237
 Haapanen, Mikko 198
 Haapanen, Outi 140
 Haapanen, Riitta 237
 Haapanen, Seppo 124
 Haapanen, Toivo 13, 14, 16, 17, 18,
 20, 22, 23, 32, 37, 101, 169
 Haapasalo, Matti 148
 Haartman, Carl von 124
 Halttunen, Liisi 37
 Handel, Ida 214
 Hanhinen, Timo 150, 151, 197
 Hankomäki, Lyyli 147
 Hankomäki, Veikko 132, 133, 143,
 144, 148, 162
 Hannikainen, Tauno 29, 103, 130,

132, 133, 143, 145, 147, 152
 Hardy, Oliver 99
 Harri, Jussi 155
 Hatšaturjan, Aram 78
 Haydn, Joseph 20, 29
 Heifetz, Jascha 88
 Heikinheimo, Seppo 16, 120, 164,
 165, 170, 171, 172, 184, 185, 186,
 190, 191, 192, 193, 195
 Heikinheimo, Tapani 179
 Heikkilä, Jouko 152, 209
 Heimola, Heimo 143, 144
 Heininen, Anja 147
 Heininen, Paavo 145, 146, 147, 149,
 150
 Heinonen, Eero 148, 192
 Heiskanen, Tapani 50, 53, 55
 Helasvuo, Veikko 165, 167, 180, 188
 Hellemaa, Kaarlo 73
 Helling, Lennart 151
 Helo, Johan 121
 Hemming, Aarre 160, 161, 187
 Hemming, Eva 54
 Henrik (piispa) 13
 Hilding (kaveri) 43
 Hiltunen, Erkki ”Eko” 228, 229
 Hiltunen, Teemu 187
 Hindemith, Paul 124, 126
 Hirschhorn, Philippe 212, 214
 Hirvonen, Eeva-Liisa 120, 124
 Holmes (juoksija) 218
 Holmström, Rafael 46
 Horigome, Yusuko 212, 214
 Horszowski, Mieczysław 98
 Hovi, Seppo 202
 Hrushtshov, Nikita 125
 Hu Kun 210
 Huovinen, Tarmo 125, 143, 144,
 148, 159, 162, 197
 Hussein (kuningas) 192
 Huttunen, A. 207
 Huttunen, Hugo 82, 127, 207
 Hüscher, Gerhard 102
 Hämeenaho, Pentti 65
 Händel, G.F. 77, 108, 126
 Hästbacka, Ulf 138, 139

I

Ignatius, Anja 163, 164
 Ignatius, Jouko 70, 73, 76, 89, 93,
 127, 164, 207

Iida (lastenhoitaja) 37
 Iivonen, Petteri 168, 195
 Ikonen, Lauri 19
 Ilveskorpi (kapteeni) 63, 64
 Iivonen, Jouko 44
 Irving, Dorothy 184
 Isakadze, Liana 209, 210

J

Jahnukainen, Jaakko 62
 Jalanti, Tauno 90
 Jalas, Jussi (ent. Blomstedt) 32,
 33, 72, 73, 77, 109
 Jalas, Piiu (ent. Blomstedt) 32
 Jalas, Tapio 150
 Jansons, Arvid 126
 Jipcho, Ben 201
 Jurva, Matti 62
 Jurva, Pekka 62
 Jylhä, Pentti 139

K

Kagan, Oleg 209, 210
 Kaipainen, Eino 99
 Kairamo, Kari 121
 Kajanus, Kaj 32
 Kajanus, Robert 15, 19, 20, 32, 74
 Kalanti, Aku (Aarno) 27, 31, 48
 Kalanti, Timo 198
 Kaler, Ilja 210
 Kantola, Erkki 164, 203, 204
 Kantorow, Jean-Jacques 115
 Karajan, Herbert von 89, 93, 94
 Karila, Tauno 77
 Kari, Pekka 81, 111, 112, 126, 164,
 204, 208
 Karjalainen, Elina 211
 Karjalainen, Pentti 161, 207, 208
 Karma, Erik 43, 124
 Katri (lastenhoitaja) 37
 Kauko, Olavi 149
 Kaul, Alexander 125
 Kauppinen, Pekka 191
 Kavakos, Leonidas 210
 Kentner, Louis 93
 Kerkola, Hannu 144
 Kilanto, Fritz 207
 Kilpinen, Margareta 32
 Kilpinen, Yrjö 32, 109
 Kimanen, Elina 194

Henkilöhakemisto

- Kimanen, Seppo 150, 197
 Kiri, Pertti 204
 Kivi, Aleksis 21
 Klami, Uno 32, 33, 126
 Klemetti, Heikki 13, 14, 20, 102
 Kogan, Pavel 209, 210
 Koivisto, Mauno 186, 192
 Koivisto, Tellervo 192
 Kokkonen, Joonas 49, 71, 124, 126,
 134, 162, 171, 175, 207, 211
 Korhonen, Leena 137
 Korkeala, Katinka 177
 Korkeala, Sonja 177
 Koskinen, Antti 72
 Koskinen, Eeva 172
 Koskinen, Timo 209
 Kosonen, Eero 124, 126
 Kosonen, Veikko 126, 151
 Kotilainen, Otto 19, 170
 Kotsalo, Kustaa 60, 65
 Koussevitzky, Serge 95, 96
 Krebbers, Herman 214
 Kreisler, Fritz 77, 115, 230
 Kremer, Gidon 212
 Kuha, Jukka 160, 161
 Kulenkampf, Georg 53
 Kulmala, Marja 158, 162
 Kuosa, Janne 203
 Kuosa, Kalevi 142
 Kuosma, Kauko 71
 Kuula, Alma 32
 Kuula, Toivo 32, 113
 Kuusisto, Ilkka 137, 177, 178
 Kuusisto, Jaakko 168, 177, 178, 191,
 194, 214
 Kuusisto, Kyllikki 32, 177
 Kuusisto, Maisa 178
 Kuusisto, Pekka 168, 177, 178, 194,
 205
 Kuusisto, Taneli 32, 33, 38, 108,
 124, 177
 Kuutti, Väinö 114
 Kyrö, Risto 148
- L**
- Laaksonen, Touko 72
 Laakso, Uno 32, 33, 90, 104
 Lagerspetz, Juhani 148, 179
 Lahtinen, Väinö 219
 Laine, Doris 111
 Lalo, Edouard 213
- Lampila, Hannu-Ilari 186
 Laredo, Jaime 212
 Lassila, Marja 135
 Latvala, Tero 175, 209
 Laurel, Stan 99
 Léger, Fernand 89
 Lehar, Franz 53
 Lehmuskoski, Niilo 41
 Lehtinen, Kari 157
 Lehtinen, Kauko 156, 157
 Lehtinen, Matti 171, 183
 Le Sueur, Jean-François 20
 Lewis, Carl 226
 Liberman, Victor 214
 Lindberg, Roger 193, 210
 Lindell, Jorma 220
 Linjama, Jyrki 175
 Linko, Erkki 32, 74, 112
 Linko, Ernst 32, 76, 109, 125
 Linko-Malmio, Liisa 173
 Linnala, Eero 125
 Louhivuori, Heikki 73, 129
 Louhos, Meri 71, 222
 Lund, Tamara 178
 Luolajan-Mikkola, Mikko-Ville 209
 Lysy, Alberto 215
 Lätti, Jaakko 111
 Lötjönen, Leo 226
- M**
- Machula, Tibor de 38, 39
 Madetoja, Leevi 32
 Mahler, Gustav 103
 Malmivaara, Janne 168, 194
 Manberg (räätäli) 21
 Mann, Tor 73
 Mao Zedong 210
 Markkila, Jooseppi 21
 Marsick, Martin Pierre 87
 Marttila, Janne 172
 Masur, Kurt 128
 Mattila, Karita 173
 Mattinen-Snellman, Sanna 143,
 145
 Melartin, Erkki 32
 Mendelssohn, Felix 100, 126, 127,
 136
 Menuhin, Yehudi 78, 93, 94, 215
 Merikanto, Aarre 16, 32, 72, 120,
 123
 Meriläinen, Usko 146

Mikkilä, Timo 33, 52, 70, 90, 125
 Mikkola, Arna 169
 Mikkola, Pyry 59, 168, 169, 172, 177
 Mintz, Shlomo 215
 Mitchell, Howard 149
 Monti, Vittorio 53, 54
 Mozart, Leopold 233
 Mozart, W. A. 77, 85, 93, 94, 117,
 150, 151, 197, 214
 Mravinski, Jevgeni 78
 Mullova, Viktoria 210
 Munter, Eero 155
 Murillo, Bartolomé Esteban 98
 Mutter, Anne-Sophie 175
 Münch, Charles 88

N

Nauwinck, Léon 82, 84, 85, 86, 87,
 91, 92, 97, 98, 100, 115
 Navarra, André 115
 Nazareth, Daniel 169
 Neaman, Yfrah 216
 Nelimarkka, Eero 89
 Nevanlinna, Rolf 167
 Neveu, Ginette 88
 Nieminen, Anja 139
 Nieminen, Jaakko 140, 225
 Nieminen, Oili 140
 Nieminen, Olavi 139, 225
 Nieminen, Risto 139, 140, 225, 226
 Nieminen, Seija 225
 Nikolai II (tsaari) 16
 Nilsson, Birgit 184
 Niskanen, Jyrki 185, 186
 Noor (kuningatar) 192
 Noras, Arto 148, 149, 150, 156, 171
 Noras, Erkki (ent. Nikander) 149
 Noras, Marja 149
 Nordell, Benita 210, 211
 Numminen, Jaakko 185
 Numminen, Juhani 151
 Nummi, Seppo 134
 Nuora, Liisi 175, 191
 Nuorteva, Väinö 62
 Nurmi, Paavo 12
 Nykänen, Yrjö 219

O

Octors, Georges 214
 Oistrach, David 78, 79, 80, 81, 89,

212

Oistrach, Igor 214, 217
 Oramo, Sakari 199, 200

P

Paalanen, Elias 28, 30, 36, 37, 107
 Paalanen, Esteri (os. Haapanen)
 16, 22, 23, 28, 30, 31, 32, 36, 37,
 39, 45, 46, 68
 Paalanen, Heikki 12, 23, 31, 35, 37,
 41, 51
 Paalanen, Kalle 31, 37, 38, 40, 41,
 45, 56
 Paalanen, Valpuri 31, 41, 45
 Paananen, Lasse 52, 58, 62
 Paašikivi, J.K. 46
 Paganini, Niccolò 76, 115, 116, 126,
 151, 165, 208, 213, 214
 Pages (hotellin omistaja) 84
 Palas, Rainer 170
 Paloheimo, Eva 109
 Palola, Erkki 153, 203
 Panula, Jorma 126, 137, 154, 176
 Paraske, Larin 119
 Parikka, Tauno 44
 Parkkari, Martti 166
 Parmet, Simon 69, 105, 112, 113, 114
 Pasanen, Mikko 183, 184
 Pekkala (vänrikki) 54
 Pekkanen, Pertti 126, 169
 Penttilä, Sirkka 71
 Peters, Jim 225
 Piatigorsky, Gregor 78
 Pihkala, Aarno 65
 Piipponen, Matti 137, 139
 Piltti, Lea 143
 Pingoud, Ernest 15
 Pohjola, Ensti 226
 Pohjola, Erkki 134, 135, 136, 226,
 227
 Pohjola, Liisa 145, 150, 171
 Pohjola, Paavo 127, 174, 226
 Poijärvi, L. Arvi P. 44
 Popper, David 79
 Poussa, Anna-Maija 208
 Poutiainen (kapteeni) 51, 57
 Prokofjev, Sergei 95, 125
 Prunaru, Liviu 214
 Pulla, Armas J. 91
 Pullinen, Vili 111, 112
 Puolakka, Erkki 229

Puolanne, Ulla 187
 Pusa, Unto 89
 Pylkkänen, Linda 106
 Pylkkänen, Tauno 44, 108, 109
 Pöysti, Lasse 89, 99

Q

Quantz, Joachim 233
 Quatacker, Clemens 214

R

Raekallio, Matti 148, 152
 Rahkonen, Jorma 209
 Rahmaninov, Sergei 79
 Raiskinen, Juhani "Jussi" 174
 Raitio, Janne 76
 Raitio, Väinö 16, 20, 32, 72
 Raivio, Ossi 222
 Rajamaa, Lassi 42, 152, 153, 172, 173, 183, 187, 191
 Rajula, Matti 231
 Ranta, Anitta 167
 Ranta, Sulho 76, 124
 Rantala, Tauno 58
 Rautawaara, Aulikki 184
 Rautio, Erkki 190, 191
 Rautio, Paavo 136, 149, 207
 Rautio, Sirpa 155
 Ravel, Maurice 94, 95, 117, 127, 179, 209
 Reijonen, Pentti 58, 60
 Repin, Vadim 212
 Ribera, Jusepe de 98
 Ricci, Ruggiero 217
 Richter, Svjatoslav 164
 Rikberg, Carl Abraham 20
 Rikberg (Haapanen), Hilma 20, 21, 22, 23
 Rimski-Korsakov, Nikolai 69, 127, 231
 Ringbom, Nils-Eric 77
 Rinkama, Nisse 111, 112, 207
 Ritola, Ville 12
 Rodrigo, Joaquín 95
 Rosas, John 155
 Rossini, Gioacchino 113
 Rostropovič, Mstislav 79, 175
 Rousi, Arne 203
 Rousi, Martti 154, 174
 Rousi, Tuomas 203

Rubinstein, Arthur 94
 Runsten, Eva 55
 Ryti, Risto 50
 Ryömä, Mauri 79
 Räsänen, Auli 184

S

Saarialho, Väinö J. 42
 Saarikettu, Kaija 172
 Saarilahti, Hannele 152, 154, 156
 Saarilahti, Kaija 156
 Saarilahti, Päivö 156
 Saarilahti, Timo 154, 156
 Saarinen, Eliel 108
 Safonov, Vasili 15
 Saikkola, Lauri 81
 Saint-Saëns, Camille 80, 145
 Sallinen, Aulis 79, 194, 214
 Salmela, Aarno 126, 208
 Salminen, Matti 146
 Sarantola, Emmi 28, 37, 46, 56
 Sarantola, Olli 31, 47, 56, 140
 Sarantola, Tauno 31
 Sarasate, Pablo de 44
 Sârbu, Eugen 210
 Saunamäki, Yrjö 62
 Savolainen, Ferdinand 57, 59, 61, 63
 Saxelin, Alex 111
 Schatelowitz, Gösta 44, 48, 76
 Schnévoigt, Georg 15, 74, 75, 102, 103, 105
 Schneider, Aleksander 98
 Schubert, Franz 53, 88, 97, 207
 Schönberg, Arnold 125
 Sederholm (kapteeni) 55
 Segerstam, Leif 133, 138, 139
 Segovia, Andrés 95
 Selin, Eino 208
 Senofsky, Bert 212, 214
 Ševčík, Otakar 87
 Shibayama, Naoko 179
 Sibelius, Jean 15, 19, 69, 70, 73, 76, 77, 79, 80, 89, 93, 95, 108, 109, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 136, 138, 167, 203, 209, 210
 Siirilä, Pirkko 120, 124
 Siitonen, Hannu 201
 Silverstein, Joseph 212
 Similä, Martti 80, 103
 Sinkkonen, Jari 152

Sipilä, Asser 231
 Sirpo, Boris 44
 Sitkovetsky, Julian 212
 Siukonen, Inkeri 71
 Siukonen-Penttilä, Leena 71, 76,
 133, 164, 165, 166, 207, 208
 Siukonen, Varpu 71
 Sohlberg, Anna-Liisa 120
 Sohlberg, Arja 120, 121, 124, 126,
 134
 Soini, Matti 166
 Soini, Oiva 109
 Šostakovitš, Dmitri 74, 75, 78, 118,
 126, 128, 169, 170, 175, 197
 Sourander, Christer 155
 Steinby, Liisa 147
 Steines (juoksija) 225
 Stenvall, Karin 48
 Stern, Isaac 98
 Storgårds, John 190
 Strauss, Richard 97, 104
 Stravinsky, Igor 128, 129
 Suhonen, Onni 76
 Suihko, Seppo 184, 185
 Suomalainen, Kari 76, 130
 Suomalainen, Yrjö 75
 Supponen, Ville 194
 Sutinen, Pertti 150, 151, 152
 Sylvestersson, Elsa 111
 Syrjälä, Hannes 219
 Sysimetsä, Erkki 155
 Szeryng, Henryk 122
 Szigeti, Joseph 98
 Szilvay, Csaba 199
 Szilvay, Géza 177, 199
 Szilvay, Réka 168, 177, 194
 Söderhjelm, Merete 114
 Sörensen (opettaja) 20

T

Talvela, Martti 186
 Talvitie, Salla 195
 Talvitie, Tuuli 194
 Tanner, Väinö 46
 Tartini, Giuseppe 77
 Tawaststjerna, Carmen 116
 Tawaststjerna, Erik 91, 116, 117,
 118, 119, 137, 143, 146, 162, 179
 Tawaststjerna, Erik T. 116, 118
 Tawaststjerna, Ilmari 116, 118
 Terä, Judith 157, 158

Tilli, Olavi 74
 Toda, Yayoi 214
 Toikka, Elli (os. Meurman) 158
 Toikka, Heikki 157, 158, 162
 Tolonen, Jouko 105, 147
 Tolonen, Timo 147
 Tortelier, Paul 148
 Traey, Eugène 214
 Tšaikovski, Pjotr 15, 78, 79, 95, 110,
 117, 129, 155, 169, 179, 196, 214
 Tukiainen, Seppo 164, 165, 166,
 167, 209
 Tuloisela, Matti 183, 184, 185, 186,
 208
 Tulonen, Petri 202
 Tuulio, Hannu (ent. Tallgren) 31
 Tuulio, Jaakko (ent. Tallgren) 31,
 35, 40, 41, 45, 49
 Tuulio, Mauri (ent. Tallgren) 31,
 40, 46, 49, 79, 108
 Tuulio, Oiva (ent. Tallgren) 31, 49
 Tuulio, Tyyni (os. Haapanen, ent.
 Tallgren) 16, 17, 18, 22, 23, 24,
 31, 32, 41, 45, 49, 108

U

Urho, Ellen 162, 180, 181, 188

V

Vaiman, Mihail 212
 Vainio, Erkki 220
 Vainio, Jarmo 139
 Valjakka, Taru 183, 184, 185
 Valo, Jari 211
 Valsta, Esko 70, 71, 83, 84, 86, 93,
 110, 126
 Valsta, Tapani 71, 72, 91, 110, 125,
 146, 171, 207
 Valve, Marketta 145, 164
 Vanjoki, Lauri 58
 Vatelot, Etienne 205
 Vehmanen, Heikki 154
 Vieuxtemps, Henri 213
 Viiki, Eero 231
 Viinanen (viulisti) 14
 Vikman, Juha-Pekka 153, 154, 165,
 172, 227
 Vikman, Jukka 227
 Vikman, Laura 168
 Vikman, Olavi 153

Vikman, Tuija 152, 153, 154, 227
Vilén, Raimo 225
Viljanen, Ilkka 152, 153, 154
Viljanen, Lassi 152
Virtanen, Klaus "Kulaus" 39
Vitikka, Ailla 121, 122, 133, 134
Vivaldi, Antonio 44
Voionmaa, Olavi 120
Voipio, Meri 141, 157
Voipio, Paavo 141
Vormula, Lasse 42
Vuorimaa, Topi 59
Vähälä, Elina 168, 195
Vähälä, Emma 194, 195
Väisänen, Otto 109
Vänskä, Osmo 142, 150, 151, 154
Väyrynen, Kirsti 175
Väättäin, Juha 226

W

Wagner, Richard 90, 91, 96, 97
Walton, William 93
Webern, Anton 125
Weinberger, Jaromir 170
Wieniawski, Henryk 75, 77
Wint, Arthur 225
Wolf, Albert 88, 127, 128
Wuolijoki, Hella 104, 105

Y

Yaron, Yuval 210
Yepes, Narciso 95
Ylönen, Marko 199
Ysaÿe, Eugène 212, 214

Z

Zátopek, Emil 224, 225

Å

Åberg, Runar 70

Ä

Äikää, Tauno 171